МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

25 РОКІВ
У СТАТУСІ НАЦІОНАЛЬНОГО
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ, СОЦІОЛОГІЧНЕ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Збірник матеріалів
науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 14 листопада 2025 р.)

Частина ІІ

Вінниця 2025

УДК 351.741(477):[342.95+159.9+316](082)
А31

Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до доручення Харківського національного університету
внутрішніх справ від 16.09.2025 № 69

Адміністративно-правове, соціологічне та психологічне забезпечення діяльності Національної поліції України : зб. матеріалів наук.-
А31 практ. конф. (м. Вінниця, 14 листоп. 2025 р.) : у 2 ч. / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. правових наук України. – Вінниця : ХНУВС, 2025. – Ч. ІІ. – 326 с.

У збірнику авторами з різних регіонів України розглянуто актуальні питання адміністративно-правового, соціологічного та психологічного забезпечення діяльності практичних працівників поліції, здобувачів освіти, населення з деокупованих територій тощо. Особливу увагу приділено правоохоронній діяльності в умовах дії правового режиму воєнного стану, забезпеченню прав людини та взаємодії з міжнародними правоохоронними організаціями та партнерами.

Надано низку пропозицій щодо вдосконалення професійної підготовки кадрів сектору безпеки як основи ефективного функціонування держави в умовах воєнного стану.

УДК 351.741(477):[342.95+159.9+316](082)

Публікації наведено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Оргкомітет не завжди поділяє погляди авторів.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, відповідають автори публікацій та їх наукові керівники (за наявності).
Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (http://www.univd.edu.ua) у розділі «Наука», сторінка «Конференції, семінари та круглі столи», а також у репозитарії Харківського національного університету внутрішніх справ (*https://dspace.univd.edu.ua/home*)

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2025

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 2
СОЦІОЛОГІЧНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ

СОКУРЕНКО Валерій Васильович
СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДАНІ 2020–2022, 2025 РОКИ 11

АНДРОСЮК Вячеслав Георгійович
СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІДРОЗДІЛУ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ 16

АФТАНАСІВ Валерія Миколаївна
ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО РОБОТИ В СЕКТОРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ 20

БАЗИМА Борис Олексійович
ПРО ПРОБЛЕМАТИКУ РОБОТИ ПСИХОЛОГІВ СИСТЕМИ МВС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 24

БАРАНОВСЬКА Ілона Олегівна
ПСИХОЛОГІЧНА ПРУЖНІСТЬ ЯК РЕСУРС ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ВОЄННИЙ ЧАС 27

БАРКО Вадим Іванович
ВИЗНАЧЕННЯ ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ ОПИТУВАЛЬНИКА «ВЕЛИКА П'ЯТІРКА» 30

БАРТОШЕВИЧ Олександр Олексійович
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ВЛАДИ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО КОРУПЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ 34

БІГУНЯК Аріна Олександрівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ У ПРАКТИЦІ ПОЛІЦІЮВАННЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ТА ВОЄННОГО СТАНУ 39

БОБРО Наталія Валеріївна
МЕДІАСФЕРА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ПРАВООХОРОНЦЯ 42

БОЙКО Євгеній Миколайович
СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ВОЄННОГО ЧАСУ 46

ВЛАСЕНКО Софія Борисівна
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ СТРЕСОВИХ І ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ПОЛОНУ 50

ВОЙТИШЕН Дмитро Анатолійович
ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ 54

ВОВК Неля Павловна,
МОХНАР Людмила Іванівна,
ЧЕРНЕНКО Олександр Миколайович
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 59

ГАЛЬЧЕНКО Вікторія Михайлівна,
КОСТЮШКО Олег Петрович
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 62

ГОЛУБ Вікторія Юріївна
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ 66

ГРИЛЮК Сергій Михайлович
НЕГАТИВНІ ПСИХОЕМОЦІЙНІ СТАНИ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: МЕДІАВПЛИВ І ПРОФЕСІЙНІ ЧИННИКИ 69

ДВІРНА Анастасія Сергіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕФОРМАЦІЇ В ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ 72

ДЕМИДЕНКО Надія Михайлівна,
КИЩИК Діана
ЕМОЦІЇ ЯК ВНУТРІШНІЙ РЕСУРС У ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 74

ДЖУС Анна Романівна
ЦИФРОВА САМОДОПОМОГА: ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 78

ДИСА Олена Вікторівна
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД КОМУНІКАЦІЇ ТА ОТРИМАННЯ ПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ВІД ПІДОЗРЮВАНИХ 81

ДОЦЕНКО Вікторія В'ячеславівна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ КРИЗИ 85

ДУЮНОВА Тетяна Василівна
ТРАНСФОРМАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН І ВОЄННОГО СТАНУ 89

ДЯЧЕНКО Ярослава Юріївна
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕСУРС СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 92

ЄВДОКІМОВА Олена Олександрівна
ВОЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 96

ЖУРАВСЬКА Олена Леонідівна
ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 100

ЖУРАКОВСЬКИЙ Вадим Васильович
ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНОГО ФЕНОМЕНА 104

ЗВІРЯНСЬКИЙ Геннадій Володимирович
РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИХ ТЕХНІК У ЗМІЦНЕННІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 108

ЗІНЧЕНКО Данііл Анатолійович
ПСИХОЛОГІЧНА ДОВІРА ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ ФЕНОМЕН СВІДОМОСТІ, ЕМОЦІЙ І СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ 111

ЗНАЧКО Юлія Сергіївна
РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ 114

ІВАНЦОВ Володимир Олександрович
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ МВС ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 118

КАЛАШНИК Анастасія Олександрівна
ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ 122

КАТЕРИНЧУК Віктор Сергійович
НЕГАТИВНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ: ФЕЙКИ, МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ІМІДЖ ПРАВООХОРОНЦІВ 126

КІСІЛЬ Зоряна Романівна,
КІСІЛЬ Роман-Володимир В'ячеславович
ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УЧИНІВ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ 130

КЛЄРІНІ Ольга Михайлівна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 133

КОБЗЕВА Дар'я Сергіївна
ВНУТРІШНЯ ДЕСТРУКТИВНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ЗАГРОЗА ЕФЕКТИВНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ 136

КОЗЛОВЕЦЬ Ігор Миколайович
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС 139

КОНЄВ Олександр Володимирович
РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 143

КОСОГУБОВА Марія Георгіївна
РОЛЬ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ЖІНОК У ПІДТРИМАННІ РІШЕННЯ ЧОЛОВІКІВ СЛУЖИТИ В ЗСУ 147

КРАВЦОВА Вікторія Романівна
ПРИКОРДОННИЙ КОНТРОЛЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В СЕКТОР БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ 152

КУКЛИЧ Юлія Петрівна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО СЛУЖБИ В УМОВАХ ВІЙНИ 154

ЛАСТІК Катерина Анатоліївна
ЕФЕКТИВНІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЯК РЕСУРС ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 159

ЛЕБЕДЬ Олексій Станіславович
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ 162

ЛИСИЦЬКИЙ Микола Юрійович
ЗМІСТ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА 165

ЛИСЮК Артьом Миколайович
ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ МЕТОДИК ДЛЯ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 168

МАЛАШЕНКО Юлія Андріївна
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ «ГНУЧКИХ НАВИЧОК»(SOFT SKILLS) У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 172

МАРЧЕНКО Ольга Геннадіївна,
ГОЛОВІНА Катерина Вікторівна
ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ НАВЧАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 177

МАРЮХА Анна Максимівна
ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ФАХІВЦЯ 182

МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна
КОМУНІКАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ВЗАЄМОДІЇ З НАСЕЛЕННЯМ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ 185

МІРОШНІЧЕНКО Анатолій Анатолійович
ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ 189

МОРГУН Ярослав Ігорович
ГРУПИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МВС 192

МОСКАЛЕНКО Ірина Сергіївна
АГРЕСИВНІСТЬ СПЕЦІАЛІСТІВ ВІДДІЛІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА ПРОЯВИ 195

НАЗАРЕНКО Альбіна Сергіївна
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 199

НІКОЛАЄНКО Віталій Григорович
ВПЛИВ ЗМІ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ІМІДЖ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 205

ОЛЕКСИН Михайло Олегович
ПСИХОЛОГІЧНА РЕСУРСНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 209

ПАМПУРА Ігор Іванович,
БОЙКО-БУЗИЛЬ Юлія Юріївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 213

ПАРІЙ Юлія Миколаївна
ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ШЛЯХИ СТАБІЛІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВІЙНИ 217

ПИСКУН Данило Анатолійович
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 219

ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна
ПІЛОТАЖНІ РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ УКРАЇНОМОВНОГО ОПИТУВАЛЬНИКА «МОРАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ – УКРАЇНСЬКА АДАПТАЦІЯ (МІ-УА)» 223

РУДНЄВА Катерина Євгеніївна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 227

РУСНАК Діана Максимівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 230

САВІЩЕНКО Вікторія Миколаївна
МОДЕЛЬ УНІВЕРСАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО 234

САЙФУТДІНОВ Віталій Вікторович
ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПСИХОСОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ 239

САЛЬКОВ Максим Сергійович
АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 241

СВИСТУНОВА Олена Миколаївна
КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ 245

СЕЗОНОВА Ольга Миколаївна
МІСЦЕ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У СТРУКТУРІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 249

СЕРДЮК Олексій Олександрович,
МАРКОВСЬКА Анна Олександрівна
ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ «ДІТИ-ОНЛАЙН»: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ 254

СКЛЯР Олександр Сергійович,
ЖУРАВСЬКА Олена Леонідівна,
КУДРЯ-СКЛЯР Яна Станіславівна
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО БОЙОВОГО СТАНУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ 259

СНІЖКО Софія Вадимівна
ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ 264

СОЛОДУХА Євгенія Володимирівна
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ КІБЕРПОЛІЦІЇ 267

СТРУКОВА Марина Ігорівна
СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК РЕСУРС ПОДОЛАННЯ ПТСР У ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 271

ТЕРЕЩЕНКО Юлія Василівна
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ 274

ТОРІЧНИЙ Олександр Володимирович
РОЛЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ 278

ТУМАНОВ Сергій Анатолійович
ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 285

ТЮГАНОВА Марія Сергіївна
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА КОПІНГУ У НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ 288

УНІЯТОВ Сергій Миколайович
ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ 291

ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ 295

ХАРЧЕНКО Світлана Вячеславівна
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ 298

ХУДЯКОВА Наталія Юріївна,
БОНДАРЕНКО Валентин Володимирович,
ДАНИЛЬЧЕНКО Владислав Анатолійович
ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 302

ЧИШКО Катерина Олександрівна
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЧЕСНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 308

ШЕВЧЕНКО Павло Юрійович
ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ 313

ШИЛІНА Алла Андріївна
АНТИКРИХКІСТЬ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ 317

ШТИФУРКО Діана Павлівна
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ 321

РОЗДІЛ 2
СОЦІОЛОГІЧНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ

СОКУРЕНКО Валерій Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України,
ректор Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8923-5639

СУЇЦИДАЛЬНА ПОВЕДІНКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДАНІ 2020–2022, 2025 РОКИ

Суїцидальна поведінка української молоді є викликом, з яким, на жаль, стикаються всі заклади освіти, зокрема і ті, що підпорядковані МВС України. Вона має латентний характер, про її масштаби в Україні судять по статистиці завершених і незавершених спроб, але до цього людина проходить певний шлях, який цілком можливо відслідкувати й оцінити здатність до скоєння самогубства. Реальні масштаби поширення суїцидальної поведінки в Україні невідомі через вітчизняну традицію не ставити прямих питань про суїцид. Така думка успадкована нами з радянської психологічної та психіатричної традиції. На відміну від цього підходу західна традиція у психодіагностиці вже подолала таке упередження, і прямі запитання про суїцидальну поведінку сприймаються нормально.

Із 1995 р. Харківський національний університет внутрішніх справ реалізує соціологічний моніторинг розповсюдження хімічних і нехімічних форм залежності серед молоді Харкова «Молодь та наркотики» [1]. Із 2021 р. цей моніторинг виконується паралельно зі «студентським» модулем Українського лонгітюдного дослідження (ULS+). До інструментарію (системи показників) моніторингу «Молодь та наркотики» включено додаткові блоки запитань ULS, що представляють стандартизовані скринінгові методики [2; 3; 4], а саме:

– прямі питання NSDUH (*National Survey on Drug Use and Health*) Національного опитування із вживання наркотиків та здоров'я (США), адаптованих нами в межах студентського модуля ULS+ [2];

– методику ACSS-FAD (*Acquired Capability for Suicide Scale – Fearlessness About Death*) – шкала набутої здатності до самогубства та відсутності побоювання смерті [3]. Методика ACSS-FAD нещодавно увійшла в діагностичну практику, вона є однією з небагатьох методик опосередкованого

моніторингу суїцидальності, які спираються на вимір внутрішнього конструкту здатності до суїциду без прямих питань про суїцидальні думки чи спроби скоїти суїцид. Міжособистісна теорія суїциду стверджує, що суїцидальна поведінка настільки лякає, що для того, щоб людина здійснила суїцид, прагнення до самогубства має супроводжуватися здатністю до цього. Здатність до самогубства характеризується трьома конструктами: відсутністю побоювань смерті, підвищеною фізіологічною толерантністю до болю та провокативними подіями (які ми вимірюємо за допомогою прямих запитань NSDUH) [4].

У 2025 р. Харківським національним університетом внутрішніх справ спільно з Департаментом превентивної діяльності Національної поліції України було розроблено методичні рекомендації «Завдання та основні аспекти превентивної роботи уповноважених органів Національної поліції України щодо протидії вчиненню самогубств і навмисних самоушкоджень дітьми з урахуванням сучасних ризиків та небезпечних тенденцій у кіберпросторі» [5], які включають апробовану нами методику ACSS-FAD.

Модернізована шала здатності до суїциду ACSS-FAD включає сім питань, які вимірюють відсутність побоювань смерті (шість питань) і страх відчути біль (одне питання). Кожне питання оцінюється за чотирипозиційною шкалою Лікерта від 0 до 4 балів, загальний бал варіюється від 0 до 28 балів. У нормативній вибірковій сукупності середній бал коливався близько двох (загальний бал коливався близько 17), показники 18 балів та вище можливо розглядати як різний ступінь ризику. Чим більший загальний бал, тим вищий рівень FAD – відсутності побоювання смерті. Цей фактор розглядається як основний діагностичний конструкт, тісно пов’язаний із здатністю скоїти самогубство.

Результати відповідей на питання ACSS-FAD, наведені на рис. 1, показують, що у 2020–2021 рр. до групи ризику самогубства (результат більше 17 балів) входила чверть студентської молоді старше 18 років (25 %), після повномасштабного вторгнення рф у 2022 р. група ризику самогубства серед молоді старше 18 років збільшилась до 29 %, а на третій рік повномасштабного вторгнення знизилась до 16 %.

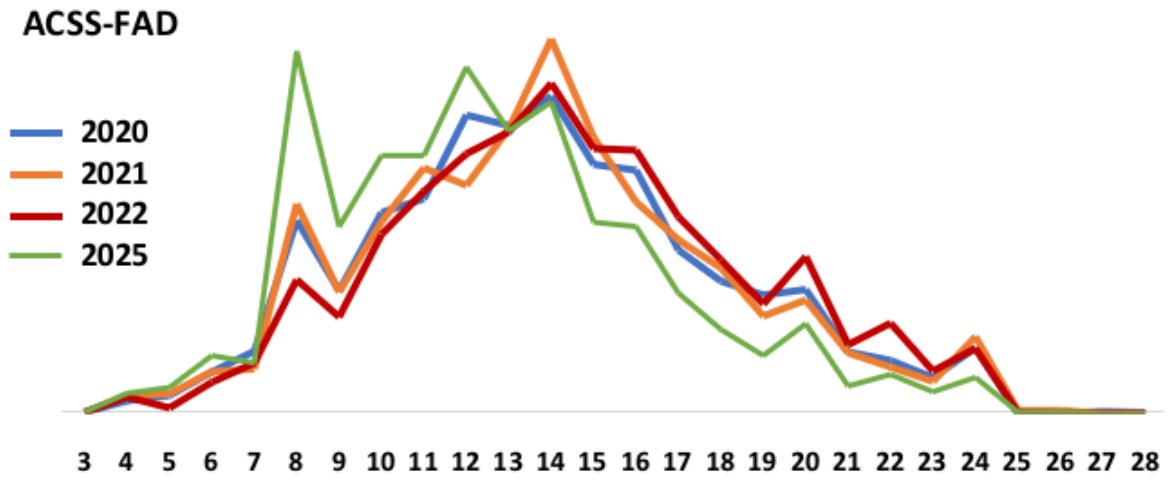

Рис. 1. Розподіл загальної оцінки у балах (відсоток осіб, які набрали певну кількість балів) за результатами опитувальника ACSS-FAD у студентському модулі Українського лонгітюдного дослідження

Окрім стандартизованої методики для оцінювання ризику суїцидальної поведінки, нами було включено до інструментарію дослідження низку прямих питань Національного опитування із вживання наркотиків та здоров'я (США) NSDUH (рис. 2).

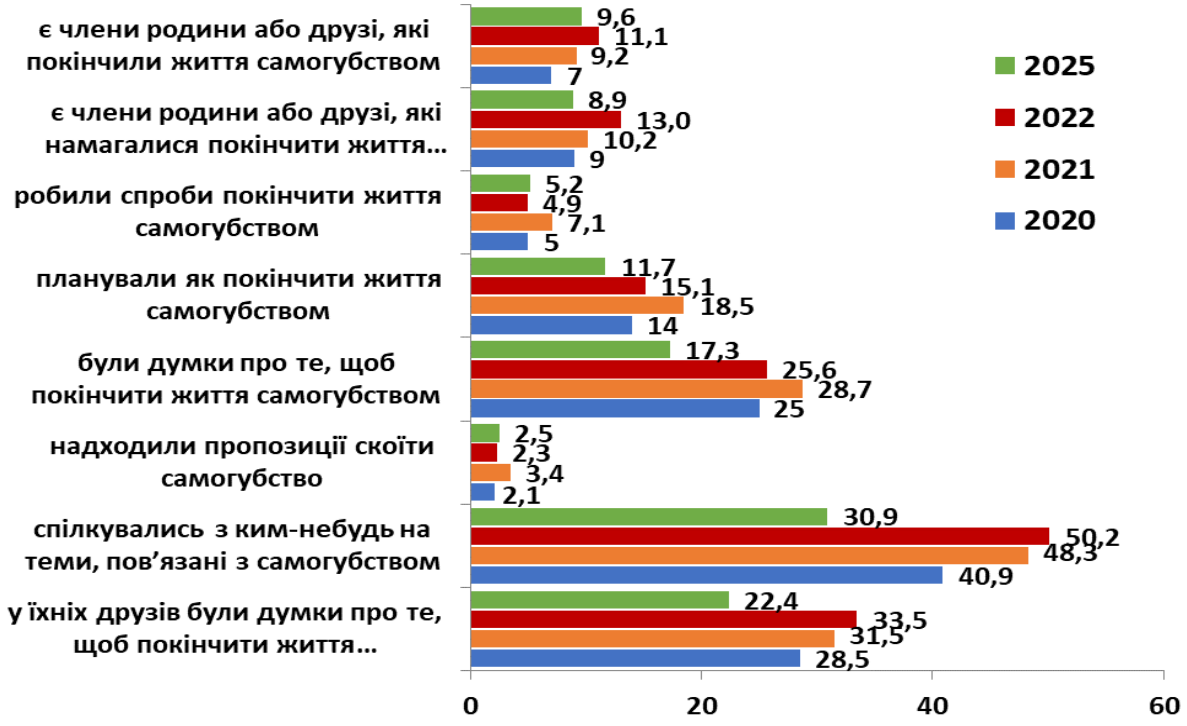

Рис. 2. Процентний розподіл відповідей на питання щодо суїцидальної поведінки у студентському модулі Українського лонгітюдного дослідження (порівняльні дані за 2020–2022, 2025 рр.)

Результати відповідей на прямі зпитання NSDUH щодо суїцидальних проявів за 2020–2022, 2025 рр., наведені на рис. 2, показують, що:

– 28,5 % (2020), 31,5 % (2021), 33,5 % (2022), 22,4 % (2025) повідомляли, що в їхніх друзів були думки про те, щоб покінчити життя самогубством;

– 40,9 % (2020), 48,3 % (2021), 50,2 % (2022), 30,9 % (2025) спілкувались із ким-небудь на теми, пов'язані із самогубством;

– 2,1 % (2020), 3,4 % (2021), 2,3 % (2022), 2,5 % (2025) отримували пропозиції скоїти самогубство і ще 2,6 % (2020), 2,4 % (2021), 2 % (2022), 2,3 % (2025) в цьому не впевнені;

– 25 % (2020), 28,7 % (2021), 25,6 % (2022), 17,3 % (2025) мали думки про те, щоб покінчити життя самогубством;

– 14 % (2020), 18,5 % (2021), 15,1 % (2022), 11,7 % (2025) планували, як покінчити життя самогубством;

– 5 % (2020), 7,1 % (2021), 4,9 % (2022), 5,2 % (2025) робили спроби покінчити життя самогубством;

– 9 % (2020), 10,2 % (2021), 13 % (2022), 8,9 % (2025) мають членів родини або друзів, які намагалися покінчити життя самогубством, але вижили;

– 7 % (2020), 9,2 % (2021), 11,1 % (2022), 9,6 % (2025) мають членів родини або друзів, які покінчили життя самогубством.

Результати спостережень 2020–2022, 2025 рр. дають можливість зробити певні висновки.

По-перше, після повномасштабного вторгнення рф серед молоді зросла група ризику суїцидальної поведінки (із чверті до майже третини молоді), але на третій рік удвічі знизилась (до 16 %). Це можна пояснити як загальним зростанням толерантності до психічних навантажень унаслідок адаптації до існування в умовах стресу під час війни, так і міграційними процесами – з молодіжної популяції України відбулось «вимивання» найменш адаптованих через виїзд за кордон.

По-друге, звертає на себе увагу стабільна тенденція зростання суїцидальних проявів у соціальному оточенні студентської молоді протягом передвоєнних і перших воєнних років та зниження на третій рік війни.

По-третє, результати показали існування стабільної групи серед молоді у віці старше 18 років, у якої фіксується суїцидальна поведінка – спроби зробити суїцид (близько 5 %).

По-четверте, результати показали існування невеликої, але стабільної групи серед молоді у віці старше 18 років, до якої звертались із пропозиціями скоїти суїцид (2–3 %). Такі звернення, безсумнівно, мають кримінальний характер, що потребує додаткового вивчення як шляхів та механізмів таких звернень, так і реалізації відповідних профілактичних втручань.

Отримані результати підтверджують наявність стійкого сегмента молоді з високими суїцидальними ризиками та підкреслюють актуальність інтеграції психодіагностичних методик у роботу освітніх і правоохоронних інституцій.

Список бібліографічних посилань

1. Молодь та наркотики – 2021: результати моніторингу залежної поведінки серед молоді м. Харків 1995–2020 років та студентського модуля Українського лонгітюдного дослідження (ULS+) : монографія / О. О. Сердюк, В. В. Бурлака, Г. М. Даниленко та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, НДЛ з проблем протидії злочинності. Харків : ХНУВС, 2021. 92 с. DOI: https://doi.org/10.32631/dr2021.

2. Українське Лонгітюдне Дослідження = Ukrainian Longitudinal Study (ULS) : метод. рек. з використання психодіагност. інструментів трет. хвилі дослідж. / С. Д. Максименко, О. М. Кокун, В. Г. Панок та ін. ; НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка, УНМЦ практ. психології та соц. ; НАМН України, ДУ «Ін-т охорони здоров'я дітей та підлітків», ДУ «Ін-т неврології психіатрії та наркології» ; Харків. нац. ун-т. внутр. справ ; Ун-т Вейна. Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 77 с. DOI: https://doi.org/10.32631/uls2022.

3. Burlaka V., Sung Hong J., Serdiuk O., Krupelnytska L., Darvishov N., Paschenko S., Churakova Iu. Suicidal Behaviors among Ukrainian College Students: The Role of Substance Use, Religion, and Depression. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2021. Vol. 19. Pp. 2392–2406. DOI: https://doi.org/10.1007/s11469-020-00333-w.

4. Психіатрія та наркологія. Інструменти вимірювання залежностей : навч. посіб. / за ред. О. О. Сердюка, В. В. Чугунова ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Запорізьк. держ. мед. ун-т ; Ун-т Вейна ; Мічиган. ун-т. Харків ; Запоріжжя, 2022. 272 с. DOI: https://doi.org/10.32631/msu2022.

5. Завдання та основні аспекти превентивної роботи уповноважених органів Національної поліції України щодо протидії вчиненню самогубств і навмисних самоушкоджень дітьми з урахуванням сучасних ризиків та небезпечних тенденцій у кіберпросторі : метод. рек. / О. О. Сердюк, Богдан В. В., Базима Б. О. та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. акад. внутр. справ, Управ. ювен. прев. Нац. поліції України. Харків ; Київ : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2025. 83 с.

АНДРОСЮК Вячеслав Георгійович,
кандидат психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем управління правоохоронною діяльністю
та її психологічного супроводження
навчально-наукового інституту післядипломної освіти
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9106-2586

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІДРОЗДІЛУ – АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

Несприятлива суспільно-політична ситуація в Україні, спричинена збройною агресією РФ, тим не менше не залишає осторонь важливості вирішення злободенних проблем подальшого реформування правоохоронних органів, зокрема, забезпечення діяльності Національної поліції України, одним з важелів якої є ефективна робота управлінського осередку. Переважну більшість керівного складу НПУ становлять керівники середньої ланки управління (відділень, відділів, управлінь, спеціалізованих підрозділів тощо). Саме ця когорта управлінців забезпечує вирішення надважливих тактичних (а подекуди і стратегічних) завдань, пов'язаних з попередженням і протидією злочинності, дотриманням публічного порядку, водночас із залученням співробітників до заходів забезпечення Національної безпеки. Тому саме до керівників середньої ланки управління висуваються особливі вимоги щодо компетентної і досконалої організаційно-управлінської роботи, до фахової практичної роботи. Актуальність проблематики загострюється низкою ситуативних причин – незавершеністю реформування НПУ, призначенням на керівні посади не завжди підготовлених працівників, ротацією персоналу в зв'язку із воєнним станом т.і.

Не залишаються осторонь вирішення питань формування компетентного керівника Національної поліції України вітчизняні науковці і практики. Пропонуються моделі розвитку компетентності керівника (О. Борисюк, 2019; Е. Садаклієва, 2018), розробляються компоненти організаційно-управлінської компетентності (О. Цільмак, 2017; Т. Бучинська, 2014), створюються та адаптуються методики розвитку професійно-важливих якостей керівника поліції (В. Барко, 2017; І. Охріменко, 2019), лідерських навичок (В. Бондаренко, С. Русанівський, 2021; Ю. Тарасюк, 2020), пропонуються оптимальні умови професійного навчання поліцейського менеджера (О. Повстин, 2017; В. Тюрина, Л. Романішина, 2022). До вітчизняної практики становлення управлінця НПУ залучається передовий закордонний досвід – науковий доробок фахівців цивілізованих країн

Європи та США (Demou, E., Hale, H., & Hunt, K. ,2020; Kapustin, M., Neumann, T., & Ludwig, J. ,2022; Bertilsson, J., Niehorster, D. et al.,2019 т.і.).

Одним з вагомих чинників становлення компетентного керівника НПУ є його особистісна спрямованість на управлінську діяльність (мотиваційні тенденції, переконання, світоглядні позиції тощо). Тому видається необхідним з'ясування ставлення керівників до значущих аспектів суто процесу управління та особистісних диспозицій, що обумовлюють спроможність особи оволодівати загальними та фаховими компетенціями, що формують управлінську компетентність як системну особистісну властивість. Канадськими соціальними психологами J.Hogan, C.Bennell & A.Taylor (2011) здійснено експериментальне дослідження з метою з'ясування ставлення працівників поліції до деяких проблемних питань у керівництві підрозділом, до становлення і професійного зростання особистості керівника підрозділу. В дослідженні поліцейських менеджерів середньої ланки науковцями були виокремлено п'ять категорій чинників компетентності і професіоналізму – роль керівника в управлінні поліцейським підрозділом, ефективність реалізації особою управлінських функцій, процес та чинники просування по службі на керівні посади в поліції, наявність та адекватність саморозвитку і самоудосконалення керівника. Опитування близько 300 поліцейських керівників середнього рівня менеджменту дозволило реально оцінити вагомість проблеми формування управлінського складу та резерву на заміщення поліцейських керівних посад в Канаді.

Фахівцями науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного забезпечення НАВС було проведено аналогічне дослідження з використанням запропонованих канадськими вченими анкет-опитувальників. За результатами опитування близько 100 респондентів – керівників середньої ланки управління (відділень та відділів) здійснено компаративний аналіз вітчизняних та зарубіжних даних з вищеозначених питань. Виявлено подібність та відмінність відповідей респондентів, кількісні і якісні чинники диференціацій ставлення опитаних до відповідних чинників компетентності. Зокрема, доволі одностайними обидві категорії опитаних виявились стосовно деяких організаційних та функціональних особливостей управління поліцейськими підрозділами. Так, 70,0-80,0% респондентів погодились зі своєрідністю поліцейського менеджменту порівняно з іншими сферами управління. Однакові судження керівників поліції Канади та України виявились щодо сприяння якісного управління підрозділом виконанню щоденних обов'язків (близько 75,0-85,0%) та досягненню професійних планів і виконанню важливих завдань (80,0-90,0% респондентів). Подібність ставлення виявили респонденти Канади та України стосовно відповідності службової поведінки керівника статусу поліцейського менеджера (68,0% та 77,0% канадців та українців відповідно). Також погодились керівники поліції обох країн з тим, що

просування керівника по службових сходах характеризується природністю, об'єктивністю та справедливістю (35,0 та 45,0% опитаних). Натомість, з тим, що службове зростання керівників сприяє прогресу їх компетентності погодились українські управлінці (78,0% опитаних) на відміну від канадських менеджерів (34,0% згодні, а 50,0% не згодні). На відміну від українських респондентів, які вважають управлінців в поліції достатньо освіченими і підготовленими (65,0% опитаних), канадські керівники критично оцінюють підготовленість власного управлінського складу (згодні з ним 34,0%, а не згодні – 44,0% опитаних). Своїх попередників на керівній посаді як ефективних управлінців оцінюють українські поліцейські (75,0%) на відміну від їх канадських колег (згодні – 53,0%, а не згодні – майже 30,0%). Деяка своєрідність виявлена щодо думки опитаних щодо безпроблемності і легкості вступу особи на посаду середнього рівня управління та здатності керівників тримати дистанцію між собою та підлеглими. Загалом позитивно ставляться до обох тверджень опитані керівники з Канади (58,0% та 55,0% відповідно) на відміну від більш обережних відповідей українських респондентів (41,0% та 43,0% відповідно). Вітчизняні керівники виявились більш категоричними щодо легкості зайняття керівної посади – 25,5% опитаних не згодні з цим твердженням. Узагальнення отриманих даних стосовно організації діяльності і поведінки керівників середнього рівня управління засвідчило більшу значущість цих чинників для оцінки фахової компетентності українськими керівниками порівняно з їх канадськими колегами.

Доволі подібними (понад 56,0%) виявились оціночні судження респондентів обох країн, які стосуються оцінки суб'єктивних чинників, що визначають управлінську компетентність керівників середньої ланки управління. Разом з тим встановлено і деякі, вельми суттєві відмінності. Так, до труднощів при вступі на посаду 42,5% опитаних фахівців з Канади віднесли оволодіння організаційними функціями поліцейського менеджера, натомість лише 26,0% українських керівників з цим погодились. Але на труднощі, пов'язані з управлінням людським ресурсом підрозділу вказали майже 50,0% українців і лише 12,0% канадських опитаних. Ще більш одностайних думок обидві категорії респондентів дотримуються щодо найважливіших чинників досягнення управлінського успіху. З усього переліку чинників відмінність виявлено лише стосовно навичок володіння досконалими управлінськими методами і прийомами – з цим згодні 57,0% опитаних українських керівників і 28,0% канадських.

Більш виразними виявились дані опитування, які стосувались з'ясування важливості особистісних диспозицій та професійно-важливих якостей керівника поліцейського підрозділу, які сприяють чи стають на заваді успішному професійному становленню та набуттю управлінської компетентності. Важливість значного професійного кар'єрного досвіду в набутті компетентності

вказала абсолютна більшість (80,0%) керівників української поліції і лише половина (57,0%) канадських управлінців. Ще більш відмінними виявились судження обох категорій респондентів щодо комфортності керування однолітками та однодумцями (34,5% керівників з Канади і 6,7% українських) та докорінній зміні рольових функцій при призначенні на керівну посаду (29,0% канадських фахівців і 10,0% - українських). Найбільш суттєві відмінності виявились щодо тверджень про типові найпоширеніші помилки, яких припускаються в своїй роботі молоді та новопризначені керівники поліції. Так, опитані керівники вітчизняних поліцейських підрозділів зазначили, що молодим керівникам притаманна плутанина щодо організаційних функцій керівника (63,0% опитаних); відсутність якісної управлінської підготовки (62,0% проти 9,0% відповідей канадських фахівців); необґрунтовані організаційно-штатні зміни персоналу (32,0% проти 7,0% відповідей керівників з Канади). Одностайної думки дотримувались обидві категорії респондентів в частині значущості тих чи інших форм навчання та підвищення кваліфікації в процесі становлення керівника поліцейського підрозділу.

Загалом можна стверджувати, що подібного роду дослідження сприяють запозиченню сучасного закордонного досвіду стосовно формування керівного складу поліції, фахового відбору на керівні посади, становлення компетентного керівника, критеріїв оцінки його професіоналізму, а також удосконаленню діяльності фахових підрозділів по роботі з персоналом, психологічних служб, відомчих закладів освіти та підвищення кваліфікації за окресленими напрямами.

Список бібліографічних посилань

1. Борисюк О. (2019) Модель розвитку управлінської компетентності майбутніх офіцерів поліції. *Вісник Національного університету оборони України* 2 (52) /2019. С.16-26. DOI: 10. 33099/2617-6858 – 2019 – 52– 2 –16-26.

2. Садаклієва Е. (2018). Теоретичні засади управлінської компетентності керівників органів Національної поліції України. Юридична психологія №1(22), 2018, с.53-65.

3. Цільмак О. (2017). Складові управлінської компетентності керівника органу досудового розслідування національної поліції України. Юридична психологія. 2017. – № 2 (21). – С. 74–85. DOI: org/10.33270/03192502.70.

4. Барко В.І., Барко В.В., Кирієнко Л.А. (2017). Професійна управлінська компетентність керівника підрозділу Національної поліції України: дефініції, зміст, структура. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання. Харків, 2017, С.147-149.

5. Охріменко І. М. (2019). Актуальні психологічні проблеми управління персоналом сучасної поліцейської організації / І. М. Охріменко // Юридична психологія. – 2019. – № 2 (25). – С. 70–77. DOI: org/10.33270/03192502.70.

6. Тюрина В., Романишина Л., Маланюк Н. (2022). Формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів поліції в процесі професійної

підготовки. Physical Culture and Sport: Scientific Perspective.2022. № 3-4. С. 52-57. DOI: http://doi.org/10.31891/pcs.2022.3-4.

7.] Demou, E., Hale, H., & Hunt, K. (2020). Understanding the mental health and wellbeing needs of police officers and staff in Scotland. *Police Practice and Research, 21*(6), 702–716. https://doi.org/10.1080/15614263.2020.1772782

8. Kapustin, M., Neumann, T., & Ludwig, J. (2022). *Policing and management* (NBER Working Paper No. 30185). National Bureau of Economic Research.

9. Bertilsson, J., Niehorster, D., Fredriksson, P., Dahl, M., Granér, S., Fredriksson, O., Mårtensson, J., Magnusson, M., Fransson, P.-A., & Nyström, M. (2019). Towards systematic and objective evaluation of police officer performance in stressful situation.*Police Practice and Research, 21*(6), 655–669. https://doi.org/10.1080/15614263.2019.1666006

10. Hogan, J., Bennell, C., & Taylor, A. (2021). The challenges of moving into middle management: Responses from police officers. *Journal of Police and Criminal Psychology, 26*(1), 13–26. https://doi.org/10.1007/s11896-010-9077-4.

АФТАНАСІВ Валерія Миколаївна,
здобувачка вищої освіти 4 курсу
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-2702-494X
Науковий керівник:
ЛЕПІШ Наталія Ярославівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5754-3511

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО РОБОТИ В СЕКТОРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

У контексті значних трансформацій, що від початку повномасштабного вторгнення охопили систему правоохоронних органів України, особливої наукової значущості набуває проблема психологічної адаптації демобілізованих працівників Національної поліції до виконання службових обов'язків у секторі забезпечення дорожнього руху. Принагідно зауважимо, що мова йде не лише про реадаптацію до частково мирного адміністративного режиму, але й про нормативно обумовлену інтеграцію бойового досвіду в

межі правозастосовної діяльності, що регламентується положеннями Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. №580-VIII [1] (далі – Закон) та Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. №8073-Х [2] (далі – КУпАП).

В даному аспекті доцільно зазначити, що відповідно до п. 1 ст. 2 Закону, одним із завдань поліції є забезпечення публічної безпеки і порядку, зокрема – безпеки дорожнього руху [1]. Проте демобілізовані працівники, повертаючись до виконання визначених Законом функцій, стикаються з низкою психологічних викликів, серед яких – зміна характеру загроз, трансформація комунікативного середовища, а також необхідність дотримання адміністративно-процедурних норм, що значно відрізняються від бойових алгоритмів. Разом з тим, вважаємо, що бойовий досвід, попри свою травматичну природу, може бути джерелом формування нових компетентностей – зокрема, рішучості, стресостійкості, оперативного мислення – які, за умови належного законодавчого оформлення, здатні значною мірою підвищити ефективність адміністративної діяльності в секторі забезпечення дорожнього руху.

Звертаючись до доктрини юридичної науки, доцільною видається позиція науковців, які наголошують, що професійна адаптація працівника поліції повинна розглядатися як багаторівневий процес, що охоплює когнітивну, емоційну та поведінкову складові [3, с. 37]. На нашу думку, з цією тезою варто погодитися частково: хоча вона поєднує базові психологічні механізми, проте, недостатньо враховує нормативно-правовий контекст, у якому здійснюється адаптація. Зокрема, відповідно до ст. 255 КУпАП, працівники поліції наділені повноваженнями щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення [2]. Своєю чергою, наведене вимагає не лише формального знання законодавства, але й високого рівня правової грамотності, емоційної саморегуляції та здатності до нормативного моделювання поведінки в умовах конфліктної взаємодії.

Хочемо наголосити, що конфліктна взаємодія з учасниками дорожнього руху, про яку йшлося вище, – особливо в умовах війни чи повоєнного періоду – є фактичним правовим випробуванням здатності працівника поліції діяти в межах чинного нормативного регулювання, дотримуючись принципів верховенства права (ст. 6 Закону), законності (ст 8), дотримання прав і свобод людини (ст. 7), а також інших засадничих положень, передбачених Розділом ІІ зазначеного Закону [1]. Відповідно, правозастосовна діяльність працівника поліції стає «нормативно чутливою», оскільки кожна дія – від зупинки транспортного засобу до складання протоколу про адміністративне правопорушення – має бути юридично обґрунтованою, етично виваженою та психологічно контрольованою.

Демобілізовані працівники, які повертаються до адміністративної служби, нерідко демонструють реактивні моделі поведінки, сформовані в бойовому середовищі. Подібні моделі, хоч і можуть бути ефективними в

умовах війни, певним чином суперечать принципам службової діяльності працівників поліції. Зокрема, імпульсивність, жорсткість, схильність до командного стилю взаємодії – усе це потребує нормативної зміни, оскільки в адміністративному секторі дорожнього руху імперативними є принципи превентивної діяльності, відкритості та правової відповідальності. Означене певним чином може суперечити вищенаведеним принципам службової діяльності працівників поліції, а тому слід звернути увагу, що адаптація таких осіб має охоплювати не тільки психологічну рефлексію, спрямовану на подолання посттравматичних реакцій, але в тому числі нормативну реконфігурацію професійної ідентичності. Йдеться, насамперед, про формування внутрішньої правової позиції – тобто здатності працівника поліції самостійно інтерпретувати службову ситуацію крізь призму чинного законодавства, етичних стандартів та інституційної відповідальності. Така позиція повинна ґрунтуватися на усвідомленні меж службових повноважень, недопущенні їх перевищення, а також на розумінні правових наслідків кожного прийнятого адміністративного рішення.

Вагомою у цьому контексті є ст. 50 Закону, яка передбачає перевірку кандидата на службу в поліції [1]. Однак, з огляду на специфіку бойового досвіду, доцільним видається розроблення окремого нормативного механізму оцінки адаптаційної готовності демобілізованих кандидатів, який повною мірою враховуватиме не лише загальні вимоги до вступу на службу, але й особливості трансформації бойової компетентності в адміністративну відповідальність. Водночас, адаптаційна готовність повинна розглядатися як *юридично релевантна категорія*, що потребує належного нормативного закріплення – можливо, у вигляді спеціального підзаконного акту МВС України чи доповнення Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських [4].

Разом з тим, вважаємо, що зміст підготовки кадрів для Національної поліції має бути розширений за рахунок включення модулів з правової етики та курсів з психології адміністративного реагування. Окремої уваги заслуговує питання вирішення конфліктів у сфері забезпечення дорожнього руху, яка, як свідчить практика, є однією з найчастіших джерел службових перевищень. В даному аспекті наголосимо, що правова етика має слугувати не лише декларативним орієнтиром, але й інструментом внутрішнього самоконтролю працівника, який зобов'язаний діяти в межах чинного законодавства навіть в умовах підвищеної емоційної напруги [5, с. 25].

Додатково варто враховувати соціальний аспект адаптації. Як зазначають дослідники, соціальна підтримка є важливим чинником успішної реадаптації ветеранів до цивільного життя [6]. У випадку демобілізованих поліцейських, така підтримка має бути інституціоналізована через механізми внутрішньої комунікації, наставництва та психологічного супроводу, що, на жаль, наразі не має належного нормативного закріплення. Наведене

стає особливо важливим в умовах частково мирного правового режиму, який функціонує в межах територій, не охоплених активними бойовими діями, але перебуває під постійним впливом загальнонаціональної воєнної ситуації.

Говорячи більш детально, соціальна підтримка демобілізованих працівників поліції повинна розглядатися як складова їхнього правового статусу, що має бути нормативно закріплена в системі кадрового забезпечення Національної поліції України. Не менш важливим залишається наступне: в умовах частково мирного правового режиму, що функціонує паралельно з активною фазою збройного конфлікту, соціальна підтримка має виконувати стабілізуючу функцію – забезпечувати нормативну інтеграцію особи, яка повертається до служби, в межі правозастосовної діяльності, що регламентується чинним законодавством.

На підставі проведеного аналізу вважаємо за доцільне: а) нормативно закріпити механізми оцінки адаптаційної готовності демобілізованих кандидатів на службу в поліції; б) розширити зміст службової підготовки шляхом включення модулів з правової етики та психології адміністративного реагування; в) інституціоналізувати соціальну підтримку як обов'язковий елемент кадрової політики МВС України; г) розробити окремий підзаконний акт, який би регламентував процедуру нормативної реконфігурації професійної ідентичності працівника поліції з бойовим досвідом.

Принагідно підкреслимо, що вищенаведені заходи мають бути орієнтовані на стабілізацію правового режиму службової діяльності, підвищення функціональної придатності поліцейських до виконання адміністративних повноважень та формування внутрішньої етичної відповідності їхніх дій нормативним критеріям. У контексті повоєнної реінтеграції, адаптація працівника поліції – у її нормативному, психологічному та соціальному вимірах – повинна розглядатися як інструмент відновлення правозастосовної легітимності, що забезпечує не лише технічну реалізацію повноважень, але в тому числі їх правову змістовність. Йдеться, перш за все, не про формальне повернення до служби, а про зміну службової суб'єктності, здатної діяти в межах адміністративної процедури.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 17.10.2025)

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 №8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 17.10.2025)

3. Александров Д. О., Охріменко І. М., Дрозд О. Ю. Особливості професійно-психологічної адаптації працівників Національної поліції України до правоохоронної діяльності. *Science and Education*, 2017. Iss. 11. С. 35–45. DOI: 10.24195/2414-4665-2017-11-4

4. Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 17.11.2015 №1465. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1445-15#Text (дата звернення: 17.10.2025)

5. Іванцов В.О., Герасименко В.В. Психологічна стійкість та адаптація працівників Національної поліції України в умовах військового стану: механізми подолання травматичних стресорів. *Системний підхід до подолання сучасних викликів крізь призму безпеки, прав людини та права:* збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Вінниця, 12 травня 2025 року). Громадська організація «Молодіжна організація Починаючих Лідерів. «ГО МОПЛ». 2025. С. 24-28.

6. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: https://bit.ly-/42jQpKp (дата звернення: 17.10.2025)

БАЗИМА Борис Олексійович,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1005-1920

ПРО ПРОБЛЕМАТИКУ РОБОТИ ПСИХОЛОГІВ СИСТЕМИ МВС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На основі аналізу відповідей психологів, які працюють у системах ЗСУ, НГУ та НПУ, були виявлені основні особливості їх роботи в умовах воєнного стану та проблематика, з якою вони стикаються. У цій доповіді буде проаналізовано проблематику фахівців-психологів системи Національної Поліції України, далі НПУ.

Загалом склад фахівців (демографія та рівень підготовки), які надають психологічну допомогу військовим та цивільним особам в умовах воєнного часу можна вважати задовільним. Більшість фахівців НПУ старше 30 років (57,6%.), з повною вищою освітою – 72,9%, з них, хто має профільну психологічну освіту – 35,9%, а 59,6% мають стаж роботи за спеціальністю понад 5 років, але пік припадає на один рік – 18,0%. Це означає, що існує актуальна потреба не тільки у збільшенні частки особливо фахівців у галузі психічного здоров'я, але і підвищенні кваліфікації тих, хто вже надає психологічну допомогу.

Важливо відзначити, що серед фахівців на посаді психологів у системі НПУ спостерігається найвищий дисбаланс за ознакою статі. Кількість жінок

у 5 разів перевищує кількість чоловіків . Такий перекіс об'єктивно призводить до низки обмежень у діяльності психологів, зокрема, ускладнює можливості продуктивних контактів із клієнтами протилежної статі.

Контингент, з яким працюють психологи виразно відбиває реальності сучасного часу, воєнного стану країни. Психологи НПУ більшою мірою зосереджені на роботі з ВПО і пораненими. Сильна зміна контингенту цілком зрозуміло, але не може не турбувати, що ряду груп ризику психологи або перестали, або значно знизили допомогу. Зокрема, ДБСТ, прийомні сім'ї.

Судячи з відповідей респондентів, вони у своїй роботі використовують досить широкий спектр психологічно і психотерапевтичних технік. Широта, що спостерігається, і різноманітність психотерапевтичних технік, швидше турбує, ніж заспокоює. Все це однозначно вказує на відсутність єдиних стандартів та підходів до надання психологічної допомоги населенню в умовах війни та воєнного часу. Те, що якість психологічної допомоги, що надається людям, залишає бажати кращого підтверджують відповіді респондентів щодо труднощів, з якими вони стикаються у своїй роботі з клієнтами.

Психологи НПУ, загалом, скаржаться на невідповідні умови для роботи, завжди що заважає, то обстріли, то начальство, то надто висока самооцінка підопічних. Як тут не згадати, що більшість із них (психологів) жіночої статі.

Щодо питання підвищення кваліфікації, рівня знань та умінь, то психологи НПУ потребують, судячи з їхніх відповідей, поглиблення своїх знань і навичок у галузі психологічної допомоги, як самим собі, так і клієнтам. Їм не вистачає безпосереднього практичного досвіду надання психологічної допомоги в умовах війни, бойових дій та воєнного часу.

Однією із суттєвих проблем у роботі самих психологів є те, що вони самі зазнають психологічного, психічного травмування. Психологи НПУ менше, ніж їхні колеги з ЗСУ та НПУ повідомляють про подібні травмування, але воно існує і робить на їхню роботу свій вплив. Найбільш травмуючою ситуацією для них виявилося участь у бойових діях або перебування у зоні військового конфлікту (у складі армії або як цивільна особа). Найчастішим симптомом, що виникає в результаті дії травмуючої ситуації, психологи НПУ називали це: "почуваюсь засмученими, коли думаю або чую про якусь подію (наприклад, почуття страху, гніву, печалі, провини тощо)". Також слід зазначити, що порівняно зі спеціалістами ЗСУ та НДУ психологи НПУ зазнають найменшого психотравмуючого впливу в ході своєї роботи.

Відповідаючи на запитання, як вони самі справляються з негативними наслідками психотравмуючих ситуацій, психологи НПУ повідомили, що найбільш ефективним засобом протидії наслідкам є використання молитов та духовних практик. Вони ефективно відволікають їх від неприємних думок

і спогадів, дозволяють заспокоїтися і прийти до тями. Другим найбільш ефективним засобом відволікання розрядки є розваги. Що стосується, загалом, подолання труднощів та негараздів життя, то психологи НПУ найчастіше для цього долають по допомогу інших людей, їх емоційній підтримці та спілкуванню з ними (особливість переважно жіночого контингенту).

Щодо актуального психічного статусу, то порівняно з іншими групами (ЗСУ та НГУ) психологи НПУ виявилися найбільш благополучними. Вони менше нервують, відчувають страхи, тривоги, їм легше розслабитися та бути спокійними, врівноваженими. За даними спеціалізованих опитувальників, у них менший рівень хронічної тривоги. Також відзначаються найнижчі показники депресії. Легкий ступінь депресії відзначається лише в 16,9% опитаних, а мінімальні симптоми депресії відзначають у себе 76,5%. Показники загрози формування суїціадальної поведінки також є найменшими порівняно з двома іншими групами.

Інтегральні показники психологічного здоров'я за даними опитувальника ProQOL мають, загалом, позитивні значення.

Фахівці у сфері психологічного здоров'я	**Задоволення від співчуття**			**Професійне вигоряння**			**Вторинний травматичний стрес**		
	Низький	**Середній**	**Високий**	**Низький**	**Середній**	**Високий**	**Низький**	**Середній**	**Високий**
НПУ	1,6	**63,1**	35,3	**73,9**	26,1	0	**81,5**	17,7	0,8

На основі виявленої проблематики у роботі психологів НПУ в умовах воєнного стану та виходячи з того, що дана група з точки зору формальних показників є найбільш підготовленою, але в той же час найменшою, що опирається стосовно стресів і труднощів, рекомендується:

- розширити їхній досвід роботи, шляхом залучення до надання допомоги військовослужбовцям (короткострокові відрядження до зон бойових дій, наставництво психологів ЗСУ, НГУ);

- збільшити відсоток роботи за типом віч-на-віч:

- у довгостроковій перспективі усунути диспропорцію у статевому складі цієї групи, збільшити частку спеціалістів чоловічої статі.

БАРАНОВСЬКА Ілона Олегівна,
слухачка магістратури групи ІПОтаЗН-24-204мПС
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002 -0716-9736

ПСИХОЛОГІЧНА ПРУЖНІСТЬ ЯК РЕСУРС ПРОФЕСІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ВОЄННИЙ ЧАС

Повномасштабна війна в Україні поставила перед працівниками Національної поліції безпрецедентні виклики, пов'язані з екстремальними навантаженнями, хронічним стресом та необхідністю ухвалювати рішення в умовах постійної невизначеності. Такі фактори спричинили підвищену потребу у вивченні психологічних механізмів, що забезпечують збереження професійної дієздатності, емоційної врівноваженості та адаптивності персоналу. Одним із ключових внутрішніх ресурсів виступає психологічна пружність (резильєнтність) – здатність особистості протистояти дії травматичних подій, зберігати внутрішню рівновагу, відновлювати функціональність та продовжувати ефективну діяльність після пережитого стресу [2].

Узагальнення сучасних наукових досліджень демонструє термінологічну варіативність у трактуванні цього феномена: в літературі вживаються поняття «resilience», резильєнтність, психологічна пружність, стійкість до травми. Така неоднозначність пов'язана з міждисциплінарним характером дослідження й поступовим формуванням наукової традиції його вивчення. У нашій роботі психологічна пружність розглядається у двох взаємопов'язаних вимірах – як інтегральна властивість особистості (сукупність відносно сталих характеристик, що сприяють адаптації) та як процес, який активізується у відповідь на стресові й травматичні події, дозволяючи людині конструктивно діяти в умовах нестабільного середовища.

Поняття resilience (від лат. resilire – «пружно відскакувати, відновлювати форму») отримало статус міждисциплінарної категорії у сучасній психології. Згідно з підходом A. Masten і D. Cicchetti, резильєнтність є динамічним процесом позитивної адаптації в умовах значного стресу, який поєднує особистісні, соціальні та культурні ресурси [5]. Вона не лише забезпечує подолання наслідків травматичного досвіду, а й сприяє посттравматичному зростанню, що особливо актуально для фахівців безпекового сектору, котрі постійно стикаються з ризиком, невизначеністю

та моральними дилемами служби. У межах цього підходу резильєнтність трактується не як стійкість у сенсі «незмінності», а як активна взаємодія особистості з оточенням, що передбачає постійне пристосування до нових обставин без втрати психологічної цілісності. Такий підхід акцентує не на уникненні травми, а на здатності перетворювати кризовий досвід у потенціал розвитку.

У цьому сенсі резильєнтність охоплює три взаємопов'язані рівні: внутрішньоособистісний – когнітивна, емоційна й мотиваційна регуляція; міжособистісний – підтримка соціальних контактів, довіра й співпраця; системний – вплив культурного середовища, цінностей і моральних орієнтирів. Саме така багаторівнева структура робить поняття психологічної пружності надзвичайно релевантним у контексті діяльності працівників поліції, де адаптація до стресових ситуацій має поєднувати особистісні ресурси з підтримкою організаційного середовища.

В українській психологічній школі О. Кокун та Т. Мельничук [4] тлумачать психологічну пружність як інтегративну властивість особистості, що виявляється у здатності мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси для відновлення після кризових ситуацій. Дослідники підкреслюють, що цей феномен охоплює як психологічну саморегуляцію, так і соціальну підтримку, тобто передбачає взаємодію між індивідуальною активністю та зовнішніми умовами, які сприяють стабілізації емоційного стану. Психологічна пружність, у їхньому розумінні, є не лише наслідком попереднього досвіду, а й результатом свідомої внутрішньої роботи особистості, спрямованої на підтримання професійної ефективності навіть у надзвичайних обставинах.

У сучасних психологічних дослідженнях, зокрема в узагальнених теоретико-методологічних працях Х. Дзюнь, резильєнтність розглядається як багатовимірне явище, що охоплює когнітивний, емоційний і соціальний виміри функціонування особистості. Науковиця визначає її як інтегративну здатність людини адаптуватися до складних обставин, зберігаючи внутрішню цілісність, активність і життєву орієнтацію. Ці положення дозволяють екстраполювати поняття психологічної пружності на професійну діяльність поліцейських, де воно виявляється у трьох взаємопов'язаних характеристиках: емоційній стабільності – контролі емоцій і здатності зберігати саморегуляцію в умовах небезпеки; когнітивній гнучкості – умінні переосмислювати травматичні події та трансформувати їх у професійний досвід; соціальній підтримці – згуртованості колективу, довірі до команди та відчутті приналежності до професійної спільноти. Таким чином, концептуальні положення, викладені Х. Дзюнь, створюють методологічне підґрунтя для розуміння психологічної пружності як базової умови професійної стійкості поліцейських у ситуаціях воєнного ризику [1].

Реакція людини на стрес залежить від її сприйняття ситуації, попереднього досвіду та наявних механізмів подолання. Для працівників

поліції це означає необхідність зберігати продуктивність і самоконтроль навіть за умов високої емоційної напруги, невизначеності чи виснаження.

Професійна стійкість поліцейських у воєнних умовах ґрунтується на взаємодії двох систем: індивідуальної пружності (психологічних якостей, що забезпечують саморегуляцію, оптимізм, відповідальність) і соціальної підтримки (ефективного командного середовища, морально-етичної єдності, відчуття довіри). Як свідчать емпіричні дані, наявність підтримки колег, керівництва та родини істотно знижує рівень тривожності й допомагає працівникам поліції зберігати психологічну рівновагу під час бойових дій [3; 4].

Формування психологічної пружності у працівників поліції передбачає цілісну систему заходів, що охоплює: психологічну підготовку – впровадження тренінгів зі стрес-менеджменту, розвитку емоційного інтелекту, навичок саморегуляції та конструктивного подолання труднощів; організаційну підтримку – формування безпечного службового середовища, запобігання перевантаженням, профілактику вигорання; соціальне підкріплення – функціонування психологічних служб, підтримку з боку родини, розвиток неформальних груп взаємодопомоги; морально-ціннісний компонент – формування корпоративної культури служіння, етичних стандартів, довіри та взаємоповаги.

Розвиток цих аспектів сприяє підвищенню як індивідуальної, так і колективної резильєнтності, що є основою ефективної діяльності поліцейських у надзвичайних обставинах.

Отже, психологічна пружність у структурі професійної стійкості поліцейських виконує роль інтегративного адаптаційного ресурсу, який поєднує когнітивні, емоційні та соціально-моральні компоненти. Її розвиток є не лише передумовою ефективного реагування на виклики воєнного часу. Це також ключовий чинник збереження ментального здоров'я та готовності до подальшої професійної самореалізації в умовах невизначеності та ризику.

Список бібліографічних посилань

1. Дзюнь Х.Б. Резильєнтність у вимірі психологічних досліджень: теоретико-методологічні підходи. *Габітус*. 2024. №64. С. 16–20.

2. Кокун О. М., Клочков В. В., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посібник. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.

3. Кокун О. М. Зміст та структура психологічної готовності фахівців до екстремальних видів діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць*. Вип. 7. Харків.: УЦЗУ, 2010. С. 182–190.

4. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.

5. Masten A.S., Cicchetti D. Resilience in development: Progress and transformation /(Ed.) In D.Cicchetti, Developmental psychopathology: Risk, resilience, and intervention (3rd ed.). John Wiley & Sons, Inc.,2016. P. 271–333.

БАРКО Вадим Іванович,
доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник науково-дослідного центру
Національної академії Національної гвардії України

ВИЗНАЧЕННЯ ТИПОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ ОПИТУВАЛЬНИКА «ВЕЛИКА П'ЯТІРКА»

Важливим напрямом вдосконалення діяльності сектору безпеки й оборони України в умовах воєнного стану є оптимізація системи психологічного вивчення персоналу. З метою дослідження індивідуальних особливостей персоналу правоохоронних органів в світі широко використовується досить валідний і надійний зарубіжний особистісний Опитувальник «Велика П'ятірка» (ОВП). Зазначений опитувальник нещодавно адаптований українською мовою (Барко В. І., Барко В. В., Остапович В. П., 2018), після чого цю діагностичну методику почали застосовувати також психологи правоохоронних органів держави [3]. Проте вони зустрічаються з труднощами в ході комплексної інтерпретації отриманих індивідуально-особистісних психологічних профілів через різноманітність комбінацій шкал опитувальника.

Особистісний опитувальник «Велика П'ятірка» розроблений на базі п'ятифакторної моделі індивідуальності, яка її описує за допомогою п'яти факторів: екстраверсії, нейротизму, поступливості, сумлінності і відкритості досвіду. На початку нинішнього століття О. Джон, Л. Науман і С. Сото (2008) розробили власну версію опитувальника, яка отримав назву "BFI" ("Big Five Inventory") і включає в себе 44 персональні характеристики, що уможливлює оцінювання особистості на основі вищезазначених п'яти факторів (John, Naumann, & Soto, 2008). В процесі адаптації цього опитувальника нами отримано дані відносно ретестової надійності, паралельних форм і внутрішньої узгодженості. Ретестова надійність становить для україномовної форми для фактору нейротизму – 0,72; екстраверсії – 0,80; відкритості досвіду – 0,64; поступливості – 0,82; сумлінності – 0,77 (p=0,01) [1; 3]. Ці значення відповідають прийнятим психометричним вимогам. Для перевірки внутрішньої узгодженості завдань шкали розраховувався коефіцієнт Кронбаха. Усі показники а можна вважати допустимими з точки зору вимог до психодіагностичного інструментарію [3].

Метою дослідження було проведення встановлення типологічних особливостей курсантів за допомогою адаптованого українською мовою зарубіжного опитувальника ОВП. Для досягнення мети потрібно було виконати такі *завдання*: а) визначити методологію процедури проведення процедури дослідження б) здійснити тестування репрезентативної вибірки

курсантів; в) встановити типологічні особливості курсантів за результатами обстеження. Експериментальне дослідження проводилось поетапно у 2024-2025 роках. Усього обстежено 259 осіб (126 курсантів командно-штабного і гуманітарного факультету НАНГУ віком від 20 до 28 років; 75 курсантів психологічного факультету ХНУВС віком від 19 до 23 років віком від 25 до 30 років; 20% опитаних. становили жінки). Кількісний показник вибірки є репрезентативним (при довірчому рівні ймовірності 0,95 із теоретичною статистичною похибкою 0,05). Для обстеження відбирались курсанти, які за експертними оцінками характеризувалися як «успішні».

Відповідно до загальноприйнятих в психології вимог, нами забезпечувалась однаковість процедури проведення та оцінки виконання психологічного тесту. З метою дотримання єдиних умов для процедури тестування перед початком здійснювалась підготовча робота: респондентам пропонувався стимульний матеріал опитувальників і повідомлялися призначення і мета тестування, роз'яснювалася інструкція. Тестування проводилось в однакових умовах; часові обмеження для всіх були ідентичним; методика психодіагностики відповідала таким вимогам, як простота, точність і зрозумілість інструкції та тверджень; відносна простота обрахунків отриманих результатів.

На основі проведення нелінійної стандартизації шкал ОВП встановлено, що коридор можливих значень становить від 1 до 10 «стенів». «Коридор» середніх значень становить від 4 до 7 стенів. Значення нижче та вище зазначеного «коридору» вважаються низькими та високими відповідно.

Встановлено, що за результатами виконання ОВП психолог може встановити провідні тенденції (або тип реагування) респондентів. Так, середні і високі індекси (6 і більше стенів) за шкалами стенічного типу реагування (екстраверсія і відкритість досвіду) і низькі (менше 4 стенів) за шкалами гіпостенічного регістру (нейротизм, сумлінність і поступливість) однозначно дозволяють віднести особу до стенічного типу. Низькі значення за зазначеними стенічними шкалами (менше 4 стенів) і підвищені за гіпостенічними (більше 6 стенів) означають належність особи до гіпостенічного типу реагування. Середні значення стенічних і гіпостенічних шкал (4-6 стенів) дозволяють віднести особу до змішаного типу реагування. Більшість опитаних продемонстрували провідні тенденції стенічного типу реагування (40-45%) які є бажаними для правоохоронної діяльності і характеризуються екстравертованістю, активністю, сміливістю, лідерством, енергійністю і відкритістю до всього нового тощо. Менш виражений змішаний тип реагування (32-39%), гіпостенічний мало виражений (16-23%), останні два частіше зустрічаються у поліцейських патрульної поліції. за результатами опитування курсантів зафіксовано сприятливий баланс провідних тенденцій. Бажані для правоохоронців і військовослужбовців стенічний і змішаний типи реагування виявили більше 40 % обстежених осіб відповідно. Розрахунки також показують, що більшості (60%) обстежених

властиві психологічні профілі, які відповідають високому рівню психологічної придатності. Таким працівникам притаманні збалансовані тенденції, переважно стенічні, лідерські, комунікабельні типи профілів, їм властиві екстравертованість, активність, оптимізм, відкритість, позитивна самооцінка, рішучість, тенденція до самореалізації, відстоювання своїх інтересів, домінування і самоствердження. Менша частка обстежених (36%) мають проміжний, достатній рівень, який характеризується нормативними, але дещо завищеними показниками стенічних шкал (екстравертованості, відкритості), або деякими підвищеннями шкал гіпотимного чи змішаного типів (нейротизму, поступливості, сумлінності). Це допустимий рівень, який свідчить про придатність до діяльності, адаптивність, проте психологам потрібно враховувати можливі варіанти порушення процесу адаптації таких поліцейських. Нарешті, незначна група (4% осіб) продемонстрували низький (недостатній) для діяльності рівень психологічної придатності. Це особи, які виявили перевищення (8 і більше стенів за шкалою нейротизму, 9 і більше стенів за шкалою поступливості) і зниження (до 1 стену) за будь-якими окремими шкалами і які характеризуються високою ймовірністю настання певних варіантів дезадаптації (неврастенічних, депресивних, психопатичних тощо) в складних умовах службової діяльності.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження з використанням опитувальника «Велика П’ятірка» отримано декілька варіантів психологічних профілів респондентів, більшість з яких (60%) властива особам з високим рівнем психологічної придатності до діяльності, менша частина (36%) – особам з проміжним рівнем придатності, і лише незначна частина (4%) – особам з низьким рівнем психологічно придатності до службової діяльності. За результатами опитування курсантів зафіксовано позитивний баланс провідних тенденцій бажані для працівників стенічний і змішаний типи реагування виявили у 40% обстежених осіб. Наведені у статті психологічні профілі допоможуть психологам підрозділів психологічного забезпечення МВС України науково обґрунтовано формулювати прогноз успішності службової діяльності кандидатам на посади при проведенні психологічного етапу професійного добору, а також при проведенні конкурсу на заміщення вакантних посад, процедур атестування тощо. Представлений варіант дезадаптивного психологічного профілю допоможе завчасно здійснювати психологічний моніторинг особового складу і попереджувати прояви у негативних психологічних станів і тенденцій, ознак професійної деформації чи емоційного вигорання, завчасно надавати, в разі потреби, необхідну психологічну допомогу. Задля уточнення психологічного діагнозу психологам доцільно додатково застосовувати інші діагностичні методики, які визначають особливості провідних тенденцій (типи реагування), зокрема, опитувальники Індивідуально-типологічний; Міні-Мульт; 16-PF Кеттелла тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Барко, В. В. (2024). Методи дослідження індивідуально-особистісних властивостей працівників Національної поліції України : монографія. Харків : Факт. 380 с.

2. Барко В. В, Барко В. І., Мойсеєва О. Є. (2022). Визначення рівня психологічної готовності поліцейських до службової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України,* 4 (68), 5-23. DOI: 10.33099/2617-6858–22–68–4–16-28.URL: http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/258527/258992

3. Використання адаптованих зарубіжних психодіагностичних методик у Національній поліції України: психологічний практикум (2022) / В. В. Барко, В. І. Барко, В. П. Остапович; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Криволапчука. Київ : «Видавництво Людмила». URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/Psykholohichnyy_praktykum.pdf?fbclid=IwAR2ZfRPQ42sr7dAIpu2HEWg7ll0DJ6Tl9k2ofs7zhhe3bA8uQlog4rHtU-0 (дата звернення: 11.05.2023).

4. Барко В. В., Барко В. І. (2022). Психологічне вивчення індивідуальних особливостей працівників Національної поліції України з використанням адаптованого зарубіжного психодіагностичного інструментарію: монографія / за заг. ред. д-ра психол. наук, професора О. О. Євдокімової. Харків : Факт. 272 с

5. Барко В. В., Барко В. І. (2024). Психологічні особливості застосування поліграфологічних методик запитань порівняння: теорія і практика досліджень. *Вісник Національного університету оборони України.* Зб-к наук. праць. – К.: НУОУ, Вип. 3 (79). 7-16. DOI: 10.33099/2617-6858–24–79–3–7-16

6. Барко В. І. (2002). Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : монографія. Київ : Ніка-Центр. 448 с.

7. Costa P. T., McCrae, R. R., & Kay, G. G. (1995). Persons, places, and personality: Career assessment using the revised NEO Personality Inventory. Journal of Career Assessment, 3, 123-139.

8. Cochraine R. E., Tett R., Vandecreek L. (2003). Psychological Testing and the Selection of Police Officers. *A National Survey Criminal Justice and Behavior,* 30(5), 511-537. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication-/247743668.

9. Dunnette M. D., Borman W. C. (1979). Personnel Selection and Classification Systems. *Annual Review of Psychology*, 1 (30), 477-525.

10. Barrett G. V., Miguel R. F., Hurd J. M., Lueke S. B., Tan J. A. (2003). Practical Issues in the Use of Personality Tests in Police Selection. *Public Personnel Management,* 4 (32), 360-377.

11. John O. P., Naumann L. P., Soto C. J. L. A. Pervin (Eds.). (2008). Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues (pp. 114–158). New York: Guilford Press.

БАРТОШЕВИЧ Олександр Олексійович,
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЄВДОКІМОВА Олена Олександрівна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4211-7277

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ВЛАДИ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО КОРУПЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ

Проблема взаємозв'язку влади та корупції набуває особливої гостроти в сучасних умовах соціально-політичних трансформацій і боротьби за прозорість управлінських процесів. Незважаючи на численні економічні, політичні та правові підходи до вивчення корупції, психологічний вимір цього явища залишається недостатньо дослідженим. Влада, як специфічна соціально-психологічна реальність, формує не лише систему управлінських відносин, а й внутрішні когнітивні, емоційні та мотиваційні механізми особистості, що можуть детермінувати схильність до корупційних дій.

Наявність влади змінює самосприйняття індивіда, його оцінку ризику, здатність до емпатії, рівень самоконтролю та моральної рефлексії. Психологічні дослідження свідчать, що владна позиція може посилювати егоцентричні тенденції, надмірну самовпевненість, зниження чутливості до етичних норм і схильність до виправдання власних неетичних вчинків. У результаті саме психологічні механізми – такі як когнітивні спотворення, моральне відчуження, зниження емпатії та переоцінка власної компетентності – стають внутрішнім підґрунтям для формування толерантності до корупції.

Влада посідає ключове місце у вивченні феномену корупції, оскільки виступає необхідною передумовою як у класичному визначенні Клітгаарда Р., так і в межах підходів раціонального вибору до аналізу цього явища [5]. У цьому контексті влада розглядається як характеристика осіб, які займають позиції, пов'язані з прийняттям відповідальних рішень, що відкриває потенційні можливості для отримання особистої вигоди шляхом неетичних дій. Відтак, у межах цього підходу корупція неможлива без наявності владних повноважень. Саме тому феномен влади посів центральне місце у дослідженнях індивідуальних рішень, пов'язаних із корупційною поведінкою.

Починаючи з робіт Kipnis D., у психологічній науці активно вивчається вплив володіння владою на моральну регуляцію поведінки, схильність до її зловживання, а також на зміну самосприйняття особистості та ставлення до інших людей [4]. У контексті дослідження корупції низка науковців виявила закономірність, яка свідчить про тісний, переважно негативний зв'язок між володінням владою та дотриманням етичних норм у поведінці. Отримання владних повноважень може змінювати систему цінностей і моральну чутливість індивіда, посилюючи схильність до дій, що суперечать загальноприйнятим моральним стандартам.

Так, особи, наділені владою, часто демонструють підвищену готовність до ризику та більшу орієнтацію на досягнення зовнішніх винагород. Вони схильні менше відчувати почуття провини чи сорому за потенційно аморальні вчинки, що знижує внутрішні бар'єри до корупційної поведінки. Окрім цього, зниження рівня емпатії та співчуття до інших сприяє формуванню егоцентричних установок і прагненню діяти насамперед у власних інтересах.

Таке поєднання когнітивних і емоційно-мотиваційних зрушень створює психологічні умови, за яких влада може перетворюватися з інструменту соціальної відповідальності на механізм особистісного домінування та зловживання, підвищуючи ймовірність корупційних дій [6; 9].

Дослідники трактують поняття влади як систему переконань щодо цілей, яких індивід прагне досягти, реалізуючи свої владні повноваження [9]. Згідно з їхньою концепцією, персоналізоване розуміння влади передбачає використання владного ресурсу для задоволення власних потреб, досягнення егоїстичних або матеріальних вигод. Натомість соціалізоване бачення влади ґрунтується на уявленні про владу як інструмент служіння спільним інтересам, підтримання соціального порядку та досягнення суспільно значущих цілей.

Результати дослідження засвідчили, що персоналізоване сприйняття влади корелює з підвищеною схильністю до егоцентричної поведінки, зростанням толерантності до корупційних практик і більш поблажливим ставленням до неетичних дій, особливо коли йдеться про представників вищих владних щаблів. [9].

Володіння владою здатне провокувати появу низки когнітивно-мотиваційних змін, серед яких – підвищене відчуття впевненості у власній компетентності, схильність до ризикованих рішень і посилена орієнтація на отримання винагороди [10]. Такий психологічний ефект нерідко призводить до формування ілюзії всесильності та зниження критичності мислення, що може мати небезпечні наслідки для етичного самоконтролю.

Як зазначає Rusch, феномен надмірної впевненості часто стає передумовою корупційних проявів в організаціях, коли суб'єктивна переконаність у правильності власних рішень переважає над їх об'єктивною обґрунтованістю [8]. Такий когнітивний дисбаланс спотворює сприйняття моральних дилем, породжуючи розрив між уявленням людини про те, як вона мала б діяти в етичній ситуації, та її фактичною поведінкою.

Іншими словами, надмірна впевненість у власній моральності виконує функцію своєрідного психологічного захисту, який блокує усвідомлення власної корумпованої поведінки. У результаті особа може щиро вважати свої дії етичними, навіть тоді, коли вони об'єктивно суперечать моральним нормам або суспільним інтересам.

Корупційна поведінка відноситься до потенційно ризикованих дій, особливо за високої ймовірності бути викритим і покараним. Це спонукало науковців досліджувати, як сприйняття ризику впливає на схильність індивідів до корупції. Деякі дослідження вказують, що сприйняття ризику може по-різному впливати на чоловіків і жінок у корупційних ситуаціях, проте ці дані залишаються неоднозначними.

Menocal та співавтори аналізують дві групи досліджень, присвячених взаємозв'язку ґендеру, корупції та психології [7]. Перший напрямок психологічних досліджень свідчить, що жінки загалом менш схильні до ризику та менш готові брати хабарі порівняно з чоловіками. Крім того, вони можуть дотримуватися інших моральних стандартів і в експериментальних умовах частіше карають егоїстичну поведінку, ніж чоловіки, хоча ці результати не завжди послідовні.

Guerrero M. та Rodríguez-Oreggia E. поставили під сумнів універсальність гендерно-психологічного пояснення корупції, зазначаючи, що будь-які спостережувані відмінності часто зумовлені соціальним контекстом. Чоловіки, наприклад, частіше стикаються з можливостями для корупції у поліції та інших структурах влади, тоді як жінки частіше взаємодіють із державними службами, такими як освіта чи охорона здоров'я, де поширені хабарництво та інші форми корупції, особливо в економічно слабких країнах. Отже, висновки щодо гендерних відмінностей у корупційній поведінці значною мірою залежать від контексту [2].

Аналіз психологічних досліджень, проведений Yap A., демонструє, що особи, наділені владою, зазвичай проявляють підвищену схильність до ризику [10]. У той же час, для більшості людей характерна природна обережність: вони надають перевагу впевненим і гарантованим виграшам замість дій із невизначеним результатом. З огляду на це, якщо розглядати корупцію як ризикову поведінку, оскільки вона пов'язана з високою ймовірністю викриття та покарання, можна очікувати, що звичайні індивіди

матимуть низьку готовність вдаватися до корупційних дій. Водночас владні особи, завдяки своїй підвищеній готовності до ризику та впевненості у власних рішеннях, можуть демонструвати більшу схильність до порушення етичних норм та використання корупційних практик, незважаючи на потенційні негативні наслідки. Це підкреслює важливість врахування психологічного профілю влади при аналізі корупційної поведінки та розробленні превентивних стратегій.

Johnston M. виділяє чотири ключові синдроми корупції: ринки впливу, елітні картелі, олігархи та клани, а також офіційні магнати [3]. Для ідентифікації цих типів корупційних структур автор застосовує статистичні методи, що дозволяють визначити відповідні суспільства та перевірити наявність очікуваних синдромів на практиці. Він наводить конкретні приклади країн для кожного з них: Сполучені Штати, Японія та Німеччина характеризуються як ринки впливу; Італія, Корея та Ботсвана, як елітні картелі; Філіппіни та Мексика відносяться до категорії олігархів і кланів; Китай, Кенія та Індонезія демонструють приклади офіційних магнатів [3].

Такий підхід дозволяє систематизувати розуміння різних форм корупції, показати їх соціально-політичні корені та виявити, як структурні й культурні особливості суспільства визначають характер і масштаби корупційних практик. Це створює основу для подальших досліджень і порівняльного аналізу, що може допомогти у розробленні ефективних антикорупційних стратегій, адаптованих до конкретного соціокультурного контексту.

Бандурка О. зазначає, що характерною ознакою української корупційної системи є її глибока інтегрованість у найвищі рівні державної влади. Науковець підкреслює, що корупція, як у безпосередніх, так і в опосередкованих формах, становить одну з реальних загроз національній безпеці України. Вона проявляється у кількох ключових вимірах: у сфері державного управління, через поширеність корупційних практик серед посадових осіб і тісне переплетення політичних та бізнесових інтересів; у внутрішньополітичній площині, через порушення з боку державних та місцевих органів влади конституційних норм, прав і свобод громадян; в економічному аспекті, через домінування особистих, корпоративних і регіональних інтересів над суспільними та загальнонаціональними пріоритетами [1].

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить, що влада є ключовим чинником формування схильності до корупційної поведінки. Психологічні механізми, такі як підвищена готовність до ризику, надмірна самовпевненість, зниження емпатії та моральної рефлексії, створюють внутрішнє підґрунтя для порушення етичних норм. Персоналізоване розуміння влади, орієнтоване на задоволення власних інтересів, підвищує

толерантність до корупції, тоді як соціалізоване бачення влади може стримувати її прояви.

Українські реалії підтверджують актуальність цих висновків. Особливістю національної корупційної системи є її проникнення на найвищі щаблі влади, що створює сприятливі умови для зловживання владними повноваженнями. Корупційні практики проявляються у сфері державного управління, внутрішньої політики та економіки, коли особисті, корпоративні та регіональні інтереси переважають над суспільними. Поширеність ринків впливу, елітних картелів та олігархічних структур в українському контексті підкреслює, що корупція є не лише індивідуальною проблемою, а й системним феноменом.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О.М. Політична кримінологія. Харків, «Майдан». 2024. 312 с.

2. Guerrero M., Rodríguez-Oreggia E. On the individual decisions to commit corruption: A methodological complement. Journal of Economic Behavior and Organization. 2008. №65, P. 357–372.

3. Johnston M. Syndromes of Corruption: Wealth, Power, and Democracy. Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York. 2005. 283 p.

4. Kipnis D. «Does Power Corrupt?» Journal of Personal and Social Psychology, 1972. №24 (1). P. 33-41.

5. Klitgaard R. Controlling Corruption (University of California Press, 1988. 230 p.

6. Lee-Chai A., Bargh J. The use and abuse of power: Multiple perspectives on the causes of corruption. Philadelphia: Psychology Press, 2001. 312 p.

7. Menocal A. «Why corruption matters: understanding causes, effects, and how to address them», DFID Evidence Paper. London: DFID February 2015. 113 p.

8. Rusch J. The social psychology of corruption: paper presented at the 2016 OECD Integrity Forum, April 19-20, 2016, Paris, France. OECD. 2016. 239 p.

9. Wang, F., Sun, X. Absolute power leads to absolute corruption? Impact of power on corruption depending on the concepts of power one holds. European Journal of Social Psychology. 2016. № 46 (1). P. 77–89.

10. Yap A. J. How power and powerlessness corrupt: PhD dissertation New York: Columbia University, 2013. 77 p.

БІГУНЯК Аріна Олександрівна,
аспірантка кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-3272-8284
Науковий керівник:
ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ У ПРАКТИЦІ ПОЛІЦІЮВАННЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна система поліціювання в Україні функціонує у безпрецедентних умовах суспільної турбулентності, воєнних загроз та трансформації безпекової архітектури держави. Поліцейський вимушений діяти на перетині правових норм, моральних принципів і ситуативного ризику, що актуалізує потребу у глибокому розумінні психологічних викликів професійної діяльності. В умовах війни поліцейські виступають не лише гарантом правопорядку, але й агентами соціальної стабільності, моральної підтримки та суспільної довіри в умовах колективної травми.

Психологічні виклики у професійній діяльності поліцейських охоплюють спектр ситуацій, що підвищують рівень стресу, емоційного напруження та когнітивного навантаження. Вони формуються як зовнішніми факторами (ризик, невизначеність, взаємодія з потерпілими, конфліктні або травматичні події), так і внутрішніми станами працівника (переживання, сумніви, моральні дилеми, втома). Такі виклики є системними та впливають як на професійну результативність, так і на особисте благополуччя. Їх прояви можна простежити на кількох рівнях: емоційному (управління інтенсивними почуттями), когнітивному (ухвалення рішень під тиском часу та ризику) і соціальному (взаємодія з різними групами населення, зокрема у кризових умовах). Невирішені психологічні виклики можуть призводити до емоційного виснаження, порушень сну, підвищеної тривожності, депресивних проявів та труднощів у міжособистісних стосунках. Натомість своєчасне застосування адаптивних стратегій подолання, професійна підтримка та розвиток навичок саморегуляції створюють підґрунтя для збереження психологічної стійкості та особистісно-професійної здійсненності поліцейських [2].

Психологічний вимір поліціювання охоплює процеси саморегуляції, емоційної витривалості, професійної ідентичності, етичної компетентності та здатності діяти в умовах невизначеності. Недостатня увага до системного психологічного супроводу в поліції збільшує ризики професійної дезадаптації, емоційного вигорання, морального дистресу та посттравматичних розладів. Дослідження воєнного контексту підтверджують зростання проявів агресивності, напруження емоційної регуляції та потреби у цілеспрямованій психологічній підтримці правоохоронців під час служби у період бойових дій [5].

З. Кісіль та Р. Кісіль підкреслюють, що однією з найсуттєвіших загроз для психологічного благополуччя поліцейських є емоційне виснаження та професійне вигорання, спричинені інтенсивним контактом із травматичними подіями й тривалим впливом стресових чинників [1].

Професійна роль поліцейського дедалі більше набуває кризово-мобілізаційного змісту. Відбувається перехід від традиційної моделі «охоронець порядку» до ролі стабілізатора у суспільстві ризику, що включає реагування на критичні ситуації, забезпечення безпеки в умовах війни, гуманітарні завдання (евакуація, підтримка цивільного населення), комунікацію в конфліктних ситуаціях та участь у післятравматичній реінтеграції суспільства. Така трансформація формує підвищене психологічне навантаження та вимагає високого рівня адаптивності, стратегічного мислення та моральної стійкості.

Д. Швець та Я. Пономаренко зазначають, що психологічна вразливість і стратегії подолання професійного стресу можуть істотно відрізнятися залежно від гендерних особливостей мотиваційного профілю співробітників поліції, що підтверджено сучасними емпіричними даними [3].

Діяльність поліцейських належить до високостресових. Війна посилила вплив травматичних чинників: хронічну загрозу життю, спостереження наслідків руйнування та загибелі людей, моральні дилеми, фізичне й психічне виснаження, накопичення кумулятивного стресу та ризик бойового досвіду. Поліцейські також стикаються з явищем вторинної травматизації через регулярну взаємодію з потерпілими та свідками. За відсутності ефективних механізмів емоційної регуляції зростає ризик ПТСР, депресивних станів, професійного вигорання та соціального відчуження.

Сектор поліції діє в умовах високих суспільних очікувань і підвищеної соціальної чутливості. Громадськість потребує від правоохоронців прозорості, доброчесності, емпатійного ставлення та здатності зберігати контроль у ситуаціях стресу або провокацій. Інтенсивний медіаконтроль і публічність професії підсилюють ризик професійної стигматизації, створюючи додаткове емоційне напруження та сприяючи моральному виснаженню.

Т. Ломас та І. Івцан наголошують, що психологічні виклики не є суто деструктивними; вони можуть виступати каталізатором особистісного

зростання, зміцнення життєстійкості та переосмислення професійних смислів. Такий підхід узгоджується з концепцією «другої хвилі позитивної психології», яка акцентує діалектичну взаємодію позитивного і негативного досвіду у формуванні психологічного благополуччя [4].

Професійна самоідентичність поліцейського формується у складному полі обов'язку, честі, гуманізму та відповідальності. У кризових контекстах ця ідентичність може зазнавати конфлікту між моральними і службовими нормами, втрати сенсів, ризику професійної деформації та морального дистресу – стану, коли людина знає, що є правильним, але обставини унеможливлюють відповідні дії.

Проблема психологічного супроводу поліцейських потребує подальшого інституційного розвитку. Ефективна модель має включати превентивну підготовку, психологічний моніторинг, кризове втручання, програми розвитку стійкості й саморегуляції, формування моральної та емоційної компетентності, підтримку професійного розвитку та післяінцидентні програми відновлення. У сучасних умовах психологічна підтримка правоохоронців є стратегічним чинником національної безпеки.

Психологічні виклики поліціювання в умовах війни та суспільної нестабільності формують нову парадигму професійної діяльності працівників поліції – діяльність високої відповідальності, емоційної взаємодії та морального навантаження. Подолання цих викликів можливе завдяки розвитку внутрішніх ресурсів поліцейського, формуванню культури психологічної підтримки та впровадженню інституційних моделей забезпечення професійної здійсненності. Поліцейський у сучасній Україні – не лише виконавець правових функцій, а ключова фігура в підтриманні суспільної стійкості, довіри та безпеки.

Перспективи вивчення психологічних викликів у практиці поліціювання охоплюють розширення теоретичних, емпіричних та прикладних напрямів дослідження, спрямованих на зміцнення психологічної стійкості та професійної здійсненності працівників поліції в умовах воєнного та поствоєнного періоду. Особливої уваги потребує комплексне дослідження внутрішніх ресурсів особистості поліцейського, його смислової, аксіологічної та мотиваційної сфер у контексті високоризикової служби. Подальші дослідження мають бути спрямовані на диференціацію психологічних наслідків різних форм професійного залучення, включно з подвійною травматизацією, накопиченим стресом та впливом ситуацій морального вибору. Поглиблені дослідження механізмів їх формування дадуть змогу створити дієві інструменти профілактики та підтримки стійкості працівників поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Кісіль З.Р., Кісіль Р.-В. В. Особливості феномену синдрому емоційного вигорання у працівників Національної поліції України. *Соціально-правові студії*. 2019. №4 (6). С. 111-123.

2. Пономаренко Я. С. Психологія особистісно–професійної здійсненності поліцейських: дис. д–ра психол. наук: 19.00.06. Харків, 2025. 650 с.

3. Швець Д. В., Пономаренко Я. С. Гендерні відмінності мотивації поліцейських та їхні імплікації для професійної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2025. № 2. С. 181–185.*

4. Lomas T., Ivtzan I. Second wave positive psychology: Exploring the positive-negative dialectics of wellbeing. *Journal of Happiness Studies*. 2016. №17. P.1753–1768.

5. Vorobiova O. V., Shylina A. A., Ponomarenko Y. S., Hresa N. V., Korol K. M. Peculiarities of aggressive behavior manifestation and mental self-regulation in police officers during the war. *Wiadomości Lekarskie*. 2025. №8. P. 1530–1537.

БОБРО Наталія Валеріївна,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін
навчально-наукового інституту № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8350-3695

МЕДІАСФЕРА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ПРАВООХОРОНЦЯ

У сучасному інформаційному суспільстві медіасфера виступає одним із ключових чинників формування суспільної свідомості, ціннісних орієнтацій та соціальних уявлень. Особливе значення цей процес набуває у сфері формування образу правоохоронця – представника державної інституції, покликаної гарантувати дотримання правопорядку та забезпечення безпеки громадян.

Медіапростір, зокрема традиційні та новітні медіа, відіграють вирішальну роль у конструюванні соціальних образів, які впливають на рівень довіри суспільства до правоохоронних органів [3; 9]. Висвітлення діяльності поліції, служби безпеки чи прокуратури через призму журналістських матеріалів, соціальних мереж або художніх медіапродуктів формує у громадян певні уявлення про морально-етичні якості, професіоналізм та соціальну значущість представників цієї сфери.

Варто зазначити, що медіасфера не лише відтворює наявні суспільні настрої, а й активно впливає на їх трансформацію. Позитивний інформаційний контент сприяє підвищенню престижу професії правоохоронця, зміцненню авторитету правоохоронних інституцій та посиленню соціальної згуртованості [6]. Натомість тенденційне або упереджене подання

інформації, акцентування на випадках зловживання владою чи професійної недоброчесності формує негативні стереотипи та знижує рівень довіри до системи в цілому.

Сучасні умови медіакомунікації вимагають від правоохоронних органів стратегічного підходу до інформаційної взаємодії із суспільством. Йдеться не лише про оперативне інформування громадськості, а й про формування відкритої комунікаційної культури, яка передбачає прозорість, об'єктивність та відповідальність за зміст поширюваних повідомлень [1; 2; 4]. Ефективна медіаполітика може стати дієвим інструментом підвищення рівня легітимності та позитивного іміджу правоохоронців.

У сучасному інформаційному суспільстві медіа виступають потужним інструментом формування суспільних уявлень, ціннісних орієнтацій та соціальних стереотипів. Одним із ключових об'єктів такого впливу є образ правоохоронця, який у масовій свідомості репрезентує державну владу, справедливість і гарантії громадської безпеки [2; 4]. Від якості цього образу безпосередньо залежить рівень довіри до державних інституцій, ефективність комунікації між поліцією та громадянами, а також загальний рівень соціальної стабільності.

Сучасна медіасфера формує образ правоохоронця через поєднання *інформаційних, комунікаційних і репутаційних стратегій.*

Інформаційна стратегія передбачає оперативне, достовірне й об'єктивне висвітлення діяльності правоохоронних органів, що сприяє підвищенню прозорості їх роботи та формуванню громадської довіри. У цьому контексті важливими є регулярні пресрелізи, брифінги, публічні звіти та офіційні комунікації в цифровому середовищі [6; 8].

Комунікаційна стратегія спрямована на створення ефективного двостороннього діалогу між правоохоронними структурами та суспільством. Успішна взаємодія з медіа передбачає відкритість, етичність, відповідальне ставлення до інформації, а також використання сучасних каналів комунікації – соціальних мереж, офіційних Telegram- та YouTube-каналів тощо.

Репутаційна стратегія полягає у формуванні позитивного іміджу правоохоронця як професійного, компетентного та гуманного представника держави. Ця стратегія реалізується через створення соціальної реклами, документальних і художніх медіапроєктів, у яких демонструються приклади успішної служби, прояви громадянської мужності, взаємодопомоги та патріотизму [6; 8].

Особливої ваги набувають етичні принципи медіапрактики, адже надмірна сенсаційність або викривлене висвітлення подій можуть призвести до формування негативних стереотипів і підриву довіри до правоохоронних органів. Тому медіа мають дотримуватися балансу між критичністю і конструктивністю, забезпечуючи інформаційну безпеку та професійну об'єктивність [7].

У масовій комунікації стереотип правоохоронця формується через сукупність візуальних, мовних і поведінкових кодів, які багаторазово відтворюються у новинах, телевізійних програмах, художніх фільмах та соціальних мережах. Залежно від контексту ці коди можуть підсилювати або, навпаки, підривати авторитет правоохоронної системи.

Позитивний стереотип зазвичай пов'язаний із образом професійного, відповідального та відданого своїй справі працівника, який діє згідно із законом і моральними принципами. Такий тип репрезентації підкреслює суспільну значущість правоохоронця як гаранта безпеки, порядку та справедливості.

Водночас у сучасному українському та міжнародному медіапросторі поширеним є негативний стереотип, що акцентує на зловживаннях владою, корупції, жорстокості чи неефективності правоохоронних органів. Таке спрощене або тенденційне відображення часто є результатом журналістської сенсаційності, політичних маніпуляцій або недотримання стандартів балансу думок [6; 8].

Наявність сталих стереотипів зумовлює кризу довіри між суспільством і правоохоронними структурами, ускладнює процес комунікації та перешкоджає реформуванню сектору безпеки. Змінити ситуацію можливо шляхом реалізації інформаційно-комунікаційних стратегій, спрямованих на розвиток позитивного іміджу правоохоронця, підвищення рівня медіаграмотності населення та зміцнення культури етичної журналістики [1; 3; 9].

Отже, стереотип правоохоронця в медіа є не лише відображенням реального стану суспільно-правових відносин, а й активним чинником їх трансформації. Подолання негативних медійних стереотипів потребує системної співпраці між державними інституціями, журналістською спільнотою та громадянським суспільством, що сприятиме формуванню об'єктивного, збалансованого й довірливого інформаційного середовища.

Медійна сфера сприяє формуванню таких риси образу правоохоронця:

1. Медіасфера як дзеркало професії правоохоронця. Сучасні засоби масової інформації формують у суспільства уявлення про правоохоронців, тому важливо демонструвати через медіа їхні позитивні риси та професіоналізм.

2. Професіоналізм і компетентність. У публічному просторі правоохоронець має виступати як фахівець, що досконало володіє знаннями законодавства, оперативними навичками та етичними стандартами.

3. Чесність і справедливість. Медіа повинні підкреслювати приклади доброчесної служби, коли працівники поліції чи інших структур діють за законом, неупереджено та з повагою до громадян.

4. Відповідальність і самовідданість. Важливо показувати через сюжети, інтерв'ю чи соціальні ролики, як правоохоронці сумлінно виконують службові обов'язки, ризикуючи власним життям заради безпеки інших.

5. Комунікабельність і відкритість до громадськості. Позитивний імідж формується через діалог із суспільством – участь у громадських заходах, просвітницьких проектах, ведення офіційних сторінок у соцмережах.

6. Гуманність і повага до прав людини. Через медіа доцільно підкреслювати людяність, емпатію та готовність допомогти кожному – як основні моральні якості сучасного правоохоронця.

7. Позитивний приклад у масовій культурі. Художні фільми, серіали та соціальна реклама можуть формувати довіру до правоохоронних органів, якщо демонструють образи чесних, розумних і принципових захисників правопорядку.

8. Медіаграмотність самих правоохоронців. Важливо, щоб правоохоронці вміли ефективно працювати з медіа, розуміли принципи комунікації та вплив інформаційного простору на репутацію служби.

9. Взаємна підтримка між медіа і правоохоронними структурами. Співпраця журналістів і правоохоронців може сприяти об'єктивному висвітленню подій, підвищенню довіри суспільства й формуванню позитивного іміджу держави загалом.

Таким чином, стратегічне управління медіакомунікаціями у сфері правоохоронної діяльності є необхідною умовою для формування позитивного публічного образу правоохоронця. Взаємодія державних структур із медіа має будуватися на принципах відкритості, партнерства й суспільної відповідальності, що забезпечить підвищення довіри громадян до інституцій правопорядку та зміцнення легітимності держави в цілому. На сьогодні медіасфера є потужним соціальним механізмом, здатним як підтримувати, так і руйнувати довіру до правоохоронної системи. Відтак, стратегічне використання медіаресурсів у напрямі формування позитивного образу правоохоронця має стати невід'ємною складовою сучасної комунікаційної політики держави.

Список бібліографічних посилань

1. Бодунова О. М., Яцик Т. П., Лугіна Н. В. Участь засобів масової інформації у виявленні злочинів в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі м. Ірпінь Київської області) // Ірпінський юридичний часопис. – 2023. – № 2 (11). – С. 76–89.

2. Нікітін А. А. Діяльність Національної поліції України у сфері забезпечення національної безпеки // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2023. – № 1 (100). – С. 54–61.

3. Парфеній Л. А. Правоохоронні органи у сфері економічної безпеки: українські реалії та перспективи // Право і безпека. – 2020. – № 2. – С. 41–47.

4. Рада Європи. Представники правоохоронних органів і медіаорганізацій домовилися створити міжвідомчу координаційну групу з питань безпеки журналістів. – 2024. – coe.int.

5. Рада Європи. Рада Європи залишається відданою підтримці законодавчих змін у медіасфері України. – 2024. – coe.int.

6. Сонцева К. В., Сливна В. А. Деякі питання джерел адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції України // Право та інноваційне суспільство. – 2019. – № 1. – С. 82–90.

7. Черниш Р., Пірог О., Грушевська П. Загрози державній безпеці України в інформаційній сфері в умовах російсько-української війни // Честь і закон. – 2024. – № 2. – С. 25–33.

8. Шнурко Я. Роль засобів масової інформації у формуванні довіри населення до поліції // Актуальні проблеми правознавства. – 2022. – № 40. – С. 218–223.

9. Яцик Т. П., Бодунова О. М., Шкелебей В. А. Медіавзаємодія з правоохоронними органами як чинник запобігання злочинності в інформаційній сфері // Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. – 2020. – Т. 38, № 2. – С. 15–20.

БОЙКО Євгеній Миколайович,
командир відділення 434 навчальної групи
факультету забезпечення оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-4593-901X
Науковий керівник:
ГУЛА Віталій Вікторович,
старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5090-6095

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Національно-патріотичне виховання персоналу правоохоронних структур є ключовим чинником формування державницької свідомості, професійної відповідальності та моральної стійкості фахівців, які виконують завдання із забезпечення національної безпеки. В умовах воєнного стану цей напрям діяльності набуває стратегічного значення, адже саме патріотично мотивований та ідейно переконаний правоохоронець здатний не лише ефективно діяти у кризових обставинах, а й стати моральним орієнтиром для суспільства [1, с. 45].

Національно-патріотичне виховання визначається як системна, цілеспрямована діяльність державних, освітніх, громадських та військових інституцій, спрямована на формування у громадян, зокрема представників силових структур, усвідомленої любові до Батьківщини, готовності до її захисту, поваги до Конституції та законів, дотримання етичних норм служіння народові. У контексті воєнного стану акцент робиться на практичній складовій цього процесу - здатності правоохоронця приймати морально виважені рішення у складних і небезпечних умовах, демонструвати відданість присязі та принципам державності [2, с. 108].

Система патріотичного виховання персоналу правоохоронних структур включає декілька взаємопов'язаних рівнів: державний (нормативно-правова політика), відомчий (організація виховних програм), навчальний (професійна підготовка кадрів), індивідуальний (особистісне самовиховання). На кожному рівні реалізуються конкретні форми роботи – від лекційно-семінарських занять до польових тренінгів, психологічних тестувань, участі у соціальних та волонтерських ініціативах.

Патріотична свідомість формується під впливом ідеологічних, психологічних та культурних чинників. Їхню взаємодію можна виразити формулою:

$$Мв = f(I, П, К)$$

де **Мв** – мотивація виховання; **І** – ідеологічна складова (державна свідомість, історична пам'ять, правова культура); **П** – патріотична підготовка (освітні та виховні програми, служіння державі); **К** – культурно-ціннісні орієнтири (традиції, символи, духовність).

Ідеологічна складова полягає у створенні єдиного світоглядного простору, що базується на принципах української державності, національної єдності та історичної пам'яті. Знання національної історії, героїчних постатей, традицій і символіки зміцнює ідентичність особового складу, сприяє підвищенню мотивації до служби [3, с. 63].

Психологічний аспект національно-патріотичного виховання полягає у розвитку стресостійкості, адаптивності та здатності до емоційної саморегуляції в умовах бойових дій. Правоохоронець має вміти зберігати психологічну рівновагу, уникати деструктивного впливу пропаганди, зберігати людяність і моральні орієнтири навіть у критичних ситуаціях.

Культурно-ціннісна складова формує у представників правоохоронних структур повагу до державних символів, традицій українського народу, рідної мови, духовності та мистецтва. Це – основа моральної та культурної ідентичності, яка об'єднує колектив, зміцнює корпоративний дух і підвищує престиж служби. Основу виховної системи становлять чотири взаємопов'язані компоненти (табл. 1), кожен із яких впливає на формування професійно важливих якостей особистості.

Таблиця 1

Компонент	Зміст	Очікуваний результат
Ідеологічний	Формування патріотичних переконань, державницького мислення	Стійкість до інформаційних впливів, віра у національні цінності
Психологічний	Розвиток емоційної саморегуляції, моральної стійкості	Здатність діяти в екстремальних умовах без втрати рішучості
Соціальний	Розвиток колективної взаємопідтримки, командної єдності	Згуртованість і відповідальність за дії колег
Культурний	Популяризація українських традицій, мови, духовних цінностей	Підвищення рівня патріотичної ідентичності

Основні компоненти національно-патріотичного виховання правоохоронців

Сучасна модель національно-патріотичного виховання правоохоронців базується на синтезі освітнього, психологічного та комунікативного підходів. Вона включає використання мультимедійних технологій, соціальних мереж і спеціальних онлайн-платформ для поширення державницьких ідей. Водночас велике значення мають символічні заходи – церемонії присяги, вшанування пам'яті полеглих захисників, участь у патріотичних акціях. Процес морально-психологічного формування особистості правоохоронця можна подати у вигляді схеми (рис. 1), яка демонструє взаємозв'язок між патріотичними цінностями, професійною компетентністю та психологічною стабільністю.

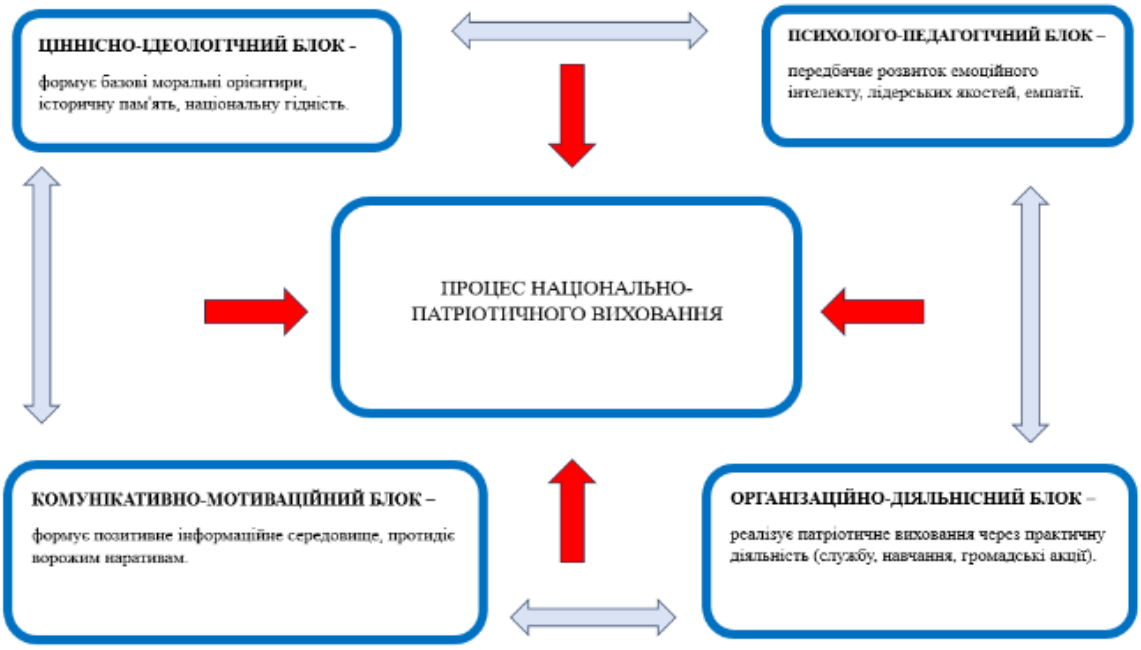

Рис. 1. Структура процесу національно-патріотичного виховання правоохоронців

Структура процесу складається з чотирьох основних блоків:

Ціннісно-ідеологічний блок – формує базові моральні орієнтири, історичну пам'ять, національну гідність.

Психолого-педагогічний блок – передбачає розвиток емоційного інтелекту, лідерських якостей, емпатії.

Організаційно-діяльнісний блок – реалізує патріотичне виховання через практичну діяльність (службу, навчання, громадські акції).

Комунікативно-мотиваційний блок – формує позитивне інформаційне середовище, протидіє ворожим наративам.

Успішна реалізація цієї системи потребує координації між Міністерством внутрішніх справ, Національною гвардією, Державною прикордонною службою та іншими відомствами. Зокрема, важливим кроком є створення єдиних методичних центрів патріотичного виховання, розроблення навчальних програм і тренінгів із формування морально-вольових якостей [4, с. 130].

Окрему увагу слід приділяти освітнім закладам правоохоронного профілю. Тут ефективними формами патріотичного виховання є тематичні курси, зустрічі з ветеранами, участь у військово-патріотичних заходах, науково-дослідницькі роботи, спрямовані на вивчення історії Збройних Сил України, видатних постатей, героїв сучасності. Практика доводить, що саме емоційно залучені методи навчання (рольові ігри, тренінги, симуляції кризових ситуацій) дають найвищий виховний ефект.

Крім того, в умовах інформаційної війни особливу увагу слід приділяти медіаосвіті правоохоронців. Формування навичок критичного мислення, вміння аналізувати інформаційні потоки та протидіяти дезінформації є невід'ємною складовою патріотичної підготовки сучасного службовця. Це дозволяє зберігати вірність державним цінностям, навіть за умов масованого інформаційного тиску противника.

Підсумовуючи, можна зазначити, що національно-патріотичне виховання персоналу правоохоронних структур є не лише виховною, а й стратегічною функцією держави. Воно формує особистість, здатну діяти з позицій громадянської свідомості, професійної честі й любові до Батьківщини. Успішне впровадження патріотичних програм сприяє підвищенню рівня боєздатності, зміцненню морального духу, запобіганню деморалізації особового складу та утвердженню довіри громадян до правоохоронних інституцій.

Таким чином, розвиток системи національно-патріотичного виховання у період воєнного стану має стати пріоритетом державної політики у сфері безпеки та оборони. Її основна мета – виховання правоохоронця нового покоління: високоморального, національно свідомого, психологічно стійкого та відданого ідеалам української державності. Саме такі кадри стануть фундаментом перемоги й післявоєнного відродження України.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко І. В. Патріотичне виховання в системі підготовки правоохоронців. – Київ : НАВС, 2021. – 152 с.
2. Кравчук О. Психологічні аспекти формування особистості військовослужбовця. – Львів : ЛДУВС, 2020. – 210 с.
3. Петренко М. С. Ціннісні орієнтири сучасного офіцера. – Харків : ХНУВС, 2022. – 175 с.
4. Дорошенко Л. М. Педагогічні основи патріотичного виховання молоді. – Одеса : ОНУ, 2019. – 240 с.
5. Коваль В. Г. Формування патріотичних компетентностей у системі професійної освіти правоохоронців. – Дніпро : ДДУВС, 2023. – 198 с.

ВЛАСЕНКО Софія Борисівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем управління правоохоронною діяльністю
та її психологічного супроводження ННІПО
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3645-9599

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ СТРЕСОВИХ І ТРИВОЖНИХ СТАНІВ У ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ПОЛОНУ

Сучасні воєнні події в Україні актуалізували проблему психічного здоров'я осіб, які пережили травматичний досвід полону. Тривале перебування у ворожому середовищі супроводжується надмірним стресовим навантаженням, що проявляється у формі тривоги, депресивного розладу, посттравматичного стресового розладу та інших психічних порушень.

Досвід зарубіжних та вітчизняних досліджень доводить, що своєчасна діагностика психоемоційних розладів є ключовою передумовою ефективної реабілітації та відновлення соціального функціонування особистості (Н. Агаєв, О. Артемова, О. Блінов, О. Герасименко, О. Демчук, О. Ковальова та співавтори, О. Кокун, Н. Лозінська, І. Пішко, Є. Потапчук, П. Санташов, О. Тімченко та багато інших).

Разом з тим особи, звільнені з полону, являють собою особливу категорію постраждалих, оскільки їх психічні стани мають комплексний характер та поєднують наслідки бойової травми, фізичного виснаження, соціальної ізоляції та психічного насильства. Саме це обумовлює необхідність використання адаптованих психодіагностичних інструментів, спрямованих на визначення не лише загального рівня стресу та тривоги, а і специфічних симптомокомлексів, які властиві даній групі респондентів.

Таким чином, дослідження особливостей психологічної діагностики стресових і тривожних станів у колишніх військовополонених має вагоме наукове та практичне значення, оскільки воно сприяє підвищенню ефективності психотерапевтичної допомоги, зниженню ризиків хронізації психічних та психосоматичних розладів та формуванню стійких механізмів адаптації до умов мирного життя.

Стрес – це багатокомпонентний психофізіологічний феномен, що виникає у відповідь на дію зовнішніх чи внутрішніх факторів, які перевищують індивідуальні ресурси адаптації.

В умовах збройного протистояння та перебування у полоні він трансформується у специфічну форму – бойовий стрес, що характеризується певною динамікою розвитку.

У науковій літературі виділяють три стадії бойового стресу:

І. Початкова мобілізація психічних та фізіологічних ресурсів.

ІІ Стадія дезадаптаційних проявів. Характеризується тим, що захисні механізми поступово вичерпуються.

ІІІ. Стадія дезорганізації. Відзначається різким зниженням функціональної стійкості організму та психіки [1].

Для військовослужбовців та цивільних осіб, які зазнали впливу бойового полону, наслідки стресу виявляються у формі як соматичних, так і психічних розладів.

До найбільш поширених відносять депресивні та тривожні стани, порушення сну, фобічні розлади, адиктивні форми поведінки, а також підвищений ризик суїцидальної поведінки. Проте особливе місце серед ускладнень належить посттравматичному стресовому розладу (ПТСР), який фіксується у значної частини колишніх військовополонених та потребує спеціалізованої комплексної допомоги.

Тривога, як невід'ємний компонент стресової реакції, виступає своєрідним індикатором перевантаження адаптаційних систем. Відповідно до концепції загального адаптаційного синдрому Г. Сельє (1936), вона є першою фазою реагування організму на надмірні подразники [2].

Затяжна тривога у колишніх полонених може провокувати розвиток генералізованого тривожного розладу, обсесивно-компульсивних симптомів, соціальних фобій, а також зниження якості життя.

У поєднанні із травматичними спогадами вона формує базу для виникнення ПТСР, що, в свою чергу, негативно впливає на соціальне функціонування та процес реінтеграції особистості.

Психологічна діагностика осіб, звільнених із полону – це складний, багатоетапний та високочутливий процес, спрямований на оцінку актуального психічного стану, виявлення наслідків психотравмуючого досвіду полону та планування подальшої психологічної допомоги та реінтеграції.

Психодіагностика даної категорії осіб базується на таких ключових принципах:

1. Принцип комплексності. Розкривається через діагностику не просто емоційної сфери особистості, а комплексну оцінку психічної сфери загалом.

2. Принцип індивідуалізації. Врахування унікального досвіду перебування у полоні, особистісних характеристик, типу нервової системи та ресурсів особистості, соціального контексту.

3. Принцип конфіденційності та безпеки. Забезпечення повної та безумовної конфіденційності отриманої інформації. Створення максимально безпечного, підтримуючого та некритичного середовища для психологічної діагностики.

4. Принцип «Не нашкодь». Діагностика не повинна посилювати травматизацію чи ретравматизувати. На початкових етапах фокус зміщується на стабілізацію стану, а не на поглиблене вивчення травми.

5. Принцип етапності. Діагностика проводиться поетапно (гострий період після звільнення – період реабілітації – період реінтеграції). Методи будуть застосовуватися в залежності від етапу [3].

Методи психологічної діагностики поділяють на дві групи:

I. Клінічні або напівструктуровані методи (метод клінічного інтерв'ю, спостереження).

II. Стандартизовані опитувальники та шкали.

Сучасна психодіагностика пропонує низку валідних інструментів для первинного скринінгу та детального аналізу психічного стану осіб, звільнених із полону.

Серед них особливу увагу привертають:

1. Шкала сприйманого стресу (PSS-10).
2. Шкала стресу Т. Голмса та Р. Рея.
3. Опитувальник N. Breslau.
4. Міссісіпська шкала (військовий варіант).
5. Клінічна шкала CAPS-5.
6. Шкала впливу подій IOES-R.
7. Шкала тривоги Гамільтона.
8. Шкала тривожності Ч. Спілбергера.
9. Госпітальна шкала тривоги та депресії (HADS) та ін.

Застосування таких методик дозволяє виявити ранні ознаки психологічної дезадаптації та сформувати індивідуальну програму корекційної та терапевтичної роботи.

Варто також зазначити, що особливості психічного стану звільнених накладають додаткові обмеження на психодіагностичний інструментарій:

I. У гострому стані травматичного стресу та високої напруги результати стандартизованих тестів можуть бути неточними або спотвореними через емоційну лабільність, труднощі із концентрацією та дезадаптацію.

II. Особа може мати труднощі із рефлексією, ідентифікацією та описом своїх емоцій, що ускладнює роботі із опитувальниками, які вимагають глибокого самоаналізу.

III. У осіб, які звільнені із полону, дуже високий ризик соціальної бажаності, що призводить до спотворення психодіагностичних показників.

IV. Діагностика має більшою мірою бути спрямована на стабілізацію та оцінку ресурсів, ніж на деталізацію симптомів патології, фокусуючись на потребі відновлення почуття безпеки.

Практичні рекомендації Міністерства охорони здоров'я України акцентують увагу на комплексному підході до допомоги особам, які пережили травматичний досвід полону.

До ключових завдань належать: відновлення міжособистісної взаємодії та підтримка соціальних контактів постраждалого; своєчасне виявлення та корекція компульсивних та адиктивних форм поведінки; формування атмосфери довіри у взаємодії із психологами; психоосвітня робота із оточенням потерпілого для покращення розуміння його стану та потреб; впровадження ранніх інтервенцій, спрямованих на запобігання розвитку ПТСР.

Окремий акцент робиться на опрацюванні симптомів повторного переживання травматичних подій, дисоціації, порушень пам'яті та інтенсивних емоційних реакцій, що супроводжуються соматичними проявами.

У науково-практичному аспекті особливого значення набуває інтеграція травматичного досвіду в особистісну структуру пам'яті. Цей процес сприяє формуванню більш цілісної системи спогадів і дозволяє зменшити рівень дезорганізуючого впливу травматичних переживань.

Таким чином, комплексна психологічна діагностика, поєднана з індивідуалізованими реабілітаційними програмами, створює передумови для підвищення ефективності психотерапевтичної допомоги та соціальної адаптації осіб, які зазнали бойового стресу та полону.

З огляду на вищезазначене, перспективними напрямами подальших досліджень можна вважати розробку нових стандартизованих діагностичних інструментів, адаптованих до українського контексту; удосконалення програм ранньої реабілітації із урахуванням індивідуальних потреб потерпілих, а також поглиблене вивчення механізмів інтеграції травматичного досвіду в особистісну структуру.

Перераховані кроки сприятимуть формуванню системної моделі психологічної підтримки колишніх полонених, що відповідатиме сучасним міжнародним стандартам та реаліям воєнного часу.

Список бібліографічних посилань

1. Блінов О. А. Діагностика бойового стресу за допомогою опитувальника ОБСБ. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. Вип. 6 (64). С. 5–18.

2. Selye H. Stress Without Distress. Lippincott Williams & Wilkins. 1974. 178 pp.

3. Галян І. М. Психодіагностика: навч. посіб. Київ. 2011. 464 с.

ВОЙТИШЕН Дмитро Анатолійович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-7095-2747
Науковий керівник:
ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Останнім часом актуальності набуває проблема використання інтерактивних методів у практиці підготовки фахівців, чия діяльність пов'язана із комунікацією, взаємодією, впливом та психологічною допомогою, зокрема, психологів. Їх підготовка має бути побудована на засадах, які відображають специфіку їх професійної діяльності, тобто на засадах інтерактивного підходу, діалогу та взаємодії.

Професійна діяльність психолога пов'язана із наданням допомоги людям, які переживають складні життєві обставини і потребують підтримки для подолання психологічних проблем, які виникли. Реалізація цієї діяльності потребує комплексу професійних вмінь та навичок, які необхідно сформувати у майбутніх психологів під час здобуття освіти. До професійних вмінь і навичок психолога відносять: комунікативні, інтерактивні, перцептивні вміння; емпатійні вміння; аналітичні; психодіагностичні; консультативні; етичні; володіння прийомами і техніками надання психологічної допомоги. Всі ці вміння реалізуються шляхом взаємодії та спілкування, а, отже, для їх формування і розвитку необхідно використовувати методи навчання, які залучають студентів до такої діяльності. Як свідчить освітня практика, такими методами є інтерактивні методи.

До таких інтерактивних методів навчання відносимо: діалогічно-дискусійні (діалоги, диспути, дискусії), метод вправ, ігрові, тренінгові (фокус-групи), кейс-метод.

Використання діалогічно-дискусійних методів навчання надає можливість трансформувати освітній процес у діалог, обговорення, спільну діяльність на паритетних засадах, де студент і викладач рівноправними учасниками навчання.

Діалогічна побудова навчання дає можливість студенту висловити свою думку, моделювати власні судження, розвинути індивідуальний стиль

комунікативної діяльності, способи самовираження через цю діяльність, відчути себе рівноправним учасником комунікативної й рефлексивної діяльності. Спрямованість на діалогічну взаємодію є важливою для психолога, оскільки вона пов'язана із толерантністю, тобто поважному ставленні до права іншої людини бути «іншою» (у зовнішності, думках, поведінці, національних культурних особливостях), у відмові від осуду та нав'язування стереотипів.

Професійна діяльність психолога пов'язана із наданням допомоги і пошуку шляхів вирішення певних життєвих проблем і ситуацій. Тому у підготовці психологів важливе місце посідає метод аналізу ситуацій (case-study) або кейс-метод. Використання цього методу у практиці підготовці фахівців є актуальним, що обумовлено двома тенденціями.

Уперше цей метод був використаний у школі права Гарвардського університету в 1870 році. Перші збірники кейсів були опубліковані у 1925 році у Звітах Гарвардського університету. На сьогоднішній день співіснують дві класичні школи кейс-методу (case-study) – Гарвардська (американська) і Манчестерська (європейська). У закордонній практиці теоретичні та практичні питання використання case-study досліджували Е. Монтера, М. Лідере, Дж. Ерскін, М. Норфі.

Кейс-метод – це метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань, – ситуацій (вирішення кейсів).

Безпосередня мета кейс-методу – спільними зусиллями групи студентів проаналізувати ситуацію (кейс, від англ. – case), яка має місце в реальному житті й розробити практичне рішення; закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів і вибір кращого в контексті поставленої проблеми. Створений як метод вивчення економічних дисциплін, цей метод знаходить широке розповсюдження у вивченні соціально-гуманітарних дисциплін.

Кейс-метод – інструмент, який дозволяє застосувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань, розвинути у студентів самостійне мислення, уміння вислуховувати і враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою.

Основна функція методу кейс-методу – учити студентів вирішувати складні неструктуровані проблеми, які не можливо вирішити аналітичним способом. Кейс активізує студентів, залишаючи їх наодинці з реальними ситуаціями.

Використання даного методу навчання при у підготовці майбутніх фахівців-психологів сприяє вияву особистісної позиції студентів у кожній конкретній ситуації, формує навички активного слухання, ведення діалогу та роботи в команді, вміння пояснювати, аргументувати та знаходити найбільш раціональне рішення певної життєвої ситуації.

Ефективним способом формування професійних вмінь майбутніх психологів є *ігрові методи*. На доцільність та ефективність використання ділових ігор в освітньому процесі вищої школи звертали увагу Н. Волкова, А. Капська, Ю. Колісник-Гуменюк, І. Марчук, О. Пометунта ін.

Ділова гра являє собою організовану форму навчання з перетворенням теоретичних знань у практичну діяльність. Модельована грою діяльність, як вказують С. Харченко, Н. Краснова, Л. Харченко, стає ніби ядром, навколо якого накопичуються й закріплюються знання. Приймаючи «напівреальні» рішення, здійснюючи «напівреальні» дії, учасники гри отримують можливість обрати правильну лінію поведінки й оптимальне розв'язання проблем, які постали перед ними [4, с. 116-117].

Задля формування професійних вмінь у майбутніх психологів вважаємо доцільним використання таких видів ігор:

– ділові – надають можливість людини пережити себе в інколи незвичних ролях, поставити себе на місце іншої людини, відчути себе іншим, вийти за рамки звичної поведінки. У ділових іграх, предметом яких є моделювання соціально-психологічних стосунків психолога і клієнта, формуються уміння соціально-психологічного орієнтування в ситуаціях професійної діяльності, уміння визначати психологічні особливості клієнта, специфіку цих стосунків; прогнозувати психологічні реакції, спостережливість та уміння помічати у клієнта мовленнєві прояви психологічного стану, аналізувати й фіксувати необхідну інформацію для подальшої взаємодії;

– рольові, під час яких учасники розігрують певну ситуацію; ролі розподіляються між окремими учасниками, а інші – є активними спостерігачами (деякі учасники залучаються до організації ігрового процесу або виконують ролі арбітрів, експертів, посередників);

– ситуаційно-рольові – відтворення в ігровій ситуації умов професійної діяльності;

– інтерактивні – базуються на досвіді отриманому в результаті спеціально організованої соціальної взаємодії учасників з метою зміни індивідуальної моделі поведінки. Інтерактивна гра має багато спільних рис з рольовою грою, проте є певні відмінності: в інтерактивній грі беруть участь усі (немає розподілу на гравців і спостерігачів); замість конкретних ролей гравцям дають лише інструкції до проведення гри [3].

Реалізація ігрових методів охоплює три *етапи*: підготовчий (ознайомлення учасників із правилами гри, введення ігрових обмежень, визначення мети й завдань гри, розробка сценарію, чітке окреслення функцій учасників гри, розподіл ролей тощо); проведення (учасники гри безпосередньо беруть участь у грі, виконуючи поставлені завдання); аналіз результатів гри (підведення її підсумків, оцінювання діяльності кожного учасника гри) [1].

Значний дидактичний потенціал у формуванні професійних вмінь майбутніх психологів має метод *тренінгу*, зокрема «соціально-педагогічного тренінгу» як форми спеціально організованого спілкування, заснованого на активних методах групової роботи; орієнтованого на наближення взаємодії до реальних умов. Н. Волкова розглядає тренінг як багатофункціональний метод психологічного впливу на людину з метою навчання, формування професійно важливих якостей і властивостей, особистісних характеристик. До основних функцій тренінгу науковці відносять перетворюючу, коригуючу, профілактичну, адаптаційну [1].

Для формування професійних вмінь у майбутніх психологів доцільно використовувати такі види соціально-психологічних тренінгів [8]:

– особистісно-орієнтований тренінг, який передбачає можливість людині вільно вести себе під час тренінгу (бути відкритою чи закритою для інших, вести монологічне чи діалогічне мовлення, займати рольову або особистісну позицію тощо) і створює умови для відкриття власних можливостей, погляду на себе з боку інших та ін.;

– поведінково-орієнтований тренінг, спрямований на підготовку учасників до різних моделей поведінки;

– ситуаційно-орієнтований тренінг, спрямований на засвоєння ситуацій соціальної взаємодії на когнітивному й поведінковому рівнях через власні дії, багатогранний досвід переживань у ситуації групової взаємодії. Такі тренінги сприяють розвитку особистісної й групової рефлексії, емпатії, умінь діагностики та успішного вирішення різних професійних ситуацій.

Соціально-психологічний тренінг являє собою сукупність активних методів навчання практичної психології й передбачає групову форму роботи. Групова робота, яка реалізується в межах тренінгу, спрямована на формування й розвиток професійних вмінь майбутнього фахівця, має такі переваги:

по перше, група відображає суспільство в мініатюрі, адже, по суті, у тренінгу моделюється система взаємовідносин і взаємозв'язків, характерних для реального життя учасників. А саме завдяки цьому вони мають можливість побачити і проаналізувати в умовах психологічної безпеки закономірності спілкування та поведінки інших людей і самих себе;

по друге, у групі людина може набути нових умінь, проекспериментувати з різними стилями стосунків серед рівних партнерів. А найважливіше, що в ході групової роботи учасники можуть ідентифікувати себе з іншими, «зіграти» роль іншої людини чи поставити себе на її місце. Це сприяє кращому розумінню партнера по спілкуванню та самого себе, освоєнню нових ефективних способів поведінки, які застосовують інші. При цьому виникає емоційний зв'язок, розвивається співпереживання, емпатія, які сприяють особистісному росту та розвитку самосвідомості.

З метою вдосконалення професійних вмінь майбутніх психологів доцільно розробити програму соціально-психологічного тренінгу, у межах якої зробити акцент на розвитку певних професійних вмінь або якостей особистості майбутнього психолога шляхом включення студентів-учасників тренінгу у взаємодію «психолог – клієнт».

Основними завданнями такої програми може стати: 1) розвиток певних професійних вмінь або професійно важливих якостей; 2) формування мотивації до професійної діяльності та гуманістичної позиції; 3) розвиток навичок активного слухання; 4) формування здатності розуміти та проникати в різні психоемоційні стани іншої людини і вступати в контакт з її переживаннями; 5) оволодіння навичками надання психологічної підтримки та емпатійного сприяння клієнта; 6) розвиток рефлексивних здібностей, самоаналізу та самопізнання.

Узагальнюючи вище викладене, вважаємо, що при використанні інтерактивних методів навчання для формування професійних вмінь майбутніх психологів доречно дотримуватися таких вимог: створення в освітньому середовищі ЗВО умов, в яких студенти будуть залучені до активної пізнавальної діяльності; індивідуальний підхід до кожного учасника освітнього процесу, що передбачає зацікавленість викладача розвитком особистісних та професійних якостей студентів; позитивний психологічний фон діяльності, що дає змогу перетворити навчання на спільну взаємодію і співпрацю; співробітництво студентів та викладача на паритетних засадах, що в цілому підвищує якість оволодіння професійними вміннями і навичками.

Список бібліографічних посилань

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

2. Волкова Н. П., Тарнопольський О. Б. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах : монографія / За заг. та наук. ред. О. Б. Тарнопольського. Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т ім. А. Нобеля, 2013. 228 с.

3. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посіб. / авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : А.П.Н., 2002. 135 с.

4. Харченко С. Я., Краснова Н. П., Харченко Л. П. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. Луганськ: Альма-матер, 2005. 502 с.

ВОВК Неля Павловна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет цивільного захисту України;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6601-7030;
МОХНАР Людмила Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет цивільного захисту України;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7753-2345;
ЧЕРНЕНКО Олександр Миколайович,
кандидат медичних наук, доцент,
Національний університет цивільного захисту України;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8621-3175

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія росії проти України згенерувала комплексний спектр загроз для безпеки та благополуччя цивільного населення нашої держави.

В умовах сьогодення у світлі непрогнозованих і експоненційно зростаючих загроз захист цивільного населення під час воєнних конфліктів є не лише гуманітарною проблемою, а й важливим фактором гарантування міжнародної безпеки та стабільності.

Аналіз основних факторів впливу війни та прогнозування їх наслідків підкреслює, що цивільне населення є особливо вразливими під час військових конфліктів через загрози, пов'язані зі збройними атаками, бомбардуваннями та знищенням інфраструктури. Це призводить до серйозних травм (фізичних, психологічних), втрат серед цивільного населення, а також до економічної нестабільності та гуманітарної кризи [6].

Загрози для безпеки цивільних осіб в умовах війни також спричинені рядом порушень прав і свобод людини. Проведений нами аналіз основних положень Женевської конвенції, дав можливість підтвердити численні порушення прав людини в умовах військової агресії російської федерації проти України.

Зокрема, згідно статті 11, яка визначає захист окремих осіб: 1. Фізичному і психічному стану здоров'я і недоторканності осіб, що перебувають під владою супротивної сторони, або інтернованих, затриманих чи яким-небудь іншим чином позбавлених свободи в результаті ситуації, зазначеної у статті 1, не повинно завдаватися шкоди шляхом якоїсь невиправданої дії або бездіяльності. Відповідно забороняється піддавати осіб, зазначених у цій статті, жодній медичній процедурі, яка не вимагається за станом здоров'я зазначеної особи й не відповідає загальноприйнятим медичним нормам, що застосовуються за аналогічних, з медичної точки зору, обставин до громадян

сторони, що проводить цю процедуру, які не позбавлені свободи в якій би то не було формі.

Згідно Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфлікт неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року, забороняється піддавати таких осіб, навіть за їх згодою: a) фізичним каліцтвам; b) медичним чи науковим експериментам; c) видаленню тканин чи органів для пересадки; за винятком тих випадків, коли такі дії є виправданими згідно з умовами, передбаченими пунктом 1. ...4. Будь-яка навмисна дія чи навмисна бездіяльність, що серйозно загрожують фізичному чи психічному стану або недоторканності будь-якої особи, я ка перебуває під владою супротивної сторони, до котрої вона не належить, та які або порушують будь-яку із заборон, що містяться в пунктах 1 і 2, або не виконують вимог пункту 3, є серйозним порушенням цього Протоколу [2]. Згідно Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, захист цивільного населення визначається Ст.3: Заборонено вбивства, катування, жорстоке поводження, наруга над людською гідністю, взяття заручників. Ст. 27: Цивільні особи не повинні ставати об'єктом нападу. Ст. 33: Заборонено колективні покарання. Ст.53: Заборонено використовувати цивільних осіб як живий щит. 2. Захист поранених і хворих: Ст. 12: Поранені і хворі повинні забиратися з поля бою і отримувати гуманне поводження. Ст.15: Медичний персонал і медичні заклади повинні поважатися і захищатися. 3. Захист військовополонених визначається: Ст. 13: Військовополонені повинні поважатися і захищатися. Ст.17: Військовополонені мають право на життя, гідність, особисту недоторканність, медичну допомогу, листування з сім'ми. Ст. 27: Заборонено катувати, знущатися, примушувати до роботи військовополонених. 4. Захист дітей визначається Ст. 50: Діти до 15 років не повинні брати участь у збройних конфліктах. Ст. 51: Діти повинні бути захищені від бомбардувань, обстрілів, насильства [1].

Є відомими численні приклади порушень Женевської конвенції в умовах військової агресії російської федерації проти України, зокрема, обстріли цивільних: російські війська неодноразово обстрілювали житлові квартали, лікарні, школи, що призвело до загибелі тисяч мирних жителів. Вбивства мирних жителів: З'являються свідчення про вбивства, зґвалтування, тортури мирних жителів російськими військовими. Використання цивільних як живого щита: російські війська розміщують військову техніку в житлових кварталах, використовуючи цивільних як живий щит. Напади на медичні заклади: Російські війська неодноразово обстрілювали лікарні, пологові будинки, медичні бригади. Примус до роботи: Є повідомлення про примус українських цивільних до роботи на російських окупантів. Викрадення дітей: російські війська викрадають українських дітей і вивозять їх до

Росії. Порушення Женевської конвенції є воєнними злочинами, за які винні мають бути покарані.

Насьогодні під час війни цивільні особи стикаються з порушенням прав на життя, свободу та безпеку, включаючи примусове переміщення, тортури, викрадення, ґвалтування та інші форми насильства. Вважаємо, що для захисту цивільного населення від цих загроз є необхідність у створенні ефективних стратегій захисту та гуманітарної допомоги. Все це підкреслює важливість розробки міжнародних механізмів захисту цивільного населення, а також забезпечення доступу до гуманітарної допомоги та медичної асистенції.

Доповнюючи даний виклад можна додатково зазначити, що гуманітарні принципи, викладені у загальній ст. 3 Женевських конвенцій [1; 2; 4], лежать в основі поваги до людської особистості в разі збройного конфлікту, що не має міжнародного характеру, нагадуючи, що міжнародні документи, які стосуються прав людини, надають основний захист людській особистості; підкреслюючи необхідність забезпечення ефективного захисту жертв таких збройних конфліктів; нагадуючи, що у випадках, не передбачених чинними правовими нормами, людська особистість залишається під захистом принципів гуманності й вимог суспільної свідомості [4].

В контексті сучасних геополітичних реалій, воєнні конфлікти генерують комплексний спектр загроз для безпеки та благополуччя цивільного населення. Ця багатоаспектна проблема потребує системного підходу, який має ґрунтуватися на міждисциплінарних дослідженнях та інноваційних стратегіях, спрямованих на захист людей та забезпечення їхніх фундаментальних прав.

Деталізація даного підходу полягає у проведенні комплексного аналізу спектру загроз: фізичних небезпек (ризиків загибелі, поранення, каліцтва), психологічних небезпек (наслідків – травми, розлади, депресія); економічних небезпек (втрата майна, роботи, доходів); складових соціальної безпеки (втрата сім'ї, дому, соціальних зв'язків) та правової безпеки (порушення прав людини, дискримінація).

Для вирішення вказаного спектру проблем пропонується ряд стратегій: використання інноваційних технологій; міжнародне співробітництво; гуманітарна допомога; просвітницька робота; юридична підтримка цивільного населення. Саме тому серед основних рекомендації Організація Об'єднаних Націй для уряду України, міжнародних неурядових організацій (МНУО), донорів та міжнародних фінансових установ (МФУ) зазначені: підтримка уряду в дотриманні прав усіх груп, які постраждали від війни, допомога домогосподарствам і громадам у відновленні їхніх ресурсів, покращення доступу до систем соціального захисту, а також реалізація заходів із відновлення, спрямованих на задоволення потреб постраждалого населення, які постійно змінюються.

Список бібліографічних посилань

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show-/995_199#Text
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфлікт неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року: https://zakon.rada.gov.ua-/laws/show/995_200#Text
3. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Mille K. E., & Rasmussen A. (2017). The mental health of civilians displaced by armed conflict: an ecological model of refugee distress. Epidemiology and psychiatric sciences, 26(2), 129-138.
6. Gradus Research в рамках проєкту "Градус суспільства під час війни": https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-eighth-wave/

ГАЛЬЧЕНКО Вікторія Михайлівна,
доктор психологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем управління правоохоронною діяльністю
та психологічного її супроводження ННІПО
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2865-7245;
КОСТЮШКО Олег Петрович,
кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ,
депутат

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Аналізуючи сучасний стан українського суспільства в умовах російсько--української війни, причини повномасштабного вторгнення, стає очевидним, що головна мета нападу росії на Україну – цілковите знищення українського

народу, окупація України та приєднання її територій до рф. Вважаємо, що в скрутних умовах сьогодення Україна має лише один вихід – стати значущим геополітичним гравцем, що послугує основою створення надійної системи регіональної безпеки. Для цього потрібно посилити обороноздатність держави шляхом вироблення власної тактичної та стратегічної зброї, модернізувати економіку, вдосконалити систему влади.

Важливою для нашого дослідження також вважаємо позицію міністра освіти і науки України Оксена Лісового, який під час засідання національного круглого столу «Геноцид української нації: збройна агресія росії проти України» 31 березня 2023 року у своєму виступі наголосив на важливості осмислення кожним українцем значення людського капіталу, культури, освіти як беззаперечних цінностей, що, у свою чергу, сприятиме незламності України в усі часи.

Проблематика впливу російської гібридної війни, пропаганди та наслідків повномасштабного вторгнення розглядається в працях багатьох сучасних учених. (С. Бойко, П. Гай, І. Грабовська, С. Кагамлик, І. Красно-демська, В. Крисаченко, М. Пірен, О. Саган, В. Скляр, М. Цюрупа, Ю. Фігурний, О. Шакурова, В. Ятченко та ін.).

Метою нашого дослідження є розкриття ролі духовних цінностей, мови, євроінтеграційних процесів у формуванні національної ідентичності сучасних українців в умовах російсько-української війни та поствоєнного періоду.

Підтримуємо наукові погляди українських вчених (Чупрінова, Севрук, Соколовська, 2021, с. 124-125), які перед початком повномасштабного вторгнення вважали, що за роки українського державотворення й становлення української нації не до кінця була вирішеною проблема об’єднання нації. Відсутність консолідуючої суспільство національної ідеї стало однією з причин російсько-української війни. Проте, варто відмітити, що з перших днів війни (у лютому-березні 2022 року) відбулися різкі зміни: нація почала об’єднуватися задля вирішення стратегічних державних питань – захисту рідної землі від російської навали. Нагальним на сьогодні постає питання: якою має бути надалі консолідуюча національна ідея повоєнного українського суспільства? Маємо глибоке переконання, що саме євроінтеграція, духовні цінності та мова мають стати основою національної ідеї, як під час війни, так і після її завершення.

Надзвичайно важливими для нашого дослідження виявилися результати соціологічного дослідження сучасних науковців (Фігурний, Шакурова, 2022), які засвідчили позицію більшості респондентів про те, що повномасштабна військова агресія росії проти України призвела до консолідації українського суспільства й підвищення патріотичних почуттів громадян, тому абсолютна більшість серед опитаних долучилися до опору ворогу. Також зазначеними вченими було виявлено, що рівень мовної

самоідентифікації українців стабільно зростає, а війна, як виклик для всього суспільства тільки прискорює цей процес. На їхню думку, українська мова виступає одним із наріжних каменів державності сьогодні.

Також Ю. Фігурний та О. Шакурова виявили важливу для нашого дослідження закономірність, а саме, науковцями було встановлено, що від серпня 2021 р. значно зросла кількість опитаних, які самоідентифікують себе як громадяни України (з 75 до 98%) та як «європейці» – з 27 до 57%. Це засвідчило той факт, що з 24 лютого 2022 року відбувся різкий перелом в ідеологічних поглядах українського суспільства щодо будь-яких маркерів пов'язаних із країною агресором, сталася «декомунізація» та «деруси-фікація» суспільної думки. Про наявність цього перелому також свідчать зміни, які відбулися у сучасної молоді – виявлено, що переважна більшість опитаних здобувачів освіти відчуває відповідальність за долю України й переконана, що може вплинути на її майбутнє.

Вважаємо за необхідне в рамках нашого дослідження наголосити на основних положеннях Стратегії сталого розвитку «Україна на період до 2030 року». Закладені у цій Стратегії євроінтеграційні стандарти забезпечення високого рівня життя у контексті виходу України у світовий простір, посідання нею провідних позицій, на нашу думку, не тільки сприятимуть інтеграції України в Європейський Союз, але й стануть основою для повоєнного відновлення України.

Як зазначає Тімоті Снайдер, Україна являє собою єдину історичну межу, яку ЄС ще має подолати (Snyder, 2015, с. 702). Щоб полегшити цей перетин, важливо, щоб Україна переосмислила своє сприйняття рідної мови, створила нову церкву та зміцнила своє почуття європейської ідентичності. Від першої письмової згадки про Київ у 854 році нашої ери як про столицю тодішньої Київської Русі виникли питання про українську націю, українську ідентичність, українську церкву та українську мову (Badakh, 2012). Упродовж тисячоліть Україна зіткнулася зі значними виборами щодо свого розвитку, зокрема щодо двох різних шляхів: російського та проєвропейського (Telyvak, 2017, с. 23-27). Ці шляхи представляють різні підходи та мають вирішальні наслідки для майбутнього України.

Впродовж історичного розвитку Україна змінювала кордони, вступала в економічні та військові союзи, докладала численних зусиль для утвердження свого суверенітету як незалежної держави. З моменту здобуття незалежності у 1991 році Україна пережила кілька революцій, які продемонстрували важливість європейського шляху розвитку держави для громадян України та світу (Diuk, 2012, с. 34-35). Європейський шлях для України передбачає розвиток демократичних засад у суспільстві, верховенства права, поваги до прав власності, захисту прав людини та національних меншин. Виразна проєвропейська орієнтація Української держави впродовж кількох десяти-літь здобула потужну підтримку з боку українського населення, особливо

після краху «залізної завіси». Ще одним важливим чинником стало існування безвізового режиму між Україною та Європою, який дозволив мільйонам українців особисто відчути різноманіття та багатство Європи. Для більшості українців, які ніколи не були в Європі, Європа існувала як своєрідна уявна спільнота (Anderson, 2006), яка розташувалася на захід від наших кордонів, має свої цінності, культуру та свободу.

Вважаємо, що вагомою подією на шляху до національної ідентифікації стало здобуття у 2018 році Українською православною церквою незалежності від московського патріархату та утворення нової, незалежної Української православної церкви. Ця значна зміна в релігійному ландшафті України мала вагомі наслідки для розвитку українського націоналізму та його відносин з Європою та росією. Влучними на той час виявилися слова Патріарха Філарета про те, що без Української Церкви не може бути української державності, а отримання Україною Томосу є рівноцінним здобуттю Україною незалежності у 1991 році.

Таким чином, ми дійшли висновку про те, що інтегрування елементів теорії європеїзації, національної ідентичності, лінгвістичної антропології та теорій націоналізму має на меті забезпечення багатоаспектного розуміння складних взаємозв'язків між європеїзацією, націоналістичними настроями та роллю Української церкви й мови у формуванні наративу ідентичності українців в умовах війни та у поствоєнний період.

Список бібліографічних посилань

1. Геноцид української нації: збройна агресія росії проти України. Матеріали засідання національного круглого столу (31 березня 2023 року). URL: https://mon.gov.ua/news/genotsid-ukrainskoi-natsii-zbroyna-agresiya-rosii-proti-ukraini-vidbuvsya-krugliy-stil-prisvyacheniy-protidii-ta-pokarannyu-rosii (дата звертання: 30.10.2025).

2. Чупрінова Н. Ю, Севрук І. І., Соколовська Ю. В. Особливості сучасного етапу державотворенняя в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки.* Том 32 (71). № 4. 2021. С. 124––127. DOI https://doi.org/10.32838/2663-5984/2021/4.19

3. Фігурний Ю., Шакурова О. Повномасштабна агресія російської федерації проти України у вітчизняному науковому дискурсі: соціологічний вимір сучасних етнокультурних процесів [Електронний ресурс]. *Українознавчий альманах.* 2022. Вип. 30. С. 127–135. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2022_30_20

4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України № 722/2019. URL: https://www.president.gov.ua-/documents/7222019-29825 (дата звертання: 01.04.2025).

5. Snyder, T. (2015). *Integration and Disintegration: Europe, Ukraine, and the World.* Slavic Review, 74(4), 695-707. https://www.jstor.org/stable-/10.5612/slavicreview.74.issue-4

6. Diuk N. (2012). *Ukraine: Land of Paradoxes*. In Diuk N. M. (Ed.), *The next generation in Russia, Ukraine, and Azerbaijan: Youth, politics, identity, and change* (pp. 33-65). Rowman & Littlefield Publishers.

7. Badakh Y. (2012). *The date of the founding of Kiev 854 AD*. Bulletin of Kyiv National Trade and Economics University, 13, 137.

8. Telyvak V., Telyvak V. (n.d.). *"Russia and Europe" problem in historiographical discourse and historiographical practice of Mykhailo Hrushevsky.* East European Historical Bulletin, 2017(2), 23-25. Retrieved from http://eehb.dspu.edu.ua/article/view/101377

9. Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism.* Verso. Retrieved from https://maastrichtuniversity.on.-worldcat.org/oclc/783392438

ГОЛУБ Вікторія Юріївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЧЕРВОНИЙ Павло Дмитрович,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8172-7732

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Діяльність поліцейського майже постійно пов'язана з організаційними моментами, які проявляються від самоорганізації до організації службової діяльності і досить часто вимагає прояву лідерських якостей. Попередження і припинення протиправних дій часто протікає в несприятливих умовах, здійснюється як самостійно, так і в команді, де один із поліцейських є командиром, а командир є організатором і лідером. Діяльність поліцейського командира є однією з найбільш складних у соціальному середовищі.

Психологи відповідних служб систематично здійснюють вивчення лідерських якостей керівників структурних підрозділів. Однак мало уваги приділяється вивченню та розвитку лідерських якостей серед рядових поліції.

Дослідженню таких лідерських якостей у працівників поліції як організаторські здібності присвячені роботи Л. Балабанової, Я. Пономаренко, К. Яіцької, О. Борисюка; управлінської компетентності керівника органу

досудового розслідування Національної поліції України присвячена робота О. Цільмак. Аспекти лідерства в поліції у своїй роботі висвітлила І. Кравченко. О. Вагіна та В. Барко досліджували психологічний портрет сучасного лідера в поліції.

Л. Балабанова та К. Яіцька досліджували організаторські здібності та їх прояв у майбутніх фахівців сил охорони правопорядку. Вони вважають, що організаторські здібності – це практичні вміння людини, пов'язані з організацією якої-небудь справи або взаємодії людей при її виконанні, вміння аналізувати різноманітні ситуації, які виникають в процесі діяльності, вміння визначати черговість задач, своєчасно приймати аргументовані рішення, узгоджувати свої задумки з реальними умовами і забезпечувати їх виконання. Організаторські здібності майбутнього правоохоронця заслуговують на особливу увагу, оскільки, перебуваючи на більшості посад, працівники сил охорони правопорядку здійснюють організаторську діяльність. І тому майбутніх фахівців сил охорони правопорядку повинні бути розвинені такі якості як: комунікативність, ініціативність, відповідальність, цілепокладання та стресостійкість, професійні організаційні здібності не можуть бути сформовані стихійно, необхідні спеціальна робота та психологічні умови [1, с. 59].

У дослідженні науковці визначили, що у майбутніх правоохоронців недостатній рівень розвитку таких необхідних для організаційної діяльності характеристик, як цілепокладання, відповідальність, ініціативність, стресостійкість, комунікативність, емоційний контроль, та адекватна самооцінка [1, с. 66].

Т. Мацевко у структурі управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю виділив такі основні компоненти: *мотиваційний* (потреби кар'єрного зростання, бажання самоствердження); *емоційно-вольовий* (гнучкість, врівноваженість, стійкість, терплячість, надійність, наполегливість у реалізації управлінських функцій, дотримання моральних принципів під час ухвалення рішень, адаптивність особистості до умов управлінської діяльності); *когнітивний* (загально управлінські знання; психолого-педагогічні знання; військово-управлінські знання, знання вимог управлінської діяльності на оперативно-тактичному рівні та засвоєння її досвіду); *операційно-діяльнісний* (володіння способами, прийомами, вміннями щодо процесу аналізу, синтезу, узагальнення і порівняння отриманої управлінської інформації; володіння управлінськими уміннями і навичками); *особистісний компоненти* (самооцінка, прийняття відповідальності за результат своєї управлінської діяльності) [2, с. 143].

Я. Пономаренко розкрила психологічні особливості розвитку лідерських здібностей у поліцейських. У науковій роботі вона висвітлила провідні праці вчених, які розкривають вплив лідерства на особистість поліцейського, його ефективність та реалізацію у практиці поліціювання. Я. Пономаренко досліджувала особливості лідерських здібностей у поліцейських з різним

рівнем особистісно-професійної здійсненності та дійшла висновку, що поліцейські з низьким рівнем особистісно-професійної здійсненності характеризуються середнім рівнем розвитку лідерських здібностей. Вони здатні повести за собою інших або стати лідером, якщо цього потребує ситуація. Їм складно керувати власними емоціями, адже вони не впевнені, що самостійно здатні вирішити проблему [3, с. 100].

Українська дослідниця І. Кравченко акцентує на важливих аспектах лідерства в поліції. До таких авторка віднесла: специфіку інформаційно-аналітичної роботи, особливості планування й організації відповідного контролю [4].

В. Остапович пропонує базові компоненти структури особистості сучасного поліцейського управлінця, які містять професійні й професійно-управлінські компетенції, а також описує його професійно-психологічні характеристики [5].

Таким чином, проблема організаторських і лідерських якостей є досить актуальною, ці якості розвиваються у курсантів з першого курсу на посадах молодших командирів у ході виховної, психологічної й просвітницької роботи та створених психологічних умов. Вони розвивають гнучкість у спілкуванні, врівноваженість, стійкість, терплячість, надійність, наполегливість у реалізації командирських функцій. Дотримання моральних принципів під час висловлювань розпоряджень і взаємодії вимагає культури спілкування та певних когнітивних здібностей.

Список бібліографічних посилань

1. Балабанова Л. М., Яіцька К. А. Організаторські здібності та їх прояв у майбутніх фахівців сил охорони правопорядку. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 22. С. 59–66.

2. Борисюк О. М. Характеристика управлінської компетентності майбутніх офіцерів ОВС. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Серія психологічна: збірник наукових праць. Львів : ЛьвДУВС, 2015. Вип. 1. С. 141–150.

3. Пономаренко Я. С. Комплексне дослідження лідерських здібностей працівників поліції в контексті їх особистісно-професійної здійсненності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія Том 33 (72). № 3. 2022. С. 100–105.

4. Кравченко І. С. Основи управління в Національній поліції. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 212 с.

5. Остапович В. П. Юридико-психологічні особливості призначення осіб на керівні посади Національної поліції України : монографія. Київ : ДНДІ МВС України, 2019. 188 с.

ГРИЛЮК Сергій Михайлович,
начальник науково-дослідної лабораторії проблем філософії війни, військової педагогіки та культури науково-дослідного центру дослідження війни, права та соціальних наук навчально-наукового інституту воєнної історії, права та соціальних наук Національного університету оборони України;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8414-4949
Науковий керівник:
ОСЬОДЛО Василь Ілліч,
доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Державного торговельно-економічного університету;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2893-4721

НЕГАТИВНІ ПСИХОЕМОЦІЙНІ СТАНИ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ВОЄННИЙ ЧАС: МЕДІАВПЛИВ І ПРОФЕСІЙНІ ЧИННИКИ

Сучасні умови російсько-української війни радикально змінила умови службової діяльності представників силових структур України, це стосується і працівників правоохоронних органів. Науковці відмічають збільшення інтенсивності операцій, частоти критичних інцидентів і ризиків для життя, стирання звичних часових та організаційних меж служби. Зазначені зміни посилюють професійні стресори і створюють умови для кумулятивної травматизації. Такі особливості відмічаються науковцями не лише у представників правоохоронних органів, але і у військовослужбовців та представників інших силових структур.

Вплив професійних стресорів на діяльність працівників правоохоронних органів досліджували Т. Кодлубовська, О. Савченко, Ю. Стражник, О. Іваненко [1; 4; 5; 6]. Дослідники визначають наступні професійні чинники лояльності й ризику для правоохоронців: понад межеві **оперативні навантаження**, що вимагають високої відповідальності та концентрації зусиль, **виконання завдань з ризиком для життя**, часті екстремальні ситуації, відсутність ротацій, не регламентований час роботи та відпочинку, дефіцит психологічної підтримки в підрозділі, обмежені ресурси для відновлення; стиль управління керівників, наявність процедур супроводу після участі в інцидентах, стигма щодо звернення за психологічною допомогою.

Стосовно психоемоційних реакцій нами виділено наступні: **тривожні реакції і посттравматичні симптоми**, інтенсивність яких зростає під впливом постійного ризику, людських втрат і невизначеності щодо майбутнього; **розвиток емоційного вигорання**, пов'язаного з хронічною перевантаженістю, дефіцитом відновлення та тривалому контакті з травматичним

контентом; **соматичні прояви і порушення сну** за рахунок постійної симпатичної активації вегетативної системи та інформативною перевантаженістю.

На думку науковців, інтенсивний потік медійного контенту в засобах мосової інформації та мережі інтернет про надзвичайні ситуації та злочини, розвиток бойових дій, втрати та резонансні події формується як окремий stressor – медіавплив, здатний викликати вторинну травматизацію (медіатравму) особового складу та підсилювати прояви тривоги, посттравматичних симптомів, емоційного вигорання й соматизації стресу. Як зазначає Л. Найдьонова [2; 3] медіатравма є патологізованою реакцією на систематичний контакт із травматичним медійним контентом, що може формувати симптоматику ПТСР без прямого переживання події, механізмами якої є вторинна травматизація через повторну експозицію, інформаційне перевантаження, що порушує когнітивну сферу, гіперзбудження або десенсибілізація, порушення режиму сну через нічні перегляди й оперативні повідомлення. У наслідку зазначених медіа впливів у особового складу посилення тривожності, зниження концентрації уваги та якості прийняття рішень, підвищена агресивність або уникання, втрата мотивації, посилення відчуття соціальної ізоляції через негативний публічний дискурс. Дослідження Л. А. Найдьонової підкреслюють, що у воєнний період поєднання реального ризику та постійного доступу до травматичних медіарепортажів створює кумулятивний стресовий ефект, який значно підвищує ризик психічної дезадаптації [2; 3].

Надійне функціонування механізмів психофізіологічної регуляції індивіда визначають стійкість особистості до тривалих і повторних навантажень; а системний моніторинг і тренування саморегуляції є ключовими засобами підтримки функціонального стану особового складу. Т. Кодлубовська обґрунтовує необхідність комплексного моніторингу функціональних станів, поєднання психофізіологічних вправ із психологічними інтервенціями та впровадження раннього виявлення декомпенсації як профілактичного механізму. У воєнний час ці підходи набувають особливої ваги через підвищену мінливість зовнішніх умов і частих післяінцидентних реакцій.

На думку фахівців для підтримання оптимального функціонального стану особового складу підрозділів правоохоронних структур необхідно:

здійснювати регулярні психофізіологічні скринінги з включенням блоків про медійні звички та можливість вторинної травматизації особового складу з метою раннього виявлення ознак декомпенсації;

створити умови для психофізіологічних тренінгів, у яких передбачити навчальні модулі з дихальної регуляції, технік відновлення, когнітивно-емоційної реструктуризації; практичні вправи та самокорекція;

вдосконалити інформаційну політику в підрозділах та елементи медіа гігієни. Це має стосуватися регламентації часу й форматів споживання новин; створення «зон без медіа» під час відпочинку, проведення офіційних

дебрифінги (аналізу проведених дій) після резонансних подій для зменшення невизначеності; навчання критичному ставленню до інформації;

запровадити постійний психологічний супровід особового складу після критичних подій, групові супервізії, доступ до спеціальзованої реабілітації;

забезпечити формування підтримки лідерства і колективної культури, що передбачає підвищення компетентності керівників щодо виявлення дистресу; заохочення відкритого звернення по допомогу; впровадження ротацій та чітких графіків відпочинку.

Нами в рамках дослідження психофізіологічної адаптації учасників бойових дій розроблено комплекс кінезіологічної самокорекції, який апробовано у військових частинах, навчальних закладах та у медичних установах у процесі реабілітації та може застосовуватись і для працівників правоохоронних органів.

Отже, війна суттєво загострює психоемоційні ризики для працівників правоохоронних органів. Зокрема, медіавплив у вигляді інтенсивного, часто негативно забарвленого інформаційного потоку виступає незалежним і модулюючим стресогеном, що збільшує ймовірність розвитку медіатравми, кумулятивних порушень та вторинної травматизації. Інтеграція психофізіологічного моніторингу, заходів медіа гігієни, організаційної політики інформаційного супроводу та використання особовим складом технік самовідновлення створює основу для зниження частоти та тяжкості негативних станів і підвищує оперативну стійкість персоналу.

Список бібліографічних посилань

1. Кодлубовська Т. Б. Психофізіологічна регуляція функціональних станів працівників правоохоронних органів : монографія / Т. Б. Кодлубовська. – Київ : Наук. вид-во, 2018. – 256 с.

2. Найдьонова Л. А. Медіатравма у воєнний час: діагноз, методи і наслідки / Л. А. Найдьонова // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2024. – Т. 6. № 1. – С. 45–52.

3. Найдьонова Л. А. Media trauma and post-traumatic stress: a system of hypotheses and research results [Електронний ресурс] / Л. А. Найдьонова // Матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Медіатворчість в часи війни» (19–23.09.2023). – Київ : Ін-т соціал. та політ. психології НАПН України, 2023. – С. 33–40. – Режим доступу: https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Najdonova-Tezy-na-mediatvorchist_ok.pdf (дата звернення: 31.10.2025).

4. Савченко О. М. Негативні психоемоційні стани та їх корекція у персоналу : метод. рекомендації / За заг. ред. О. М. Савченка. – Львів : ЛНУ, 2019. – 96 с.

5. Стражник Ю. І. Негативні психоемоційні стани персоналу правоохоронних органів https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/3839-/1/2.1.pdf (дата звернення: 31.10.2025).

6. Іваненко О. П. Наслідки інформаційного тиску на психологічний стан правоохоронців / О. П. Іваненко // Психологія безпеки. – 2022. – № 4 : С. 45–59.

ДВІРНА Анастасія Сергіївна,
курсантка 3 курсу
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
Науковий керівник:
ШИНКАРЕНКО Інна Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0040-2010

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДЕФОРМАЦІЇ В ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Професійна діяльність працівників оперативних підрозділів Національної поліції України є надзвичайно складною, напруженою і багатогранною, адже вона охоплює не лише технічні та правові аспекти, а й величезний пласт психологічних навантажень, пов'язаних із постійною дією стресогенних факторів. Працівники таких підрозділів щоденно зіштовхуються із небезпекою для життя і здоров'я, невизначеністю ситуацій, необхідністю діяти в умовах жорсткого дефіциту часу, браком інформації чи навпаки її надлишком, що потребує швидкої аналітичної обробки. За цих умов формується специфічна професійна культура, але разом з нею неминуче виникають і прояви професійної деформації, яка полягає у поступовій зміні психологічних якостей, установок, ціннісних орієнтацій та моделей поведінки оперативників під впливом тривалого виконання службових обов'язків.

Професійна деформація в оперативних підрозділах має свої характерні особливості. Вона зумовлена не лише екстремальністю умов служби, але й постійним контактом із криміногенним середовищем, спілкуванням з особами, що перебувають у конфлікті із законом, необхідністю приховувати власні емоції, демонструвати витримку і психологічну холоднокровність навіть у найскладніших ситуаціях. Все це поступово призводить до формування професійних стереотипів мислення, що з одного боку дозволяє ефективно вирішувати службові завдання, але з іншого – може негативно впливати на особистість поліцейського. Зокрема, у них часто виникає надмірна підозрілість, схильність бачити у будь-якій людині потенційну загрозу, відчуженість у приватному житті, агресивність або, навпаки, емоційна холодність.

Важливо враховувати, що діяльність в оперативних підрозділах належить до категорії професій підвищеного ризику, що прямо зазначає Шинкаренко І. О.: «Діяльність працівників Національної поліції належить до

числа професій підвищеного ризику та характеризується найбільш високим рівнем екстремальності та професійного стресу. Тому підвищуються вимоги до професіоналізму та психологічної підготовленості особового складу Національної поліції» [1]. Ця думка підкреслює, що у процесі виконання службових обов'язків працівники підрозділів стикаються не лише з фізичними небезпеками, але й з високим рівнем психічного навантаження, що стає підґрунтям для формування стійких змін у структурі особистості.

Особливістю професійної деформації оперативників є також специфічне ставлення до суспільних норм та міжособистісних відносин. Часто відбувається переоцінка моральних цінностей, коли категорії «допустимого» і «недопустимого» починають сприйматися крізь призму професійної доцільності. Це може призвести до розвитку цинізму, знецінення людських переживань, емоційної нечутливості. Більше того, тривале перебування в умовах постійного ризику часто формує у працівників відчуття відокремленості від суспільства, коли вони починають приймати себе як представників особливого професійного кола, яке стоїть «над» звичайними людьми. Такий ефект відчуження ускладнює міжособистісну комунікацію в сімейному середовищі, може сприяти конфліктності, підвищеній дратівливості або ж прагненню до ізоляції.

Разом з тим професійна деформація в оперативних підрозділах проявляється не лише у негативних формах. Часто вона стає своєрідним захисним механізмом, що допомагає оперативникам пристосуватися до екстремальних умов служби. Наприклад, розвиток високої підозрілості може бути розцінений як професійна якість, що дозволяє завчасно помічати загрози. Емоційна холодність і стриманість – як необхідність у ситуаціях, коли надмірні переживання можуть стати на заваді прийняттю рішень. Проте, коли ці риси переносяться у повсякденне життя, вони починають шкодити особистості, її соціальним зв'язкам та психічному здоров'ю [2].

Особливої уваги заслуговує питання впливу професійної деформації на морально-психологічний стан особового складу. Постійний контакт із кримінальними проявами, з людською жорстокістю, підступністю, обманом часто призводить до формування у оперативників переконання у загальній аморальності світу. Це може стати джерелом професійного вигорання, втрати емпатії, емоційної втоми, хронічного стресу, який негативно відбивається на фізичному здоров'ї. Окрім того, нерідко спостерігаються такі прояви, як зловживання алкоголем, зниження мотивації до служби, байдужість до виконання завдань, формальне ставлення до обов'язків.

Важливим аспектом є те, що професійна деформація у оперативних підрозділах має накопичувальний характер. Вона не виникає миттєво, а формується поступово, у процесі багаторічної служби. Спочатку прояви можуть бути майже непомітними, проте з часом вони стають стійкими рисами характеру, які важко змінити. Саме тому важливим напрямком

діяльності Національної поліції є запровадження психологічної підготовки та підтримки особового складу, спрямованої на профілактику професійної деформації. Цей процес включає формування адекватної мотивації, розвиток морально-психологічної стійкості, навчання технік емоційної саморегуляції, а також створення умов для своєчасного виявлення та корекції негативних змін у психологічному стані працівників.

Таким чином, особливості професійної деформації в оперативних підрозділах полягають у тому, що вона має подвійний характер: з одного боку, виступає природним механізмом адаптації до екстремальних умов служби, а з іншого – може мати руйнівний вплив на особистість, її систему цінностей, психічне і фізичне здоров'я. Її виникнення зумовлене поєднанням постійного ризику, високої відповідальності, інтенсивних психологічних навантажень і тривалого контакту з кримінальним середовищем. Для мінімізації негативних наслідків необхідно вдосконалювати систему психологічної підтримки та підготовки працівників поліції, створювати умови для їх професійного та особистісного розвитку, а також забезпечувати належну соціально-правову захищеність. Адже лише тоді оперативні підрозділи зможуть ефективно виконувати свої функції, не втрачаючи при цьому людяності, емпатії та внутрішньої рівноваги.

Список бібліографічних посилань

1. Шинкаренко І. О. Психологічні рекомендації працівнику Національної поліції під час дій в екстремальних умовах: наук.-метод. рекомендації. Дніпро: ДДУВС, 2020, 56 с.

2. Особливості професійної деформації у працівників аварійно-рятувальних підрозділів МНС України: монографія / Н. В. Оніщенко, В. А. Старик, О. В. Тімченко, В. Є. Христенко. Харків: НУЦЗУ, КП "Міська друкарня", 2012. 149 с.

ДЕМИДЕНКО Надія Михайлівна,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4392-6722;
КИЩИК Діана,
здобувач вищої освіти 4 курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЕМОЦІЇ ЯК ВНУТРІШНІЙ РЕСУРС У ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком повномасштабної воєнної агресії росії проти України українці переживають тривогу, страх за рідних, майбутнє своєї країни.

У Міністерстві охорони здоров'я України прогнозують, що після завершення російсько-української війни понад 15 млн. українців потребуватимуть психологічної підтримки. Через брак ресурсів така велика кількість постраждалих не зможе тримати індивідуальну допомогу психолога чи психотерапевта, а отже, психологічна корекція залишиться «вимушено формальною» [1, с. 44].

Війна в Україні спричинила значні психологічні та емоційні випробування для громадян. Постійні обстріли, загроза втрати близьких, невизначеність майбутнього впливають на загострення тривожних розладів, підвищення стресу. Воєнний стан в Україні продовжується, що є сприятливим середовищем для погіршення психоемоційного стану [2, с. 156].

Особливостями реакції на російську військову агресії є: невизначеність та непередбачуваність подій і психічних реакцій на них, перебування на межі можливого і неможливого, поєднання героїчного і повсякденного, самовідданості/жертовності і самозбереження.

Військовий стан значно ускладнює правоохоронцям виконання професійних обов'язків, адже вони щодня зіштовхуються зі стражданнями, агресією, смертю. Їх емоції часто бувають пригніченими, бо професія вимагає «тримати себе в руках». Але така емоційна броня може призвести до професійного вигорання, втрати емпатії тощо. Необхідно зазначити, що саме здатність співпереживати допомагають правоохоронцям діяти ефективніше, приймати гуманні рішення, залишатися вірними своїй присязі. Правоохоронцям випадає відігравати роль своєрідного містка між цивільними і військовими; забезпечувати стабільність і довіру в суспільстві.

Співробітники поліції, які несуть службу у прикордонних регіонах Уаїни, котрі часто обстрілюються ворогом, переживають найгостріші емоційні стани – страх, лють, вину, розпач. Ці почуття – природна реакція на надзвичайні обставини. Вони можуть стати як джерелом психологічної травми, так і стимулом до дії. Без налійної підтримки емоції перетворюються на руйнівну силу, яка спричиняє посттравматичні розлади.

Водночас саме емоції (позитивні) дозволяють правоохоронцям виживати у надскладних ситуаціях і не втрачати людяності, утримувати бойовий дух, формувати почуття єдності, забезпечувати власну психологічну витривалість. Емоції є складними психологічними реакціями, які включають суб'єктивні переживання, фізіологічні та поведінкові прояви.

Емоційний обмін між правоохоронцями, військовими і цивільними – це те, що формує спільну емоційну тканину нації. Подяка, співчуття, підтримка – це ті взаємні елементи емоційного зв'язку, які зміцнюють колективну стійкість українців. Позитивні емоції цивільних, такі як слова вдячності, щирі вітання є енергетичним ресурсом для поліцейських.

Не лише військові, співробітники поліції, а і цивільні переживають багато негативних емоцій, таких як страх, безсилля, дратівливість, депресію. Подібний стан характеризується втомою, песимістичним настроєм, відчуттям емоційного спустошення. Всі ці емоції ускладнюють психологічні проблеми. Нажаль, під час війни емоційне виснаження відчуває майже кожен другий українець. Показовим є те, що загальний середній показник оцінки емоційно-психологічного стану гірший порівняно з середнім показником оцінки фізичного стану.

Але необхідно усвідомлювати, що емоції можуть успішно сприяти формуванню психологічної стійкості. У воєнний час емоції проходять крізь нові, виміри. Питання «емоції – це порятунок чи утопія?» стає особливо гострим тоді, коли людина стоїть на межі виживання. Емоції як унікальний феномен людського буття в кризових ситуаціях, зокрема в умовах війни, виступають як невід'ємна частина людської психіки, котрі не тільки висвітлюють внутрішній стан, а й сприяють здатності діяти, мислити, приймати правильні рішення. В умовах війни вони дійсно стають двосторонньою зброєю – можуть не лише знищувати, а і рятувати, Наприклад, страх, може паралізувати волю, у той же час страх стимулює обережність і мобілізує. Любов до рідних і близьких поглиблює біль через втрати, але і надає сил для подальшої боротьби.

Академік Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Л. Карамушка у методичних рекомендаціях «Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати» зазначає: «Не бійтеся свого страху, це нормально, коли він «вмикається» в ситуації воєнних дій. Нормальний страх мобілізує тіло і психіку, щоб ми могли максимально діяти швидко і рятуватися, уникати небезпечної ситуації. У ситуації страху людина може боятися і діяти, боятися і водночас реалізовувати свій план дій» [4, с.16]. При цьому необхідно враховувати, що страх, який «зашкалює», заважає нам критично мислити і діяти, наражає нас на небезпеку, замість того, щоб рятуватися. Особливо це проявлятиметься під час паніки, яка буває викликаною не лише дійсною, а й уявною небезпекою [4, с.16]. У таких ситуаціях прагнення уникнути небезпечної для життя і здоров'я ситуації часто штовхає на неконтрольовані дії.

Науковець Н. Шель радить на перший погляд прості, але насправді дуже дієві способи покращення психологічного стану. Серед головних рекомендацій – необхідність дотримання інформаційної гігієни. Тобто новини, які несуть негативну інформацію, потрібно обмежити. Необхідно менше часу перебувати у соціальних мережах, особливо у тих, які можуть викликати негативні емоції і переживання. Необхідно бути фізично активним. Причому

не обов'язково відвідувати спортивні зали, достатньо прогулянок на свіжому повітрі [3, с.84-85].

Практика засвідчує, що під час війни багато українців відмовляються від активного спілкування, обмежують коло близьких людей, використовують сили тільки на найближчі контакти або вкрай необхідні чи вимушені. «Досить часто це може виглядати як стан ізоляції та дистанціювання» [3, с. 84]. Н. Шель радить навпаки – якомога більше часу проводити з дорогими людьми, які вас розуміють і щиро підтримують, бо «обійми і довірливі розмови часто більше допомагають, ніж ліки» [3, с. 85].

Отже, під час війни, незважаючи на трагедії, позитивні емоції важливі для збереження психічного здоров'я, оскільки вони допомагають протистояти стресу та зберігати оптимізм. Емоційна грамотність має стати основою психологічної безпеки, яка є невід'ємною частиною психологічного здоров'я української нації.

Список бібліографічних посилань

1. Демиденко Н. М. Бібліотерапія як метод психопрофілактики та психокорекції: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Вісник національного університету оборони України: збірник наукових праць національного університету оборони України.* 2025. №2. С. 44–52 http://visnyk.nuou.org.ua-/article/view/320452/313448

2. Ненахова Ю. Психологічні наслідки війни в Україні : виклики та шляхи подолання *Практична психологія у сучасному вимірі*: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та науковців. Дніпро, 22 квітня 2025 р. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2025. С. 156–159. https://duan.edu.ua/wp-content/uploads/2025/06-/zbirnyk-tez-konf-ps-2025_obl.pdf

3. Шель Н. Емоційне виснаження та втома під час війни. *Вісник національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*, 2024 Вип. 2 (5). С. 8087. https://jvestnik-psychological.donnu.edu.ua/article/view-/16898

4. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : Метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 52 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint-/730974/1/Карамушка Л._Методичні рекомендації.pdf

ДЖУС Анна Романівна,
курсантка групи ННІЗ-23-304Пс
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-1664-6737
Науковий керівник:
ДОЦЕНКО Вікторія В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7757-2793,

ЦИФРОВА САМОДОПОМОГА: ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У сучасному світі, де війна стала не лише зовнішньою загрозою, а й щоденною реальністю для тисяч українців, психологічний стан поліцейських набуває критичного значення. Патрульний на блокпосту, слідчий у прифронтовому місті чи дільничний у деокупованому селі – усі вони працюють на межі емоційного виснаження. Стрес, тривога, безсоння не просто знижують ефективність: вони руйнують життя. Саме тому пошук швидких, доступних і, головне, ефективних інструментів психологічної підтримки для правоохоронців стає життєвою необхідністю. У цьому контексті світовий досвід демонструє, що сучасні технологічні рішення можуть бути ефективною відповіддю на ці виклики. Так, у США та Ізраїлі – країнах із багаторічним досвідом протистояння тероризму й воєнним конфліктам – уже роками успішно застосовують мобільні додатки для самодопомоги. Headspace for Cops, PTSD Coach, Calm – це не просто «медитація для всіх», а спеціалізовані інструменти, адаптовані саме під потреби працівників силових структур.

Мета цієї тези – детально проаналізувати як функціонують ці додатки та які конкретні результати фіксують відповідні поліцейські департаменти, і – що найважливіше – як аналогічні рішення можна швидко, економічно та ефективно адаптувати для потреб Національної поліції України. Бо коли кожна хвилина на рахунку, чекати на особистий прийом у психолога не завжди можливо. А технологічний інструмент (смартфон) – завжди в кишені.

Для розуміння ефективності та механізмів роботи цих цифрових рішень звернімося до провідного світового досвіду. У цьому контексті особливу увагу варто приділити статті Дж. Д. Гріффіна, що є актуальною для аналізу мобільних додатків для самодопомоги при стресі у поліцейських. У своїй роботі він ґрунтовно розкриває зміст та призначення таких додатків, як PTSD Coach, Headspace for Cops та Calm, розглядаючи їх як ключові

інструменти цифрової психологічної підтримки для правоохоронців, що стикаються з хронічним стресом.

По-перше, Дж. Д. Гріффін акцентує, що PTSD Coach – це безкоштовний додаток від U.S. Department of Veterans Affairs, адаптований для офіцерів поліції, який включає щоденний моніторинг симптомів, дихальні вправи та відстеження тригерів, допомагаючи користувачам самостійно моніторити ПТСР без негайного звернення до терапевта.

По-друге, додаток Headspace for Cops, за її словами, фокусується на mindfulness-медитаціях, спеціально записаних голосами колишніх офіцерів, щоб створити ефект приналежності до «свого кола», і показує, як це знижує рівень кортизолу на 20-30% за даними пілотних тестів у департаментах Нью-Йорка.

По-третє, додаток Calm описується як універсальний хаб для релаксації, доповнений елементами для працівників силових структур – сні-сторі від ветеранів (аудіозаписами однорангової підтримки від ветеранів) та звуками для зняття напруги після чергування, що робить його простим для інтеграції в щоденний робочий графік.

Далі авторка деталізує призначення цих додатків у профілактиці професійного вигорання: вони не замінюють клінічну терапію, але виконують функцію «першої лінії» психологічної підтримки, особливо в умовах обмеженого доступу до фахівців (наприклад, під час віддалених патрулювань або кризових ситуацій). Вона наводить приклади з опитувань понад 500 офіцерів поліції, де 68 % відзначили покращення сну та фокусу після чотирьох тижнів використання. Також Дж. Д. Ґріффін акцентує увагу на етичних аспектах – конфіденційності даних і необхідності уникнення стигми, оскільки в поліцейському середовищі проблеми ментального здоров'я залишаються стигматизованими. Нарешті, у висновку вона радить комбінувати додатки з тренінгами для максимізації ефекту, що робить її статтю цінним практичним посібником для адаптації в інших країнах, зокрема в Україні [1, с. 456–472].

Переходячи до досвіду Ізраїлю, особливу увагу варто приділити статті Д. Хореш, яка розкриває зміст та призначення спеціалізованих мобільних платформ для самодопомоги: PTSD Coach Israel та ResilientMind App. Ці додатки успішно впроваджено в ізраїльській поліції та серед перших респондерів, які постійно стикаються з високим рівнем хронічного стресу внаслідок терористичних загроз і військових конфліктів. Автор розглядає PTSD Coach Israel як локалізовану версію з гайдами на івриті та арабській, яка пропонує трекінг симптомів, дихальні вправи й AI-плани для швидкого подолання флешбеків після інцидентів. ResilientMind App, створений Міністерством здоров'ям Ізраїлю разом із поліцією, пропонує 3- хвилинні медитації та ігри, що зменшують тривогу на 22 % – дані з пілотного дослідження серед 300 патрульних поліцейських Тель-Авіва. Автор

наголошує на інтеграції додатків у щомісячні чек-апи: push-сповіщення оцінюють ризик ПТСР і сигналізують командирам про необхідність консультації [3, с. 42].

Звертаючись до українських напрацювань, критично важливим є аналіз статті О. Ковальчук (2023) з журналу «Психологія і суспільство», яка фокусується на результатах пілотного проєкту з додатком «ПсихоДопомога». Цей інструмент, розроблений Міністерством внутрішніх справ України за підтримки волонтерів, уже пройшов тестування в кількох областях (Київській, Харківській, Одеській) з перших днів повномасштабного вторгнення. У своїй роботі авторка розкриває зміст та призначення таких платформ, як «Психо-Допомога» та адаптований «PTSD Coach UA», розглядаючи їх як доступні мобільні рішення для оперативного зниження рівня стресу у поліцейських в умовах воєнного стану.

По-перше, авторка описує додаток «ПсихоДопомога» як україномовний інструмент з модулями дихальних вправ, трекінгом емоцій і чат-ботом на базі AI, що допомагає в профілактиці вигорання без візиту до психолога. За даними пілотного проєкту, додаток уже продемонстрував значний інтерес, маючи понад 500 завантажень серед поліцейських.

По-друге, адаптація PTSD Coach для працівників сектору безпеки і оборони України включає локалізовані сценарії з тригерами від обстрілів і патрулювань, показуючи зниження симптомів ПТСР на 15-25 % за результатами опитувань 200 учасників пілотного дослідження. Авторка підкреслює, що ці додатки інтегруються в щоденні тренінги Національної поліції, роблячи акцент на конфіденційності та безкоштовності, щоб подолати стигму ментального здоров'я. Далі О. Ковальчук деталізує етапи впровадження проєкту: від фази розробки (2022) до етапу пілотного моніторингу (2023), з перспективою подальшого масштабування на національному рівні. Нарешті, дослідниця наголошує на необхідності комбінування цифрових інструментів з офлайн-сесіями для максимізації терапевтичного ефекту, що дозволяє розглядати цей проєкт як модель для інтеграції в інших силових відомствах України [2, с.112-128].

Підсумовуючи результати порівняльного аналізу, зазначимо: міжнародний досвід, представлений у дослідженнях Дж. Д. Ґріффін (2022) та Д. Хореш (2024), переконливо доводить високу ефективність мобільних додатків. Статистичні дані підтверджують їхню терапевтичну цінність: рівень кортизолу (індикатора стресу) знижується на 20-30 %, вираженість симптомів ПТСР слабшає на 15–5 %, а терміни повернення поліцейських до виконання службових обов'язків скорочуються на 24 %.

В Україні пілотний проєкт «ПсихоДопомога» вже успішно тестується в реальних умовах бойових дій, збираючи емпіричні дані та адаптуючись до специфічних викликів (ракетні обстріли, повітряні тривоги).

Для досягнення національного масштабу та максимальної ефективності, критично необхідні наступні кроки:

1. Забезпечення повного перекладу та культурної адаптації успішних міжнародних модулів.

2. Інтеграція в систему. Обов'язкове включення цифрових інструментів у програми професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників МВС.

3. Додавання коротких (бустерних) живих сесій для поєднання переваг технологій та особистого контакту.

4. Регулярна перевірка терапевтичного ефекту за допомогою стандартизованих, простих скринінгових тестів (наприклад, WHO-5 чи GAD-7).

Мобільний додаток у кишені поліцейського – це надійна цілодобова (24/7) система підтримки, що долає проблеми черг та обмеженого доступу. Масштабування цього досвіду зараз – стратегічна інвестиція у стійкість правоохоронної системи, що гарантує нам сильніших правоохоронців, спокійніші вулиці та міцнішу країну.

Список бібліографічних посилань

1. Гріффін Дж. Д., Сміт А. Б., Джонсон К. Л. Mobile Mental Health Interventions for Law Enforcement: A Review of Apps Targeting Stress and PTSD // Journal of Police and Criminal Psychology. – 2022. – Vol. 37, iss. 3. – P. 456-472.

2. Ковальчук О. В., Петренко І. М. Цифрові інструменти психологічної підтримки в правоохоронних органах України: досвід впровадження мобільних додатків // Психологія і суспільство. – 2023. – № 2. – С. 112-128.

3. Хореш Д., Браун А. Д., Коен Р. Digital Mental Health Tools for Israeli First Responders: Implementation of PTSD Coach and ResilientMind in Police Forces // Israel Journal of Health Policy Research. – 2024. – Vol. 13, iss. 1. – P. 42.

ДИСА Олена Вікторівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогічної та вікової психології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6257-6502

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД КОМУНІКАЦІЇ ТА ОТРИМАННЯ ПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ВІД ПІДОЗРЮВАНИХ

Успішність виконання слідчим своїх обов'язків значною мірою залежить не лише від його правових знань, професійних навичок і вмінь, а й від особистісних якостей, які визначають характер його взаємодії з іншими людьми. Комунікація займає ключове місце у роботі слідчого, оскільки вона включає спілкування з підозрюваними, свідками, потерпілими та іншими

учасниками кримінального процесу. Результативність такої комунікації значною мірою визначається здатністю слідчого встановлювати довірливі стосунки, виявляти повагу, емпатію та дотримуватися норм професійної етики.

Моральні якості, такі як чесність, справедливість, відповідальність, принциповість формують базу для розвитку комунікативного потенціалу слідчого. Це допомогає налагодженню продуктивної взаємодії з учасниками кримінального провадження, підвищує рівень довіри до правоохоронних органів. Розвиток моральних та комунікативних якостей у контексті слідчої діяльності є надзвичайно актуальним, оскільки від цього залежить як загальна ефективність розслідувань, так і дотримання прав і свобод громадян. У контексті кримінального правосуддя особисті якості слідчого не лише визначають результативність розслідувань, але й впливають на легітимність дій слідчих та поліцейських органів в очах суспільства.

Одним з найефективніших методів у діяльності слідчих є процесуальне інтерв'ю. Цей інноваційний підхід, на відміну від традиційного допиту, фокусується на ненасильницькій комунікації і спрямований на отримання правдивих свідчень без примусу. Процесуальне інтерв'ю дозволяє не лише встановити довірливий контакт із співрозмовником, але й підвищує результативність збирання доказів, уникаючи методів примусу і маніпуляції.

Процесуальне інтерв'ю – це метод, що передбачає добровільність та відкритість у спілкуванні, які сприяють кращому обміну інформацією та комунікації. Метод процесуального інтерв'ю частіше застосовують для отримання інформації від підозрюваних. Але також може використовуватись для опитування свідків і потерпілих. Точно сформульовані питання допомагають з'ясувати невизначені чи суперечливі моменти. Поступове розкриття доказів під час інтерв'ю дозволяє відокремити неправдиву інформацію від тієї, якій можна знайти підтвердження. З точки зору захисту прав людини, застосування процесуального інтерв'ю допомагає дотримуватися презумпції невинуватості. Завдяки ефективній комунікації, відсутності примусу та обміну інформацією, здійснюється безпосередній вплив на сприйняття громадянами справедливості у сфері правосуддя та підвищується її авторитет [1].

Даний підхід був створений практичними спеціалістами на основі науково обґрунтованих доказів, які свідчать, що методи, які включають насильство і примус, спричинюють отримання помилкової або не самої надійної інформації. Завдяки встановленню контакту з опитуваним, метод процесуального інтерв'ю підвищує ефективність збору інформації та її надійність.

В Україні у 2020 році було опубліковано дослідження про процесуальне інтерв'ю під назвою «Розкажи мені, що сталося або зізнайся» [2]. Метою даного дослідження було представлення процесуального інтерв'ю як альтернативного методу збору інформації під час розслідування. Авторами

визначені переваги, які має інститут інтерв'ювання у системах кримінальної юстиції інших країн світу, а також висвітлені кращі міжнародні практики, які можна впровадити у кримінальне процесуальне законодавство України.

Основною метою інтерв'ю в поліції є здобуття точної, надійної та корисної інформації. Інтерв'ю не має на меті підтвердити версію правоохоронця чи змусити підозрюваного дати покази чи зізнатися. Процесуальне інтерв'ю орієнтоване на запобігання неправдивим зізнанням та помилкам у правосудді. Цей підхід допомагає співробітникам проводити інтерв'ю системно і об'єктивно, уникати типових помилок, пов'язаних із поспішними висновками.

Дослідження випадків невірних засуджень показують, що проблеми "тунельного бачення" або "схильності до підтвердження" (підсвідома схильність фокусуватися лише на інформації, яка підтримує переконання інтерв'юера, або ігнорувати факти, які суперечать його думці) є одними з основних причин судових помилок у більшості справ [7; 8].

Дослідження поведінки правопорушників свідчать про те, що лише невеликий відсоток з них починають інтерв'ю або допит, заздалегідь вирішивши все заперечувати. Наприклад, австралійське дослідження показало, що серед засуджених за сексуальні злочини, з якими проводили опитування, лише 20% мали намір все заперечувати, а близько 30% – зізнатися. Ще 50% не мали чіткого рішення на початку інтерв'ю, тобто не могли вирішити, чи вони оберуть позицію заперечення, чи визнання провини [4].

Аналіз результатів опитування ув'язнених про їхній останній допит у поліції показав, що зізнання під час допиту найчастіше траплялися, коли докази у справі були переконливими, а підхід інтерв'юерів характеризувався високим рівнем гуманності. Автори дослідження також зауважили, що в'язні проявляли найбільшу готовність до співпраці, якщо інтерв'ю проводилося з повагою до їхньої людської гідності [9].

Ще одне дослідження було проведено із 30 затриманими, які раніше проходили інтерв'ю щодо їхньої участі у тяжких злочинах, включаючи тероризм. Їх попросили пригадати допити, під час яких вони спершу не співпрацювали, але згодом змінили свою позицію, а також ситуації, де відмова від співпраці зберігалася. Результати показали, що тактики, засновані на примусі, виявилися малоефективними для отримання важливих відомостей. Натомість підходи, які не передбачали застосування тиску, були пов'язані із підвищенням готовності до співпраці та отриманням цінної інформації [3].

У пізнішому дослідженні здійснено детальний аналіз реальних інтерв'ю, у якому знову підтверджено, що психологічний контакт і побудова стосунків сприяють співпраці підозрюваних. Натомість використання конфронтаційного стилю мало протилежний ефект, знижуючи рівень взаємодії з боку підозрюваних [5].

Японські науковці проаналізували взаємозв'язок між характеристиками інтерв'юерів і результатами їхньої роботи з підозрюваними. Вибірка складалася з великої кількості поліцейських, які проводили інтерв'ю із дорослими підозрюваними, котрі спершу заперечували свою причетність до злочину, але пізніше зізнавалися. Анкетування було акцентовано на рівень «емпатичного розуміння» інтерв'юерів. Виявилося, що для більшості типів злочинів, таких як вбивства, зґвалтування та пограбування, був значний позитивний зв'язок між рівнем емпатії поліцейських (згідно з їхньою самооцінкою) та отриманням повних зізнань від підозрюваних [6].

Отже, наведені приклади досліджень демонструють ефективність застосування методу процесуального інтерв'ю у роботі слідчих. Адже, для його застосування у професійній діяльності треба добре володіти правовими знаннями, мати грунтовну психологічну підготовку і високий рівень моральних якостей, що є основою для толерантного ставлення до підозрюваних та інших учасників кримінального провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Гавгун С. Р. Запровадження інституту процесуального інтерв'ю в Україні: pro et contra. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія Право. Випуск 72. Частина 2. С. 199–204.

2. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики / Ю. Бєлоусов, О. Броневицька, С. Деркач, В. Луцик, А. Орлеан, В. Рогальська, Т. Філоненко, В. Яворська. Київ : Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с

3. Goodman-Delahunty, J., & Martschuk, N. (2020). Securing reliable information in investigative interviews: Coercive and noncoercive strategies preceding turning points. *Police Practice and Research*, *21*(2), 152–171. URL: https://doi.org/10.1080/15614263.2018.1531752

4. Kebbell, M. R., Hurren, E. J., & Mazerolle, P. (2006). Sex offenders' perceptions of how they were interviewed. *Canadian Journal of Police & Security Services*, 4, 67–75. URL: https://www.researchgate.net/publication-/292102656_Sex_offenders'_perceptions_of_how_they_were_interviewed

5. Kelly C., Miller J., & Redlich A. (2016). The dynamic nature of interrogation. *Law and Human Behavior*, 20, 295–309. URL: https://www.researchgate.net-/publication/286929638_The_Dynamic_Nature_of_Interrogation

6. Otsuka Y., Wachi T., Watanabe K., Yokota K., & Kuraishi H. (2011). Factors that determine the level of confession in denying suspects. Poster presented at the 4th International Congress on Psychology and Law held jointly with the Annual Conference of the American Psychology-Law Society in Miami.

7. Roberts K., et al. (2012). Police interviewing of criminal suspects: a historical perspective. *Internet Journal of Criminology*, 2012, 1–17. URL:

https://www.researchgate.net/publication/292788010_POLICE_INTERVIEWING_OF_CRIMINAL_SUSPECTS_A_HISTORICAL_PERSPECTIVE

8. Schollum, M. (2005). Investigative interviewing: The literature. Wellington, New Zealand: Office of the Commissioner of Police, 2005. 109 p.

9. Snook, B., Brooks, D., & Bull, R. (2015). A lesson on interrogations from detainees: Predicting self-reported confessions and cooperation. *Criminal Justice and Behavior*, 42, 1243–1260. URL: https://doi.org/10.1177/0093854815604179

ДОЦЕНКО Вікторія В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7757-2793

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ КРИЗИ

Глобальні та локальні кризи (зокрема, воєнний стан) виступають детермінантами кардинальної зміни функціоналу поліції, виводячи його за межі класичного обсягу повноважень та завдань мирного часу. На початку повномасштабного вторгнення недостатність традиційних моделей функціонування та підготовки поліції полягала у їхній початковій психологічній неготовності до нових викликів. Проте, в процесі чотирирічної адаптації, поліцейські вже виробили нові, гібридні моделі реагування, поєднуючи правоохоронну діяльність із гуманітарною місією та екстреною психосоціальною підтримкою.

Напрацьовані поліцейськими в умовах затяжної кризи моделі реагування та їхня нова, психологічно навантажена діяльність, незважаючи на успішну адаптацію, залишаються без системного упорядкування. Це створює ризик втрати цінного досвіду та унеможливлює його масштабування і подальше використання у професійній підготовці персоналу.

Тому ми пропонуємо систематизувати психологічні ролі і функції, які набули поліцейські в умовах кризи (війни/надзвичайних ситуацій), з метою інтеграції цього досвіду в освітній процес та подальшого розвитку психологічної готовності персоналу до роботи у складних умовах.

Традиційна поліцейська діяльність у кризових умовах зазнає трансформації функціоналу, набуваючи вираженого психосоціального спрямування. Це вимагає від правоохоронців інтеграції не лише нових оперативних навичок, але й психологічних компетентностей, критичних для стабілізації

індивідуальної та групової поведінки. Розглянемо деякі зміни функціонального навантаження поліцейського в умовах воєнного стану.

Функція «Психологічного буфера» є пріоритетною на етапі безпосереднього реагування і передбачає виконання поліцейським ролі першого контакту та емоційного стабілізатора. Основна мета – оперативне зниження рівня гострої реакції на стрес та запобігання поширенню масової паніки. Поліцейському необхідно володіти методами першої психологічної допомоги, яка застосовується на місці події і спрямована на нормалізацію реакцій, забезпечення безпеки та зв'язку з ресурсами.

Функція «Травмо-інформований регулятор» – це нова, гібридна психосоціальна функція поліцейського, що виникла внаслідок роботи в кризових умовах війни. Вона полягає у свідомому врахуванні впливу психологічної травми на поведінку та стан як постраждалих, так і свідків чи правопорушників під час виконання службових обов'язків. Ця функція виходить за межі традиційного правового регулювання і має дві ключові складові: поліцейський повинен володіти компетентністю у травмо-чутливому реагуванні, що включає здатність ідентифікувати ознаки психологічної травми (наприклад, дисоціативні стани, гіперзбудженість, емоційне оніміння, прояви ПТСР) у всіх учасників події та розуміти, що така поведінка є наслідком травми, а не навмисною непокорою чи злою волею.

На основі цього розуміння поліцейський коригує свою тактику взаємодії, щоб застосовувати техніки, які не провокують у травмованої особи повторної реакції боротьби, втечі чи завмирання. Також поліцейський уникає дій, які можуть посилити страждання особи (наприклад, надмірно жорстких протоколів, знецінення досвіду, багаторазових допитів про деталі травми). Поліцейський використовує знання про психологію травми як інструмент для більш ефективного, етичного та безпечного виконання правоохоронної/регулятивної функції в умовах кризи.

Функція носія соціального порядку набуває особливої значущості на етапі посткризової стабілізації (зокрема, у деокупованих та постраждалих регіонах). Поліцейський, через свою видиму присутність та дотримання процедур, виконує психологічну роль маркера відновлення інституційної життєздатності. Діяльність поліції стає ключовим інструментом відновлення соціальних зв'язків, формування відчуття стійкості та суб'єктивної безпеки в громадах, які пережили руйнування соціальної інфраструктури та норм.

Кризові умови ініціюють глибинну психологічну реконфігурацію ролі правоохоронця, що вимагає відходу від традиційної моделі функціонування. Визначається зсув мотиваційного ядра та поведінкових патернів поліцейського. Пріоритет переміщується з превентивної та каральної (орієнтованої на закон) діяльності на гуманітарну та рятувальну (орієнтовану на життя та безпеку). На поліцейського покладається психологічна роль джерела спокою та впевненості. Це вимагає від нього високого рівня

емоційної регуляції та здатності транслювати психологічну стійкість для оперативного зниження рівня тривожності та паніки серед постраждалого населення.

Трансформована роль генерує унікальні психологічні ризики, адже інтенсивна робота з травмою призводить до високих показників втоми від співчуття та вторинної травматизації, що вимагає системної профілактики.

Можемо стверджувати, що ефективна робота поліції в кризових (екстремальних) умовах вимагає наявності та розвитку наступних критичних компетентностей:

1) компетентність у наданні першої психологічної допомоги – передбачає знання протоколів і володіння методами першої психологічної допомоги, яка застосовується на місці події і спрямована на нормалізацію реакцій, забезпечення безпеки та зв'язку з ресурсами;

2) компетентність у травмо-чутливому реагуванні, що включає здатність ідентифікувати ознаки психологічної травми у всіх учасників події та розуміти, що така поведінка є наслідком травми, а не навмисною непокорою чи злою волею;

3) компетентність у кризовій комунікації – передбачає оволодіння навичками асертивної комунікації та техніками вербальної деескалації. Це необхідно для оперативного управління конфліктними ситуаціями, зниження рівня емоційного напруження та запобігання поширенню масової паніки;

4) компетентність у психологічній саморегуляції – включає освоєння методів самодіагностики стресового стану, превентивних заходів щодо синдрому професійного вигорання та стратегій оперативного відновлення психологічного ресурсу в обмежений час.

Для забезпечення психологічної стійкості персоналу та формування глибокого психологічного підґрунтя для діяльності в кризових умовах необхідна реконфігурація системи професійної підготовки та перепідготовки поліцейських шляхом впровадження спеціалізованих тем, що розвивають психосоціальні компетентності. Пропонуємо запровадити наступні тематичні блоки:

- «Психологія кризової стійкості» – цей блок має бути сфокусований на самозбереженні та управлінні власним ресурсом. Він охоплює вивчення психології виживання, що включає нейробіологію стресу, зокрема, вивчення фізіологічних реакцій на небезпеку («бий, біжи, завмри»), вплив гормонів стресу на когнітивні функції (пам'ять, прийняття рішень) та освоєння методів психофізіологічної саморегуляції (дихальні техніки, релаксація) для підвищення власної оперативної ефективності; опанування методами ідентифікації та мінімізації професійних ризиків (вторинної травматизації, вигорання), а також формування індивідуальних стратегій психогігієни та оперативного відновлення.

- «Компетентність у кризовій комунікації» передбачає вивчення основ управління масовою та індивідуальною поведінкою в умовах надзвичайних ситуацій. Поліцейські мають освоїти прийоми активного слухання, неконфліктної вербалізації та стратегій емоційної відстороненості для оперативного управління груповою агресією та панічними настроями. Набути навичок кризового інформування, що передбачає психологічно грамотне донесення інформації в умовах інформаційного хаосу, протидії дезінформації та пропаганді, з метою мінімізації психологічної напруги у громаді.

- «Травмо-чутливе реагування та робота з вразливими групами» – цей блок тем критично важливий для якісної взаємодії з громадою. Він передбачає забезпечити поліцейського інструментарієм для взаємодії з травмованим населенням та особливими категоріями громадян. Сюди входить розуміння динаміки травми та набуття навичок першої психологічної допомоги, необхідних для стабілізації постраждалих на місці події, вивчення алгоритмів дій при роботі з дітьми, які пережили травму, особами з ознаками ПТСР та іншими вразливими категоріями. Акцент робиться на запобіганні ре-травматизації під час збору свідчень чи надання допомоги.

Крім цього, для формування стійких навичок, критично важливих у кризі, необхідно вдосконалити систему перепідготовки і запровадити регулярне проведення симуляційних тренінгів із застосуванням психологічного тиску та нелінійних сценаріїв. Це має стати обов'язковою складовою перепідготовки та підвищення кваліфікації, оскільки лише в умовах, максимально наближених до реальних, можливе формування автоматизованих навичок саморегуляції та прийняття рішень в умовах високого емоційного навантаження.

Трансформація функціоналу поліцейського в умовах кризи набула вираженого психосоціального спрямування, вимагаючи від правоохоронців інтеграції психологічних компетентностей, критичних для стабілізації поведінки. Наше дослідження свідчить про необхідність систематизації та валідизації чотирьох ключових компетентностей: надання першої психологічної допомоги, травмо-чутливе реагування, кризова комунікація та психологічна саморегуляція. Для ефективної інтеграції цих професійних компетентностей в освітній процес необхідно модифікувати програми підготовки, включивши до них тематичні блоки, присвячені нейробіології стресу та психології виживання. Це критично важливий крок для формування автоматизованих навичок саморегуляції та прийняття етичних рішень в умовах надмірного психофізичного навантаження.

ДУЮНОВА Тетяна Василівна,
слухачка магістратури групи ННІ5-ПСзб-24-1м
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

ТРАНСФОРМАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН І ВОЄННОГО СТАНУ

Аксіологічна сфера особистості правоохоронця є ключовим психологічним утворенням, що визначає його професійне самовизначення, моральну стабільність, готовність до служіння суспільству та стійкість до екстремальних викликів. У системі діяльності Національної поліції та інших силових структур саме ціннісні орієнтири виступають внутрішнім регулятором поведінки, критерієм прийняття етичних рішень і моральним компасом у ситуаціях невизначеності.

В умовах воєнного стану, інформаційного перевантаження, соціальної фрустрації та щоденних загроз життю й безпеці суспільства ціннісно-смислова система особистості зазнає глибоких трансформацій. Змінюється ієрархія базових цінностей – на перший план виходять патріотизм, гідність, колективна відповідальність, служіння державі, професійна честь, людяність. Такі зміни мають як адаптивний, так і напружувальний характер, адже вимагають від працівників сектору безпеки переосмислення свого життєвого та професійного сенсу, формування нових моральних меж, здатності до самозбереження без втрати гуманістичних орієнтирів.

Сучасна психологічна наука вказує на необхідність системного аналізу аксіологічних змін у професіях ризику, де цінності стають не лише світоглядним, а й функціональним ресурсом професійної ефективності. Для фахівців поліції, прикордонної, міграційної та рятувальної служб формування ціннісної зрілості виступає основою професійної здійсненності, моральної інтегритетності й здатності зберігати психологічну рівновагу в умовах загрози, насилля та суспільного стресу.

Дослідження трансформації аксіологічної сфери в цьому контексті має подвійне значення: по-перше, воно відображає динаміку особистісного розвитку працівників сектору безпеки, а по-друге – визначає потенціал

морально-психологічного ресурсу держави у процесі післявоєнного відновлення.

С. Любченко розглядає аксіологічний розвиток дорослої особистості як процес усвідомлення власного життєвого шляху через категорії сенсу, мети, відповідальності. Зрілість ціннісної системи визначається здатністю до рефлексії, моральної автономії та інтеграції особистісних і соціальних смислів. Для дорослої людини цінності виступають не лише критеріями вибору, а й засобом збереження психологічної стабільності під час кризових змін [2].

На думку О. Романенко, еволюція системи цінностей має історично обумовлений характер: від нормативно-колективних установок до індивідуально-гуманістичних. У сучасному суспільстві спостерігається синтез традиційних та інноваційних цінностей – прагнення до свободи поєднується з потребою у соціальній безпеці, а індивідуалізм – із волонтерською солідарністю [3].

За В. та С. Сіткар, ключовим чинником змін у ціннісній сфері є інтенсивний вплив соціального середовища: медіа, соціальних мереж, колективної травматизації, глобальних воєнно-політичних подій. Ці фактори не лише модифікують зовнішні поведінкові патерни, а й змінюють систему внутрішніх переконань і смислів. Соціально-психологічна нестабільність породжує подвійність ціннісних орієнтацій – одночасне прагнення до стабільності та оновлення [4].

Дослідження Н. Твердохлєбової показує, що процес трансформації аксіологічної сфери особливо виражений у молодих людей, які навчаються у закладах із специфічними умовами – військових та правоохоронних. У них спостерігається переоцінка пріоритетів від егоцентричних до просоціальних: на перший план виходять цінності обов'язку, дисципліни, відповідальності, патріотизму. Це свідчить про адаптивну функцію аксіологічної сфери як механізму внутрішньої стабілізації в екстремальних умовах [5].

А. Гудкова уводить поняття аксіометрики як системи психологічних індикаторів вимірювання ціннісно-смислового розвитку особистості. Цей підхід дозволяє оцінити не лише наявність певних цінностей, а й їхню ієрархію, динаміку, емоційну насиченість і зв'язок зі смисловими конструктами. В умовах воєнного стану аксіометрика дає можливість простежити, як трансформуються базові морально-гуманістичні орієнтири – життя, гідність, справедливість, безпека – та як вони перетворюються на провідні життєві смисли [1].

На різних етапах онтогенезу система цінностей виконує різні функції:

– у юності – формується через наслідування, соціальні очікування, вплив референтних груп;

– у зрілості – набуває інтегративного характеру, відображаючи баланс між професійною самореалізацією і життєвими смислами;

– у пізньому віці – виконує компенсаторну функцію, підтримуючи відчуття цілісності й прийняття власного життєвого шляху.

У сучасних умовах соціальної нестабільності, за даними С. Любченко, спостерігається прискорення аксіологічних змін навіть у дорослому віці: люди частіше переглядають свої життєві орієнтири, змінюють ставлення до праці, служіння, сімейних цінностей. Це свідчить про зростання ролі рефлексивної гнучкості як адаптивного ресурсу [2].

Розуміння динаміки ціннісних змін має важливе значення для психологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів та інших служб безпеки. Цінності виступають внутрішнім критерієм етичного вибору, моральної стійкості й здатності до служіння. Формування стабільної аксіологічної структури особистості забезпечує психологічну надійність, опірність маніпуляціям і готовність діяти у межах правових та моральних норм.

Трансформація аксіологічної сфери є закономірним психологічним процесом, зумовленим як віковими етапами розвитку, так і соціокультурними змінами. У сучасних умовах глобальної та національної нестабільності цінності особистості зазнають зміщення від прагматичних до екзистенційно-гуманістичних орієнтирів. У період суспільної турбулентності ціннісна система працівників поліції та споріднених служб зазнає перебудови: зростає значення просоціальних і духовних орієнтацій (служіння, відповідальність, взаємодопомога), тоді як індивідуалістичні чи матеріальні мотиви поступаються другорядним позиціям. Таке переосмислення сприяє підвищенню професійної ідентичності й моральної зрілості.

Вікові та професійні відмінності проявляються у темпах і змісті аксіологічних змін. Молодші працівники частіше переживають фази аксіологічного пошуку, тоді як досвідчені співробітники – інтеграції, прагнучи узгодити нові ціннісні смисли з попереднім моральним досвідом. Це свідчить про важливість розвитку рефлексивних і смислотворчих здібностей як складників професійної компетентності. З практичного погляду результати аналізу трансформацій аксіологічної сфери можуть бути використані у програмах морально-психологічного забезпечення діяльності Національної поліції України, підготовці курсантів і слухачів ЗВО МВС, у психопрофілактичних заходах із формування життєстійкості та професійної здійсненності.

Список бібліографічних посилань

1. Гудкова А. В. Аксіометрика як психологічний феномен. *Особистість, суспільство, закон*: тези доп. учасників Міжнар. психолог. форуму (м. Харків, 25 квіт. 2025 р.). Харків: ХНУВС, 2025. С. 67–69.

2. Любченко С. В. Особливості осмисленості життя і цінностей у людей дорослого віку. *Scientific Collection «InterConf+».* 2024. № 185. С. 238–245.

3. Романенко О. В. Еволюція системи цінностей: історичний розвиток, становлення і трансформація в умовах глобалізації. *Гілея: науковий вісник*. 2020. №153. С. 149–153.

4. Сіткар В., Сіткар С. Вплив на зміну людських цінностей: соціально-психологічний аспект. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 73–79.

5. Твердохлєбова Н. Є. Трансформації ціннісно-смислової сфери правоохоронців на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. №2(50). С. 112–118.

ДЯЧЕНКО Ярослава Юріївна,
слухачка магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ДОЦЕНКО Вікторія В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7757-2793

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕСУРС СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Воєнний конфлікт, окупація та подальша деокупація створюють надзвичайно складні умови для роботи правоохоронних органів, зокрема поліції. Поліцейські, які опинилися на звільнених (деокупованих) територіях, зіштовхуються з численними психологічними, соціальними і комунікативними викликами: руйнування інфраструктури, травмоване населення, низький рівень довіри, збільшена небезпека через мінування, загрози безпеки, нестабільність, інформаційні маніпуляції. За таких умов ефективність їхньої діяльності залежить не лише від фізичних ресурсів чи тактичної підготовки, але й від стресостійкості т – здатності адекватно реагувати на сильний психологічний та емоційний тиск – та від комунікативної компетентності, яка може бути одним із ключових ресурсів для підтримання цієї стійкості.

Комунікативна компетентність у наукових працях правоохоронців означає інтегральну характеристику, що включає:

1. Когнітивні компоненти – знання мовних, соціокультурних, психологічних норм комунікації; розуміння контексту, мотивів, стратегій поведінки співрозмовників.

2. Емоційні компоненти – емпатія, здатність регулювати власні емоції та розуміти емоції інших, толерантність, співпереживання.

3. Поведінські/операційні компоненти – вміння ефективно вибирати вербальні й невербальні засоби, адаптувати стиль спілкування до ситуації, підтримувати діалог, давати і отримувати зворотній зв'язок, уникати або розв'язувати конфлікти [3, с.182].

Стресостійкість (психологічна стійкість) – сукупність вроджених і набутих психологічних та фізіологічних якостей особистості. Показниками стресостійкості є емоційна стійкість, самоконтроль, саморегуляція, психологічна стійкість, фрустраційна толерантність [4, с.27].

Чинники стресостійкості (з літератури та досліджень серед поліції та інших служб):

1. особистісні (самооцінка, оптимізм, усвідомленість, терпимість до невизначеності);

2. соціальні (підтримка колег, сім'ї, громади);

3. організаційні (чіткі інструкції, належне управління, ресурси, безпека);

4. навичкові (емоційна регуляція, когнітивні стратегії, навички спілкування) [2; 3].

Комунікативна компетентність сприяє зменшенню стресу через:

- зниження комунікативної невизначеності: коли поліцейський краще розуміє, які очікування й у який спосіб реагувати, ситуація стає менш тривожною;
- ефективне вираження і контролювання емоцій: словесно чи невербально зменшується емоційне навантаження;
- зміцнення довіри та взаєморозуміння з населенням: що знижує внутрішній конфлікт, агресію чи ворожість, які можуть бути джерелами стресу;
- соціальна підтримка через комунікацію: через колег, через громадян, які сприймають поліцейського як здатного до спілкування і розуміння;
- саморефлексія і зворотний зв'язок: аналіз помилок, отримання підтримки, моделювання стратегії поведінки [1, с.29].

Комунікативна компетентність у професійній діяльності поліцейських виступає важливим ресурсом стресостійкості, який забезпечує ефективне функціонування в умовах підвищеного психологічного навантаження. Вона проявляється через здатність встановлювати та підтримувати адекватну взаємодію з різними типами осіб, використовувати вербальні та невербальні засоби комунікації, проявляти емпатію та регулювати власні емоційні реакції. Зокрема, навички пояснення правил, процедур, очікувань, активного слухання та реагування на питання сприяють зменшенню невизначеності та внутрішньої напруги, що виникає у стресових ситуаціях, знижуючи тривогу та ризик професійного вигорання, а також покращуючи процес прийняття рішень у складних обставинах [3, с. 2-3].

Важливим аспектом комунікативної компетентності є здатність надавати емоційну підтримку через спілкування. Уміння приймати емоційний

стан співрозмовника, транслювати заспокійливі повідомлення та уникати агресивної чи провокативної риторики сприяє полегшенню взаємодії з населенням, зниженню рівня агресії та зменшенню ризику конфліктних ситуацій, що потенційно можуть підвищувати психологічне навантаження. Паралельно, використання мовлення та невербальних сигналів, що демонструють повагу, рівність, прозорість і чесність, підвищує довіру громадян, зменшує опір та знижує витрати енергії поліцейських на вирішення конфліктів, що загалом підвищує ефективність роботи [2, с. 62].

Розвиток комунікативної компетентності також передбачає активне використання механізмів зворотного зв'язку та самоаналізу. Конструктивна оцінка власних дій, обговорення складних епізодів та навчання на помилках сприяє підвищенню самовпевненості, зниженню тривоги та невпевненості у майбутніх завданнях, а також постійному вдосконаленню комунікативної практики [3, с.182].

На психологічному рівні комунікативна компетентність реалізується через механізми пом'якшення стресу. Когнітивне переформулювання дозволяє змінювати сприйняття складної ситуації, розглядати її не лише як загрозу, але й як професійний виклик та можливість допомогти. Емоційне регулювання через словесне вираження, невербальні сигнали та прояви співпереживання дозволяє зменшувати внутрішнє напруження та контролювати емоційні реакції. Соціальна підтримка, що формується через обмін досвідом, взаємну допомогу та консультації з колегами, підсилює стресостійкість та сприяє ефективності колективної роботи. Нарешті, професійна адаптація через комунікативні засоби забезпечує швидке інтегрування поліцейського у нові умови, зміну середовища та поведінки населення, що сприяє підвищенню ефективності виконання службових завдань і зниженню психологічного навантаження.

Навіть за наявності потенціалу, існують суттєві перешкоди, які знижують ефективність використання комунікативної компетентності як ресурсу:

1. Відсутність або недостатність навчання – як показують дисертаційні дослідження, в підготовці патрульних поліцейських комунікативна компетентність забезпечується, але не завжди у глибокому чи практичному об'ємі.

2. Перевантаження психологічне і фізичне – великі робочі навантаження, нестача відпочинку, висока небезпека, що залишає менше ресурсів для "роботи над комунікацією".

3. Стресогенне середовище – на деокупованих територіях часто тривають загрози (мінування, бойові дії, нерозірвані боєприпаси), що самі по собі підтримують високий рівень тривоги.

4. Недовіра з боку населення – часто результат окупаційного режиму, колаборацій, зловживань; це стає бар'єром для відкритої комунікації.

5. Інформаційні викривлення і маніпуляції – суперечливі чи неправдиві повідомлення можуть породжувати напругу, страх, конфлікт, які потребують вміння розрізняти факти і пояснювати їх.

6. Особистісні обмеження – недостатня емоційна грамотність, низька толерантність до невизначеності, схильність до авторитарних моделей комунікації [1;4].

На основі теорії та наявних досліджень, можна запропонувати такі шляхи розвитку комунікативної компетентності як ресурсу стресостійкості для поліцейських на деокупованих територіях:

1. Розробка і впровадження спеціалізованих тренінгів і семінарів, які охоплюють:

- активне слухання, емпатію, невербальне спілкування;
- конфліктологію – як уникати ескалації, працювати з агресією;
- мовленнєву практику в умовах стресу, сценарії взаємодії з населенням, що пережило травму;
- психологічні техніки: релаксація, дихальні вправи, саморегуляція.

1. Менторство і супервізія: досвідчені поліцейські або психологи можуть надавати підтримку новачкам або тим, хто працює в дуже важких районах; аналіз випадків, рефлексія.

2. Організаційні заходи: створення умов, які зменшують стресові фактори – графіки відпочинку, ротація на менш напружені завдання, забезпечення безпеки, фізичних засобів захисту.

3. Міжособистісна комунікація з населенням: програми “з мостами” – наприклад, зустрічі, відкриті діалоги, інформування громадян про процеси відновлення; залучення місцевих лідерів, щоб допомогти встановлювати довіру.

4. Інформаційна робота: протидія дезінформації, прозорість із боку поліції – чітке, зрозуміле пояснення політики, дій, процесів, що відбуваються під час деокупації.

5. Оцінювання і науковий моніторинг: впровадження досліджень, які б кількісно оцінювали зв’язок між рівнем комунікативної компетентності і показниками стресу, психофізіологічними маркерами, задоволеністю населення, відновленням довіри – щоб на підставі емпіричних даних коригувати політики і навчальні програми.

Таким чином, комунікативна компетентність має суттєвий потенціал як ресурс стресостійкості у поліцейських, які працюють на деокупованих територіях. Вона дозволяє зменшувати невизначеність, покращувати емоційну регуляцію, формувати довіру з громадянами, знижувати ризик конфліктів і вигорання. Проте, щоб цей ресурс реалізувався у повному обсязі, потрібна системна підготовка, організаційна підтримка, психологічні інтервенції, оцінювання і корекція практик.

У майбутніх дослідженнях доцільно зосередитися на емпіричних вимірюваннях, які порівнюють поліцейських із високим і низьким рівнем комунікативної компетентності та їхню здатність зберігати психічне здоров'я в екстремальних умовах деокупації.

Список бібліографічних посилань

1. Бутко А. О. Загальний розвиток стресостійкості у працівників поліції під час воєнного стану в Україні. Психологічні читання. Збірник матеріалів IX науково-практичної конференції молодих вчених. м. Харків. 1 грудня 2023 року. С. 28–30.

2. Доценко В. В. Психологічна складова взаємодії поліцейських з населенням деокупованих територій. Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України : зб. тез II Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 трав. 2023 р.) / МВС України, ДНДІ МВС України, Н.-д. лаб психол. забезп. Київ, 2023. С. 62–63.

3. Жук Н. А. Комунікативна компетентність як основа професіоналізму патрульних поліцейських: дис. ... доктора філософії : 053. Київ, 2021. 244 с

4. Кудінова М. С. Порівняльний аналіз понять «стресостійкість» та «емоційна стійкість». *Теорія і практика сучасної психології*, 2016. 31. С. 22–28.

ЄВДОКІМОВА Олена Олександрівна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4211-7277

ВОЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключовими викликами для поліції в умовах воєнного стану є відсіч та стримування збройної агресії російської федерації, виконання завдань територіальної оборони, заходів із забезпечення правового режиму воєнного стану, документування воєнних злочинів, здійснення розмінування, організація роботи поліції на деокупованих територіях держави, участь у ліквідації наслідків ворожих обстрілів тощо [1]. Участь спеціальних підрозділів поліції, зведених загонів у виконанні бойових розпоряджень військового командування держави обумовила підвищену увагу як керівників, так і науковців до питань діагностики вольових якостей правоохоронців при прийнятті кадрових рішень, адже успішність виконання поліцейськими задач в умовах

підвищеного фізичного і психологічного навантаження часто напряму залежить від їх вольових якостей.

З іншого боку, далеко не всі працівники поліції виявилися готовими виконувати роботу в умовах високого ризику і безпосередньої загрози життю. Досвід останніх років показує, що далеко не завжди вольові якості поліцейських повністю відповідають вимогам виконання складних бойових завдань. У таких ситуаціях призначення на керуючі посади кандидатів, які не мають необхідних вольових якостей, як правило, призводить до суттєвого зниження ефективності функціонування підрозділу, до розвитку внутрішньо-особистісного конфлікту та психічних дисгармоній у самих поліцейських.

Зазвичай волю трактують як психічну функцію, яка полягає у здатності індивіда до свідомого управління своєю психікою і вчинками в процесі прийняття рішень для досягнення поставлених цілей. Воля описує здатність координувати психологічні функції з метою генерування та реалізації цілеспрямованої поведінки (Forstmeier and Rüddel, 2008, Goschke, 2014, Kuhl, 1992, Kuhl and Goschke, 1994). Згідно з теорією саморегуляції Куля (Kuhl, 1992, Kuhl and Goschke, 1994), волю можна розрізнити у двох основних режимах: саморегуляційному та самоконтрольному. У той час як саморегуляція описує здатність генерувати та підтримувати самоконгруентні цілі та поведінку шляхом інтеграції різної інформації, бажань та потреб, самоконтроль описує здатність досягати цілей шляхом пригнічення неконгруентних підсистем.

Позитивні якості волі, прояви її сили сприяють успішності діяльності. До вольових якостей часто відносять мужність, наполегливість, рішучість, самостійність, терпіння, самовладання, цілеспрямованість, витримку, ініціативність, сміливість та інші. Доволі слабкою ланкою роботи з вольової підготовки поліцейських є утруднення оцінки їх вольових якостей при професійному психологічному відборі. Переважна більшість службових характеристик, складених для висування поліцейських на вищі посади, не містить оцінки їх вольових якостей.

Серйозною проблемою у цьому контексті є відсутність надійних, компактних і найпростіших методик діагностики вольових якостей поліцейських, що у характерних для воєнного стану умовах (обмеженість часу, відсутність достатньої кількості фахівців, які володіють спеціальними методиками тощо) унеможливлюють оцінку ступеня розвиненості у людини вольових якостей. Проведення спеціальних діагностичних процедур щодо оцінки вольових якостей поліцейських з використанням існуючих опитувальних та експериментальних методик в умовах кадрової експертизи викликає у поліцейських природне прагнення відповідати соціальним очікуванням та спотворює реальні вольові характеристики досліджуваних. В умовах активної протидії збройній агресії російської федерації проблема виявлення вольових якостей поліцейських - це проблема їх професійної готовності та

здатності вирішувати складні завдання як у бойових, так і у квазі-бойових умовах.

Тому натепер існує нагальна потреба на основі теоретичного аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових підходів до розуміння вольових якостей індивіда надати експериментальну оцінку можливостям наявних методів та методик щодо їхньої діагностики. Вирішення означеної стратегічної задачі безумовно має спиратися на детальний розгляд і перевірку моделей вольових якостей та типологій вольової поведінки, вже представлених у наукових студіях у контексті діяльності фахівців сектору безпеки і оборони.

Воля передбачає здатність людини свідомо ставити перед собою цілі та досягати їх, долаючи перешкоди. Це психічна функція, що дозволяє контролювати власну поведінку, приймати рішення, керуючись цінностями та бажаннями, та протистояти імпульсивним бажанням. Психологічний аспект розуміння волі поєднує наявність свідомого контролю (воля дозволяє керувати своїми думками, емоціями та вчинками, зосереджуючись на поставленій меті); формування мети (здатність формувати цілі та концентрувати внутрішні зусилля для їх досягнення, а не просто діяти спонтанно) та подолання перешкод (воля проявляється у здатності долати як зовнішні, так і внутрішні перешкоди на шляху до мети).

Систему вольових якостей офіцера – військовослужбовця чи правоохоронця – становлять сміливість, рішучість, завзятість і самовладання, що виявляються переважно незалежно друг від друга, але об’єднані загальною функцією регулювання його діяльності. Вольові якості виявляються у комплексі, утворюючи різні поведінкові типи.

Досить виразно вольові якості виявляються в експресивних і поведінкових патернах. В екстремальних умовах виконання службових завдань воля виявляє себе як динамічне, ситуативне, полідетерміноване утворення – психологічний ресурс, що проявляється у здатності навмисно заповнювати дефіцит мотивації, мобілізованості та регуляції поведінки правоохоронця і локалізується як у внутрішньому, психічному просторі особистості, так і на межі її взаємодії з навколишньою соціальною дійсністю і професійною діяльністю.

Вольовий ресурс працівника поліції може виявлятися у вигляді чотирьох структурних елементів – персонального, міжперсонального, надперсонального та діяльнісного. При чому персональний вольовий ресурс правоохоронця можна розглядувати як сукупність індивідуально-психологічних якостей та поточних психофізичних станів, що дозволяють йому регулювати свою поведінку в умовах нестачі мотивації та виникнення перешкод у діяльності.

У якості міжперсонального вольового ресурсу виступають особи з найближчого оточення, які мають здатність мобілізувати та актуалізувати вольову поведінку правоохоронця. Надперсональний вольовий ресурс

працівника поліції – це спонукаючий потенціал колективної думки, настрою та групових традицій.

Ситуативні характеристики діяльності, що мають властивість додаткової мотивації та регуляції (висока соціальна значимість діяльності, тяжкість наслідків від її неякісного виконання, безвихідь ситуації) утворюють діяльнісний вольовий ресурс працівника поліції.

Предметом нашого пілотного дослідження стали вольові якості працівників поліції і можливості їх діагностування. В опитуванні взяло участь 172 працівника поліції. Проведені кластерний та факторний аналізи показали, що систему вольових якостей поліцейських складають чотири кластери якостей, що позначаються як «сміливість», «рішучість», «завзятість» та «самоволодіння». Як з'ясувалося, стрижневою якістю особистості, що детермінує її вольові можливості, виступає завзятість.

Угруповання вольових якостей дозволило виділити три типи вольової поведінки поліцейських: лідер, нелідер, інертний.

Тип «Лідер» характеризується високою цілеспрямованістю та самовладанням, що свідчать про усталену систему цілей та пріоритетів. Високий рівень рішучості свідчить про те, що більшість цілей приймається і висувається самим правоохоронцем. Психічна стійкість поєднується з рухливістю психічних процесів, активністю реагування впливу оточення.

Тип «Нелідер» характеризується тим, що більшість цілей у діяльності такої людини визначається оточуючими, а невисоке самовладання ускладнює самостійну діяльність та прояви вольових якостей. Нерідко цей тип проявляється гіперреакціями, вкрай низькою нервово-психічною стійкістю, несміливістю.

Тип «Інертний», за наявності рішучості та емоційної стабільності, відрізняється відсутністю необхідної цілеспрямованості. Слабо виражена наполегливість у поєднанні з безініціативністю свідчить швидше про терплячість, але не готовність переносити тягарі та долати перешкоди.

Цікавими є напрацювання швейцарських дослідників, що зазначають, що вольова поведінка має виражені зовнішні поведінкові кореляти, що виявляються в особливостях тілесної конституції та кінетичних (рухових) актах офіцера. Найбільш значущі кореляції вольової поведінки виявлені з особливостями соматотипу, положенням голови та корпусу, мімічними патернами, рухом та положенням рук, взаємним розташуванням ніг, розподілом ваги тіла на ногах [2]. Автори зазначають, що прояви вольових якостей індивіда зовні можна фіксувати за допомогою формалізованого спостереження.

Виходячи з вищезазначеного, напрямками подальших наукових пошуків можуть стати не лише проблеми психодіагностики вольових якостей персоналу сил безпеки, але й психологічні напрацювання у напрямку

цілеспрямованого формування вольових характеристик у процесі професійної підготовки.

Список бібліографічних посилань

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2024 році. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit-npu-2024.pdf

2. Haehner P, Wright AJ, Bleidorn W. A systematic review of volitional personality change research. Commun Psychol. 2024 Nov 30;2(1):115. doi: 10.1038/s44271-024-00167-5. PMID: 39616261; PMCID: PMC11608366. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11608366/

ЖУРАВСЬКА Олена Леонідівна,
курсантка 3 курсу
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002 -0716-9736

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні виклики, спричинені повномасштабною війною в Україні, докорінно змінили вимоги до професійної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів. Поліцейський у воєнний час має бути не лише висококваліфікованим фахівцем, а й психологічно стійкою особистістю, здатною діяти ефективно в екстремальних, непередбачуваних і травматичних умовах. Саме психологічна стійкість стає ключовою якістю, без якої неможливо забезпечити ані професійну надійність, ані безпеку виконання службових обов'язків.

Психологічна стійкість розглядається як здатність людини зберігати внутрішню рівновагу, адекватність поведінки та ефективність дій у ситуаціях підвищеного стресу [1, с.210]. Для майбутнього правоохоронця це не просто індивідуальна риса, а результат цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу, який формується під час навчання у закладах зі специфічними умовами навчання.

Умови війни висунули низку нових викликів для системи підготовки поліцейських:

- постійний інформаційний тиск і небезпека дезінформації;
- емоційне виснаження, спричинене новинами про втрати, руйнування та смерть;
- необхідність швидкого прийняття рішень у стресових умовах;
- робота з потерпілими, пораненими, дітьми, внутрішньо переміщеними особами;
- зростання рівня тривожності серед курсантів і працівників.

У зв'язку з цим система професійної підготовки повинна не лише забезпечувати засвоєння знань, умінь і навичок, а й розвивати психологічну готовність – здатність до саморегуляції, самоконтролю, конструктивного мислення, емоційної стабільності.

Психолого-педагогічні засади формування психологічної стійкості передбачають комплексний підхід. Психологічна освіта – це основа, з якої починається формування психологічної готовності. Мета – надати курсантам системні знання про механізми виникнення стресу, реакції організму на загрозу та способи саморегуляції. Курсанти мають розуміти, що стрес – не лише негативне явище, а й адаптаційний механізм, який може підвищувати ефективність дій у небезпечних ситуаціях. Можна використовувати тематичні лекції з аналізом реальних кейсів: поведінка під час обстрілів, евакуації цивільних, спілкування з травмованими громадянами. Таке навчання дає курсантам не лише знання, а й усвідомлення власних емоційних реакцій, що знижує ризик професійного вигорання.

Тренінги стресостійкості – це відпрацювання практичних навичок збереження спокою, уваги й концентрації в умовах підвищеної небезпеки. Сюди можна включати виконання дихальних вправ, релаксаційних технік, можливість відпрацювання кризових сценаріїв у змодельованих умовах. Наприклад, у статті Оксана Романенко «Актуальні напрями застосування тренінгових технологій у системі професійно-психологічної підготовки поліцейських» зазначено, що саме моделювання екстремальних ситуацій допомагає формувати навички збереження уваги й контролю в умовах стресу[2].

Як зазначають фахівці, для формування стійкості (життєстійкої поведінки) поліцейських та фахівців сил безпеки та оборони варто застосовувати принцип контрольованої екстремеальності. Його суть – поступово підвищувати фізичні та психологічні навантаження під час професійної підготовки, забезпечуючи при цьому постійний контроль та необхідну підтримку з боку фахівців. Тобто через розуміння екстремальної ситуації як нової, що безумовно відрізняється від буденності, необхідно поступово та систематично збільшувати навантаження та складність виконаних завдань [3].

Розвиток емоційного інтелекту для поліцейського є ключовою навичкою, адже у кризових ситуаціях він має зберігати самоконтроль, водночас розуміючи психологічний стан людей навколо. На практичних заняттях курсанти можуть виконувати вправи на розпізнавання емоцій за мімікою, тоном, позою, аналізувати відеоситуації спілкування з громадянами у стані стресу або відео конфліктних ситуацій та відпрацьовувати способи деескалації. Також розвивати емпатію та асертивність – уміння співчувати, але при цьому залишатися впевненим і професійним.

Формування командної згуртованості – це потужний захисний фактор, який допомагає уникнути ізоляції та емоційного виснаження. Командна згуртованість формується через групові завдання, рольові тренінги, спільне вирішення нестандартних ситуацій. Наприклад, під час польових зборів курсанти будуть виконувати завдання у малих групах – евакуація постраждалого, затримання правопорушника у стресових умовах. Це сприяє розвитку довіри, координації дій, відповідальності за товариша.

Також психолого-педагогічні засади формування психологічної стійкості майбутніх правоохоронців мають передбачати супервізію та наставництво як важливі складові професійного розвитку. Супервізія допомагає курсантам аналізувати власні емоції, поведінку та дії в складних ситуаціях, сприяє розвитку рефлексії та стресостійкості[4]. Наставництво забезпечує підтримку з боку досвідчених працівників, сприяє адаптації до професійного середовища та формуванню впевненості й відповідальності. Поєднання цих елементів сприяє підвищенню психологічної готовності й збереженню психічного здоров'я майбутніх правоохоронців.

Особливу роль у цьому процесі відіграє психологічна служба навчальних закладів МВС, яка здійснює діагностику рівня тривожності, стресостійкості, професійної мотивації, проводить індивідуальні консультації, групові заняття з психопрофілактики та кризової підтримки. Вона є тим містком між особистісним благополуччям курсанта й ефективністю його професійної діяльності [5, с.105].

Підвищення психологічної стійкості майбутніх правоохоронців має також педагогічний аспект. Формування психологічної стійкості майбутніх правоохоронців полягає у створенні таких умов навчання, які сприяють розвитку саморегуляції, відповідальності та здатності діяти в стресових ситуаціях. Викладачі й наставники мають не лише передавати знання, а й формувати у курсантів цінності служіння, дисципліну, витримку та взаємопідтримку [6].

Під час воєнного стану важливо, щоб курсанти усвідомлювали, що служба – це не лише виконання наказів, а й психологічна місія підтримувати спокій і порядок, коли суспільство перебуває у стресі. Тому у навчальних програмах доцільно розширювати курси, присвячені кризовій психології, стрес-менеджменту, комунікації в екстремальних умовах.

Формування психологічної стійкості має безпосередній вплив на професійну готовність поліцейського. Психологічно підготовлений фахівець демонструє впевненість, самоконтроль, адекватну реакцію на небезпеку, здатність ухвалювати рішення без паніки. Це підвищує рівень безпеки громадян, авторитет поліції та довіру суспільства.

Таким чином, психологічна стійкість майбутнього правоохоронця є фундаментом його професійної надійності в умовах воєнного стану. Її формування потребує системної взаємодії психологів, педагогів, начальників курсів і всього освітнього середовища. У сучасних умовах саме розвиток психологічної витривалості, гуманності та духовної сили визначатиме якість нової генерації поліцейських – тих, хто здатен зберегти спокій, підтримати інших і захистити Україну навіть у найскладніших випробуваннях.

Список бібліографічних посилань

1. Амурова Я. В. Психологічна стійкість працівників правоохоронних органів як передумова їхньої успішної реінтеграції в умовах воєнного стану // Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 31 жовтня 2024 р.). Київ, 2024. С. 209-212. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/22739/1/Амурова_конференція_ДНДІ_31.10.2024

2. Романенко О. Актуальні напрями застосування тренінгових технологій у системі професійно-психологічної підготовки поліцейських. *Юридична психологія.* 2025. № 1 (36). С. 35–42. – DOI: 10.33270/03253601.4. – ISSN 2519-4682. – E-ISSN 2519-4690. – URL: https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua-/index.php/psychped/article/download/1691/1682

3. Мілорадова Н. Е., Джагупов Г. В. Складові програми розвитку життєстійкості поліцейських/ Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України : тези доп. ІІІ Всеукр. міжвідомчого психологічного форуму (Київ, 30 травня 2024 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2024. С. 186–189.

4. Астремська І. В. Супервізія: профілактика та корекція емоційного вигорання працівників професій допомоги : навч.-метод. посіб. Миколаїв : Чорноморський національний університет імені Петра Могили, 2018. 108 с. – URL: https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2472/1-/Астремська%20І.%20В.%20Супервізія.pdf

5. Андрієнко С. С. Психологічна підготовка та підтримка співробітників правоохоронних органів в умовах гібридної війни. *Публічне управління та адміністрування.* 2025. № 1. С. 103–108. Запоріжжя: Класичний приватний університет. – URL: https://cutt.ly/psych-police-war2025

6. Скляр О. С. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх слідчих. *Інноваційна педагогіка.* 2022. № 53 (2). С. 119–123. DOI: 10.32782/2663-6085/2022/53.2.23

ЖУРАКОВСЬКИЙ Вадим Васильович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-0534-532X
Науковий керівник:
ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНОГО ФЕНОМЕНА

Необхідність розвитку громадянської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України підготовки у ВВНЗ закріплено на державному рівні і відображено в таких нормативних документах: Закон України «Про Збройні Сили України», Кодекс честі офіцера Збройних Сил України, Кодекс етичної поведінки військових посадових осіб та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, Концепція трансформації системи військової освіти, Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України, Концепція ідеологічної роботи у Збройних силах України, Концепція виховної роботи в Збройних Силах та інших військових формуваннях України та ін. В цих документах наголошується на необхідності розвитку і формування у кожного військовослужбовця – громадської свідомості, громадської позиції, любові до України, її народу, культури, традицій, звичаїв; почуття патріотизму, вірності військовій присязі, готовності мужньо і професійно виконувати свій військовий обов'язок; вірності і відданості Вітчизні, внутрішньої готовності до захисту Батьківщини та її народу, що інтегрується у феномені «громадянська компетентність».

Як зазначено у Концепції трансформації системи військової освіти, наявна система військової освіти не повною мірою забезпечує безперервний професійний розвиток військових фахівців упродовж військової кар'єри, набуття ними нових компетентностей (у першу чергу, громадянських), які дають змогу належно виконувати завдання оборонного планування, сумісного застосування Збройних Сил та інших складових сил оборони, здійснювати спільні дії у складі об'єднаних органів військового управління, у тому числі разом з відповідними структурами держав-членів НАТО.

Отже, важливим завданням для сучасної вищої військової освіти є формування та розвиток громадянської компетентності курсантів, що є запорукою успішної реалізації майбутнього офіцера Збройних Сил України в

професійній діяльності. Освітній процес має бути спрямований на формування у курсантів системи громадянських знань, розуміння системи громадянських та соціальних цінностей, уміння співпрацювати у суспільстві, вміння здійснювати конструктивну комунікацію та соціальну взаємодію.

Сутність громадянської компетентності найчастіше розглядається зв'язку із поняттям «громадянськість». Це поняття є предметом дослідження в педагогіці і соціології, у політології і правознавстві.

У «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» зазначається, що громадянськість – це фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядно-психологічна якість особистості, яка має культурні основи [3], тобто «громадянськість» як духовно-моральний і світоглядний аспект особистості визначаються усвідомленням особистістю своєї приналежності до певної країни.

Розробники концепції трактують термін «громадянин» як особистість, у якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, активність і творчість, потреба в самовдосконаленні, розвинене почуття обов'язку та відповідальності перед суспільством та хто підтримує Батьківщину.

Поняття «громадянськість», «громадянський» прийшли у педагогіку із суспільних наук, в яких вони визначаються як прояв патріотизму.

Поняття «громадянськість» розглядається у науковому дискурсі як певна позиція людини до держави, до народу з відповідним громадянським самовизначенням, почуттям єдності з державою, поваги до країни. У наукових підходах громадянськість визначається як особистісна й суспільна якість, яка має соціальну спрямованість та мету – досягати соціально-значущих цілей.

Громадянськість як психологічне утворення є лише частиною громадянської компетентності, під якою О. Пометун [4] розуміє здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права і обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. Громадянська компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка включає й певний рівень психологічної готовності до активного здійснення суспільного життя – громадянськість.

Вважаємо, що у контексті дослідження, близьким за значенням до «громадянськості» є поняття «громадянська позиція».

Громадянську позицію вчені розглядають як: системне явище, що відображає ступінь інтеграції відносин людини до суспільства, держави, в якій вона проживає, на емоційному, раціональному й поведінковому рівні; систему цінностей і соціальних орієнтацій та настанов, що характеризують людину як громадянина країни та суспільства; громадянський обов'язок, що став моральним принципом, усвідомленою готовністю і прагненням діяти задля інтересів суспільства й особистості [1; 2 та ін.].

Громадянську позицію пов'язують з громадянською активністю особистості, яку вчені (М. Боришевський, В. Бутенко, О. Красовська та ін.) тлумачать внутрішнє прагнення до діяльності заради здійснення певної суспільної мети як важливу умову розвитку державотворення.

Рівень такої активності студентської молоді зовнішньо залежить від завершеності й логіки змісту національної ідеї, а внутрішньо – від зрілості громадянської позиції кожної молодої людини, яка не є сталою, а змінюється відповідно до тих зовнішніх чинників, які впливають на особистість. До зовнішніх чинників відносять також вплив сім'ї та виховання, чинник культури й ментальності українського народу, громадська думка, засоби масової інформації.

Результатом прояву громадянської позиції в активних діях і вчинках, а також результатом соціальної активності особистості є її громадянська поведінка. Громадянська поведінка, на думку Г. Хітрової, може виступати у таких формах: дотримання поведінкових (моральних, правових, соціальних) норм суспільства, їх виконання й використання під час практичної діяльності. Разом з тим, сприйняті свідомістю поведінкові норми переломлюються через: потреби особистості кожного громадянина; його інтереси; особистий досвід; реальні життєві обставини й відношення до суспільства та держави [5, с. 38].

Ми вважаємо, що громадянська поведінка може розглядатися також як критерій громадянської вихованості, показниками якої виступають уміння проявляти громадянську активність, відстоювати соціальну справедливість, дотримуватися норм соціальної взаємодії, брати активну участь у громадянській діяльності.

Х. Мюнклер розглядає громадянськість як здатність і готовність громадян до активної участі у примноженні не тільки особистісних, приватних, алей суспільних надбань, тобто, їхню орієнтацію на суспільне благо або їхнє почуття солідарності, що свідчить про їхню готовність до вчинків, дій, зусиль, за які або взагалі не очікується жодної матеріальної компенсації, або ж вона є незначною [6, с. 155].

Як свідчать зарубіжні джерела, громадянськість належить до тих людських якостей, які неможливо сформувати раз і назавжди, виписавши програму дій добропорядного громадянина. Зазначений феномен – це насамперед особиста і перманентна установка на життя як творчість, яка ґрунтується на індивідуальному сприйнятті, переживанні, обстоюванні певних, законодавчо закріплених і морально санкціонованих, громадянських цінностей. Зокрема, в дусі європейських традицій у трактуванні громадянства провідними цінностями визнаються: права людини, людська

гідність, базові людські свободи, демократична законність, мирне співіснування, ненасильницькі способи вирішення конфліктів, солідарність європейців як культурно цілісної світової спільноти, неупередежений, раціональний світогляд, рівність шансів, бережливе ставлення до природи, індивідуальна відповідальність.

У педагогічному аспекті громадянськість розуміється як інтегративний комплекс якостей особистості, що визначає її соціальну спрямованість, готовність до досягнення соціально значущих і індивідуально необхідних цілей відповідно до наявних у суспільстві й державі умов, особистих потреб і можливостей, відповідно до прийнятих правових і моральних норм.

Отже, аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України у процесі фахової підготовки потребує подальшого вивчення у педагогічній теорії для подальшого запровадження у практичну діяльність вищих військових навчальних закладів.

Список бібліографічних посилань

1. Боришевський М. Й. Громадянська спрямованість як міра соціальної відповідальності особистості. *Педагогічна і психологічна науки в Україні.* Київ: Педагогічна думка, 2007. Т. 3. С. 93–102.

2. Бутенко В. Громадянське виховання студентів як пріоритетний напрям діяльності вищого технічного навчального закладу. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Вип. 9. С. 18–26.

3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 2022 р. № 893-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text

4. Пометун О. М. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20.

5. Хітрова Г. В. Громадянське виховання студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: дис. …канд. пед. наук: 13.00.07. Ялта, 2014. 208 с.

6. Munkler H. Der kompetente Burger. Politische Beteiligung und Burgerengagementin Deutschland. Moglichkeiten und Grenzen. Bonn. Bundeszentrale fur politische Bildung, 1997. S. 153–172.

ЗВІРЯНСЬКИЙ Геннадій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
директор навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6687-8575

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИХ ТЕХНІК У ЗМІЦНЕННІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану на правоохоронців покладаються не лише професійні, а й значні психологічні виклики, що потребують високого рівня стресостійкості. Постійна взаємодія з небезпечними ситуаціями, інформаційне перевантаження, моральна відповідальність і ризик для життя формують комплекс стресових факторів, які можуть призвести до професійного вигорання, емоційного виснаження та зниження ефективності службової діяльності. Саме тому важливим напрямом підготовки майбутніх поліцейських стає розвиток емоційного інтелекту та опанування когнітивно-поведінкових технік, що допомагають регулювати власні емоції, контролювати реакції й підтримувати внутрішню рівновагу. Емоційний інтелект – це здатність усвідомлювати власні емоції та емоції інших, керувати ними й використовувати цей потенціал для ефективного прийняття рішень і взаємодії. Когнітивно-поведінкові техніки, у свою чергу, спрямовані на зміну деструктивних моделей мислення та поведінки через осмислення власних когнітивних установок. Поєднання цих компонентів створює психологічну основу стресостійкості, яка є ключовою для професійної адаптації поліцейських у сучасних умовах.

Емоційний інтелект є одним із ключових психологічних ресурсів, що визначає якість професійної діяльності майбутнього поліцейського. У сучасних умовах, коли службові завдання часто виконуються в екстремальних ситуаціях, саме здатність усвідомлювати, контролювати та конструктивно використовувати власні емоції стає визначальним чинником ефективності [1]. Високий рівень емоційного інтелекту допомагає правоохоронцю не лише зберігати спокій у стресових умовах, а й підтримувати ясність мислення, швидко приймати обґрунтовані рішення та взаємодіяти з колегами і громадянами без втрати етичного балансу. У процесі професійної підготовки розвиток емоційного інтелекту має розглядатися як складова частина психологічної культури поліцейського. Це не лише емоційна грамотність, а й глибоке розуміння власних реакцій, уміння визначати причини емоційних станів і коригувати поведінку у відповідь на них. Формування таких умінь сприяє зниженню рівня тривожності, попередженню

професійного вигорання та розвитку адаптивної поведінки у складних умовах служби.

Важливо, щоб емоційний інтелект формувався системно через поєднання теоретичних знань і практичних тренінгів. Доцільним є впровадження у навчальний процес спеціальних занять, спрямованих на розвиток емоційної усвідомленості, навичок співпереживання, контролю афектів та конструктивного вираження почуттів. Використання інтерактивних методів рольових ігор, моделювання службових ситуацій, групового аналізу емоційних реакцій дозволяє створити безпечний простір для відпрацювання психологічних механізмів саморегуляції.

Емоційний інтелект є також важливим чинником професійної етики. Поліцейський із розвиненою емпатією здатен глибше розуміти мотиви поведінки людей, уникати конфліктів і діяти в межах правових норм із дотриманням принципу гуманності. Такий підхід формує довіру населення до правоохоронних органів, що є надзвичайно важливим у період воєнного стану, коли суспільство перебуває у стані підвищеної емоційної напруги [2]. Крім того, емоційний інтелект виступає засобом підтримання внутрішньої стабільності поліцейського колективу. Розуміння емоцій колег, здатність до взаємної підтримки, уміння попереджати конфлікти створюють атмосферу взаємоповаги та довіри. Це підвищує згуртованість підрозділів, що безпосередньо впливає на якість виконання службових завдань.

Таким чином, емоційний інтелект не можна розглядати як допоміжну рису особистості поліцейського – це ключовий компонент професійної компетентності. Його розвиток забезпечує психологічну стійкість, допомагає зберігати працездатність у кризових умовах і підтримує моральну зрілість майбутніх захисників правопорядку.

Когнітивно-поведінковий підхід у психологічній підготовці майбутніх поліцейських є одним із найбільш ефективних способів формування внутрішньої стійкості до стресу. Його суть полягає у тому, що спосіб мислення визначає емоційний стан, а емоції поведінкові реакції. Тому, змінивши сприйняття ситуації, людина може змінити свої емоційні переживання і дії. Для працівників поліції, які щодня зіштовхуються з ризиком, невизначеністю та високим рівнем відповідальності, така здатність є надзвичайно важливою. У межах професійної підготовки когнітивно-поведінкові техніки спрямовані на розвиток уміння усвідомлювати власні думки, розпізнавати ірраціональні переконання, що підсилюють тривогу, і замінювати їх на більш реалістичні та корисні [3]. Це допомагає уникати типових психологічних пасток – перебільшення загроз, катастрофізації подій чи заниження власних можливостей. Завдяки такій роботі майбутній поліцейський набуває здатності діяти не під впливом страху чи паніки, а керуючись зваженими рішеннями.

До практичних інструментів когнітивно-поведінкової роботи належать техніки самоаналізу, рефлексії та корекції мислення. Наприклад, ведення «щоденника емоцій» допомагає виявляти типові ситуації, що викликають напруження, і спостерігати за тим, як змінюються думки й почуття у відповідь на події. Техніка «зупинки думки» дає змогу контролювати нав'язливі або тривожні образи, а переоцінка ситуацій – навчитися бачити у труднощах не лише загрозу, а й можливість для професійного розвитку. Такі методи формують у курсантів відчуття контролю над власним психічним станом, що особливо важливо під час виконання завдань у небезпечних умовах. Не менш значущим напрямом є розвиток навичок тілесної саморегуляції. Дихальні техніки, короткі вправи на релаксацію, методи розслаблення м'язів чи концентрації на диханні сприяють швидкому відновленню після стресу. Навчання цим технікам у процесі підготовки дозволяє курсантам використовувати їх у реальних службових ситуаціях після конфлікту, затримання правопорушника чи виконання складних завдань. Це підтримує стабільність емоційного стану, запобігає виснаженню і допомагає зберігати професійну витримку [4]. Когнітивно-поведінкові техніки ефективно поєднуються з розвитком емоційного інтелекту. Саме через усвідомлення власних думок і почуттів поліцейський набуває здатності глибше розуміти емоції інших людей, передбачати їхню реакцію і знижувати рівень конфліктності у взаємодії. Така інтеграція створює цілісну систему психологічної безпеки, у якій мислення, емоції та поведінка працюють узгоджено.

Когнітивно-поведінковий підхід не лише допомагає майбутнім поліцейським опанувати техніки саморегуляції, а й формує новий тип професійного мислення гнучкого, усвідомленого та відповідального. Уміння аналізувати свої реакції, контролювати внутрішні стани та адаптуватися до змінних умов служби стає запорукою не лише стресостійкості, а й психологічного благополуччя працівника поліції в цілому.

Можемо зробити висновок, що підготовка майбутніх поліцейських в умовах воєнного стану потребує переосмислення підходів до формування психологічної стійкості. Емоційний інтелект і когнітивно-поведінкові техніки виступають ключовими чинниками, що забезпечують здатність працівників поліції ефективно діяти в екстремальних обставинах, зберігаючи при цьому внутрішню рівновагу, професійну мотивацію та гуманістичні орієнтири. Поєднання цих підходів дозволяє створити цілісну модель професійної підготовки, у якій психологічна культура стає не допоміжним, а базовим елементом професіоналізму. Розвиток емоційної компетентності та вміння керувати власними реакціями сприяє не лише ефективності службової діяльності, а й зміцненню морального авторитету поліції у суспільстві. У перспективі це стане основою формування нової генерації поліцейських стійких, відповідальних і психологічно зрілих захисників держави.

Список бібліографічних посилань

1. Звірянський Г. В., Зінченко Д. А., Сидоренко В. М. Оптимізація фізичної підготовки поліцейських для забезпечення ефективного реагування в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми фізичної підготовки в силових структурах України: зб. тез доп. ІІ наук.-практ. конф. / Нац. акад. Нац. гвардії України, Каф. фіз. підготовки та спорту. Харків. Вид-во НАНГУ. 2024. С. 66–68.*

2. Зінченко Д. А. Соціально-правові аспекти формування особистості правоохоронця в сучасних умовах. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. прав. наук України. Вінниця. ХНУВС. 2024. С. 251–253.*

3. Зінченко Д. А., Бутко А.О. Психоемоційний стан працівників поліції під час воєнного стану в Україні. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України : тези доп. IV Всеукр. наук.-практ. конф. / МВС України, Нац. акад. Нац. гвардії України, Каф. психології та педагогіки гуманіт. ф-ту. Харків. НА НГУ. 2023. С. 134–137.*

4. Зінченко Д. А., Дерунов М. І. Психологічна підготовка фахівців правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. [конф.] / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фіз. підгот. ф-ту № 3. Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця. ХНУВС. 2023. С. 242–244.*

ЗІНЧЕНКО Даніїл Анатолійович,
слухач магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8089-0511
Науковий керівник:
ЛЯСКА Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6943-8957

ПСИХОЛОГІЧНА ДОВІРА ЯК ІНТЕГРАТИВНИЙ ФЕНОМЕН СВІДОМОСТІ, ЕМОЦІЙ І СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ

Проблема довіри є однією з ключових у сучасній психології, соціології та філософії. У добу інформаційних ризиків, воєнних викликів і криз соціальної комунікації довіра виступає фундаментальною умовою стабільності особистості та суспільства. Психологічна довіра – це не лише емоційний стан,

а складна інтегративна структура, що поєднує когнітивні, емоційні й поведінкові компоненти. Вона формує основу для прийняття рішень, побудови стосунків, самоідентифікації та взаєморозуміння між людьми.

Свідомість є центральним механізмом, через який людина сприймає, осмислює та формує довіру. Вона виступає не лише інтелектуальною здатністю аналізувати реальність, а й внутрішнім простором, де народжується готовність прийняти іншого без повної впевненості у результаті. Довіра не зводиться до простого очікування чесності - це свідомий вибір, що базується на оцінці ситуації, попередньому досвіді та усвідомленні власних меж ризику. Людина, яка довіряє, спирається не лише на факти, а й на внутрішню переконаність у тому, що інша особа заслуговує на прийняття та відкритість. Когнітивний аспект довіри полягає у здатності свідомості поєднувати логічну оцінку з емоційним розумінням. Довіра потребує здатності бачити людину не лише через призму її дій, а й через розуміння її мотивів, намірів і цінностей [1]. Це вимагає високого рівня саморефлексії: щоб довіряти іншому, особистість повинна бути внутрішньо цілісною, знати власні потреби та межі. Вміння усвідомлювати свої переживання, страхи і сумніви допомагає не сприймати довіру як наївність, а як прояв зрілої свідомості, готової до взаємності.

Психологічна довіра, розглянута через свідомість, є процесом взаємного пізнання як себе, так і світу навколо. Вона формує здатність орієнтуватися в складних соціальних умовах, не замикаючись у захисних реакціях. Людина, що володіє внутрішньою гармонією, легше приймає рішення довіряти, оскільки її свідомість зорієнтована не на контроль, а на розуміння [2]. Така довіра не означає відсутність критичності вона передбачає глибоке усвідомлення ризиків, але водночас спирається на віру у взаємність, доброчесність і людську природу.

Таким чином, психологічна довіра як феномен свідомості є не окремим станом, а результатом узгодженої роботи мислення, саморефлексії та морального вибору. Вона підтримує внутрішню стабільність, сприяє розвитку емпатії та формує основу для гармонійної взаємодії між людьми.

Емоційно-соціальний вимір довіри є центральним для розуміння її впливу на розвиток особистості та суспільних відносин. Довіра формується не лише через раціональну оцінку, а передусім через глибокі емоційні переживання, які створюють відчуття безпеки, прийняття і внутрішньої гармонії. Вона виникає тоді, коли людина відчуває емоційну стабільність і впевненість у доброзичливості іншого, що забезпечує психологічний комфорт та відкритість до взаємодії. Емоційна складова довіри допомагає долати страх, тривогу та підозру, сприяючи формуванню позитивного емоційного фону у стосунках. Соціальний аспект довіри проявляється у здатності підтримувати справжні, неформальні зв'язки, засновані на

взаємній повазі й відповідальності. Довіра створює простір, у якому можлива щира комунікація та співпраця без постійної потреби у контролі. Вона стає основою соціальної згуртованості, оскільки забезпечує відчуття приналежності до спільноти і впевненості у спільних цінностях. Коли у взаєминах переважає недовіра, виникає відчуження, соціальна дистанція та зниження рівня взаємодопомоги [3]. Саме тому довіра є важливим чинником формування соціального капіталу, що підтримує стійкість колективів і суспільства загалом. Інтегративна природа довіри полягає в тому, що вона поєднує свідомість, емоції та соціальну поведінку в єдину психологічну систему. На рівні свідомості людина усвідомлює, кому і чому вона довіряє; на рівні емоцій переживає прийняття, симпатію та спокій; на рівні соціальної дії перевіряє цю довіру через досвід співпраці [4]. У поєднанні цих елементів довіра постає як внутрішній механізм, що регулює взаємодію між людьми і визначає якість їхніх стосунків.

Довіра має не лише психологічну, а й соціальну цінність. Вона сприяє згуртованості, стабільності та розвитку громад, формує моральну основу суспільних процесів. Людина, яка здатна довіряти, водночас проявляє готовність до відповідальності й співучасті, що робить соціальну взаємодію більш ефективною та гуманною. Відсутність довіри, навпаки, призводить до ізоляції, підозри та зниження рівня соціальної активності.

Отже, психологічна довіра постає як складний інтегративний феномен, що поєднує когнітивні, емоційні та соціальні аспекти психічного життя людини. Вона формується на межі свідомості та підсвідомих процесів, поєднуючи здатність мислити, відчувати й діяти у взаємодії з іншими людьми. Довіра є внутрішнім механізмом, який забезпечує узгодженість між інтелектуальною оцінкою, емоційним прийняттям і соціальним досвідом, створюючи основу для стабільності особистості та ефективного функціонування соціальних зв'язків. Психологічна довіра виконує важливу адаптаційну й регулятивну функцію: вона знижує рівень тривожності, формує почуття безпеки, стимулює розвиток емпатії та відкритості до спільної діяльності. Вона не лише підтримує внутрішню рівновагу людини, а й визначає характер її соціальної поведінки, сприяючи розвитку партнерських відносин, співробітництва та взаємоповаги. Розгляд довіри як цілісного психологічного явища дозволяє глибше зрозуміти механізми людської взаємодії, природу соціальної згуртованості та духовної стабільності особистості. У сучасних умовах глобальної невизначеності саме довіра стає фундаментом конструктивного діалогу, соціальної єдності та психологічного благополуччя. Її розвиток і підтримка є важливим завданням не лише психологічної науки, а й усього суспільства, орієнтованого на гуманістичні цінності та взаєморозуміння.

Список бібліографічних посилань

1.Гурлєва Т. С. Довіра в опосередкованому спілкуванні: психологічна допомога особистості в кризових умовах. *Актуальні проблеми психології. Консультативна психологія і психотерапія. 2018. 14.3. 191–213.*

2.Лисенко Д. П. Довіра в предметному полі психологічних досліджень. *Збірник наукових праць" Проблеми сучасної психології". 2018. 40. 196–208.*

3.Лисенко Д. П. Довіра як соціально-психологічний феномен. *Теорія і практика сучасної психології, 2018, 3: 123-126.*

4.Савелюк, Н. М. Довіра та самодовіра у системі вищої освіти. Психолого педагогічні координати розвитку особистості. З*бірник наукових матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. 2021. 183–188.*

ЗНАЧКО Юлія Сергіївна,
аспірантка Харківсього національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-2567-6982
Науковий керівник:
ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Процес інформатизації суспільства зумовлює необхідність інформатизації системи освіти, підготовку кваліфікованих кадрів для всіх сфер і галузей суспільного життя. Саме тому інтеграційний процес впровадження європейських норм і стандартів в освіті передбачає орієнтацію закладів вищої освіти на розвиток інформаційної культури як однієї з провідних вимог до особистості фахівця будь-якої галузі. Вміння студентів орієнтуватись в інформаційному потоці, працювати з інформацією, критично її оцінювати, самостійно конструювати свої знання, використовуючи різноманітні інформаційні ресурси, є метою сучасної вищої освіти, в тому числі і юридичної.

Інформаційна культура – це обов'язкова складова професійної діяльності майбутніх фахівців, яка формується під час навчання у ЗВО. Саме тому інформаційна культура має розглядатися як один з важливих результатів професійної підготовки фахівця до роботи в новому інформаційному

суспільстві, що забезпечує володіння сучасними інформаційними технологіями, методами для роботи з інформацією, вміннями приймати правильні рішення, здатністю до передбачення кінцевих результатів своїх дій.

Вивчення досвіду юридичної освіти у ЗВО України дає підстави для висновку, що, на жаль, у практиці їх діяльності домінують традиційні технології навчання, епізодичне використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у навчальному процесі, тобто формування інформаційної культури студентів, зазвичай, відбувається у процесі вивчення дисциплін інформатики. Інші форми формування інформаційної культури студентів у нашій країні поки що не набули значного поширення, оскільки пов'язані з труднощами, подолання яких вимагає створення відповідного інформаційно-освітнього середовища задля активізації пізнавальної діяльності студентів щодо застосування сучасних інформаційних та комунікаційних технологій в майбутній професійній діяльності, оволодіння необхідними знаннями, уміннями і навичками [1].

Згідно з довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників юридичної галузі сучасний юрист повинен володіти дуже значним обсягом інформації, бути здатним до постійної самоосвіти та самовдосконалення. Отже, первинне завдання юридичної вищої школи – підготовка фахівців, які здатні швидко орієнтуватися у різноманітті професійної інформації, працювати з нею та використовувати для вирішення професійних завдань.

Результати дослідження Л. Яремчук [3] показали, що в освітньому процесі викладачі майже не використовують інтерактивні та інформаційно-комунікаційні технології. Як наслідок – у більшості студентів недостатньо сформовані елементарні вміння та навички працювати з літературою, з джерелами в інтернет-мережі, вести пошук необхідної інформації. В опитуванні брали участь 145 студентів гуманітарного факультету першого курсу одного із закладів вищої освіти м. Києва. Студенти, зокрема перших курсів, не вміють раціонально використовувати та подавати інформацію з різних джерел: більшість студентів (64,8%) відвідують бібліотеку та інтернет-клас, виконуючи певне завдання викладачів; 24,3% студентів не відвідують бібліотеку та інтернет-кабінет взагалі, 7% – відвідують бібліотеку та інтернет-кабінет, щоб переглянути новини, журнали та провести вільний час, і лише 4,8% – для пошуку інформації за власними потребами, не пов'язаними із навчанням. Майже 89,6% студентів не мають чіткого уявлення про те, що таке рекомендована бібліографія, як працювати з бібліотечним каталогом, зокрема електронним, картотекою, як самостійно шукати потрібну інформацію; 75,8% опитаних назвали основною причиною, яка заважає вчитися краще, власні лінощі, 6,2% – погану пам'ять, 11,7% –

одноманітність і не цікавість, 4,1% – надмірне захоплення комп'ютерними іграми, і лише 2% студентів вважають, що для того, щоб вчитися краще, слід більше самостійно займатися. Майже всі студенти не прагнуть знати про існування додаткових джерел інформації для більш глибокого вивченню навчальних предметів.

Дослідники (О. Косиченко, О. Махницький [1], І. Матковська [2]) також свідчать, що професійна підготовка майбутніх юристів у контексті інформаційної культури також потребує модернізації. Недосконалість фахової підготовки майбутніх юристів обумовлена такими характерними недоліками, як недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу у закладах вищої освіти; відсутність відповідної підготовки до роботи з інформаційними джерелами і базами даних у науково-педагогічних працівників; відсутність технічних умов для використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Більшість вчених зазначають, що основою формування інформаційної культури студентів є: інформатизація освіти, створення інформаційно-освітнього середовища; використання новітніх педагогічних технологій в освітньому процесі; інтеграція змісту освіти, забезпечення наступності і неперервності, розвивальний, діяльнісний характер освіти, активізація навчальної і педагогічної діяльності, надання їй характеру творчого пошуку, організація самостійної діяльності студентів та ін.

На наш погляд, інформаційна культура студентів успішно формуватиметься, якщо, починаючи з першого курсу і до кінця періоду навчання, викладачі будуть використовувати в освітньому процесі сучасні програмні продукти, показуючи значущість оволодіння і використання комп'ютерної техніки, інформаційних технологій для вирішення професійних завдань у вибраній студентом галузі знань.

Аналіз проблеми пошуку сучасних та ефективних засобів формування інформаційної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки показав, що:

- питання організації процесу формування інформаційної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки вивчено недостатньо;
- не враховуються особливості професійної діяльності юристів у контексті інформаційної культури;
- недостатньо розроблені методологічні підходи та не визначені принципи щодо забезпечення процесу формування інформаційної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки**;**
- зміст навчальних курсів безпосередньо не спрямований на формування інформаційної культури майбутніх юристів**;**

- недостатньо використовуються інтерактивні методи навчання та інформаційно-комунікаційні технології у процесі викладання навчальних курсів;
- у процесі викладання навчальних курсів недостатньо уваги приділяється плануванню, організації, керівництву та контролю самостійної роботи майбутніх юристів.

Для підвищенням ефективності процесу формування інформаційної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки ми пропонуємо в освітньому процесі реалізовувати такі заходи:

- створення інформаційно-освітнього середовища у ЗВО задля розвитку професійної мотивації майбутніх юристів у процесі фахової підготовки**;**
- забезпечення системності і комплексності у формуванні інформаційної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки;
- посилення інформаційної спрямованості освітнього процесу;
- змістовна та методична інформатизація та оптимізація викладання професійно-орієнтованих навчальних дисциплін**;**
- запровадження інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій у практику професійної підготовки та самоосвітньої діяльності студентів;
- розробка і використання проблемних, творчих завдань для самостійної роботи майбутніх юристів з навчальних дисциплін фахового спрямування;
- розробка та реалізація комплексної програми формування інформаційної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки**.**

Отже, організація процесу формування інформаційної культури майбутніх юристів у процесі фахової підготовки потребує вдосконалення, пошуку і використання нових форм організації діяльності студентів, яка б стимулювала розвиток в них інформаційної культури та оволодіння інформаційними технологіями.

Список бібліографічних посилань

1. Косиченко О. О., Махницький О. В. Інформаційне забезпечення юридичної діяльності: навч. посіб. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 208 с.

2. Матковська І. Д. Формування професійної культури майбутніх юристів. *Наукові праці.* 2019. № 4 (33). С. 211–222.

3. Яремчук Л. Б. Інформаційна культура студентів. Київ : Слово, 2021. 344 с.

ІВАНЦОВ Володимир Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративної діяльності
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2904-0466

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ МВС ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Воєнний стан в Україні актуалізував питання психічної стійкості, професійної готовності та моральної витримки працівників сектору безпеки й оборони. Особливого значення набуває психолого-педагогічна підтримка здобувачів освіти закладів системи МВС, адже саме від якості їхньої підготовки залежить ефективність виконання майбутніх службових завдань у складних умовах. Збереження психічного здоров'я в процесі навчання не лише гуманістична вимога, а й стратегічна потреба держави, що прагне забезпечити стійкість правоохоронної системи.

Психолого-педагогічна підтримка здобувачів освіти системи МВС у сучасних умовах набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує формування внутрішньої стійкості, здатності діяти раціонально в екстремальних обставинах та зберігати психічну рівновагу під час виконання службових завдань. Психічне здоров'я у цьому контексті розглядається як стан гармонії між емоційною, когнітивною та соціальною сферами особистості, що дає змогу майбутньому фахівцю системи внутрішніх справ адекватно реагувати на виклики, уникати деструктивних форм поведінки та підтримувати професійну ефективність у складних умовах воєнного часу. Теоретико-психологічні основи механізму підтримки спираються на концепцію цілісного розвитку особистості, де освітнє середовище виступає не лише джерелом знань, а й простором психологічного становлення. Здобувач освіти системи МВС потребує не просто навчального супроводу, а всебічної психолого-педагогічної взаємодії, у межах якої формується усвідомлення власної професійної ролі, відповідальності перед суспільством та готовності до дій у стресових ситуаціях. Основою цієї взаємодії є принцип партнерства, коли педагог і психолог не нав'язують готових рішень, а допомагають людині самостійно осмислити власні емоційні стани, навчитися керувати ними і використовувати внутрішні ресурси для подолання труднощів [1, с. 41]. Важливим аспектом є створення психологічно безпечного освітнього середовища, у якому підтримується атмосфера довіри, поваги та взаємної підтримки. У таких умовах здобувач освіти має змогу відкрито

висловлювати свої переживання, отримувати кваліфіковану допомогу й навчатися методам саморегуляції. Одночасно важливим завданням є формування мотиваційної сфери особистості: розвиток усвідомлення соціальної значущості своєї майбутньої діяльності, гордості за приналежність до правоохоронної системи, розуміння цінності людського життя й обов'язку перед державою. Саме мотиваційна складова сприяє стабілізації емоційного стану, підвищує рівень внутрішньої впевненості та посилює стресостійкість.

Теоретичний аналіз доводить, що психолого-педагогічний механізм підтримки має багаторівневу структуру, яка охоплює діагностику, профілактику, корекцію і розвиток психологічних якостей. Діагностичний етап передбачає визначення рівня тривожності, емоційного виснаження, комунікативних труднощів, що дає можливість виявити ризикові групи й своєчасно надати допомогу. Корекційно-розвивальна робота спрямована на відновлення внутрішніх ресурсів, розвиток навичок самоконтролю, формування впевненості, комунікативної гнучкості та вміння діяти конструктивно у стресових ситуаціях [2, с. 233]. Освітньо-мотиваційний напрям забезпечує формування позитивної самооцінки, почуття професійної гідності, а також сприяє розвитку емпатії - здатності розуміти емоційні стани інших і співпереживати їм. Особливе значення має інтеграція психологічних методів у навчальний процес. Викладачі, які володіють основами психологічної компетентності, здатні своєчасно помічати емоційні зміни, коригувати навчальні навантаження та підтримувати сприятливий психологічний клімат у групі. Це сприяє зміцненню міжособистісних зв'язків, зменшенню напруженості, формуванню почуття єдності та колективної відповідальності. Психолого-педагогічна підтримка у закладах системи МВС стає не лише допоміжним інструментом, а стратегічним ресурсом формування професійної культури поведінки, етичних орієнтирів і психологічної готовності до виконання службових обов'язків у кризових умовах.

Таким чином, психолого-педагогічний механізм підтримки здобувачів освіти системи МВС виступає ключовою складовою забезпечення психічного здоров'я майбутніх поліцейських. Він поєднує науково обґрунтовані підходи, гуманістичні принципи та практичні інструменти, що сприяють формуванню особистості, здатної діяти зважено, стійко та відповідально в умовах воєнного стану.

Практична реалізація психолого-педагогічного механізму підтримки здобувачів освіти закладів системи МВС в умовах воєнного стану є складним, але надзвичайно важливим процесом, що вимагає глибокої взаємодії між педагогами, психологами та адміністрацією. Воєнні реалії істотно змінюють звичний освітній простір, зумовлюючи необхідність пошуку нових підходів до забезпечення психічної рівноваги, адаптації та професійного розвитку майбутніх поліцейських. Навчальний процес у таких умовах не може обмежуватися передачею знань – він має включати постійну психологічну

підтримку, формування відчуття безпеки та довіри, що створює основу для збереження внутрішньої стійкості кожного здобувача освіти. Впровадження ефективних організаційно-педагогічних рішень полягає у створенні адаптивної системи навчання, що враховує специфіку воєнного часу. Важливо забезпечити можливість поєднання очного, дистанційного та змішаного форматів навчання, щоб кожен здобувач мав змогу продовжувати освіту незалежно від місця перебування [4, с. 55]. Гнучкість у плануванні навчального навантаження допомагає зменшити рівень стресу, запобігти емоційному виснаженню та підтримати навчальну мотивацію. Ефективним інструментом стають психологічні години спілкування, під час яких здобувачі мають можливість обговорювати власні переживання, отримувати підтримку й відчувати, що вони не залишені наодинці зі своїми труднощами. Велике значення має професійний психологічний супровід, який повинен бути системним, а не епізодичним. У межах таких програм реалізуються тренінги з розвитку стресостійкості, навичок емоційної саморегуляції, управління тривогою та формування внутрішніх ресурсів [3, с. 252]. Застосування когнітивно-поведінкових методик допомагає здобувачам усвідомити власні реакції на стресові події та навчитися їх контролювати. Використання елементів арттерапії, тілесноорієнтованих практик і групових занять сприяє зниженню психоемоційного напруження та відновленню психологічного комфорту. Особлива роль належить фахівцям із кризової психології, які здатні вчасно розпізнати симптоми емоційного виснаження, надавати цілеспрямовану допомогу та запобігати розвитку посттравматичних розладів.

Педагогічне наставництво в умовах війни стає не просто освітнім інструментом, а формою людської підтримки. Викладач має бути не лише джерелом знань, а й орієнтиром моральної стійкості та прикладом психологічної врівноваженості. Його завдання полягає у створенні середовища довіри, виявленні чуйності до емоційних потреб здобувачів, а також у формуванні ціннісних орієнтацій, заснованих на взаємоповазі, колективізмі й служінні суспільству. В умовах постійної тривоги й нестабільності саме міжособистісна взаємодія між педагогом і здобувачем освіти стає тим чинником, що утримує внутрішній баланс і формує впевненість у завтрашньому дні. Сучасні цифрові технології суттєво розширюють можливості реалізації психолого-педагогічної підтримки. Онлайн-платформи, спеціальні мобільні додатки, відеоконсультації з психологами дозволяють зберігати безперервність допомоги навіть у ситуаціях віддаленого навчання [5, с. 23]. Анонімні онлайн-опитування та ресурси самооцінки психоемоційного стану створюють додатковий канал зворотного зв'язку, який дає змогу педагогічним працівникам оперативно реагувати на потреби здобувачів. Важливим завданням є не лише надання технічних можливостей, а й формування цифрової культури психологічної взаємодії, де зберігаються довіра, етичність і конфіденційність.

Результати практичного впровадження психолого-педагогічного механізму свідчать про зниження рівня тривожності, підвищення психологічної стійкості, зміцнення колективної згуртованості та зростання мотивації до навчання. Найважливішим показником ефективності таких заходів є здатність здобувачів освіти адекватно діяти в умовах невизначеності, контролювати емоційні реакції та зберігати гуманістичні цінності навіть у критичних ситуаціях. Безперервність реалізації цього механізму, підтримка з боку адміністрації закладів освіти та системна координація між усіма учасниками освітнього процесу створюють потужний фундамент для формування психологічно зрілої, професійно відповідальної та стійкої особистості майбутнього поліцейського, здатного ефективно виконувати службові обов'язки в умовах воєнного стану.

Можемо зробити висновок, що психолого-педагогічний механізм підтримки здобувачів освіти закладів МВС є ключовим чинником збереження психічного здоров'я майбутніх поліцейських у період воєнного стану. Його ефективність забезпечується системністю, міждисциплінарністю та орієнтацією на особистісні потреби кожного здобувача. Комплексна взаємодія психологів, педагогів, адміністрації та самих здобувачів створює основу для формування професійної стійкості, моральної зрілості й внутрішньої гармонії. У результаті психолого-педагогічна підтримка перетворюється не лише на засіб подолання стресу, а й на стратегічний інструмент формування людського потенціалу правоохоронної системи України, здатного діяти впевнено, гуманно та відповідально навіть у найважчих обставинах.

Список бібліографічних посилань

1. Байцур К. Ю. Формування професійної індентичності здобувачів освіти закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ у кризових умовах: правові та психолого-педагогічні чинники. *Перспективи розвитку національного законодавства в умовах дії правового режиму воєнного стану: зб. наук.-практ. конф. / ГО "Молодіж. орг. починаюч. лідерів". Кам'янське. ГО МОПЛ. 2024. С. 41–46.*

2. Зінченко Д. А. Психологічний стан здобувачів вищої освіти під час воєнних дій в Україні. *Сучасні напрями вдосконалення педагогічної майстерності викладачів: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. / Міністерство юстиції України, Академія державної пенітенціарної служби. Чернігів. 2023. С. 231–233.*

3. Зінченко Д. А. Соціально-правові аспекти формування особистості правоохоронця в сучасних умовах. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. прав. наук України. Вінниця. ХНУВС. 2024. С. 251–253.*

4. Ільяшова А. С., Іванцов В. О. Психоемоційна стійкість здобувачів освіти закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ під час

воєнного стану в Україні : чинники формування та шляхи підтримки. *Стратегії сталого розвитку суспільства в умовах сучасних глобальних викликів / ГО «Молодіжна Організація Починаючих Лідерів. Кам'янське. ГО МОПЛ. 2025. С. 53–57.*

5. Остополець І. Ю. Взаємозв'язок відповідальності та лідерських якостей у здобувачів вищої освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2024. № 1. С. 16-26. DOI: https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-63-1-16-26.*

КАЛАШНИК Анастасія Олександрівна,
магістр психології,
старший викладач кафедри психології ННІПП
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
РОМАНЕНКО Оксана Вікторівна
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0104-0093

ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Сучасна соціально-політична ситуація, зокрема, обумовлена воєнними діями, частими надзвичайними ситуаціями та підвищеним рівнем соціальної напруженості, актуалізує проблему забезпечення ефективного функціонування особистості в екстремальних умовах. В умовах сьогодення професійна діяльність потребує від фахівців високого рівня стресостійкості, здатності до швидкої адаптації, прийняття рішень у ситуаціях невизначеності та збереження психічної рівноваги. Вирішальним чинником успішної діяльності за таких обставин виступає сформована психологічна готовність – інтегральна характеристика особистості, що поєднує мотиваційно-смислові, емоційно-вольові, когнітивні та поведінкові компоненти, спрямовані на ефективне виконання професійних завдань у стресогенних умовах.

Феномен психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах має міждисциплінарне значення, оскільки охоплює питання психофізіологічної адаптації, саморегуляції, професійної мотивації та розвитку особистісних ресурсів. Для фахівців, чия діяльність пов'язана з підвищеним рівнем небезпеки та стресовими впливами – військовослужбовців, поліцейських, рятувальників – дана характеристика є критично важливою умовою ефективного виконання службових обов'язків, запобігання професійному вигоранню та порушенням психічного здоров'я.

Психологічний аспект готовності особистості до діяльності в екстремальних умовах досліджували В. Андросюк, О. Вуколов, Ю. Ірхін, Л. Казміренко, І. Коваль, О. Кокун, О. Колесніченко, Ю. Паскевська, Н. Пенькова, А. Прокопчук, В. Розов, В. Стасюк, І. Топоркова, Б. Фурманець та інші науковці. Проте, незважаючи на всебічне вивчення проблеми, залишаються окремі аспекти, що потребують подальшого вивчення.

Дослідження феномену психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах є надзвичайно актуальним для сучасної психологічної науки та практики, оскільки воно сприяє поглибленню теоретичних уявлень про закономірності адаптації особистості, а також розробленню ефективних програм професійно-психологічної підготовки, профілактики дезадаптаційних проявів та підвищення професійної компетентності фахівців.

До розгляду дефініції поняття «психологічна готовність до діяльності в екстремальних умовах» слід попередньо звернутися до з'ясування сутності феномену «екстремальні умови діяльності», оскільки саме їх характеристика визначає систему критеріїв і детермінант готовності.

Психологічні особливості екстремальних умов діяльності загалом та вплив екстремальних умов на особистість широко вивчали К. Атанасова, С. Бикова, А. Бойко, О. Геращенко, С. Головченко, І. Зошій, В. Кальниш, Т. Кононенко, М. Любицький, М. Маковецька, В. Ташматов, І. Шутяк та ін.

Екстремальні умови діяльності визначаються як сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів середовища, що виходять за межі звичних можливостей адаптації людини, супроводжуються сильним впливом стресогенних чинників і потребують підвищеного рівня психологічної та функціональної готовності.

У табл. 1 відображено приклади екстремальних умов діяльності людини.

Таблиця 1

Екстремальні умови діяльності

Види екстремальних умов діяльності	Характеристика умов
Бойові (воєнні) дії	Участь у бойових діях, виконання завдань у зоні ризику, загроза життю, дефіцит часу та ресурсів
Рятувальні та аварійно-рятувальні операції	Ліквідація наслідків катастроф, стихійних лих, пожеж, робота в умовах фізичної небезпеки
Медична та екстрена допомога	Надання допомоги у воєнних або кризових ситуаціях, прийняття рішень в умовах дефіциту часу
Правоохоронна діяльність	Затримання правопорушників, охорона громадського порядку, дії у стресових та небезпечних ситуаціях
Техногенні та природні умови	Робота на висоті, під водою, у середовищі підвищеного тиску, температури, радіації або робота із небезпечними об'єктами
Екстремальні ситуації соціально-психологічного походження	Перебування у ізоляції, полоні, евакуації, емоційно напружена робота з травмованими особами.

Варто зазначити, що інформація, представлена у табл. 1, не вичерпує усю множину можливих екстремальних ситуацій та їх наслідків.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 368 від 24 березня 2004 р. «Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями» екстремальні (надзвичайні) ситуації поділяють на такі групи [1]:

1. Ситуації техногенного характеру. Серед таких найбільш відомою в історії України та сусідніх держав є аварія на Чорнобильській атомній електростанції (1986). Станом на зараз, нажаль, існує потенційний ризик подібної аварії на Запорізькій атомній електростанції, наслідком чого стане масштабне техногенне лихо не лише на території України, але й і на території інших країн Європи.

2. Ситуації природного характеру: повені, паводки, сильні зливи, що викликають підняття рівня води, затоплення, руйнування будівель та екосистем. До даної групи відносять також посухи, аномальну спеку, пилові бурі, що негативно впливає на сільське господарство, виснажує водні ресурси, підриває здоров'я населення, призводить до виникнення пожеж.

3. Соціальні ситуації. Сюди належать епідемії, пандемії. Прикладом може слугувати пандемія COVID-19. До даної групи відносимо також ситуації, пов'язані безпосередньо із людським чинником, як от окупація Криму, а також окремих районів Донецької, Луганської та інших областей України. Наслідком є вимушені переселення українців, втрата доступу до життєво важливих ресурсів.

4. Ситуації воєнного характеру. Прикладом може слугувати військова агресія росії на Сході України (2014), повномасштабне вторгнення росії на територію України (2022), обстріли, ракетні удари, мінування територій, атаки на цивільні об'єкти зі сторони країни-агресора.

Враховуючи широкий спектр екстремальних умов діяльності, стає очевидною необхідність системного дослідження феномену психологічної готовності людини до діяльності в даних умовах. Це зумовлено тим, що ефективне виконання професійних завдань у критичних ситуаціях залежить не лише від фізичної підготовки чи спеціальних навичок, а і від рівня психологічної мобілізації, стресостійкості та здатності адаптуватися до небезпечних обставин.

О. Кокун визначає психологічну готовність до діяльності в екстремальних умовах як комплексну (інтегративну) якість особистості, що включає коротко-строковий та довгостроковий компоненти, які сукупно гарантують психологічну придатність фахівця до ефективної роботи у надзвичайних ситуаціях [2].

Незважаючи на значну варіативність підходів до визначення структури психологічної готовності особистості, у контексті даного дослідження ми базувалися на концепції Л. Карамушки та М. Тиченко. Відповідно до цієї позиції, психологічна готовність до діяльності розглядається як складна,

багатокомпонентна структура, що являє собою синергетичний взаємозв'язок таких ключових складових: ціннісно-мотиваційна, когнітивна, операційна, особистісна [3]. Розглянемо детальніше.

І. Ціннісно-мотиваційний компонент визначає спрямованість, внутрішнє спонукання та значущість діяльності. В екстремальних умовах невід'ємною частиною даного компоненту є стійка та домінантна мотивація на виконання професійного обов'язку, подолання небезпеки та збереження життя. Сюди входить почуття відповідальності, ціннісне ставлення до професіоналізму, як основи для дій в умовах загрози життю та дефіциту ресурсів.

ІІ. Когнітивний компонент. Охоплює знання, вміння та інтелектуальні здібності. В надзвичайних умовах діяльності особливої ваги набуває глибина та оперативність знань про особливості, алгоритми та потенційні загрози екстремального середовища. В умовах дефіциту часу особливо важливою є здатність до адекватного та швидкого сприйняття ситуації, а також розвиток критичного мислення для оцінки та корекції управлінських рішень.

ІІІ. Операційний компонент. Включає набір навичок, умінь та способів дії. Високий рівень автоматизованої майстерності дозволяє діяти в умовах сильного стресу без свідомого контролю. Не менш важливими є самоконтроль та саморегуляція дій, ефективна орієнтація у конфліктних ситуаціях та адаптованість до соціальних відносин у екстремальних умовах.

ІV. Особистісний компонент. Відображає необхідні професійно-важливі якості та риси характеру. В межах даного компоненту особливо важливими є емоційно-вольова стійкість, готовність до ризику та дисциплінованість, оскільки саме ці якості забезпечують опір стресогенним чинникам та мінімалізують вплив негативних станів на організм.

Таким чином, у контексті екстремальної діяльності, психологічна готовність функціонує як цілісна система. Вона вимагає не просто наявності знань і навичок, а їх мобілізаційної якості, підкріпленої високою стресостійкістю та стійкою професійною мотивацією, для забезпечення психологічної придатності фахівця у надзвичайних ситуаціях.

Список бібліографічних посилань

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 368 від 24.03.2004 р. «Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями». *Офіційний вісник України*. 2004. № 19.

2. Кокун О. М. Зміст та структура психологічної готовності фахівців до екстремальних видів діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць.* 2010. Вип. 7. С. 182-190.

3. Карамушка Л., Тиченко М. Психологічна готовність працівників сфери креативних індустрій до здійснення професійної кар'єри: зміст, структура та методики дослідження. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2022. №3-4 (27). С. 95-102.

КАТЕРИНЧУК Віктор Сергійович,
начальник навчального курсу
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-9727-038X
Науковий керівник:
ГУЛА Віталій Вікторович,
старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4269-2749

НЕГАТИВНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ: ФЕЙКИ, МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ІМІДЖ ПРАВООХОРОНЦІВ

У сучасному інформаційному світі цифрові технології та соціальні мережі стали частиною повсякденного життя, питання правдивості інформації та її впливу на людську свідомість набуває актуальності. Правоохоронні органи забезпечують безпеку громадян та підтримання правопорядку. Вони стають об'єктом інформаційних атак, поширенням дезінформації та маніпулятивних кампаній.

Негативний інформаційний вплив через поширення фейків та маніпуляцій становить загрозу для іміджу правоохоронних органів та довіри суспільства до системи правосуддя. В умовах гібридних загроз та інформаційних війн – проблема протидії дезінформації набуває особливого значення для національної безпеки.

Загалом перед розкриттям проблеми про негативний інформаційний вплив треба розглянути поняття «фейк» та «інформаційні маніпуляції» (медіаманіпуляції)?

Фейк – це подання фактів у спотвореному вигляді або свідомо неправдивої інформації. Медіаманіпуляції – вид психологічного впливу, що здійснюється через пресу (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звукозаписи та відеозаписи, відеотексти, телетексти, рекламні щити та панелі, домашні відеоцентри, що поєднують телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші лінії зв'язку, соціальні мережі, що призводить до пробудження у об'єкта впливу намірів, які змінюють його бажання, настрої, поведінку та погляди [1].

Вони є інструментами економічної та політичної взаємодії, а також конфліктів, що стали передумовою для формування вільної економіки, конституційної демократії, бюрократичної економіки, самодержавства та тоталітарних політичних систем [2].

Засоби масової інформації мають великий вплив на сприйняття суспільства про реальність, вони виступають як основний канал для формування ціннісних орієнтацій та ставлення до подій. Інформація, що поширюється ЗМІ, відображає певні цінності, ідеали та норми, які впливають на громадську думку та поведінку людей [3].

В різних випадках медіа зміцнюють вже існуючий дух спільноти або сприяють створенню нового. В цьому контексті важливо розрізняти соціально-організаційний та соціально-творчий аспекти діяльності медіа, які, хоча мають подібні функції, проте відображають різні способи впливу та спілкування з громадськістю [4].

Об'єктами та сферами інформаційного впливу традиційно є: ідеологічно-психологічне середовище суспільства; ресурси, що розкривають духовні, культурні, історичні та інші цінності, надбання держави і нації в різних сферах; інформаційна інфраструктура; системи формування суспільної свідомості, громадської думки; система розроблення та прийняття політичних рішень; свідомість і поведінка людини [5].

У процесі реалізації інформаційного впливу об'єктом стає певна цільова аудиторія, зокрема, психіка представників політичної еліти й населення конфронтуючих держав, система формування та прийняття державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки.

Одним із провідних принципів діяльності будь-якого правоохоронного органу України, який зафіксований у Законі України «Про Національну поліцію» [11], Законі України «Про Державну прикордонну службу України» [12], Законі України «Про Національну гвардію України» [13] є відкритість та прозорість. Сутність даного принципу полягає у тому, що поліція і інші правоохоронні органи забезпечують постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськість про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку. Крім того, поліція забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є, у порядку та відповідно до вимог, визначених законом [6].

За роки незалежності України соціально-психологічний фон ставлення населення до правоохоронних органів є недостатньо сприятливим і характеризується у більшості випадків агресією та роздратованістю.

Зі зростанням розвитку штучного інтелекту (ШІ) особам стало простіше створювати та поширювати неправдиві наративи та створювати фейки у соціальних мережах. Дезінформація підживлює ворожість громадськості до правоохоронців, підвищує ризики щодо порушення діяльність правоохоронних органів. Спотворення дійсності також підриває довіру громадськості до правоохоронних органів.

Держави, такі як росія, Китай, Іран та Північна Корея, продовжують використовувати дезінформацію як зброю, щоб вимикати у суспільства

аналітичне мислення та настроювати його вороже проти правоохоронців та органів. До прикладу, в той час коли тривав конфлікт між ХАМАС та Ізраїлем у соціальних мережах активно поширювалися фейкові відео, які начебто висвітлювали авіаудари Ізраїлю по цивільному населенню в Газі. Ця інформація викликала протести громадян по всій території США, хоча експертами було підтверджено, що відеозаписи були з іншого конфлікту. Цей приклад показує, як легко соціальні мережі можуть спотворювати події, змінюючи громадську думку та спричиняючи заворушення, що вимагає втручання правоохоронних органів для їх врегулювання та відновлення соціального порядку [7].

Поширення інформації, яка керується штучним інтелектом, суттєво змінює роботу правоохоронців. Коли громадяни, стикаються з неправдивою інформацією та несвідомо поширюють її, вони сприяють посіянню недовіри.

Наприклад, напад на капітолій у США був підживлений фейками та неправдивою інформацією про фальсифікації виборів, що привело до насильства та надмірного застосування поліції в Капітолії [8].

Росія активізує інформаційні атаки проти українських силових структур росія систематично намагається підірвати довіру громадян до українських правоохоронних та силових органів, поширюючи цілеспрямовану дезінформацію. З початку повномасштабного вторгнення постійно є хвилі фейку, які спрямовані на дискредитацію МВС, Нацполіції та ДПСУ.

Основними прикладами ворожих інформаційних атак є:

Ворожі телеграм-канали, які поширюють фейк про те, що співробітникам Нацполіції України в умовах «соціальної напруженості» начебто дозволили «використовувати для розгону будь-яких мітингів травматичну зброю, гумові палиці та сльозогінний газ». Пропагандисти поширюють фото відповідного наказу, який начебто був підписаний очільником МВС [9].

Ворог створив підроблений сайт, який зовні копіює офіційний вебпортал ДПСУ, але має на меті поширювати дезінформацію та викрадати персональні дані громадян. До того ж такий сайт може використовуватися для поширення дезінформації та фейків.

Ворожі TG-канали поширюють інформацію про те, що «українським прикордонникам дозволили відкривати вогонь та використовувати FPV-дрони по тих, хто намагається втекти з України»

«ВІЙСЬКОВА ПОЛІЦІЯ ПРОПОНУЄ СПІВПРАЦЮ»: Кіберполіція та Центр протидії дезінформації попереджають про ворожу ІПсО [10].

Ці фейки постійно підривають довіру до правоохоронців, не дивлячись на їх спростування. Проблема негативного інформаційного впливу на правоохоронні органи через поширення фейків становить серйозну загрозу для національної безпеки України. В сучасних умовах це вносить неабияку дестабілізацію суспільно-політичної ситуації.

Протидія інформаційним загрозам вимагає комплексного підходу: підвищення медіаграмотності громадян, оперативного спростування фейків офіційними джерелами, посилення кібербезпеки державних ресурсів та дотримання принципів відкритості й прозорості в роботі правоохоронних органів. Лише через формування критичного мислення у суспільстві та ефективну співпрацю між державними інституціями й громадянами можна протистояти ворожим інформаційним впливам та зберегти довіру до системи правопорядку.

Список бібліографічних посилань

1. Медіаманіпуляція. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F.

2. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. І. Волович, М. І. Горлач, В. Г. Кремень та ін. 6-те вид. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 808 с.

3. Horizon Europe (2021–2027). European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en.

4. Castells M. The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. The Annals of the American Academy of Political and Social Science. 2008. № 616. URL: http: // prtheories.pbworks. com/w/file/fetch/45138545/Castells_2008_The_New_Public_Sphere.pdf .

5. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. Юридичний журнал. 2009. URL: http://www.justinian.com.ua/article. php?id=3222.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

7. The Battle Against Misinformation and Disinformation Campaigns: Is Your Police Department Prepared? Police1. URL: https://www.police1.com/chiefs-sheriffs/the-battle-against-misinformation-and-disinformation-campaigns-is-your-police-department-prepared.

8. Фройнд Р., Гітчен Дж. Роль дезінформації у повстанні в Капітолії: як неправдиві наративи підживлювали напад 6 січня. Інститут Брукінгса, 2021.

9. У соцмережах розігнали новий фейк про повноваження поліції. Район.in.ua. URL: https://rayon.in.ua/news/671526-u-sotsmerezhakh-rozignali-noviy-feyk-pro-povnovazhennya-politsii.

10. Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України. Офіційний веб-сайт. URL: https://cpd.gov.ua.

11. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208.

12. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 594.

КІСІЛЬ Зоряна Романівна,
доктор юридичних наук, професор,
заступник директора навчально-наукового інституту
управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1405-4547;
КІСІЛЬ Роман-Володимир В'ячеславович,
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
OSINT-досліджень та безпеки економіки
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ УЧИНІВ[1] ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія рф супроти України значно збільшила вимоги щодо професіоналізму співробітників поліції, зокрема, їхньої придатності виконувати професійні обов'язки під ворожими обстрілами, контактувати зі значною чисельністю потерпілих, витримувати довготривалу емоційну напругу, фіксуючи результати воєнних злочинів та ін. Відповідно до вимог Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], з огляду військової агресії рф, усі структурні підрозділи Національної поліції України реалізовують заходи стосовно відсічі загарбницьких дій держави-агресора й убезпечення територіальної неподільності України.

З перших днів воєнного стану співробітники поліції реалізовують професійні обов'язки в усіх місцях зіткнення із нападником, у вивільнених від експансії населених пунктів, містах й селищах нашої держави. Окремі структурні підрозділи Національної поліції України приймають участь у звільненні українських земель від агресора, інші реалізовують професійні завдання за умов безперервних мінометних й артилерійських обстрілів, повсякчас надають поміч громадянам, котрі від них потерпіли, здійснюють фіксацію воєнних злочинів російських загарбників. Професійні учини співробітників поліції здійснюються за профілем на територіях, котрі є наближеними до зони проведення бойових дій.

Співробітники поліції щоденно мають справу із результатами скоєних важких воєнних злочинів, котрі російські загарбники вчинили супроти цивільного населення України. Міністр внутрішніх справ України I. Klymenko (2024) зазначає, що домінантна чисельність воєнних злочинів, котрі російські загарбники вчинили супроти цивільного населення – це є розстріли, знівечення інфраструктури, смерть українців у результаті

[1] У цьому контексті слово «учинів» (авторське слово) розуміється як «дій».

обстрілів, зосібно, артилерією або авіацією. Усе, на його думку, що є пов'язаним із погибеллю людей чи знівеченням інфраструктури – це усе є воєнними злочинами. З найперших днів повномасштабного вторгнення співробітники Національної поліції України здійснюють фіксацію воєнних злочинів обопільно із своїми колегами із Служби безпеки України. Так, структурні підрозділи Національної поліції України є розташованими на всій території України. Адвентивні сили безпеки служать у зоні, котра є наближеною до фронту. Затим, як зазначає Ігор Клименко, ми володіємо більшою мобільністю задля здійснення документування усіх воєнних злочинів й більшу чисельність людей задля цього. Будь-котрий приліт або обстріл фіксується нашими слідчими та криміналістами [2].

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну офісом Генерального прокурора задокументовано 16 847 злочинів супроти національної безпеки України, зареєстровано 128 872 скоєних російською федерацією воєнних злочинів. Відповідно даних ювенальних прокурорів, внаслідок російської агресії постраждало 1812 дітей, у тому числі 537 дітей –померли, а 1275 – отримали каліцтва та поранення різних рівнів тяжкості. [3].

Ігор Клименко зазначає, що приблизно 70% воєнних злочинів, котрі фіксують співробітники поліції, передаються до СБУ, Офісу Генерального прокурора, Міжнародного кримінального суду. Увесь процес здійснюється вкрай швидко та ефективно. Так, у червні 2024 року поліцейськими було зафіксовано понад 150 тис. воєнних злочинів [2].

Вже у перші дні військового вторгнення, як зазначає С. Бойчук, співробітники поліції реалізовували задачі територіальної оборони, знаходячись у містах, які були блоковані військами російської федерації; здійснювали супроводження гуманітарних вантажів; проводили евакуацію цивільного населення; здійснювали боротьбу із диверсійними групами російських агресорів; надавали посильну допомогу населенню.

Здійснення професійних учинів у вкрай складних, наближених до бойових ситуацій, коли фактична достеменна загроза життю та здоров'ю правоохоронців, спричиняє значне знесилення їх психологічних ресурсів. Так, С. Бойчук слушно зазначає, що повсякчасне психічне напруження, котре переживають співробітники поліції стає джерелом стресу, депресії, емоційного та психологічного виснаження. Співробітники поліції, котрі працюють у місцях гибелі людей, здійснюючи ексгумацію, зафіксовуючи звірства російських агресорів отримують важкий досвід, котрий виходить за грань усталеної перцепції життєвих обставин [4].

Від якості реалізації професійних завдань співробітниками поліції, за умов воєнного часу, досить часто залежать людські долі, їхнє життя та здоров'я. Війна пред'являє немилосердні вимоги до співробітників Сектору безпеки та оборони України, зобов'язує їх приймати вкрай складні рішення

за умов браку часу та інформації, коли власне об'єктивність осмислення певних обставин і адекватне оцінювання власних сил та сил ворога набувають безпрецедентної значущості.

Постійні докорінні організаційні зміни, котрі чиняться за умов воєнного стану, заразом можна розглядати як стрес-фактор. Реалізовуючи професійні завдання в ризиконебезпечних та екстремальних умовах, співробітники поліції можуть постраждати як на фізіологічному, так і емоційному й поведінковому щаблях. Подеколи стресові реакції можуть виникнути у ту ж мить (нетривалі реакції) чи можуть прогресувати із часом (затяжні реакції).

Для осмислення глибини проблем, котрі виникають в учинах співробітників поліції за умов воєнного стану, насамперед необхідно виокремити унікальні стрес-фактори, зокрема:

1. Наявний травматичний досвід: співробітники поліції повсякчас мають справу із насильством, трагедіями та смертю. Незважаючи на те, що травматичний досвід є частиною їх учинів, він подеколи має власне кумулятивний психологічний уплив, котрий спричиняє посттравматичний стресовий розлад.

2. Умотивовані рішення: поліцейським вкрай часто приходиться оперативно приймати рішення за обставин, котрі є ризиконебезпечними та несуть небезпеку для життя. Важливість прийнятих рішень та їх евентуальні результати імовірно можуть бути сутужними.

3. Суспільний контроль: нині у контексті сучасної епохи цифрових технологій усі дії співробітників можуть бути зафіксованими й добросовісно перевірено. Буття під таким мікроскопом призводить до додаткового ступеню стресу, передусім коли поліцейські почувають себе невірно зрозумілими чи незаслужено осудженими соціумом.

Апріорі, що за умов воєнного стану в учинах Національної поліції України актуалізуються квестії щодо: покращення рівня психологічної підготовки й психологічного супроводу персоналу, професійного вишколу й єдності у контексті реалізації професійних завдань. Задля того щоб бути результативним, поліцейським за умов воєнного стану, є вкрай необхідним різноцільовий набір умінь та навиків, зокрема, заспокоювати громадськість, шляхом підтримання спокою; виконувати завдання, котрі задекларовані у статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» за важких умов воєнного стану. Задля підтримання високих стандартів професійних учинів, з однієї сторони, та з іншої сторони – залишатися психологічно стабільними, співробітники поліції зобов'язані бути витривалими до усіх випробувань професійної діяльності [4].

Список бібліографічних посилань

1. Про запровадження воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 URL: https:// https://zakon.rada.gov.ua-/laws/show/64/2022#Text

2. Klymenko revealed how many police officers are participating in the war with Russia https://www.slovoidilo.ua/2024/04/13/novyna/bezpeka-/klymenko-rozpoviv-skilky-policejskyx-bere-uchast-vijni-rosiyeyu

3. Офіс Генерального прокурора. https://www.gp.gov.ua/ (дата доступу – 07.01.2025)

4. Boychuk S. S. Self-regulation as a factor of the vitality of the personality of police officers of the Rapid Action Corps (RAC): dissertation… Doctor of Philosophy: 053 Psychology. Kharkiv, 2023. 302p. https://dspace. univd.edu.ua/items/aaeeeddd-02e4-4bbc-9022-4cd9a221a318

5. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

КЛЄРІНІ Ольга Михайлівна,
слухачка магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Емоційне вигорання є однією з найгостріших проблем сучасної професійної психології, особливо у сфері діяльності, пов’язаної з міжособистісною взаємодією, високим рівнем соціальної відповідальності та емоційною напругою. Працівники міграційної служби належать до категорії службових професій, у яких поєднуються адміністративно-контрольні, комунікативні та гуманітарні функції. Їхня діяльність охоплює оформлення документів, перевірку правових підстав перебування осіб, прийняття рішень щодо надання статусу біженця або громадянства, роботу з конфліктними, травмованими чи соціально вразливими категоріями населення. Таке поєднання об’єктивно створює сприятливі умови для розвитку емоційного виснаження та порушення психологічної рівноваги.

В умовах воєнного стану й масштабного переміщення населення рівень навантаження на співробітників міграційної служби істотно зріс. Їхня професійна діяльність відбувається у постійному режимі дефіциту часу, нормативної невизначеності, зростаючої кількості звернень і морального

тиску з боку клієнтів. З огляду на це проблема емоційного вигорання постає як не лише психологічна, але й управлінсько-організаційна.

За визначенням Ю. Александрова, емоційне вигорання є процесом поступової втрати емоційної, когнітивної та мотиваційної залученості у професійну діяльність під впливом хронічного стресу, інформаційного перевантаження й етичної фрустрації. Цей стан має три взаємопов'язані компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію професійних досягнень. Для працівників сектору безпеки, зокрема поліції, міграційної та прикордонної служби, ці прояви мають специфічне забарвлення – вони поєднують психологічні наслідки комунікативної перенапруги та високої соціальної відповідальності [1].

І. Ботнаренко показала, що емоційне вигорання у представників службових професій має виразні гендерні відмінності. У жінок домінують емоційне виснаження, психосоматичні реакції, підвищена тривожність, тоді як у чоловіків переважають прояви цинізму, зниження емпатії, прагнення до ізоляції [2]. Для персоналу міграційної служби ці тенденції проявляються особливо яскраво, оскільки робота передбачає часті контакти з населенням різних культур, у стресових ситуаціях, що потребує значного емоційного самоконтролю.

За спостереженнями А. Гудкової, бойовий або квазібойовий досвід значно підвищує ризик емоційного вигорання у представників сектору безпеки. Навіть у разі відсутності прямої участі у бойових діях, діяльність у воєнному контексті супроводжується відчуттям безпорадності, моральної втоми, втрати віри у власну професійну ефективність [3]. Подібні механізми спостерігаються у працівників міграційної служби, які щоденно стикаються з історіями втрати, переміщення, роз'єднання сімей, що створює ефект «вторинної травматизації»

У цьому аспекті вигорання має не лише емоційно-енергетичну, а й морально-етичну складову. За даними В. Заложа та Д. Карасьова, досвід участі у стабілізаційних і захисних операціях підвищує толерантність до стресу, проте одночасно сприяє формуванню «емоційного щита» – зниження здатності до співпереживання [5]. У контексті діяльності міграційної служби така емоційна притупленість може знижувати якість комунікації з клієнтами та ускладнювати прийняття справедливих рішень у ситуаціях морального вибору.

Психологічні дослідження П. Макаренка, В. Доценка та Л. Сірохи свідчать, що головними факторами розвитку емоційного вигорання у представників правничих професій є поєднання трьох аспектів: надмірного інформаційного навантаження та відповідальності за прийняті рішення; конфлікту між моральними принципами та правовими вимогами; дефіциту організаційної й соціальної підтримки [5].

Для працівників міграційної служби ці чинники мають посилений ефект через високу нормативну регламентованість дій, відсутність автономії, часті контакти з агресивними або дезадаптованими клієнтами. Внаслідок цього знижується рівень емоційної саморегуляції, посилюється відчуття «виснаження від людей» та психологічного відчуження.

До соціально-психологічних чинників вигорання належать: емоційна насиченість робочих контактів; хронічне порушення режиму праці та відпочинку; невизначеність перспектив кар'єрного зростання; недостатня зворотна підтримка з боку керівництва.

Гендерна специфіка емоційного вигорання у співробітників міграційної служби зумовлена не лише біопсихологічними відмінностями, а й особливостями рольових очікувань. Жінки частіше демонструють емоційно-емпатійний стиль професійної взаємодії, що збільшує ризик емоційного виснаження, тоді як чоловіки схильні до раціоналізації та уникання емоційного контакту. Такі відмінності зумовлюють необхідність диференційованих програм психологічної підтримки, спрямованих на розвиток навичок саморегуляції, стрес-менеджменту, когнітивного відновлення.

Основні наслідки емоційного вигорання проявляються у трьох вимірах:

Особистісний – підвищення рівня тривожності, дратівливості, апатії, емоційного виснаження, розвиток психосоматичних симптомів.

Професійний – зниження якості прийняття рішень, байдужість до результатів діяльності, порушення етичних норм, збільшення помилок у роботі з документами та людьми.

Організаційний – зростання плинності кадрів, зниження довіри в колективі, конфліктність, зменшення ефективності управління.

Важливо зазначити, що на етапі формування синдрому вигорання можуть спостерігатися короткочасні компенсаторні реакції – прагнення до надмірного контролю, формального виконання обов'язків, дистанціювання від клієнтів, що лише посилює проблему.

Отже, емоційне вигорання співробітників міграційної служби є комплексним феноменом, що поєднує емоційно-енергетичне, когнітивно-мотиваційне та морально-етичне виснаження. Основними чинниками є інформаційне перевантаження, професійно-рольові конфлікти, дефіцит соціальної підтримки та вплив травматичного контексту воєнного часу. Гендерна специфіка виявляється у відмінностях у механізмах емоційного реагування та стратегіях подолання стресу. Профілактика вигорання має спиратися на поєднання індивідуально-психологічних та організаційних заходів, спрямованих на відновлення ресурсів, розвиток професійної зрілості й підтримку морального клімату колективу.

Список бібліографічних посилань

1. Александров Ю. В. Сучасний стан проблеми емоційного вигорання співробітників поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної*

освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 29 берез. 2024 р.). Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 180–182.

2. Ботнаренко І. А. Порівняльна характеристика психологічних особливостей емоційного вигорання у працівників поліції жіночої та чоловічої статі. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України*: матеріали VI міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 квіт. 2024 р.) / редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 41–46.

3. Гудкова А. В. Емоційне вигорання в контексті бойового досвіду у поліцейських. *Наукові перспективи*. 2025. № 4(58). С. 1579–1589.

4. Залож В., Карасьов Д. Аналіз бойового досвіду участі підрозділів Державної прикордонної служби у складі сил оборони у відбитті збройного вторгнення та стабілізаційної операції. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки*. 2023. № 4. С. 31–38.

5. Макаренко П., Доценко В., Сіроха Л. Психологічні особливості емоційного вигорання працівників правничих професій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. № 80(4). С. 88–96.

КОБЗЕВА Дар'я Сергіївна,
слухачка магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

ВНУТРІШНЯ ДЕСТРУКТИВНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ЗАГРОЗА ЕФЕКТИВНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Сучасні умови воєнного стану вимагають від військовослужбовців високого рівня стресостійкості, саморегуляції та моральної зрілості. Однак реалії бойової служби – постійна загроза життю, тривала емоційна напруга, дефіцит відпочинку – формують передумови для виникнення деструктивних тенденцій у психіці військових. Одним із найменш досліджених, але надзвичайно актуальних феноменів є внутрішньо-деструктивна поведінка військовослужбовців, яка охоплює сукупність психічних станів, установок і

дій, спрямованих на підрив власного психічного благополуччя та професійної ефективності без зовнішнього порушення дисципліни.

Деструктивна поведінка – це психічно зумовлений процес внутрішньо або зовнішньо спрямованих руйнівних дій, що порушують гармонію особистісного функціонування та соціальної взаємодії. Вона детермінується поєднанням емоційних, мотиваційних і соціально-психологічних факторів, які проявляються через агресію, фрустрацію, відчуження або саморуйнування [5].

Внутрішньо-деструктивна поведінка охоплює психічні реакції, установки й дії, що поступово підривають психологічну стабільність та соціальну адаптованість військовослужбовця без зовнішнього порушення службової дисципліни. Її сутність полягає у дезінтеграції особистісної рівноваги, втраті сенсу професійної діяльності та послабленні морально-вольової регуляції.

Науковці Національної академії Національної гвардії України (І. Приходько, Я. Мацегора, О. Колесніченко) зазначають, що одним із ключових чинників розвитку внутрішньої деструктивності є психоемоційне виснаження – стан, який виникає внаслідок перевантаження службовими завданнями, дефіциту соціальної підтримки та відсутності позитивного підкріплення [3]. Тривале накопичення стресу призводить до фрустрації, втрати сенсу діяльності, зниження довіри до командування та колег.

Згідно з дослідженнями М. Побережного, деструктивна поведінка у військових часто формується під впливом бойового стресу та професійної деформації, що супроводжується неадаптивними копінг-механізмами. Такі прояви зазвичай мають внутрішній характер: емоційне відчуження, апатію, схильність до самоізоляції, що в результаті знижує боєздатність підрозділу. Профілактика цього явища має базуватися на розвитку психологічної компетентності командирів і впровадженні системи моніторингу морально-психологічного стану військових [2].

Подібної думки дотримується Д. Слурденко, який зазначає, що девіантна поведінка часто є наслідком порушення механізмів саморегуляції під дією бойового стресу. Автор підкреслює, що внутрішні деструктивні процеси – страх, фрустрація, хронічна втома, втрата сенсу служби – створюють основу для переходу від прихованої деструктивності до відкритих девіантних форм (агресії, порушення дисципліни, апатії, відмови від виконання завдань) [4].

Таким чином, результати сучасних досліджень дозволяють виокремити три основні групи чинників, що зумовлюють внутрішньо-деструктивну поведінку військовослужбовців Національної гвардії України:

Психологічні – виснаження, ПТСР, дефіцит емоційної регуляції, втрата сенсу діяльності;

Соціально-організаційні – неефективна комунікація в підрозділі, несправедливість командування, порушення соціальної ідентичності;

Особистісно-моральні – зниження ціннісних орієнтацій, втрата мотивації служіння, внутрішні конфлікти між обов'язком і реаліями війни.

Варто зазначити, що внутрішня деструктивність може проявлятися як у пасивній формі (апатія, ізоляція, байдужість), так і в активній (агресія, конфліктність, ризикована поведінка). Обидва типи є небезпечними, оскільки підривають згуртованість колективу, знижують довіру між військовослужбовцями та ставлять під загрозу виконання бойових завдань.

Я. Мацегора з колегами зауважують, що ефективна профілактика деструктивної поведінки можлива лише за умови створення цілісної системи психологічного супроводу, яка передбачає постійне спостереження, консультативну підтримку, розвиток адаптивних стратегій поведінки та тренінги стресостійкості [1]. Важливим напрямом є підготовка командирів середньої ланки до своєчасного виявлення ознак деструктивних тенденцій у підлеглих і формування в колективах культури психологічної безпеки.

З позиції гуманістичної психології, внутрішня деструктивність пов'язана з втратою особистісного сенсу. Е. Фромм наголошував, що деструктивність людини зростає там, де вона позбавлена любові, підтримки та відчуття значущості [6]. Цей підхід особливо актуальний у військовому середовищі, де ізоляція, дефіцит емоційного контакту та жорстка ієрархічність сприяють появі почуття внутрішньої самотності.

Отже, внутрішньо-деструктивна поведінка є системним феноменом, що формується під впливом комплексу психологічних, соціально-організаційних і ціннісно-моральних чинників. Її подолання можливе лише через комплексний підхід, який передбачає: розвиток програм резильєнсу та психопрофілактики у підрозділах; навчання командирів навичкам емоційного лідерства; упровадження системи регулярної психологічної діагностики; створення середовища взаємоповаги, довіри та підтримки.

Наукові результати, представлені у працях вітчизняних дослідників, доводять, що формування внутрішньої стійкості військовослужбовців має стати одним із ключових напрямів психологічного забезпечення Національної гвардії України. Такий підхід дозволить мінімізувати наслідки бойового стресу, підвищити ефективність виконання службово-бойових завдань і зберегти психічне здоров'я особового складу в умовах тривалого протистояння.

Розвиток системи психологічного забезпечення у підрозділах Національної гвардії України має спиратися не лише на реактивні заходи допомоги, а й на превентивну стратегію, спрямовану на збереження психічної стійкості особового складу. Це передбачає інтеграцію програм психологічної освіти, формування культури відкритого звернення по допомогу та створення системи взаємопідтримки у військових колективах. У перспективі доцільним є розроблення єдиного нормативно-методичного підходу до виявлення, профілактики та корекції проявів внутрішньо-деструктивної

поведінки, що дозволить підвищити рівень морально-психологічної готовності військовослужбовців до дій у складних і небезпечних умовах служби.

Список бібліографічних посилань

1. Мацегора Я. В., Приходько І. І., Юр'єва Н. В., Колесніченко О. С. Психологічні особливості проходження військової служби військовослужбовцями-жінками в Національній гвардії України: монографія. Харків: НА НГУ, 2021. 136 с.

2. Побережний М. В. Аналіз проблеми деструктивної поведінки військовослужбовців. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України*: збірник тез VI Всеукр. наук.-практ. конф., (Харків, 30 трав. 2025 р.). Харків: НА НГУ, 2025. С. 280–281.

3. Приходько І. І., Мацегора Я. В., Колесніченко О. С. Особливості цінностей військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і Закон*. 2022. № 2 (81). С. 127.

4. Слурденко Д.О. Психологічні особливості девіантної поведінки військовослужбовців у бойових умовах. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України*: збірник тез VI Всеукр. наук.-практ. конф., (Харків, 30 трав. 2025 р.). Харків: НА НГУ, 2025. С. 130–132.

5. Яцишина А. М. Дослідження психологічних основ деструктивної поведінки та її прояву у дітей шкільного віку. *Наука і освіта*. 2016. №11. С. 72-79.

6. Fromm E. The Anatomy of Human Destructiveness. Holt Rinehart & Winston. New York 1973. 522 p.

КОЗЛОВЕЦЬ Ігор Миколайович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-2188-1317
Науковий керівник:
ЄВДОКІМОВА Олена Олександрівна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4211-7277

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС

Психологічна специфіка виконання службових обов'язків працівниками поліції у воєнний час вимагає особливої уваги, адже війна виступає як багатовимірне явище, що глибоко впливає на суспільство та кожного окремого індивіда. Це не лише фізичний конфлікт, але й складний процес,

який охоплює онтологічні, метафізичні та екзистенційні аспекти. Війна змінює людину зсередини, викликаючи широкий спектр почуттів: від ненависті до покаяння, від болю до переосмислення життя.

Її вплив розповсюджується на всі сфери соціальності, включно з колективною психікою, злочинністю та правом. Працівники Національної поліції України виконують свої завдання в умовах надзвичайної психологічної напруги. На тлі війни їх діяльність ускладнюється наступними факторами: дефіцит часу, недостатність оперативної інформації, невизначеність ситуацій, необхідність вирішувати численні завдання, часто непритаманні поліцейським за мирних умов. До цього додаються високий рівень відповідальності за прийняті рішення, ризик фізичного травмування або смерті.

Участь спеціальних підрозділів поліції, зведених загонів у виконанні бойових розпоряджень військового командування держави обумовила необхідність формування нових підрозділів та підготовку до участі в бойових діях і стабілізаційних заходах. Так, у 2024 році, крім ужиття заходів, спрямованих на підвищення кадрового потенціалу та поліпшення матеріально-технічного забезпечення Департаменту поліції особливого призначення «Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють», у Національній поліції згідно з дорученнями керівництва держави, поставленими під час проведення Ставки Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України (далі – ЗСУ), утворено нові зведені підрозділи (бригади) поліції особливого призначення «стрілецькі», до складу яких увійшли діючі поліцейські Департаменту патрульної поліції, Департаменту превентивної діяльності та Департаменту «Корпус оперативнораптової дії». На сьогодні триває конкурсний набір цивільного населення до вказаних підрозділів [1].

Вперше наші слідчі та криміналісти стикаються із необхідністю збору доказів безпосередньо в умовах бойових дій. На цьому тлі українські правоохоронці за останні роки здобули унікальний професійний досвід, але водночас зазнали серйозного впливу воєнної травматизації.

Для забезпечення повного, комплексного та неупередженого документування і розслідування воєнних злочинів, у головних управліннях Національної поліції на Донеччині, Дніпропетровщині, Запоріжжя, Київщини, Луганщини, Миколаївщини, Одещини, Харківщини, Херсонщини, Сумщини, Чернігівщини, а також у місті Києві створені спеціалізовані відділи. Їх основне завдання – розслідування злочинів, скоєних у ході збройного конфлікту.

Окрім того, у головних управліннях Нацполіції в Автономній Республіці Крим, Севастополі й інших регіонах створено спеціалізовані центри з розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Їхня діяльність

охоплює прийом заяв громадян, відбір ДНК-зразків у чотирьох біологічних родичів зниклих осіб, збір і аналіз інформації для розслідувань, а також організацію зустрічей із громадськими організаціями для пошуку спільних рішень щодо зниклих безвісти під час заходів оборони країни або в умовах збройної агресії.

Суттєва увага приділяєтьсяь вдосконаленню технічного забезпечення криміналістичних підрозділів. Це дозволяє підвищити ефективність оглядів місць скоєння воєнних злочинів, відбору біологічного матеріалу, проведення ДНК-аналізів та геномної ідентифікації. Також полегшується пошук збігів ДНК-профілів, зокрема на деокупованих територіях.

Протягом 2024 року слідчі Національної поліції розпочали понад 27,7 тисячі кримінальних проваджень стосовно злочинів військових рф та їх пособників. Загалом із початку агресії працівниками поліції зафіксовано 138,5 тисячі таких проваджень. Серед них: порушення законів і звичаїв війни (26,4 тис.), колабораційна діяльність (721), посягання на територіальну цілісність України (68), державна зрада (31) та терористичні акти (5).

Справи обсягом 21,4 тисячі проваджень передано за підслідністю до Служби безпеки України, а до суду спрямовано 672 справи. На цей час досудове розслідування триває майже в 11 тисячах справ. Водночас до міжвідомчої інформаційної системи "Воєнний злочинець", що акумулює дані про злочини і докази військової агресії РФ, внесено інформацію про майже 710 тисяч осіб. З них стосовно 205,7 тисяч осіб додано фотоматеріали.

Поліцейські виконують широкий спектр завдань, спрямованих на підтримку сил безпеки, оборони та людей, які опинилися у складних життєвих умовах, особливо на територіях поблизу зони бойових дій. Їхня робота виходить за межі безпосередньої участі у стримуванні збройної агресії hосії. Окрім функцій із забезпечення правопорядку, запобігання злочинності, захисту прав і свобод громадян, а також інтересів суспільства і держави, поліція виконує низку важливих завдань.

Авіаційні підрозділи здійснюють аеромедичну евакуацію та протидію ворожим безпілотникам, забезпечуючи підтримку українських дронів. Робочі групи «Білий янгол» займаються евакуацією постраждалих із зон бойових дій, доставкою медикаментів, продуктів харчування, води та іншої гуманітарної допомоги. Поліцейські патрульної служби супроводжують стратегічні вантажі та гуманітарну допомогу, активно допомагаючи громадянам в регіонах, наближених до лінії фронту.

Фахівці з вибухотехніки проводять розмінування звільнених територій, нейтралізують нерозірвані боєприпаси, аналізують залишки ракет та безпілотників після атак, а також реагують на повідомлення про замінування. Кіберполіцейські, окрім боротьби з кіберзлочинами, здійснюють

наступальні операції у кіберпросторі проти агресора. Слідчі досліджують воєнні злочини, скоєні військовими рф на території України. Працівники поліції, які залишаються на місцях постійної служби, гарантують публічну безпеку і порядок по всій країні, створюючи міцний тил для своїх колег і військових, які перебувають на передовій

Усі воєнні чинники формують екстремальні умови, які висувають безпрецедентні вимоги до особистості кожного правоохоронця. Війна суттєво трансформує професійне та особисте життя поліцейських. Змінюються їхні звички, поведінкові моделі, способи взаємодії у соціумі. Особливо непросто переживають ці зміни жінки-поліцейські через додатковий стрес, спричинений хвилюванням про дітей і родичів [2].

В умовах війни правоохоронці стикаються з надзвичайними переживаннями через страждання та втрати, свідками яких вони стають щодня. Постійна зміна професійних обставин і місць несення служби руйнує звичний ритм життя, посилює потребу в осмисленні своїх думок й емоцій. Вони змушені адаптуватися до реалій війни та усвідомлювати свою роль у цих трагічних подіях. Саме така рефлексія допомагає зрозуміти емоційні реакції й мотивацію власних дій.

Незвичні умови служби – повітряні тривоги, загроза балістичних атак – призводять до фізичного виснаження, професійного вигорання та психоемоційних криз. Робота в зоні масової загибелі людей, ексгумація тіл і фіксація злочинів агресора залишають глибокий слід у свідомості правоохоронців. Такий досвід виходить за межі звичного і часто має сильний травматичний ефект. У воєнних умовах екстремальна ситуація стала щоденним фоном для професійної діяльності поліцейських. Опрацювання наслідків важкої психологічної травматизації стане однією з глобальних проблем повоєнного часу.

Список бібліографічних посилань

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2024 році. https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit-npu-2024.pdf

2. Бойчук С. С. Виконання службових завдань поліцейськими КОРД під час війни. *Особистість, суспільство, війна:* тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, Україна, 15 квіт. 2022 р.) Харків: ХНУВС, 2022. С. 28-30. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/058883dd-a048-476f-bb1d-251bc837488e/content

КОНЄВ Олександр Володимирович,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
інституту післядипломної освіти та заочного навчання
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Психологічний аспект управління в системі Національної поліції набуває особливої ваги в умовах воєнного стану, суспільної нестабільності та підвищеного рівня стресових навантажень. Саме тому розвиток управлінських здібностей керівників є не лише науково-теоретичною проблемою, а й практичною необхідністю, що зумовлює актуальність цього дослідження [2].

Поняття «управлінські здібності» у психологічній науці розглядається як система індивідуально-психологічних якостей, які забезпечують ефективну управлінську діяльність і визначають здатність особистості впливати на інших, координувати їхню поведінку та досягати спільних цілей [3].

За структурою управлінські здібності поділяються на кілька основних компонентів:

- комунікативно-взаємодійний – уміння ефективно спілкуватися, слухати, переконувати, вирішувати конфлікти та підтримувати контакт із підлеглими [4];
- організаторський – здатність планувати, делегувати, контролювати, мотивувати персонал до виконання завдань [1];
- аналітико-прогностичний – уміння оцінювати ситуацію, прогнозувати наслідки управлінських рішень, діяти в умовах невизначеності [2];
- емоційно-вольовий – самоконтроль, витривалість, відповідальність, здатність приймати рішення під тиском і залишатись стійким у кризових ситуаціях [5].

Таким чином, управлінські здібності – це інтегративне поєднання когнітивних, емоційно-вольових і соціальних характеристик, що визначають ефективність управлінської поведінки керівника [3].

У межах психології управління виділяють низку чинників, що впливають на формування й розвиток управлінських здібностей:

- самоусвідомлення і рефлексія. Керівник має бути здатним об'єктивно оцінювати власні дії, поведінку, стиль керівництва. Рефлексивні навички забезпечують можливість адаптації до змін, корекції власних управлінських стратегій, підвищення ефективності взаємодії з підлеглими [4];
- мотивація до лідерства. Управлінська діяльність передбачає внутрішню готовність брати на себе відповідальність, прагнення вести за собою колектив, формувати команду на основі довіри та взаємоповаги [3];
- емоційний інтелект. Здатність усвідомлювати, контролювати та регулювати власні емоції, а також розуміти емоційний стан інших — необхідна умова ефективного управління. Дослідження свідчать, що високий рівень емоційного інтелекту сприяє підвищенню згуртованості колективу та зменшенню рівня професійного вигорання [7];
- психологічна стійкість і стресорезистентність. Умови роботи в поліції передбачають постійний контакт із конфліктними або травматичними ситуаціями, що потребує вміння керівника швидко мобілізуватись, приймати рішення без емоційних зривів і підтримувати підлеглих [5];
- соціальна компетентність. Уміння налагоджувати міжособистісні зв'язки, вибудовувати партнерські стосунки, створювати атмосферу співпраці – ключовий фактор ефективного керівництва в поліції [4].

Усі ці чинники формують цілісну психологічну основу управлінської компетентності, яка підлягає цілеспрямованому розвитку через навчання, практику, психологічний супровід і наставництво [2].

Особливістю управлінської діяльності в Національній поліції є її поєднання з ризиком, жорсткою дисципліною та підвищеною відповідальністю. Керівник має діяти у складних соціальних і правових обставинах, де важливими є швидкість реакції, правова обґрунтованість і психологічна врівноваженість.

Крім того, специфіка служби передбачає роботу в умовах дефіциту часу, інформації та ресурсів, що потребує високого рівня аналітичного мислення та здатності до швидких рішень [3]. Додатковим фактором є публічність діяльності поліції – керівник відповідає не лише перед підлеглими, а й перед суспільством, засобами масової інформації та громадськими інституціями [1].

Психологічна складність полягає у необхідності поєднання лідерства й контролю: надмірна авторитарність знижує довіру, тоді як надмірна демократичність може послабити дисципліну. Оптимальним вважається адаптивний стиль керівництва, який поєднує обидва підходи залежно від ситуації [4].

У сучасній практиці підготовки кадрів Національної поліції активно використовуються психологічні й освітні технології, спрямовані на розвиток управлінських здібностей керівників. До найбільш ефективних належать:

- тренінги управлінської компетентності. Вони охоплюють розвиток комунікаційних умінь, стратегічного мислення, лідерських якостей, управління стресом та емоціями. Особливої популярності набули інтерактивні

форми навчання, зокрема моделювання кризових ситуацій, рольові ігри, розбір кейсів реальних управлінських конфліктів [5];

- індивідуальний коучинг і наставництво. Цей підхід орієнтований на глибоку роботу з особистістю керівника – формування його рефлексивних навичок, усвідомлення індивідуальних бар'єрів і потенціалу професійного розвитку [6];
- психодіагностика управлінського потенціалу. Використання психологічних методик (наприклад, тестів Кеттелла, методики визначення емоційного інтелекту, оцінки рівня лідерства) дозволяє визначити індивідуальний профіль керівника та розробити персоналізовану програму вдосконалення [2];
- групові тренінги командоутворення. Вони формують довіру, сприяють розвитку емпатії, підвищують взаємопідтримку у колективі, що знижує рівень професійного вигорання підлеглих [4];
- самоосвіта та професійне самовдосконалення. Підвищення кваліфікації через участь у наукових заходах, читання спеціалізованої літератури, обмін досвідом із колегами забезпечує постійне оновлення знань та розширення управлінських горизонтів [3].

Розвиток управлінських здібностей у поліції має відбуватись на засадах системності, поетапності та психологічної підтримки, з урахуванням специфіки службової діяльності та професійних ризиків [6].

Попри усвідомлення важливості розвитку управлінських якостей, у правоохоронній системі існують певні бар'єри:

- організаційні труднощі – обмежений час, велике навантаження, дефіцит ресурсів для проведення тренінгів і психологічного супроводу;
- психологічний опір змінам – частина керівників не готові визнавати потребу в особистісному розвитку, розцінюючи це як ознаку слабкості;
- недостатня інтеграція психологічних знань у практику управління – брак системи внутрішньої супервізії та коучингу [6];
- відсутність довгострокових стратегій професійного зростання – акцент робиться на службових показниках, а не на розвитку людського потенціалу.

Подолання цих бар'єрів можливе через створення сталої системи психологічного забезпечення управлінської діяльності, де розвиток здібностей стане частиною професійної культури керівника [2]:

- проведення психодіагностичного моніторингу управлінських компетенцій керівників із подальшим формуванням індивідуальних програм розвитку;
- впровадження системи наставництва та коучингу у структурі НПУ як постійного механізму підвищення управлінської культури;
- організація навчальних програм, орієнтованих на розвиток емоційного інтелекту, комунікації, прийняття рішень у стресових ситуаціях;

- підтримка управлінців через психологічний супровід і консультації фахівців із кризової психології;
- розвиток культури взаємодії та командного управління на основі довіри, підтримки, відкритої комунікації [4];
- створення науково-методичних центрів при навчальних закладах МВС, які здійснюватимуть підготовку та післятренінговий супровід керівників поліції [5].

Завдяки цим заходам можна забезпечити стале підвищення якості управління, профілактику професійного вигорання та зміцнення психологічної готовності до роботи в екстремальних умовах [6].

Управлінські здібності керівника поліції є системою індивідуально-психологічних властивостей, що визначають ефективність діяльності в складних умовах служби. Психологічні чинники, які впливають на розвиток здібностей – це рефлексивність, емоційний інтелект, стресостійкість, соціальна компетентність і мотивація до лідерства.

Розвиток управлінських здібностей потребує системного підходу, який включає психодіагностику, коучинг, тренінгові програми, наставництво та самоосвіту. Запровадження комплексної програми розвитку управлінських здібностей у системі Національної поліції сприятиме підвищенню професійної ефективності керівників, покращенню морально-психологічного клімату та підвищенню довіри населення до правоохоронних органів.

Список бібліографічних посилань

1. Федоришин М. В. Здібності до управлінської діяльності: теорія та практика. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/14057946.pdf, 2018. С. 1.

2. Горбунова К. М. Психологія управління: визначення складу управлінських здібностей. URL: dspace.mnau.edu.ua, 2017. С. 21–28.

3. Отич О. М. Психологія управління: навчально-методичний посібник. Київ: ІІТЗО, 2005. С. 12–24.

4. Психологія професіоналізму управлінської діяльності. URL: https://studentam.net.ua/content/view/3323/97/, 2019. С. 2–6.

5. Мельничук Д. П. Психологія управління: конспект лекцій. Житомир: Державний технологічний університет, 2016. С. 45–59.

6. Методичні рекомендації щодо розвитку управлінських здібностей у керівників закладів, 2020. С. 38–45.

7. Ćwiąkała J., Nowak P. The importance of emotional intelligence in leadership for building an effective team. URL: https://managementpapers.-polsl.pl/wp-content/uploads/2025/05/221-%C4%86wi%C4%85ka%C5%82a-Gajda-%C4%86wi%C4%85ka%C5%82a-G%C3%B3rka-Baran-Wojak-rzyg-%C5%82%C3%B3d-Frasunkiewicz-R%C4%99czajski-Piwnik.pdf, 2025. С. 7–11.

КОСОГУБОВА Марія Георгіївна,
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Науковий керівник:
ДИСА Олена Вікторівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогічної та вікової психології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6257-6502

РОЛЬ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ЖІНОК У ПІДТРИМАННІ РІШЕННЯ ЧОЛОВІКІВ СЛУЖИТИ В ЗСУ

Вступ. В умовах російської військової агресії, наша держава вирішує питання виживання, захисту свого населення, державних, громадських і культурних цінностей, в тому числі шляхом залучення громадян до служби в ЗСУ. В цих умовах, роль Національної поліції України набуває особливого значення: адже за зовнішньої загрози, всередині країни надзвичайно важливими стають забезпечення громадської безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини, протидія злочинності та надання своєчасної і релевантної допомоги цивільному населенню [6]. Для найкращого виконання покладених обов'язків, поліцейським як представникам держави, доцільно мати уявлення про актуальний стан українського суспільства, його погляди і переконання, потреби та інтереси відповідних верств населення.

Сьогодні українське суспільство постає перед рядом викликів, зумовлених війною: вимушена міграція, мобілізація, травматизація внаслідок військових злочинних дій агресора тощо. Це спричиняє глобальну трансформацію ціннісно-смислової сфери особистості, додатково актуалізує проблематику сімейних та гендерних ролей і відносин як в українському суспільстві в цілому, так і у кожній окремій сім'ї.

Численні дослідження наголошують, що підтримка сім'ї та близьких дуже важлива як при прийнятті життєвих рішень, так і для відновлення після травм і стресових подій. Вагомим фактором життєстійкості та вмотивованості чоловіків-воїнів стає підтримка з боку близької жінки (дружини, матері, дочки тощо). У свою чергу, підтримка є результатом певного ставлення жінки до служби чоловіків у ЗСУ. Отже, ставлення жінок до служби чоловіків у ЗСУ набуває особливого значення, оскільки це безпосередньо впливає як на психологічний стан самих жінок, так і на підтримку і психологічний стан військовослужбовців. У зв'язку з цим, дослідження ціннісно-смислової сфери жінок та їх ставлення до служби чоловіків в ЗСУ набуває важливого значення у сучасних умовах розвитку країни.

Питання, пов'язані з ціннісно-смисловою сферою особистості, освітлювали такі зарубіжні і вітчизняні науковці, як В. Франкл, Г. Олпорт, М. Рокич, А. Маслоу, Ш. Шварц, І. Бех, Л. Виготський, Д. Леонтьєв, І. Тітов, О. Москаленко та багато інших [5]. На думку більшості авторів, ціннісно-смислова сфера є центральним, ядерним утворенням особистості, складною багатовимірною структурою з низкою складових, що впливають на життєдіяльність і мотиваційну сферу людини, загальний підхід до себе і світу навколо, зміст і напрям діяльності, поведінку особи.

Оскільки поняття «ціннісно-смислова сфера» формують дві категорії: «цінності» та «смисл», варто розглянути окремо ці поняття.

Внаслідок різноманіття теорій і досліджень, поняття «***цінності***» досі не має єдиного визначення. У психології цінність визначають як: ідеал, до якого прагне людина (Е.Фромм, Г.Лотце, Ю. Шрейдер та ін.); норму, яку слід дотримуватись (Л. Орбан-Лембрик та ін.); предмет, що має певну корисність і задовольняє певні потреби (А. Маслоу та ін.) тощо [8]. Спираючись на положення М. Рокича, в результаті багаторічних емпіричних досліджень Ш. Шварц розробив теорію базових цінностей (Theory of Basic Human Values, далі – *Теорія Шварца*), де визначив цінності як «трансситуативні цілі, що різняться за важливістю та служать керівними принципами в житті людини чи соціальної групи» і виділив 10 (пізніше 19) універсальних цінностей, кожній з яких притаманна різна мотиваційна мета [6].

У наукових дослідженнях можна побачити схожі, але не тотожні *поняття – «ціннісні орієнтації», «ціннісне ставлення»*. В цьому сенсі під *цінностями* розуміють певні ідеальні зразки, орієнтири діяльності особистості та суспільства. На відміну від «цінностей», *ціннісні орієнтації* є внутрішніми, свідомими і несвідомими утвореннями особи, через які формується і проявляється відношення людини до світу, її вибіркове ставлення та пріоритет цінностей, виходячи з внутрішньої позиції людини, її власних поглядів, ідеалів, досвіду [5].

Якщо ціннісні орієнтації визначають загальну спрямованість людини, то *ціннісні ставлення* проявляються через відношення, оцінки і рішення щодо конкретних об'єктів у певних ситуаціях. Постаючи у формі потреб, інтересів і схильностей, ставлення спонукає ту чи іншу поведінку. Усвідомлення особою власних ставлень породжує певні емоції та активує певну діяльність, яка спонукає розвиток особистості. Вважається, що чим більш свідомими є ставлення людини, тим більш зрілою морально є особистість, а стійкі, значущі і виразні ставлення особи стають рисами її характеру.

Поряд з категорією цінностей, *категорія смислу* є однією з центральних у сучасній психології. Більшість визначень смислу відображають наявність розуміння, значущості та мети в житті. Смисли мають відношення до того, як особа сприймає та концептуалізує життя, себе та відношення між власним

«Я» і життям. При цьому, різні науковці виділяють різні види смислів, а також по-різному визначають взаємозв'язок між цінностями і смислами, в тому числі залежно від понятійного апарату, яким користуються [1].

Ціннісно-смислова сфера є відносно стабільною в часі, ситуаціях та контекстах, але не незмінною. Процес формування і зміни ціннісно-смислової сфери проходить крізь все життя людини: від народження до старості. Зміни можуть відбуватись під час нормативних життєвих подій (навчання в університеті, народження дитини тощо) або під дією ненормативних життєвих ситуацій, найвиразнішими з яких можуть бути вимушена міграцію, перебування в зоні бойових дій, втрата близької людини тощо [3]

На формування та зміну ціннісно-смислової сфери впливає багато чинників. На початку життя визначальний вплив мають вроджені особливості людини (темперамент, генетичні та спадкові фактори, риси особистості тощо) та виховання в сім'ї. У підлітковому та юнацькому віці набувають впливу соціальне оточення та соціальний контроль (соціальні ролі й очікування, соціальна підтримка); культурні та історичні умови (контекст, суспільна мораль); авторитетні дорослі. У середньому та похилому віці, значення також здобувають життєвий досвід та його накопичувальна дія (вже сформовані особистісні цінності, вік, рівень освіти, попередні переживання тощо); когнітивна і емоційна здатність особи до переоцінки та осмислення життєвих подій і власного досвіду [2; 4].

Як було зазначено, ненормативні життєві події оцінюються як менш імовірні та неочікувані і часто є пов'язаними з травматичними подіями (втрата близьких, хвороба, війна, раптові розлучення, аварії тощо) [4]. В цьому контексті війна та вимушена міграція українських громадян внаслідок російського вторгнення є потужним фоном і фактором, через який відбувається масштабна глибинна переоцінка, внутрішня перебудова ціннісно-смислової сфери населення. Для успішного проходження даного процесу, крім вказаних вище факторів, надзвичайної важливості набуває вміння осмислювати та інтерпретувати події, будувати нові життєві смисли і змінювати цілі. Така навичка стає передумовою для позитивних особистісних трансформацій, які можуть відбуватись після пережитої травми і які отримали назву «посттравматичне зростання» [7, с.18].

Ціннісно-смислова сфера особистості формується і змінюється все життя, утворюючи стрижень особистості, впливає на світогляд і сприйняття людини та знаходить свій вияв через ставлення до різних подій і явищ, їх когнітивну і емоційну оцінку та поведінку особи. Дослідження ціннісно-смислової сфери як всього українського суспільства, так і окремих груп населення може стати вагомим важелем для відновлення психічного здоров'я громадян. В Україні активно проводяться дослідження цінностей українців: наприклад, соціологічне опитування про обізнаність українців

прав людини та оцінку стану їхнього дотримання, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у 2023 році у співпраці з Програмою розвитку ООН (UNDP) в Україні та Центром прав людини ZMINA за підтримки Міністерства закордонних справ Данії; або дослідження досвіду і потреб партнерок та дружин українських військових «Шлях коханої воїна», яке проводить Ветеран Хаб за підтримки Фонду "Партнерство за сильну Україну"). Проте досі існує прогалина щодо дослідження ціннісно-смислової сфери і ставлення українських жінок до чоловіків у ЗСУ.

На наш погляд, ставлення жінок до служби чоловіків в ЗСУ пов'язано з їх ціннісно-смисловою сферою. Попередні результати дослідження за допомогою авторської анкети, показують, що більшість жінок (93%) своїми діями підтримують ЗСУ (від інформаційної та іншої підтримки до донатів та волонтерства), позитивно відносяться до служби чоловіків у ЗСУ (до 75%) та скоріше готові підтримати рішення близького чоловіка служити, навіть якщо це важко для жінки (67%). З іншого боку, велика кількість жінок не мають визначеного ставлення до чоловіків, які ховаються від мобілізації (40%) та у питанні, чи повинні чоловіки під час війни в країні вступати до лав ЗСУ, орієнтуються на згоду чоловіків (57%).

У подальшому планується проведення психодіагностичного етапу для вимірювання рівня розвитку ціннісно-смислової сфери (цінності соціальної безпеки, конформізму до правил, доброзичливості як турботи, покірності тощо) та співставлення цих показників із відношенням жінок до служби чоловіків в ЗСУ.

Отже, для прийняття важливих життєвих рішень чоловіками та їх відновлення після травм, підтримка близьких жінок є вкрай важливою. В контексті збереження сім'ї та здорових відносин серед українського населення під час російського вторгнення наступні дії представників Національної поліції України можуть сприяти підвищенню авторитету держави та обороноздатності нашої країни: 1) особлива увага до забезпечення безпеки і порядку, негайного реагування та усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб (*цінність соціальної безпеки*); 2) скрупульозне дотримання законодавства України особовим складом поліції, навіть у неробочі години (*цінність конформізму до правил*); 3) авторитетне і впевнене, при цьому ввічливе, доброзичливе та турботливе відношення представників поліції до цивільного населення (*цінності покірності, доброзичливості як турботи*); 4) співпраця та взаємодія з населенням, територіальними громадами, громадськими об'єднаннями з метою підвищення рівня знань населення щодо законів України, прав та обов'язків громадян України, її історії, культури, традицій, успіхів, досягнень (*цінності патріотизму та традицій*) 5) участь у заходах і програмах, направлених на

соціалізацію та психологічне зміцнення населення (*посттравматичне зростання у сферах стосунків з оточенням та особистісного зміцнення*).

Список бібліографічних посилань

1. George L. S., Park C. L. Meaning (Purpose) // Encyclopedia of Behavioral Medicine / за заг. ред. M. D. Gellman. – Cham: Springer, 2020. – С. 1349-1351. – DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-39903-0.

2. Russo C., Danioni F., Zagrean I., Barni D. Changing Personal Values through Value-Manipulation Tasks: A Systematic Literature Review Based on Schwartz's Theory of Basic Human Values // European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education. – Basel : MDPI, 2022. – Vol. 12, No. 7. – С. 692–715. – DOI: https://doi.org/10.3390/ejihpe12070052.

3. Schuster C., Pinkowski L., Fischer D. Intra-Individual Value Change in Adulthood: A Systematic Literature Review of Longitudinal Studies Assessing Schwartz's Value Orientations // Zeitschrift für Psychologie (Journal of Psychology). – 2019. – Vol. 227, No. 1. – С. 42-52. – DOI: https://doi.org-/10.1027/2151-2604/a000355.

4. Shi L., Brown N. R. Beliefs About Transitional Events: The Effect of Experience and Life-Script Consistency // Frontiers in Psychology. – 2021. – Vol. 12: Article 727524. – DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.727524.

5. Міхеєва Л. В. Шляхи формування у старшокласників ціннісного ставлення до власного здоров'я // Науковий журнал «Psychology Travelogs». – 2021. – № 1. – С. 115-125. – DOI: https://doi.org/10.31891/PT-2021-1-10.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII: станом на 21.08.2025 р. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 – (дата звернення: 27.10.2025).

7. Тедескі Р. Дж., Мур Б. А., Фальке К., Голдберг Дж. Трансформовані травмою. Історії про посттравматичне зростання / Тедескі Р. Дж. та ін.; пер. з англ. Бідованець О. – Київ: вид. Бешуля О., 2025. – 208 с.

8. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу // Соціальна психологія : укр. наук. журн. / Укр. центр політ. менеджменту, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Центр соц. комунікацій, 2010. – № 1 (39). – С. 94–106. – ISSN 2078-189X.

КРАВЦОВА Вікторія Романівна,
курсант 333 навчальної групи
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник:
ГУЛА Віталій Вікторович,
старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4269-2749

ПРИКОРДОННИЙ КОНТРОЛЬ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В СЕКТОР БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В зв'язку з сучасними викликами національній безпеці України є необхідність модернізації системи прикордонного контролю відповідно до європейських стандартів та найкращих світових практик. В умовах гібридних загроз, активізації транскордонної злочинності та потреб євроінтеграційних процесів впровадження технологій штучного інтелекту в діяльність Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) набуває стратегічного значення [2, с. 3].

Сучасний прикордонний контроль характеризується зростанням пасажиропотоків, ускладненням способів порушення державного кордону та необхідністю забезпечення балансу між безпекою та зручністю перетину кордону. Провідні країни світу активно впроваджують ШІ-технології для вирішення цих завдань [4, с. 23].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про ефективність застосування штучного інтелекту в таких напрямах:

Біометрична ідентифікація та розпізнавання облич. Системи розпізнавання на основі ШІ забезпечують автоматичну ідентифікацію осіб за біометричними характеристиками з точністю до 99,5% [6, с.67]. Прикладом успішного впровадження є система e-Gates в аеропортах ЄС, яка скоротила час перевірки пасажирів на 40% [6, с. 72].

Інтелектуальний аналіз відеопотоків. ШІ-системи здатні в режимі реального часу аналізувати відеоматеріали з прикордонних камер спостереження, виявляючи підозрілу поведінку, несанкціоновані переміщення та потенційно небезпечні об'єкти. За даними Європейського агентства з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах (Frontex), такі системи підвищують ефективність виявлення порушень на 60% [4, с. 45].

Прогнозна аналітика ризиків. Алгоритми машинного навчання дозволяють аналізувати великі масиви даних для виявлення закономірностей та

прогнозування потенційних загроз [5, с. 156]. Система EUROSUR використовує ШІ для аналізу міграційних потоків та превентивного розгортання ресурсів прикордонних служб. [4, с. 51]

В контексті української специфіки впровадження ШІ-технологій у прикордонний контроль має враховувати особливості географічного розташування, довжину державного кордону (6992,98 км) [1, с.2] та сучасні безпекові виклики. Пріоритетними напрямами для ДПСУ мають стати:

Автоматизація прикордонного контролю в пунктах пропуску. Впровадження автоматизованих систем перевірки документів та біометричної ідентифікації дозволить скоротити час обробки одного пасажира з 3-5 хвилин до 30-60 секунд [3, с. 52], що особливо актуально для великих пунктів пропуску на кордоні з ЄС.

Інтелектуальні системи моніторингу кордону. Інтеграція ШІ з існуючими системами технічного контролю кордону (радіолокаційні станції, тепловізори, сейсмодатчики) забезпечить створення єдиної інтелектуальної мережі спостереження з можливостями автоматичного виявлення та класифікації загроз.

Аналіз ризиків та профілювання. Системи на базі ШІ можуть аналізувати дані про осіб, які перетинають кордон, виявляючи потенційно небезпечних осіб на основі множинних факторів ризику без порушення принципів недискримінації.

Регіональна специфіка західних областей України, де зосереджена основна частина євроінтеграційного пасажиропотоку, вимагає першочергового впровадження ШІ-рішень саме в цих регіонах.

Аналіз діяльності прикордонних загонів Львівської та Закарпатської областей показує, що автоматизація процедур контролю може підвищити пропускну спроможність пунктів пропуску на 35-40%.

Отже, штучний інтелект є ключовою технологією модернізації сучасних систем прикордонного контролю, що підтверджується досвідом провідних країн світу. Ефективність ШІ-рішень у прикордонному контролі залежить від інтеграції з існуючими інформаційними системами та адаптації до специфіки національних потреб безпеки. Впровадження ШІ-технологій вимагає комплексного підходу, що включає технічну модернізацію, навчання персоналу та удосконалення нормативно-правової бази

У найближчій перспективі (1-2 роки) доцільно реалізувати пілотні проєкти з використання біометричної ідентифікації у 3-5 найбільших пунктах пропуску на кордоні з країнами ЄС, а також інтегрувати алгоритми штучного інтелекту для розпізнавання в існуючі системи відеоспостереження прикордонних загонів.

У середньостроковій перспективі (3-5 років) важливим кроком стане впровадження комплексної інтелектуальної системи аналізу ризиків у всіх пунктах пропуску та створення централізованої платформи моніторингу державного кордону на базі Адміністрації ДПСУ.

У довгостроковій перспективі (5-10 років) передбачається повна автоматизація процедур прикордонного контролю для громадян України та країн ЄС, а також впровадження прогнозних моделей для аналізу міграційних потоків і завчасного розгортання ресурсів.

Для реалізації цих заходів необхідним є виділення фінансування на початковому етапі в межах 150-200 млн грн та створення у структурі ДПСУ спеціалізованого підрозділу, який опікуватиметься розвитком і впровадженням ШІ-технологій.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV

2. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, затверджена розпорядженням КМУ від 24.07.2019 № 687-р

3. Бондаренко О.М. Сучасні технології в прикордонному контролі: зарубіжний досвід та перспективи для України // Вісник Національної академії ДПСУ. 2023. № 3. С. 45-62

4. Frontex Annual Report 2023: Artificial Intelligence in Border Management. Warsaw: Frontex, 2024. 89 p.

5. Іващенко В.П., Петренко С.А. Інтелектуальні системи безпеки кордонів: теорія і практика. Київ: ВІТІ НТУУ «КПІ», 2023. 234 с.

6. EU Smart Borders Package: Implementation Guidelines. Brussels: European Commission, 2023. 156 p.

КУКЛИЧ Юлія Петрівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЧЕРВОНИЙ Павло Дмитрович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8172-7732

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО СЛУЖБИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Широкомасштабна агресія рф проти України проявила основні стрес-фактори, що впливають на психологічну готовність працівників поліції є: ризик для життя й здоров'я; граничний рівень фізичних навантажень;

несприятливий вплив природно-кліматичних і погодних умов; високий ступінь невизначеності; швидка динаміка й непередбачуваність зміни обстановки; необхідність функціонування поза нормальним для людини середовищем проживання; розлука із близькими людьми й неможливість впливати на процеси в родині у складних життєвих обставинах, що впливає на стабільний психоемоційний стан.

Академічний тлумачний словник української мови це поняття розкриває як стан готовності для здійснення певної дії або необхідність чи бажання зробити, що-небудь [2].

Під терміном «готовність» розуміється стан, який визначає здібність до успішного виконання певної діяльності і пов'язаний із свідомою спрямованістю на цю діяльність. Так, тлумачний словник української мови визначає це поняття як «стан готовності для виконання певної дії або необхідність чи бажання щось зробити» [8].

Проблема готовності до служби в екстремальних умовах, у тому числі і бойових є актуальною. Нині цей феномен досліджується як у військовослужбовців, так і в поліцейських.

Психологічна готовність до виконання бойових завдань представляється як сукупність певних психологічних властивостей та станів особистості, яка складається з особистісної та функціональної готовності [2, с. 7].

Дослідники Н. Агаєв, С. Васильєв та Є. Левіщенко вважають, що психологічна готовність до виконання бойових завдань є ключовим фактором в успішному виконанні військових обов'язків. Вона включає в себе різні аспекти. Збалансована і відповідно розвинута психологічна готовність допомагає військовослужбовцям ефективно виконувати свої обов'язки навіть в умовах надзвичайної складності та стресу, що є важливим фактором для забезпечення національної безпеки і оборони [1, с. 7].

С. Архипова й О. Бік у роботі з військовослужбовцями – учасниками антитерористичної операції, звільненими в запас встановили, що важливою складовою психологічної готовності є психологічна підготовка, яка включає в себе навчання стратегіям копінгу (способам управління стресом) та роботу з психологами чи консультантами для підтримки психічного здоров'я [4, с. 70].

В. Алещенко досліджував сутність психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. У структурі психологічної готовності виокремив наступні компоненти: мотиваційні, рівень розвитку мислення, комунікативні та організаторські здібності та запропонував курс спеціальної психологічної підготовки, компетентностей військовослужбовців до ведення бойових дій та шляхи її формування у ВВНЗ [2].

Г. Капосльоз до структури психологічної готовності включає такі компоненти: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінний, мобілізаційно-настрієвий [6, с. 50].

Дослідники А. Чайковський та О. Толмачов детально вивчали питання психологічної підготовки військових кадрів як ключового компонента їхньої бойової ефективності. Вони підкреслили, що успіх виконання бойових завдань залежить не лише від технічних навичок військовослужбовців, але й від їхньої психологічної стійкості, витривалості та морального духу. Психологічна підготовка включає не тільки загальні аспекти, такі як розвиток патріотизму, готовності до самопожертви, але й спеціальні методики, спрямовані на формування емоційно-вольових якостей. Вони запропонували інноваційні підходи, які включають моделювання бойових факторів та тренування в умовах, наближених до реальних. Особливий акцент зробили на розвитку командної взаємодії та морально-психологічної підтримки в колективах. Підтримка психологічної стійкості військово-службовців є важливою як під час виконання завдань, так і після завершення місії [10, с. 244].

Г. Капосльоз визначає психологічну готовність як компонент загальної готовності військовослужбовця, підрозділу до виконання службово-бойових завдань. Психологічно готовий військовослужбовець розуміє й усвідомлює відповідальність за результати своєї діяльності, бажає та здатен виконувати службово-бойові завдання й досягати необхідного результату в складних умовах бойової обстановки [6, с. 47].

Останні зміни, що внесені наказом МВС від 15.05.2023 року № 393 до наказу МВС № 88/2019 вже після повномасштабного вторгнення додали до функцій психологічної служби здійснення оцінки психологічної готовності працівників поліції до служби в екстремальних умовах, психологічний добір поліцейських до підрозділів, які беруть участь у відсічі і стримуванні збройної агресії рф на території України, забезпеченні публічної безпеки і порядку на деокупованих територіях [9, с. 324].

Психологічну готовність поліцейських досліджували Д. Тичина, А. Антощук, Р. Перцев. Вони вивчали психологічну готовність поліцейських до розслідування воєнних злочинів та обґрунтували необхідність підтримки правоохоронців у реальному воєнному конфлікті і виокремили необхідність зміцнення психічного здоров'я, розвитку стресостійкості та навчання подоланню труднощів [7].

С. Андрієнко пропонує для формування психологічної готовності поліцейських методи психологічної підтримки, до складу яких входять регулярні тренінги, що моделюють реалістичні бойові сценарії. Це дозволяє поліцейським навчатися ефективно діяти в умовах підвищеного стресу та співпрацювати з іншими членами команди для досягнення успіху в критичних ситуаціях. Основна увага зосереджується на питаннях надання першої психологічної допомоги потерпілим, що дозволяє співробітникам

правоохоронних органів не лише ефективно виконувати свої службові обов'язки, але й зберігати довіру громадян до державних структур.

Виокремлено довгострокову психологічну підтримку працівників правоохоронних органів, яка передбачає впровадження системи професійної допомоги для співробітників, які працюють у зоні бойових дій. Важливою складовою цієї підтримки є запобігання розвитку посттравматичних стресових розладів та інших психічних порушень, які можуть впливати на загальний рівень безпеки та ефективності служби. Психологічна підготовка поліцейських в умовах гібридної війни є ключовим елементом у забезпеченні їхньої здатності ефективно діяти, зберігаючи при цьому власне психічне здоров'я та допомагаючи громаді, яку вони захищають [3].

В свою чергу М. Котик та І. Арендачук указують, якщо людина сильно орієнтована на успіх і має високу готовність до ризику, то вона рідше потрапляє в нещасні випадки, ніж та, яка має високу готовність до ризику, але не має високої мотивації до уникнення невдач. І, навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), то це перешкоджає настрою на успіх, а отже – досягненню мети [11, с. 35].

Звичайна готовність часто буває у людини перед роботою, до якої він звик і до якої в даний час не пред'являється підвищених вимог. Стан підвищеної готовності викликається новизною і творчим характером роботи, особливим стимулюванням, хорошим фізичним самопочуттям. Знижена готовність може викликатися сильною і неконтрольованою емоційністю особистості і проявляється у відволіканні уваги, незібраності, помилкових діях.

Погані гігієнічні умови, монотонність в роботі послаблюють стан готовності. Виникнення надзвичайно відповідальних або небезпечних умов може не тільки понизити, а й дезорганізувати готовність. Тому готовність людини до будь-якої роботи слід розглядати з урахуванням природи таких станів, як стрес і фрустрація [5, с. 10].

Таким чином, готовність до служби в екстремальних умовах військовослужбовців та поліцейських широко досліджується в умовах війни, вдосконалюється психологічна підготовка у формуванні психічної стійкості та психологічної готовності військовослужбовців і поліцейських не тільки до професійної діяльності, а й після виконання службових завдань.

Список бібліографічних посилань

1. Агаєв Н. А, Васильєв С. О., Левіщенко Є. І. Особливості впровадження методологічних підходів армій країн НАТО в практику психологічної підготовки військовослужбовців ЗС України. *Вісник Національного університету оборони України.* 2019. Випуск 3 (53), с. 5–15.

2. Алещенко В. І. Формування психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. *Вісник Національного університету оборони України* 4 (74) / 2023.

3. Андрієнко С. С. Психологічна підготовка та підтримка співробітників правоохоронних органів в умовах гібридної війни. *Публічне управління та адміністрування* № 4 (110) 2024 DOI: https://doi.org/10.26642/jen-2024-4(110)-103-108

4. Архипова С., Бік О. Соціальна робота з військовослужбовцями - учасниками антитерористичної операції, звільненими в запас. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. № 6 (344), Ч. І. с. 64–77.

5. Головне управління морально-психологічного забезпечення. (2021). Стандарт індивідуальної підготовки Психологічна підготовка : навчальний курс (СТІ 000Г.22Л). Збройні Сили України. https://MR-z-PsPidh-2021.pdf (dovidnykmpz.info) (Дата звернення: 21.10.2025)

6. Капосльоз Г. Психологічна готовність військовослужбовців до бойової діяльності: системний підхід щодо діагностування, формування та підтримання станів. *Вісник Національного університету оборони України*, (2023). 72 (2), 47–57.

7. Тичина Д., Антощук А., Перцев Р. Психологічна готовність поліцейських до розслідування воєнних злочинів. *Юридична психологія*. 2024. № 2 (35). С. 25–33.

8. Шагар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків, 2007. 597 с.

9. Шило С. М. Адміністративно-правові засади професійної психологічної підтримки працівників Національної поліції України в умовах війни. Електронне наук. вид. «Аналітично-порівняльне правознавство» Вип. № 03, 2025, ч. 2, С. 321–325

10. Чайковський А. Р. Толмачов О. А. Психологічна підготовка військових кадрів: сучасні методики та підходи в контексті державного управління у сфері безпеки. *Публічне управління і адміністрування.* 2024 р., № 1. С. 244–250.

11. Психологічна готовність до ризику військовослужбовців Національної гвардії України : монографія / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. – Харків : НАНГУ, 2019. – 257 с.

ЛАСТІК Катерина Анатоліївна,
слухачка магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

ЕФЕКТИВНІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЯК РЕСУРС ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила глибоку та багатовимірну психотравматизацію суспільства. Порушення базових почуттів безпеки, втрата близьких, руйнування житла, вимушена міграція та тривале перебування у стані загрози формують значні виклики для психічного здоров'я громадян. Особливо вразливою є професійна категорія, діяльність якої безпосередньо пов'язана з реагуванням на надзвичайні події, збройні конфлікти та екстремальні ситуації. До таких належать співробітники правоохоронних органів, що виконують завдання із забезпечення громадської безпеки, підтримання правопорядку, протидії злочинності, а також взаємодіють із травмованими громадянами, працюють у виснажливому оперативному режимі та постійно стикаються з небезпекою.

У сучасному науковому дискурсі утверджуються підходи, що розглядають не лише подолання травми, а й можливості її трансформації у напрямі особистісного зміцнення та професійного зростання. Концепція посттравматичного зростання (ПТЗ) описує здатність індивіда до формування нових цінностей, поглиблення життєвого сенсу, розвитку психологічної та духовної зрілості після пережитих кризових подій. Р. Тедескі та Л. Калхун наголошують на тому, що ПТЗ не є автоматичним наслідком страждання, а потребує активних внутрішніх процесів осмислення, переоцінки й адаптивного копінгу. Базова ідея полягає у тому, що кризові ситуації можуть призводити не лише до дистресу, а й до якісних змін особистості, які перевищують рівень функціонування до травми [4; 5].

ПТЗ формується як результат складного діалектичного процесу: руйнування базових уявлень про світ, внутрішній психологічний конфлікт і подальша когнітивно-емоційна перебудова, що сприяє появі нових сенсів та життєвих орієнтирів [4]. У моделі Дж. Джанофф-Бульман (1992) підкреслено, що травма порушує фундаментальні переконання щодо справедливості, передбачуваності та безпечності світу. Відновлення цих переконань

потребує активного когнітивного зусилля, переосмислення досвіду та інтеграції нового смислового змісту.

У моделі Р. Лазаруса та С. Фолькман (1984) копінг розглядається як свідомий процес подолання стресу через проблемно-орієнтовані та емоційно-орієнтовані стратегії. Стратегії копінгу включають проблемно-орієнтований підхід, емоційно-орієнтовану регуляцію та прийняття ситуації. Обираючи відповідні стратегії, людина або зберігає функціонування, або ризикує розвинути стресові розлади. Для працівників правоохоронних структур найбільш релевантними є механізми, що забезпечують швидке відновлення контролю, підтримання виконавчих функцій, саморегуляцію та професійну стабільність.

Діяльність персоналу правоохоронних органів передбачає високий рівень відповідальності та регулярну взаємодію з потенційно небезпечними ситуаціями. Це формує потребу у своєчасній психологічній підтримці, розвитку життєстійкості та емоційної саморегуляції. У дослідженнях Я. Пономаренко показано, що моральна стійкість, здатність до конструктивного прийняття рішень і підтримка професійної ідентичності виступають ключовими чинниками адаптації та стійкості силових підрозділів [1; 2]. Дослідження військовослужбовців також підтверджують зв'язок між адаптивним копінгом і розвитком відповідальності, рефлексивності, етичної стабільності та професійної зрілості [1].

О. Сандал акцентує на ролі регуляції емоцій і контролю емоційних реакцій як передумові успішного подолання травматичного досвіду та запобігання хронічному стресу [3]. Інтенсивні умови служби потребують поєднання емоційного самоконтролю, функціональної мобілізації та доступу до соціальної підтримки.

Системна психологічна підтримка персоналу правоохоронних органів має бути спрямована не лише на подолання наслідків травматичних подій, а й на формування довготривалої психологічної стійкості, здатності до ефективного самовідновлення і професійного функціонування у складних умовах. Вона має охоплювати багаторівневий комплекс заходів, що інтегрує організаційні, індивідуальні та групові формати впливу, а також забезпечує безперервність психологічного супроводу на різних етапах службової діяльності. До ключових напрямів такої системи належать:

Тренінги стресостійкості та кризової психологічної готовності, спрямовані на розвиток оперативних навичок протидії стресу, утримання концентрації, збереження контролю та прийняття рішень у високостресових ситуаціях.

Модулі емоційної регуляції та самоконтролю, що включають практики усвідомленості, техніки когнітивного переформулювання, роботу з імпульсивними реакціями та емоційним виснаженням, з метою профілактики емоційного вигорання та психологічної дезорганізації.

Програми сенсотворення і зміцнення професійної ідентичності, які формують усвідомлення ролі поліцейського як суб'єкта захисту держави і громадян, підтримують відчуття місійності, внутрішньої гідності, моральної стійкості та професійної суб'єктності. Такий підхід сприяє перетворенню травмуючого досвіду на ресурс внутрішнього зростання.

Супервізійні групи, групи колегіальної підтримки та психологічного дебрифінгу, що забезпечують можливість безпечного обговорення пережитих ситуацій, нормалізації стресових реакцій, попередження ізоляції та деперсоналізації, а також підсилюють командне згуртування і довіру.

Алгоритми відновлення саморегуляції в екстремальних ситуаціях, які передбачають відпрацювання дій в умовах гострого стресу, використання самодопомоги і взаємодопомоги, навчання розпізнаванню ранніх ознак психоемоційного виснаження та своєчасного звернення до підтримки.

Психологічний моніторинг та раннє виявлення дезадаптивних проявів, що включає скринінг стресових реакцій, втрати мотивації, емоційного вигорання, ризикованої поведінки, асоціальних реакцій і суїцидальних тенденцій.

Упровадження програм морально-ціннісної підтримки та етичної саморегуляції, що сприяють підтриманню моральної цілісності, запобігають моральним травмам і «внутрішньому виснаженню совісті», зберігають відчуття справедливості та професійної честі [1].

Реалізація таких підходів забезпечує не лише профілактику психотравматичних наслідків, а й формує високий рівень психологічної компетентності поліцейського, підсилює його здатність протистояти складним обставинам, приймати відповідальні рішення та зберігати етичну сталість навіть у кризових умовах. З огляду на сучасні виклики війни, подібні програми мають бути системно інтегровані в професійну підготовку, оперативну діяльність і постслужбову підтримку правоохоронців.

Отже, психологічно зрілий та адаптивний копінг виступає ключовим внутрішнім ресурсом працівників правоохоронних органів у воєнний період. Системне формування когнітивної гнучкості, навичок саморегуляції, підтримка професійної ідентичності та доступ до колегіальної допомоги створюють основу для трансформації травматичного досвіду у конструктивні особистісні та професійні зміни.

Список бібліографічних посилань

1. Пономаренко Я.С. Специфіка моральних засад у військовослужбовців з різним рівнем агресивності. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. №5(33). С. 1430–1438.

2. Пономаренко Я. С., Філоненко В. М. Гендерні та дислокаційні модальності професійної життєстійкості військовослужбовців. *Наукові записки. Серія: Психологія.* 2025. №2 (8). С. 107–112.

3. Сандал О. С. Особливості емоційних стилів у осіб з травматичним досвідом: дис. канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2023. 215 с.

4. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15. Issue 1. P. 1–18.

5. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*. 1996. Vol. 9. P. 455–471.

ЛЕБЕДЬ Олексій Станіславович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-2514-182X
Науковий керівник:
ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПСИХОЛОГА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Натепер професія психолога є однією із найбільш актуальних та затребуваних. Це є свідченням того, що психологічна наука стала соціально визнаною, у суспільстві з'явилася потреба у кваліфікованій професійній допомозі.

Психолог Національної гвардії провадить свою діяльність *на принципах* задекларованих у етичному кодексі психолога – принцип професійної компетентності, принцип не нанесення шкоди, принцип неупередженості, принцип конфіденційності, принцип позитивно орієнтованої активності психолога.

Відповідно до законодавства та інших нормативно-правових актів, психолог Національної гвардії у процесі службової діяльності виконує такі завдання:

- організація та проведення професійно-психологічного відбору кандидатів для проходження військової служби в НГУ, навчання у вищих військових навчальних закладах, навчальних військових частинах (центрах), військовослужбовців перед призначенням на вищі посади;
- надання допомоги командирам (начальникам) військових частин з питань створення ефективної системи підтримання психологічної готовності, стійкості та надійності особового складу для виконання службово-бойових завдань;

- психологічний супровід військовослужбовців під час виконання службово-бойових завдань;
- психологічний скринінг, експрес-діагностика психоемоційних станів військовослужбовців, їх готовності до виконання службово-бойових завдань;
- психологічна підтримка та допомога військовослужбовцям після виконання службово-бойових завдань в екстремальних умовах;
- упровадження новітніх психологічних і психотренінгових технологій, зокрема за напрямами службово-бойової діяльності для вивчення, оцінки і прогнозування професійної діяльності особового складу;
- проведення соціометричних та соціально-психологічних досліджень військових колективів, вивчення та моніторинг соціально-психологічного клімату та згуртованості колективу;
- здійснення психологічного аналізу причин та умов травматизму, загибелі особового складу НГУ та підготовка рекомендацій щодо їх попередження;
- проведення психопрофілактичної роботи, спрямованої на збереження, зміцнення і відновлення психологічної безпеки та психологічного здоров'я особового складу;
- виконання комплексу заходів з психологічної допомоги, підтримки та реабілітації військовослужбовців;
- науково-дослідницьке та методичне супроводження виконання основних завдань підрозділами психологічної служби.

Професія психолога належить до типу професій «людина – людина», а, отже, реалізація вказаних завдань професійної діяльності завдяки розвиненій комунікативній компетентності.

Комунікативна компетентність у професії психолога забезпечує процес комунікації, побудову ефективної комунікативної дії у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії, успішне функціонування в професійному середовищі.

О. Лозова та ін. у комунікативній компетентності психолога виділяють три блоки компонентів: комунікативні особистісні якості; володіння технікою спілкування – навички та вміння здійснення окремі комунікативні дії; володіння методикою і тактикою спілкування – уміння будувати спілкування в цілісних ситуаціях професійної діяльності [1].

Отже, комунікативна компетентність є фундаментом і невід'ємною складовою професійної компетентності психолога. При чому рівень комунікативної компетентності певною мірою визначає рівень професійної компетентності психолога.

Професійна компетентність психолога визначається уміннями виконувати виробничі функції та вирішувати типові задачі професійної діяльності.

В освітньо-професійній програмі першого (бакалаврського) рівня «Психологічне забезпечення службово-бойової діяльності підрозділів НГУ»

за спеціальністю 053 «Психологія» визначено такі компетентності психолога НГУ**:**

- здатність планувати, організувати й особисто здійснювати основні заходи психологічного забезпечення в НГУ відповідно до напрямів професійно-психологічного відбору, професійно-психологічної підготовки, психологічного супроводу виконання службово-бойових завдань;
- вивчення соціально-психологічного клімату у військових колективах, психологічної оцінки надзвичайних подій;
- здатність аналізувати управлінську діяльність керівників підрозділів, надавати психологічні рекомендації щодо її оптимізації;
- здатність планувати і здійснювати заходи психологічного відновлення військовослужбовців після перебування в психотравмуючих обставинах.

Значущим для нашого дослідження є напрацювання дослідників В. Васищев, С. Іщенко, Р. Любчич, О. Міршук, М. Товма, які виокремили такі групи професійно-важливих якостей військового психолога:

- соціально-значущі (гуманістична спрямованість особистості, громадянська позиція, моральність, бажання працювати, усвідомлення важливості професійної діяльності та ін.);
- професійно-інтелектуальні (зацікавленість у професійній підготовці, ерудованість, розвиток професійного мислення та ін.);
- моральні якості (патріотизм, розвинута правосвідомість, високий рівень соціальної відповідальності, чесність, цивільна мужність, совісність, принциповість, обов'язковість, сумлінність, ретельність, переваження мотивів соціальної значимості у сфері професійної діяльності);
- комунікативні якості (уміння встановлювати психологічний контакт; корегувати й управляти процесом взаємодії; толерантне, тактовне і ввічливе поводження з іншими людьми, колегами, підлеглими);
- організаторські і лідерські якості (впевненість у собі, цілеспрямованість, здатність до планування своїх дій та встановлення порядку їх виконання, уміння впливати на інших, уміння брати на себе відповідальність за прийняті рішення),
- емоційно-вольові (здатність долати труднощі, відповідальність, врівноваженість, дисциплінованість, емоційна стійкість, самоконтроль);
- професійно-поведінкові (дисциплінованість, відповідальність, самостійність, ініціативність, наполегливість, сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів та ін.);
- професійно-особистісне самовдосконалення (непримиренність до недоліків у собі та інших, здатність до адекватної самооцінки, культура професійної діяльності та ін.) [2; 3].

Отже, комунікативна компетентність є фундаментом і невід'ємною складовою професійної компетентності психолога. При чому рівень

комунікативної компетентності певною мірою визначає рівень професійної компетентності психолога.

Список бібліографічних посилань

1. Лозова О. М. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : монографія / авт. кол.; під наук. ред. Лозової О. М. Вінниця: Віндрук, 2014. 184 с.

2. Любчич Р. І. Психологічні та педагогічні аспекти професійної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). С. 138-142.

3. Товма М. І., Іщенко С. О., Міршук О. Є., Васищев В. С. Основні напрямки діяльності заступника командира підрозділу по роботі з особовим складом: навч. посіб. Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2017. 100 с.

ЛИСИЦЬКИЙ Микола Юрійович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-6366-6238
Науковий керівник:
ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

ЗМІСТ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державні освітні стандарти вказують на необхідність формування у студентської молоді сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самоосвітнього наукового пізнання. Ці вимоги знаходять відображення в сучасних освітніх стандартах, які орієнтовані на підготовку юристів, здатних до безперервного професійного самовдосконалення та саморозвитку. Це обумовлює необхідність розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх юристів як важливої умови якісної професійної підготовки фахівців юридичного профілю.

Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема формування самоосвітньої компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки є малодослідженою і представлена незначною кількістю досліджень.

У науково-педагогічному аспекті феномен самоосвітньої компетентності здебільшого досліджується у контексті ключових компетентностей.

Наприклад, експерти програми «DeSeCo» (Definitionand Selection of Competencies) ключовими компетентностями фахівця визначають: здатність діяти самостійно; уміння використовувати засоби самостійно; функціонування в соціально неоднорідних групах [3].

Для майбутніх юристів самоосвітня компетентність є професійно значущою, оскільки не залежно від сфери діяльності юриста (адвокат, суддя, прокурор та ін.) йому доводиться працювати з великим обсягом різноманітної інформації та нормативно-правовою базою, яка постійно оновлюється. Юрист повинен володіти уміннями планувати, організовувати і регулювати власну освітню діяльність, застосовувати результати самоосвітньої діяльності в конкретних ситуаціях професійної діяльності.

Самоосвітня компетентність (уміння вчитися впродовж життя) є провідною для майбутніх юристів**,** оскільки від її сформованості залежить не тільки успішність навчання студентів, а й розвиток інших професійних компетентностей. Це вимагає цілеспрямованого і системного формування у студентів умінь і навичок самоосвітньої діяльності.

Заклади вищої освіти є тією ланкою, де формується самоосвітня компетентність особистості. Саме тому одним з пріоритетних завдань сучасної вищої юридичної освіти є розвиток у студентів здатності до самоорганізації, саморозвитку, самовиховання, самоосвіти. Ці характеристики складають основу самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця, результатом розвитку якої є спроможність самостійно й творчо розв’язувати професійні завдання.

Проте освітня практика свідчить, що студенти не володіють достатніми самоосвітніми вміннями і навичками, не завжди прагнуть до самостійної пізнавальної діяльності, а викладачі, у свою чергу, не мають повного уявлення про важливість самоосвітньої діяльності студентів для їх майбутньої професійної діяльності і тому не проводять спеціальної, систематичної роботи в цьому напрямку.

Для майбутніх юристів самоосвітня компетентність є професійно значущою, оскільки не залежно від сфери діяльності юриста (адвокат, суддя, прокурор та ін.) йому доводиться працювати з великим обсягом різноманітної інформації та нормативно-правовою базою, яка постійно оновлюється. Юрист повинен володіти уміннями планувати, організовувати і регулювати власну освітню діяльність, застосовувати результати самоосвітньої діяльності в конкретних ситуаціях професійної діяльності.

Самоосвітня компетентність передбачає: самостійну діяльність студентів щодо застосування отриманих знань, трансформацій їх в різні форми; самостійну діяльність студентів з визначення критеріїв оцінювання певних об’єктів; самостійне визначення об’єму, змісту завдання для опрацювання; самостійну діяльність щодо поповнення своїх знань з різних

джерел; самостійний пошук помилок, труднощів в процесі пізнавальної діяльності; закріплення знань на практиці.

Аналіз досліджень вчених (І. Жукевич [1], Р. Перкатий [2]) з проблеми пошуку сучасних та ефективних засобів формування самоосвітньої компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки свідчить, що:

- питання організації процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки вивчено недостатньо;
- недостатньо розроблені методологічні підходи та не визначені принципи щодо забезпечення процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки**;**
- у процесі викладання навчальних дисциплін недостатньо уваги приділяється плануванню, організації, керівництву та контролю самостійної роботи майбутніх юристів**;**
- недостатньо використовуються інтерактивні методи навчання та інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі;
- відсутні науково-методичні розробки, які б були змістовно та процесуально орієнтовні на формування самоосвітньої компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки.

Оскільки самоосвітня компетентність – це здатність студента самостійно здійснювати різні види навчальної діяльності, дослідники виокремлюють комплекс самоосвітніх вмінь студентів:

- навчально-організаційні вміння (уміння працювати за алгоритмом, самостійно складати алгоритм, гігієна праці, тайм-менеджмент, вміння працювати в колективі);
- навчально-інформаційні вміння: орієнтуватися у змістовій побудові наукової та навчальної літератури (підручників, навчальних посібників, енциклопедій, словників, довідників) та інших інформаційних джерел, володіння різними способами читання, складання плану, рецензії, конспекту, вміння користуватися електронними ресурсами для пошуку інформації та ін.;
- навчально-комунікативні вміння (володіння монологічною та діалогічною мовою, уміння управляти увагою, володіння прийомами запам'ятовування інформації);
- навчально-інтелектуальні вміння (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, вміння виконувати творчі завдання).

Узагальнюючи підходи різних учених з даної проблеми, дійшли висновку, що самоосвітня компетентність майбутніх юристів **–** це динамічна інтегративна характеристика особистості, що обумовлена мотиваційно-ціннісним ставленням до самоосвіти і прагненням до самовдосконалення, яка реалізується шляхом самостійної пізнавальної діяльності і дозволяє досягти певних особистісно значущих освітніх, культурних та професійних цілей. Самоосвітня компетентність сприяє оволодінню студентами

вміннями і навичками самостійного здобуття знань з метою їх застосування у навчальній та подальшій професійній діяльності.

Враховуючи складний характер досліджуваного феномену, вважаємо, що формування самоосвітньої компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки необхідно здійснювати комплексно, цілеспрямовано і поетапно, створюючи в освітньому процесі науково обґрунтовані педагогічні умови.

Список бібліографічних посилань

1. Жукевич І. М. Формування готовності до самоосвіти курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України: автореф. …дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2016. 21 с.

2. Перкатий Р. М. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх офіцерів Національної поліції у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. Чернігів, 2017. 20 с.

3. Definitionand Selectionof Competencies. Country Contribution Process: Summaryand Country Reports. OESD. University of Neuchatel. October 2001. 279 p.

ЛИСЮК Артьом Миколайович,
курсант групи ННІ1-24-203Пр
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-2926-9922
Науковий керівник:
ЛЯСКА Оксана Петрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6943-8957

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ МЕТОДИК ДЛЯ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку України, визначений повномасштабним вторгненням рф на Україну та введенням воєнного стану, висуває безпрецедентні завдання до всіх силових структур, які відповідальні за безпеку та правопорядок. Національна поліція України є одним із важливих правоохоронних органів, які забезпечують ці вимоги. В умовах, коли службова діяльність поліцейських невіддільно пов’язана з ризиком, високим рівнем стресу та постійної загрози, надзвичайно важливим стає завданням

не лише професійної, а й психологічна підготовка курсантів до службової діяльності. Здобувачі освіти ризиконебезпечних спеціальностей повинні бути готові до виняткової психологічної стійкості, здатності приймати рішень в екстремальних умовах та ефективно контролювати власні емоційні реакції.

Хоча традиційні методики навчання залишаються важливими, вони часто не спроможні повною мірою відтворити екстремальні, напружені та динамічні умови, притаманні службовій діяльності підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану. Це створює певний розрив між теоретичною базою та практичною психологічною готовністю до реальних викликів, таких як діяльність в зоні бойових дій, надання допомоги постраждалим від обстрілів чи протидія масовим порушенням громадського порядку. Недостатня психологічна підготовка може призвести до емоційного вигорання правоохоронців, прийняття помилкових рішень та розвитку посттравматичних стресових розладів. У цьому контексті, технології віртуальної реальності постають як потужний та інноваційний інструмент, який здатний ефективно подолати значні фізичні та особистісні бар'єри.

Віртуальна реальність – це застосування комп'ютерних інструментів для створення змодельованого середовища [1]. Технологія віртуальної реальності оживає і стає доступною завдяки досконалій техніці. Для візуалізації виводиться 3D-відео, яке корегується, залежно від показів датчиків, що фіксують повороти голови і передають дані в обчислювальну систему. В результаті користувач може вільно оглядати віртуальну реальність та відчути себе в ній, як в справжньому світі. Завдяки технології віртуальної реальності можна відтворити будь-яке середовище на основі введеними даними [2, с. 318].

Віртуальна реальність – досить гнучка комп'ютерна технологія. Вона застосовується у двох основних напрямках: з одного боку, вона створює надзвичайно реалістичне середовище і використовується як основа різноманітних тренажерів, а з іншого, – це засіб візуалізації світу. Крім того, технології віртуальної реальності дозволяють використовувати як для моделювання потенційно можливих сценаріїв у межах тренувань, так і для відтворення реальних ситуацій [3, с. 106].

Виходячи з означеного, можна стверджувати, що технології віртуальної реальності можуть допомогти у формуванні психологічної стресостійкості курсантів. За її допомогою можна відтворювати стресові сценарії, які дадуть змогу занурити майбутнього правоохоронця у реалістично відтворену ситуацію, яка може бути пов'язана з бойовими діями, масовими правопорушеннями, роботою під обстрілами, наданням допомоги постраждалим в умовах високого ризику, що може сприяти виробленню певного імунітету до стресу шляхом поступової та контрольованої експозиції до тригерних факторів.

Крім того, можна створювати сценарії, які дадуть змогу відпрацювувати емоційний контроль, де у віртуальному середовищі курсанти зможуть тренувати навички саморегуляції, прийняття рішень в умовах обмеженого часу та емоційного тиску, а також вчитися підтримувати спокій та концентрацію уваги під час критичних подій.

Ключовою перевагою такого виду інновацій в навчанні, як зазначив А. Порохнявий, є можливість отримати практичний досвід у безпечних умовах та розвинути навички, які можуть виявитися важливими на полі бою [4, с. 640]. На відмінну від традиційних навчань на полігоні, віртуальна реальність зменшить ризик травмування.

Після завершення симуляційних тренувань курсант може провести детальний психологічний аналіз події, відрефлексувати свою реакції, дії та схвалені рішення, що є важливими для закріплення правильних психологічних моделей поведінки та підвищення загальної стійкості особового складу.

Щодо впровадження в освіту віртуальної реальності, то думки науковців сходяться на ефективності її впровадження в освіту. До прикладу, О. Хмельницька стверджує про перспективність використання віртуальних технологій в освітньому процесі. Авторка підкреслює, що збалансованість таких компонентів, як програмне забезпечення, технічні характеристики обладнання, індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти та кваліфікацію викладацького складу, сприятимуть створенню ефективних та оптимальних умов для впровадження віртуальних технологій в освітній процес [5]. Я. Слупська і О. Шкуренко відзначають, що імерсивні технології сприятимуть покращення розуміння та запам'ятовування засвоєного матеріалу, дозволяють здобувачам вищої освіти відчувати навчання від першої особи, бачити все, що відбувається навколо них [6].

Дотримуємося тієї думки, що віртуальна реальність може не лише тренувати психологічну стійкість, але й проводити психологічну реабілітацію для розвантаження психіки та відновлення емоційного стану осіб які перебували в зоні бойових дій.

Даний вид терапії вже проводився у 118-й окремій механізованій бригаді, що веде бойові дії на Запорізькому напрямку. Сеанси медитації в VR-окулярах займають від пів години до 1 години часу та використовується, зокрема, для лікування військових з посттравматичним стресовим розладом, тривогою і фобіями. Під кожного пацієнта налаштовують індивідуальні процедури під його показники. Наприклад, якщо військовий прагне відчувати себе серед природи, то йому створюють відповідний віртуальний світ. Далі застосовують релаксаційні технології, дихання, медитацію. Перед початком терапії, військові психологи ретельно працюють з людиною, збирають про неї інформацію, проводять оціннювання, тестування проводять, індивідуальне інтерв'ю і спілкуються на рахунок майбутніх цілей, щоб визначити очікування від терапії. На основі цієї інформації створюють план лікування [7].

Цей вид підготовки також використовується для бійців спецпідрозділів Національної поліції України. За даними Офіційного вебпорталу Національної поліції України, інноваційну технологію, таку як VR-окулярів, фахівці сектору психологічного забезпечення УКЗ ГУНП в Хмельницькій області застосовують у межах когнітивно-поведінкової терапії [8]. Ця програма спрямована на психоедукацію, розслаблення, роботу з емоціями, увагою, тривожністю та сприйняттям себе тут і зараз. Саме цього потребують правоохоронці, які повернулись з фронту, для того, щоб ефективно інтегруватися назад у мирне середовище та перейти до буденного життя серед колег та сім'ї. Психологи посилили ефект занурення у розслаблюючі віртуальні пейзажі за допомогою ароматерапії. Для кожної релаксаційної сесії вони намагаються підібрати аромат, що відповідає зображенню в VR-окулярах. Якщо це, наприклад, гори, вони запалюють свічку з ароматом гірського повітря, якщо ж океан, то використовують заспокійливі морські запахи. Такі віртуальні сесії психологічної реабілітації викликають велике захоплення у учасників. Жартома бійці навіть порівнюють їх з невеликою відпусткою з можливістю побувати там, де ніколи ще не був [9].

Підводячи підсумок, констатуємо: віртуальна реальність є не просто інноваційною технологією, а важливим інструментом для забезпечення психологічної стійкості та підвищення бойової готовності курсантів Національної поліції України, особливо в умовах війни та воєнного стану.

Для досягнення максимального ефекту доцільно створити центр VR-стресостійкості на базі закладів вищої освіти Національної поліції України. Ці центри повинні бути оснащені модульними VR-комплексами, здатними моделювати різні сценарії по різної складності, інтегрованими для відстеження пульсу та рівня стресу курсанта Національної поліції України. Впровадження цієї системи має відбуватися як обов'язковий елемент навчальної програми для курсантів Національної поліції України, а також як тренінгові програми підготовки для діючих працівників Національної поліції України.

Список бібліографічних посилань

1. What is virtual reality: definitions, devices and examples [What is virtual reality: definitions, devices and examples]. Available at: https://www.marxentlabs.com/what-is-virtual-reality/.

2. Матюшкова Т. Н. Технології віртуальної та доповненої реальності у криміналістиці: переваги запровадження в навчальний процес. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ). 2020. С. 318–320. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b12a0989-6c35-47a9-91d8-96d20147c02f/content?trackerId=afc5c2f926033e50.

3. Сарафанюк Е. І. Віртуальна реальність як феномен віртуальної дидактики / Е. І. Сарафанюк // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. – 2008. – № 4-5. – С. 106-108. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/5408.

4. Порохнявий А. Сучасні питання фізичної підготовки та фізичного виховання курсантів і студентів зво зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС). 2024. Частина ІІ. С. 640-641. URL: https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/13977/1/299.pdf .

5. Хмельницька О. Застосування імерсивних технологій як прогресивний напрям модернізації професійної освіти. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. 2023. № 2. С. 191–197. DOI: https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-191-197.

6. Слупська Я.О., Шкуренко О.В. Застосування віртуальної реальності (VR) у освіті. «Молодий вчений». 2022. № 9 (109). С. 82–88. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5570/5453.

7. На Запоріжжі за допомогою окулярів віртуальної реальності проводять психологічну реабілітацію бійців. Сайт Суспільне Запоріжжя. URL: https://suspilne.media/zaporizhzhia/767523-na-zaporizzi-za-dopomogou-okulariv-virtualnoi-realnosti-provodat-psihologicnu-reabilitaciu-bijciv/.

8. Компанія Aspichi. URL: https://jobs.dou.ua/companies/aspichi/.

9. У Хмельницькому поліцейські психологи почали застосовувати віртуальну реальність в психологічній реабілітації бійців спецпідрозділів. Офіційний вебпортал Національної поліції України. URL: https://npu.gov.ua-/news/u-khmelnytskomu-politseiski-psykholohy-pochaly zastosovuvaty-virtualnu-realnist-v-psykholohichnii-reabilitatsii-biitsiv spetspidrozdiliv.

МАЛАШЕНКО Юлія Андріївна,
слухачка магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002 -0716-9736

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ «ГНУЧКИХ НАВИЧОК» (SOFT SKILLS) У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Характерною ознакою сучасності є поява значної частини жінок в правоохоронних органах. У низці служб (наприклад, слідчих апаратах, підрозділах ювенальної превенції) вони вже суттєво потіснили чоловіків. У професійній реальності на сьогодні актуалізується потреба в універсальній

формі атестації фахівців у галузі правоохоронної діяльності як маркера рівня сформованості універсальних та професійних компетенцій. Правоохоронець, як елемент системи суспільних та професійних зв'язків є носієм сукупності соціальних систем, а «гнучкі навички» Soft Skills можуть синтезуватися в правоохоронній діяльності, оскільки саме правоохоронець повинен вміти налагоджувати контакт з людьми, доступно висловлювати свої думки, володіти управлінськими та лідерськими якостями, успішно вирішувати конфліктні ситуації тощо.

На сьогодні професійні компетенції не тільки переплітаються, а й набувають нового сенсу у розрізі дослідження «гнучких навичок» (Soft Skills) у професійній діяльності поліцейських. Це пов'язано з тим, що саме гнучкі навички дозволяють розвивати особистісний та професійний потенціал поліцейського, адаптуватися до вимог професійної діяльності, сприяти вибору особистісної траєкторії розвитку. Особливої актуальності це набуває в сучасних умовах бо ключові компетенції формуються через адаптацію до нових умов, розвиток стійкості та вміння вирішувати нестандартні завдання. Важливу роль відіграють також такі комунікативні навички як здатність приймати швидкі рішення та стресостійкість.

Уточнюючи сутність та типологію Soft Skills правоохоронців, О. Марченко вважає, що вони працюють з людьми і мають користуватися гнучкими навичками щодня для ефективного виконання своїх обов'язків (профілактичною роботою з населенням, опитуванням свідків, потерпілих, правопорушників тощо). Нею виокремлено вміння, які є актуальними для працівників правоохоронних органів: 1) соціально-комунікативні навички, які включають поважне ставлення до оточуючих, адекватну поведінку в різних ситуаціях, часто суперечливих, вміння попереджати та розв'язувати конфлікти; наявність базових знань у галузях психології та етики спілкування, розвиток на належному рівні навичок вербальної (усної, письмової) та невербальної комунікації: 2) уміння працювати з інформацією, критичне мислення які відносяться до навичок мислення високого рівня,що гарантують виокремлення проблеми, збір інформації з різних джерел, прийняття виваженого рішення; 3) навички самоорганізації, які інтегрують самоконтроль, позитивну самооцінку, стресостійкість [1].

О. Хоменко в своїх працях робить акцент на соціальних навичках, що допомагають людям ладнати один з одним (повагу до інших, правильну поведінку згідно ситуації, розв'язання конфліктів у зв'язку з діяльністю правоохоронців, які щодня стикаються з різними людьми в різних ситуаціях, часто конфліктних); комунікативних навичках, що включають в себе специфічні типи комунікації, які необхідні в роботі правоохоронця (усне, письмове, невербальне спілкування, навички слухання). Авторка вважає, що сильні комунікативні навички завжди потребують розвинутих соціальних навичок, гнучкі навички не існують поодинці, а завжди взаємодіють.

Правоохоронцю вкрай необхідні навички мислення високого рівня (вміння вирішувати проблеми, критичне мислення і прийняття рішень, а саме вміння помітити і виділити проблему, зібрати інформацію з різних джерел щоб зважити свій вибір і прийти до раціонального висновку) [2].

О. Пчеліна аналізує наступні основні види Soft Skills з урахуванням специфіки правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану: 1) комунікація, яка є надзвичайно важливою у сфері правозастосування, адже від неї залежить якість взаємодії як у межах власного підрозділу, так і з іншими органами, громадськістю та медіа; 2) критичне мислення, яке становить основу здатності аналізувати інформацію та розуміти сутність проблеми в її багатовимірному аспекті; 3) емоційний інтелект, який є критично важливою характеристикою для правоохоронців, адже дає змогу ефективно управляти власними реакціями, знижувати рівень стресу під час надзвичайних ситуацій та вести переговори з тривожними особами або свідками та дозволяє мінімізувати ризик ескалації конфліктів та ін.; 4) командна робота, яка є фундаментом для досягнення високих результатів у правоохоронній діяльності, та полягає в здатності ефективно співпрацювати, довіряти своїм колегам та спільно вирішувати завдання навіть у найскладніших ситуаціях; 5) прийняття рішень, що в умовах високого стресу є однією з ключових вимог до діяльності правоохоронців, та передбачає здатність оперативно збирати, аналізувати інформацію, враховувати різні варіанти та обирати найоптимальніший шлях дій та допомагає майбутнім спеціалістам не тільки впевнено брати на себе відповідальність за свої рішення, але й забезпечує високий рівень адаптивності до змінних умов служби; 6) адаптивність, тобто здатність швидко пристосовуватися до нових умов та змін у законодавстві, технологіях чи оперативних вимогах, що забезпечує можливість ефективно реагувати на непередбачувані виклики, впроваджувати інноваційні підходи у роботу. Авторка також зауважує, що інтеграція цих навичок у систему підготовки персоналу Національної поліції сприяє формуванню компетентних і відповідальних фахівців, здатних оперативно реагувати на виклики сучасності, зокрема пов’язані з дією правового режиму воєнного стану [3].

Розглядаючи гендерний аспект в Національній поліції України, автори [4] зауважують, що з кожним роком зростає частка жінок, які обіймають керівні посади та працюють у сфері правоохоронної діяльності. Під час воєнного стану роль жінок у правоохоронних структурах стає ще більш важливою, особливо в контексті надання гуманітарної допомоги та підтримки населення. Підвищується роль жінок у кризових ситуаціях: під час воєнного стану жінки-поліцейські все більше залучаються до виконання важливих завдань, таких як евакуація населення, допомога постраждалим, розслідування злочинів, пов’язаних із війною (наприклад, сексуального насильства). Це сприяє зростанню їхньої професійної ролі та авторитету в правоохоронній системі.

До того ж, автори підкреслюють, що жінки-поліцейські працюють на рівних умовах із чоловіками, застосовуючи Закон у необхідних випадках, проте вони часто краще знаходять спільну мову з жертвами насильства, кількість яких значно зросла внаслідок збройної агресії [4].

Г. Ш. Коваль вважає, що враховуючи особливості сьогодення, а саме – перенасичення інформацією, поява нових технологій та способів поширення дезінформації – необхідністю для працівників правоохоронних органів стає навичка критичного підходу. Відсутність сформованого критичного мислення у майбутніх співробітників кримінальної поліції може призвести до хибних інтерпретацій показань свідків, неспроможності розпізнати маніпуляції підозрюваних, помилок при аналізі речових доказів, що в свою чергу знижує вірогідність розкриття справ та винесення справедливого вироку для правопорушників [5].

А. М. Гельбах відмічає істотні статеві відмінності поліцейських на рівні емпатії (збагнення емоційних станів іншої людини шляхом співпереживання їй) і саморозкриття. Жінки в середньому емоційно чутливіші і сприйнятливіші, ніж чоловіки. Вчені, що здійснюють дослідження гендерних аспектів поліцейської діяльності доводять, що жінки-поліцейські більш схильні до підтримки та співчуття, а також до більш емпатійної поведінки, ніж чоловіки. В той же час, жінки часто демонструють меншу фізичну агресію, ніж чоловіки, але таку ж або більшу непряму агресію [6].

Досліджуючи гендерний аспект особистісно-професійної здійсненності поліцейських, Я. С. Пономаренко зроблено висновки, що контексти особистісно-професійної здійсненності поліцейських мають відмінності. Отримані нею результати свідчать про високу особисту відповідальність у чоловіків та їх готовність приймати рішення у складних ситуаціях. Жінки-поліцейські намагаються уникати ситуацій, які потребують швидкого прийняття рішень, перш ніж діяти, вони воліють усе ретельно обміркувати, у роботі схильні до прояву емоцій. В кризових ситуаціях здатні мобілізувати свої ресурси, однак вони мають труднощі в емоційному переживанні даних подій та потребують більше часу для нормалізації свого психоемоційного стану [7].

Крім того, існує низка досліджень стосовно гендерних відмінностей реагування на стресові стани. Як зауважує Н. О. Білевич, жінки є більш чутливими до стресових факторів при виконанні тих обов'язків, які вимагають від них співпереживання, виховних умінь, підпорядкування. Тоді як для чоловіків одним із способів управління зі стресом важливе обговорення з колегами стресових ситуацій, які вони пережили, наприклад, участь у військових або бойових діях. Таким чином, вони звільняються від страхів і тих негативних емоцій, які пов'язані з даними подіями. У свою чергу, для жінок така поведінка є менш ефективною та потребує залучення інших методів психологічної допомоги [8].

Таким чином, спираючись на дослідження сучасних науковців, вважаємо актуальною наступну структурну організацію Soft Skills стосовно працівників у сфері правоохоронної діяльності, з урахуванням гендерної специфіки, для здійснення ефективної професійної діяльності, а саме:

1. Комунікативні навички (вміння ясно, точно та/або переконливо спілкуватися з різними верстами населення різних соціальних груп).

2. Критичне мислення (вміння оцінювати і аналізувати джерела інформації та першоджерела; вибирати відповідний матеріал для доказу та аргументації; піддавати критичному погляду професійні ситуації; відрізняти докази від висновків; ефективно використовувати отриману інформацію для вирішення поставлених завдань).

3. Емоційний інтелект (особлива здатність людини до розпізнавання емоцій, розуміння намірів, мотивації та бажання інших людей, включно зі своїми власними, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей з метою розв'язання практичних професійних завдань).

Таким чином, враховуючи все вищесказане, підкреслюємо, що обрана структурна організація «гнучких навичок» (Soft Skills) у професійній діяльності поліцейських достатньо актуальна в умовах сьогодення та сприятиме підвищенню їх професійної майстерності. Метою здійснення професійної діяльності виступає досягнення певних результатів за умови формування професійних компетенцій на основі «гнучких навичок» (Soft Skills), які стануть основою ефективного здійснення професійних завдань, подальшого зростання та розвитку та сучасних працівників поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Марченко, О. Г. Soft Skills у системі професійної компетентності правоохоронців. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 24 берез. 2023 р. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 34–35.

2. Хоменко О. (2021). Роль soft skills у підготовці майбутніх правоохоронців. *Молодий вчений*. Вип. 6 (94). С. 22–25.

3. Пчеліна О. Soft Skills у системі професійної освіти та підготовки персоналу національної україни в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: зб. наук. пр. за матеріалами X Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 3 лип. 2025 р. Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 48–52.

4. Немонова Л. Х., Анісімов Д. О. Сприяння гендерній рівності в національній поліції України в умовах воєнного стану: ключові тенденції. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*. 2024. Вип. 6. URL: https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-6-01-01.

5. Коваль Г. Ш. Критичне мислення як ключова компетенція професійної підготовки курсантів кримінальної поліції. *Наукові інновації та*

передові технології. Серії: Управління та адміністрування; Право; Економіка; Психологія; Педагогіка. 2025. Вип. 2(42). С. 1975–1984.

6. Гельбах А. М. Гендерний підхід до формування комунікативної компетентності поліцейських. *Журнал «Перспективи та інновації науки». Серія «Педагогіка», «Психологія», «Медицина».* 2023. № 15(33). С. 654–664.

7. Пономаренко Я. С. Гендерний аспект особистісно-професійної здійсненності поліцейських. *Габітус. Серія: Соціальна психологія. Юридична психологія*. 2023. Вип. 45. С. 249–253.

8. Білевич Н. О. Гендерні особливості синдрому емоційного вигорання у професійній діяльності поліцейських. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України:* тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 5 квіт. 2019 р. МВС України. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ., 2019. С. 229–233.

МАРЧЕНКО Ольга Геннадіївна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1007-9560;
ГОЛОВІНА Катерина Вікторівна,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ НАВЧАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Засадничими основами національно-патріотичного виховання молоді та її підготовки для службово-бойової діяльності, організації та функціонування сил сектору безпеки та оборони України, які є важливим атрибутом держави, гарантом її територіальної цілісності та суверенітету, забезпечення надійної життєдіяльності та правопорядку є «виховання … на патріотичних, бойових традиціях Українського народу» [1]. Зауважимо, що відстоювання та розбудова незалежної України потребує такої системи національно-патріотичного виховання, стрижнем якої має бути національна ідея виховання на основі бачення, осягнення і прагнення до виховного ідеалу як провідної мети виховання.

Так, у Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року (від 06.06.2022, № 527) метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина – патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Основними складовими національно-патріотичного виховання є громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Зазначені складові національно-патріотичного виховання є стрижневими, основоположними, такими, що «відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України» [2].

На нашу думку, цільовий, особистісно-мотиваційний, змістовий, процесуальний, матеріально-технічний аспекти вирішення проблеми національно-патріотичного виховання сучасної української молоді мають утворити стрункy систему, яка характеризується цілісністю, єдністю та ієрархічністю, сприяти формуванню в молодих людей інтересу до знань у царині гарантії безпеки та оборони держави, поступовий розвиток мотивації щодо підготовки та самореалізації у службово-бойової діяльності за призначенням.

Необхідно зауважити, що формування «ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху. Також національно-патріотичне виховання має здійснюватися на прикладах мужності та героїзму учасників революційних подій в Україні у 2004, 2013 - 2014 років, Героїв Небесної Сотні, учасників антитерористичної операції та операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях, спротиву

окупації та анексії Автономної Республіки Крим російською федерацією, війни російської федерації проти України» [2].

Ще на початку 2000-х років держава опікувалася проблемою формування в молоді знань про основи лицарсько-патріотичної духовності українського козацтва, потреби щодо набуття вмінь фізичного самовдосконалення з урахуванням кращих військово-козацьких традицій. Так, у Національній програмі відродження та розвитку Українського козацтва [3] було зазначено, що українське козацтво послідовно використовує кращі набутки багатьох поколінь своїх попередників, утверджує, розвиває і бороніть національну ідею, сприяє захисту політичних, економічних, культурних та історичних досягнень українського народу, забезпеченню його духовного розвитку, фізичного здоров'я, високої моральності.

У контексті реалізації згаданої державної програми свого часу передбачалося створити у громадах козацькі товариства та провести їхніми силами відповідні заходи щодо виховання молоді на засадах патріотизму, демократії, високих моральних якостей та сформованих мотивів і здатності до захисту Батьківщини, вирішити питання щодо встановлення та дотримання козацького одностроєю, звань, нагород, символіки та відзнак, удосконалювати програму підготовки допризовної молоді до службово-бойової (бойової) діяльності з урахуванням кращих традицій українського козацтва, підтримувати заходи проводів призовників на строкову військову службу за участю представників українського козацтва, продумати та реалізувати пропозиції щодо присвоєння частинам і підрозділам сектору безпеки і оборони України почесних звань, які пов'язані з іменами видатних українських гетьманів, козацьких полководців і отаманів.

Нажаль, у 2011 році дія Національної програми відродження та розвитку Українського козацтва була призупинена. Але об'єктивний інтерес до козацької спадщини не зник та проявився в розробці низки відповідних концептуальних документів і освітніх програм. Зокрема, в нормативно-правових документах [4-6] і наукових працях [7; 8] зазначено, що з метою виховання громадян-патріотів, захисників правопорядку, державної незалежності та територіальної цілісності України як високоморальних особистостей, які плекають українські традиції, духовні цінності, володіють відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатні реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства доцільно організувати Всеукраїнську дитячо-юнацька військово-патріотична гра "Сокіл" ("Джура"), яка є системною формою національно-патріотичного виховання дітей та молоді, важливим засобом громадянської освіти, формування національно-патріотичної свідомості відповідно до ціннісних орієнтирів та індикаторів ефективності Стратегії національно-патріотичного виховання [5]. У [6] зазначається, що основними завданнями гри «Джура» є виховання дітей та молоді в дусі відданості принципам державної незалежності і соборності

Україні та Українському народу через плекання національних військово-патріотичних історичних традицій та створення умов для дієвого плекання українських суспільно-державницьких цінностей: національної самосвідомості, ідентичності, самобутності, волі, соборності та гідності Українського народу; здобуття молоддю первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей, у тому числі за окремими напрямами: "Джура-Оборонець", "Джура-Десантник", "Джура-Прикордонник", "Джура-Гвардієць", "Джура-Поліцейський" тощо, необхідних для відстоювання державної незалежності та територіальної цілісності України, захисту державного кордону, підтримання безпеки та правопорядку в країні, організація змістовного дозвілля; запровадження найкращих практик та методик самовиховання як однієї з ключових форм самоврядування молоді, активізація процесу формування та закріплення навичок активного громадянства, основ самоврядування в учнівських та студентських колективах, популяризація серед учнівської та студентської молоді здорового способу життя, активного відпочинку та життя в природі; розвиток навичок мандрівництва (туризму), орієнтування та таборування, зміцнення міжрегіональних зв'язків та дружби дітей та молоді, навичок успішної взаємодії з однолітками з інших регіонів України, молоддю діаспори (закордонних українців), заохочення дітей та молоді до вивчення історії боротьби за державну незалежність та територіальну цілісність України, формування шанобливого ставлення до жертв комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні через дослідження архівів тощо, забезпечення прозорості та створення позитивного іміджу процесу національно-патріотичного виховання в осередках самовиховання дітей та молоді Гри («Сокіл» – «Джура») через інформування про їх діяльність в засобах масової інформації та в Інтернеті, через освітні веб-сайти та на сторінках у соціальних мережах, сприяння поширенню застосування дітьми та молоддю української мови, проводячи нею всі заходи включно з міжособистісним спілкуванням учасників у межах Гри.

У світлі подій, що переживає сучасна Україна, доцільно скласти конкретні програми вивчення в освітніх закладах козацького визвольного руху за утвердження незалежності та унікальності України, козацького краєзнавства як компонента історичної пам'яті, який є недоторканим на рівні масової свідомості. Продовжуючи цю думку, зазначимо доцільність відродження, відновлення, створення та охорони заповідних місць і об'єктів українського козацтва. У процесі реалізації Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону використання їх символіки» [9], яка передбачає заборону нацистської та комуністичної символіки, публічного заперечення їх злочинів, знесення комуністичних пам'яток та перейменування громадських місць та об'єктів доречно здійснити відновлення історичних

назв населених пунктів, місцевостей, об'єктів соціально-культурного та іншого призначення, які пов'язані з історією та географією українського козацтва (Національний заповідник на о. Хортиця, Трахтемирів, Межигірський та Видубицький монастирі, о. Жуків на Дніпрі у м. Київ), його духовною спадщиною (зокрема, Манявський скит (Івано-Франківська область, де згідно з його заповітом покоїться прах гетьмана Війська Запорізького з 1657 по 1659 роки Івана Виговського, причому цей факт засвідчують учені М. Грушевський, О. Феданко, В. Качкан та ін.)

Тож, у складних умовах сьогодення національно-патріотичне виховання дітей та молоді є комплексною, системною та цілеспрямованою діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Процес національно-патріотичного виховання дітей і молоді повинен мати випереджувальний характер, відповідати віковим і сенситивним періодам розвитку дитини та особистісним характеристикам, ґрунтуватися на духовно-моральних засадах українського народу. Національно-патріотичне виховання має сприяти єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про Збройні Сили України». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 108. Редакція від 19.03.2025. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-23#Next.

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти Україні. Наказ Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 № 527. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text (дата звернення: 27.06.2025).

3. Про Національну програму відродження та розвитку Українського козацтва на 2002-2005 роки. Указ Президента України (втратив чинність на підставі Указу Президента № 1208/1211 від 30.12.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1092/2001#Text (дата звернення: 18.06.2025).

4. Деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2018 р., № 845. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2018-%D0%BF#Text.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text (дата звернення 09.09.2025).

6. Про внесення змін до пункту 39 Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»). Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2025 р., № 629, Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-2025-%D0%BF#Text.

7. Замелюк М., Пуш О., Оксенчук Т. Громадянське виховання у закладі вищої освіти: теоретико-практичний аспект. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. № 70. Т. 1. С. 41–44.

8. Пуш О. А., Яцик Т. О., Степанюк В. В. Сучасні концепції громадянського виховання в НУШ. *Наука і техніка сьогодні*. Серія: право, економіка, педагогіка, техніка, фізико-математичні науки. 2022. № 1 (11). С. 234–243. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/2674/2681.

9. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону використання їх символіки». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text.

МАРЮХА Анна Максимівна,
курсантка групи ННІ 3-22-405Пс
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0716-9736

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ФАХІВЦЯ

Психологічна стійкість – це здатність долати труднощі, налагоджувати і підтримувати стосунки, будувати плани та втілювати їх в життя, позитивно адаптуватися до несприятливих змін. Саме ця риса є основою відкритого й енергійного протистояння стресовим подіям і кризам [4].

Професійна стійкість розглядається у психологічній науці як інтегральна характеристика особистості, що забезпечує її адаптацію до стресогенних факторів професійного середовища, здатність до саморегуляції, підтримання мотиваційної спрямованості та продуктивності діяльності. Вона виступає важливим показником професійного становлення та зрілості, оскільки відображає не лише рівень компетентності, а й психологічну готовність особистості ефективно функціонувати у складних або екстремальних умовах.

Психічна стійкість залежить від урівноваженості як здатності зіставляти рівень напруження з ресурсами своєї психіки й організму. Рівень напруження завжди зумовлений не лише стресорами і зовнішніми обставинами, а й їхньою суб´єктивною інтерпретацією, оцінкою. Урівноваженість як складова психічної стійкості виявляється в здатності мінімізувати негативний вплив суб´єктивної складової у виникненні напруження, у здатності утримувати напруження в прийнятних межах. Урівноваженість – це також здатність уникати крайнощів у силі відгуку на події, що відбуваються. Тобто бути чуйним, чуттєвим до різних аспектів життя, небайдужим, з одного боку, і не реагувати занадто сильно, з підвищеною збудливістю – з іншого [2, с.841].

Знижені стійкість і урівноваженість призводять до виникнення станів ризику (стресу, фрустрації, переднервових, субдепресивних станів).

Важливим чинником професійного становлення фахівців, що працюють в системі «людина-людина» є психологічна стійкість, особливо для психологів, соціальних працівників, педагогів, лікарів та інших спеціалістів, чия діяльність передбачає постійну взаємодію з людьми. У цьому контексті психологічна стійкість стає основою для ефективного виконання професійних обов’язків, оскільки вона дозволяє не тільки зберігати емоційну рівновагу в умовах стресу, але й адаптуватися до різних професійних ситуацій.

Психологічна стійкість допомагає майбутнім фахівцям утримувати баланс між емпатією до клієнтів і здатністю зберігати об’єктивність, що є критично важливим у роботі з людьми, які переживають травми або кризові стани. Завдяки цьому фахівець може не тільки надавати підтримку, але й уникати емоційного вигорання, що є серйозною проблемою в соціально орієнтованих професіях. Водночас, психологічна стійкість впливає на здатність майбутніх фахівців до саморегуляції, що є необхідним для постійного професійного зростання та адаптації до змінюваних умов професійного середовища [1, с. 105–110].

Психологічна стійкість передбачає здатність адаптуватися до постійних змін у соціальному, культурному та професійному середовищі, сприяє розвитку саморегуляції, що дозволяє ефективно управляти своїми емоціями та поведінкою у відповідь на виклики, уникати професійного вигорання та підтримувати здорову професійну самооцінку [5].

Окрім того, вона підтримує готовність до постійного навчання та вдосконалення, що є необхідною умовою для успішної адаптації в професійній сфері «людина-людина» [3]. Наприклад, психологи та соціальні працівники часто стикаються з важкими життєвими ситуаціями клієнтів, такими як травми, втрати, депресії чи кризові стани, що можуть викликати у фахівців емоційне виснаження або співпереживання. Психологічна стійкість дозволяє уникнути переповнення емоціями та зберігати професіоналізм навіть у критичних ситуаціях. Уміння зберігати емоційну стабільність, налаштовуватися на потреби клієнта, не втрачаючи при цьому об'єктивності, є важливою складовою професійної компетентності.

Відтак, психологічна стійкість є визначальним чинником формування професійної ідентичності фахівців допомогаючих професій. Вона забезпечує продуктивність виконання робочих завдань, успішність та конструктивність взаємодії з різними категоріями людей. Психічна стійкість являє собою оптимальний баланс між незмінністю (фундаментальних принципів, цілей, мотивів, сталих способів поведінки) та адаптивною динамікою (появою нових мотивів, пошуком інноваційних способів діяльності та гнучким реагуванням на обставини).

Список бібліографічних посилань

1. Бриль М. М., Костюченко О. В. Засоби психологічної стійкості для забезпечення ефективної працездатності. *Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 29–30 квітня 2022 р.) Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2022. С. 101–105.

2. Варій М.Й. Навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. К.: «Центр учбової літератури». 2007. 968 с.

3. Медянова О., Дворніченко Л., Любіна Л., Шкраб'юк В., Кононенко О. Психологічна резильєнтність особистості в умовах війни. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2023. № 10(28). С. 601–611.

4. Пляка Л. Психологіча стійкість та як її досягати URL: https://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/2022-psihologichna-stijkist.pdf

5. Цюпенко Т. А. Саморегуляція, як чинник професійного становлення майбутніх психологів*. Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice.* 2022. № 27. 367 с.

МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0716-9736

КОМУНІКАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ВЗАЄМОДІЇ З НАСЕЛЕННЯМ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ

Комунікативний компонент є важливим елементом підготовки працівників поліції до ефективної взаємодії з населенням на деокупованих територіях в умовах постконфліктної стабілізації. Цей компонент виходить за рамки стандартних навичок спілкування та включає специфічні аспекти, пов'язані з травмою, недовірою та унікальними викликами після окупації. Комунікація має критично важливе значення та виступає інструментом відновлення довіри, соціальної згуртованості та легітимізації правоохоронних органів після конфлікту. Виходячи з цього комунікативна підготовка має бути спрямована на актуалізацію знань та формування у поліцейських низки навичок та установок, що забезпечать ефективну роботу в умовах постконфліктного середовища [2,3].

Специфіка комунікації поліції з населенням деокупованих територій повинна будуватися на врахуванні таких моментів [1], а саме наявності:

- інформаційного вакууму та дезінформації на основі активної російської пропаганди;
- перебування достатньої частини населення у стані психологічної травми (досвід насильства, втрати та виживання в умовах окупації);
- мовного бар'єру, як наслідку тривалого спілкування виключно російською мовою або під впливом російських ЗМІ;
- необхідності ідентифікації та перевірки, осіб на причетність до колабораційної діяльності;
- пріоритетності відновлення правопорядку, необхідності роз'яснення функції закону;
- руйнування рівня довіри з боку населення та ін.

Тому комунікативну підготовку працівників поліції до взаємодії з населенням в умовах постконфліктної стабілізації доцільно організовувати за такими напрямками розвитку та формування:

1. Навичок травма-інформованого спілкування. В межах цього напрямку доцільно звернути увагу на оволодіння знаннями та навичками:

- ідентифікації реакцій, пов'язаних з травмою (захисна поведінка, підвищена тривожність, емоційна нестабільність, мовчання);

• використання деескалаційних технік, спрямованих на швидке зняття напруги та попередження конфліктних ситуацій, збереження емоційної стійкості у складних ситуаціях;

• надання першої психологічної допомоги різним верствам населення та ін.

2. Навичок побудови довірливих та партнерських відносин. Перенесення фокусу уваги поліції на подолання наслідків окупації, тому що, комунікація ускладнюється фактором недовіри до державних інституцій, можливим досвідом співпраці частини населення з окупаційною «владою» та значними соціальними розбіжностями. В межах цього напрямку доцільно:

• відновлення довіри як пріоритет №1 через навчання технікам проактивної комунікації (повнота, чіткість, правдивість та прозорість інформування);

• розвиток навичок безоціночної комунікації, нейтральності та комунікації процесуальної справедливості. Уникнення оціночних суджень та звинувачень, особливо на перших етапах. Забезпечення відчуття справедливості та захисту для всіх мешканців;

• розвиток навичок комунікації у кризових ситуаціях, а саме вміння оперативно, чітко та емоційно стримано доносити важливу інформацію (наприклад, про мінну небезпеку, процедури ідентифікації тіл, розслідування);

• формування навичок розуміння контексту та досвіду травми, адаптивної комунікації через лінгвістичну чутливість та сенситивність до гендерних та вікових особливостей. Розуміння особливостей регіону та соціальних груп, які пережили окупацію та ін.

3. Навичок слухання та емпатії (емпатичне слухання). Підготовка поліцейських не лише «говорити», але й «чути» – активно слухати розповіді про втрати, біль, та вміти висловлювати справжнє співчуття без засудження, що включає:

• елементи активного слухання (зосередження уваги, невербальне та вербальне підтвердження, віддзеркалення почуттів);

• прояви емпатії та співчуття (здатність відчувати та визнавати біль та страждання, уникнення засудження та стигматизації, нормалізація реакцій та дотримання принципу «повільного» реагування) та ін.

4. Навичок інтерв'ювання свідків та потерпілих. Спеціалізовані техніки отримання свідчень про воєнні злочини, які є мінімально інвазивними та процесуально коректними. У цей блок навичок входить застосування спеціалізованих, чутливих до травми методів для отримання свідчень, які є одночасно гуманними для потерпілих та надійними. Ось ключові компоненти:

• застосування технік, які уникають повторної травматизації та методів, що ґрунтуються на психології пам'яті для максимально повного та точного відтворення подій;

• переважне використання відкритих запитань та вміння коректно уточнювати невідповідності або прогалини в розповіді;

• нейтральна та підтримуюча позиція, а саме збереження спокою та неупередженості, уникаючи будь-яких ознак сумніву, засудження чи емоційних реакцій, які можуть вплинути на точність свідчень;

• процесуальна коректність та документування, а саме забезпечення конфіденційності та захисту особистих даних, вміння належним чином фіксувати (аудіо- чи відеозапис) процес інтерв'ю з дотриманням усіх процесуальних норм, навичка коректного оформлення процесуальних документів, що засвідчують достовірність та цілісність отриманих свідчень, розуміння, які саме деталі та свідчення є критичними для доведення складу воєнного злочину та ін.

5. Навичок публічної комунікація та взаємодії з медіа. До цієї групи відносяться знання та навички, необхідні для ефективного, прозорого та іміджоформуючого спілкування поліції з громадськістю через засоби масової інформації. Ключовими компонентами є:

• вміння чітко та лаконічно формулювати повідомлення, які підкреслюють роль поліції як захисників та акцентують увагу на подоланні наслідків окупації та відновленні законності;

• навички своєчасного надання інформації про значні події, успішні операції та результати розслідувань, запобігаючи поширенню чуток та дезінформації, що є особливо важливим в умовах недовіри;

• навички кризової комунікації, а саме здатність швидко та скоординовано реагувати на негативні події, надаючи правдиву та вичерпну інформацію, що мінімізує шкоду для іміджу;

• навички безпосередньої взаємодії з представниками ЗМІ, а саме розуміння потреб ЗМІ, підготовка офіційних коментарів, робота з різними медіа-форматами та ін.

6. Навичок побудови взаємодія з місцевим самоврядуванням та іншими службами, використовуючи принципи Community Policing. Перехід від суто реактивного, силового підходу до проактивного партнерства з населенням, що є критично важливим для відновлення довіри та попередження злочинності після конфлікту:

• партнерство та спільна відповідальність, що базується на співпраці з місцевою владою, громадами, громадськими об'єднаннями та іншими органами;

• спільна безпека, а саме поліція та громада разом відповідають за безпеку, створюючи спільний безпечний простір;

• орієнтація на потреби громади, що базується на врахуванні специфіки регіону та проблем територіальних громад й орієнтується на потреби та вимоги місцевого населення щодо безпеки та громадського порядку;

• проактивність та запобігання, основою яких є співпраця, спрямована на запобігання правопорушень (проактивний підхід) й розвиток постійного контакту та взаємодії з населенням та ін.

7. Навичок підтримки психологічної стійкості та ментального здоров'я поліцейських:

• навички саморегуляції та управління стресом, а саме здатність ідентифікувати власні емоційні стани; володіння практичними методами швидкого зниження фізіологічної реакції на стрес під час події або після неї; техніки релаксації та дихання, вміння розставляти пріоритети та ефективно управляти часом, щоб запобігти відчуттю перевантаженості та використання здорових та ефективних копінг-стратегій;

• навички взаємопідтримки та відкритого обговорення професійних травматичних ситуацій та створення здорової культури звернення по психологічну допомогу та ін.

Таким чином ефективна комунікація є критично важливим, багатокомпонентним інструментом постконфліктної стабілізації, відновлення законності та довіри населення до правоохоронних органів на деокупованих територіях, що вимагає спеціалізованої, травма-інформованої підготовки працівників поліції. Для ефективної роботи поліції необхідна спеціалізована комунікативна підготовка, яка має бути спрямована на формування цілого комплексу навичок у наступних ключових напрямках: травма-інформоване спілкування та надання першої психологічної допомоги; побудова довірливих відносин (прозорість, безоціночність, комунікація справедливості); мінімально інвазивне (чутливе до травми) інтерв'ювання свідків та потерпілих; проактивна публічна комунікація та кризова взаємодія зі ЗМІ; партнерство з громадою (Community Policing) та місцевою владою та психологічна стійкість та саморегуляція самих поліцейських.

Список бібліографічних посилань

1. Доценко В. В. Психологічна складова взаємодії поліцейських з населенням деокупованих територій. *Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України* : зб. тез II Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 трав. 2023 р.) / МВС України, ДНДІ МВС України, Н.-д. лаб психол. забезп. Київ, 2023. С. 62–63.

2. Мілорадова Н. Е. Тренінг ділового спілкування – складова комунікативної підготовки правоохоронців. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України :* матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 8 квіт. 2016 р.). Харків : ХНУВС, 2016. С. 54–57.

3. Огарєнко Т. А. Комунікативна компетентність як складова загальної культури працівника правоохоронних органів. *Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика*, (2024). (1), С. 44–47.

МІРОШНІЧЕНКО Анатолій Анатолійович,
кандидат педагогічних наук,
начальник (декан) факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9397-88857

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

У сучасних умовах цифровізації військової освіти та зростання ролі інформаційного середовища у професійній діяльності офіцера питання формування інформаційної культури майбутніх військових фахівців набуває особливої актуальності. Володіння інформаційними технологіями, уміння ефективно працювати з даними, критично оцінювати інформацію стають необхідними складовими не лише професійної, а й лідерської компетентності військовослужбовців.

Уперше привернув увагу українських науковців до проблеми формування лідерської компетентності офіцерів О. Бойко. На думку вченого, лідерство – це феномен внутрішньо групового розвитку соціальної групи, який характеризує її неофіційні відносини, взаємини та ставлення, домінування і підпорядкування осіб в ній, результат складного багатогранного, різноманітного, а інколи і суперечливого впливу різних ситуацій і чинників на міжособистісні стосунки між членами групи [1].

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень нами було виокремлено такі структурні компоненти лідерської компетентності військових фахівців: мотиваційний (мотиви формування лідерства), когнітивний (знання про лідерство), аксіологічний (ціннісний зміст лідерства) діяльнісний (лідерська поведінка) та особистісний (лідерські якості).

Оскільки, лідерська компетентність майбутнього офіцера охоплює здатність: приймати відповідальні рішення на основі аналізу достовірних даних, координувати інформацію в підрозділі, комунікувати у цифровому середовищі з дотриманням інформаційної безпеки, володіти навичками інформаційного впливу й протидії маніпуляціям,то інформаційна культура є не лише складовою інтелектуального розвитку, а й базою для розвитку критичного мислення, аналітичності, комунікативності та стратегічного бачення – ключових рис сучасного військового лідера.

Представники різних галузей доходять спільного висновку, що сучасне суспільство висуває низку вимог до лідерської компетентності майбутнього військового фахівця, серед яких – відповідний рівень розвитку інформаційної культури.

Інформаційна культура – це інтегрована характеристика особистості, яка відображає здатність цілеспрямовано здійснювати інформаційну діяльність: шукати, аналізувати, критично оцінювати, інтерпретувати й застосовувати інформацію для прийняття управлінських рішень. Для військових фахівців вона включає не лише технічні навички роботи з інформаційними системами, а й етичні, правові та безпекові аспекти інформаційної поведінки.

Інформаційна культура майбутнього військового фахівця займає важливе місце в структурі його професійної культури, оскільки забезпечує обізнаність курсанта щодо особливостей його професійної діяльності загалом та актуальних професійних реалій зокрема. Під час експериментального дослідження нами була виявлена пряма залежність між рівнем інформаційної культури військового фахівця та сформованістю його лідерської компетентності. Це спричинило виділення як одного із напрямків формування лідерської компетентності майбутніх військових фахівців підвищення рівня їх інформаційної культури. Аналіз джерел свідчить про неоднозначність підходів до трактування інформаційної культури представниками різних галузей знань, зокрема філософами, психологами, правниками, педагогами тощо.

Інформаційна культура охоплює сферу людського буття, пов’язану з функціонуванням інформації у суспільстві та формуванням інформаційних умінь особистості. У широкому розумінні вона трактується як система принципів і механізмів, що забезпечують взаємодію етнічних і національних культур та їх інтеграцію в загальнолюдський культурний простір. У вузькому значенні інформаційна культура відображає процес формування ефективних способів використання інформації й надання її користувачам для розв’язання теоретичних і практичних завдань; включає вдосконалення технічних засобів збору, збереження та передавання інформації, а також розвиток системи навчання, спрямованої на підготовку людини до раціонального й продуктивного використання інформаційних ресурсів [2].

Інформаційна культура є частиною загальної культури особистості [3].

Взявши до уваги науковий підхід Г. Вишинської щодо Інформаційну культуру можна розглядати як багатогранну характеристику особистісних і професійних якостей майбутнього офіцера, що відповідають вимогам сучасного суспільства та професійної діяльності, основним чинником розвитку яких виступає всебічна інформатизація [4], а також з урахуванням вимог відомчих нормативних документів, вважаємо доречним звернути увагу на те, що інформаційна культура — це одна з ключових складових професійної й особистісної зрілості сучасного офіцера, яка безпосередньо впливає на рівень розвитку його лідерської компетентності. В умовах цифрової трансформації суспільства лідер уже не може бути ефективним без уміння орієнтуватися в інформаційному середовищі, аналізувати, оцінювати та використовувати інформацію для прийняття управлінських рішень.

Гуменюк доречно зазначає, що скрізь, де утворюється група, виникає і лідерство [5, с. 36].

Інформаційна культура є системою знань, умінь і цінностей, що забезпечує цілеспрямовану роботу з інформацією: її пошук, критичний аналіз, відбір, інтерпретацію, етичне використання та представлення. Як складова лідерської компетентності, вона визначає здатність фахівця швидко орієнтуватися в інформаційному потоці, формувати на основі аналізу фактів обґрунтовані рішення передавати достовірну й мотивувальну інформацію підлеглим, підтримувати прозору комунікацію у військовому колективі. Інформаційна культура виступає інтелектуальною та ціннісною основою лідерства, адже саме завдяки ній лідер забезпечує обґрунтованість дій, комунікативну відкритість і довіру в колективі.

Водночас, погоджуємося з дослідниками [5; 6], що інформаційна культура сприяє розвитку таких важливих лідерських якостей, як: аналітичне мислення (здатність оцінювати ситуацію на основі фактів, а не припущень); комунікабельність і переконливість (уміння чітко та логічно передавати інформацію); відповідальність і етичність (дотримання принципів достовірності, прозорості, чесності); інноваційність (здатність використовувати цифрові ресурси для пошуку нових управлінських рішень); самоосвіта (прагнення до постійного оновлення знань у сфері інформаційних технологій).

Отже, інформаційна культура майбутніх військових фахівців – це складний соціально-культурний феномен. Вона включає інформаційну свідомість, культуру поведінки в інформаційному професійному просторі, сприяє культурі військово-професійної діяльності загалом. Результати проведеного дослідження переконують, що інформаційна культура єосновою для формування лідерської компетентності майбутніх військових фахівців. Вона забезпечує здатність орієнтуватися в інформаційно насиченому середовищі, приймати обґрунтовані рішення, впевнено діяти в умовах інформаційних викликів. Таким чином, розвиток інформаційної культури у військовій освіті слід розглядати як стратегічний напрям удосконалення системи підготовки офіцерських кадрів.

Список бібліографічних посилань

1. Бойко О. В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних сил України : монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 667 с.

2. Інформаційна культура. https://ube.nlu.org.ua/article/Інформаційна культура.

3. Кириченко В. В. Розвиток інформаційної культури у представників соціономічних та технономічних професій // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. Випуск 16. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. – С. 127–136.

4. Вишинська Г.В. Формування інформаційної культури особистості майбутнього офіцера:автореф. … дис. … канд. пед. наук. Хмельницький, 2002. 20 с.

5. Мірошніченко В.І., Журавльов В.В. Особливості формування лідерських якостей у майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя : КПУ, 2022. Вип. 81. 316 с., С. 162–167. http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/81-2022

DOI https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.81.30

6. Гуменюк О. Лідерство як соціально-психологічний феномен. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Вип. 723 : Педагогіка та психологія*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С. 36–43.

МОРГУН Ярослав Ігорович,
кандидат психологічних наук,
офіцер відділення психологічного забезпечення
Київського інституту Національної гвардії України;
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-5054-5705

ГРУПИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МВС

Проблема переживання травматичного досвіду під час участі у бойових діях є актуальною та злободенною. Зважаючи на агресію російської федерації проти нашої держави та відсутність оптимістичних прогнозів щодо завершення активної фази бойових дій, число осіб, які приймали участь у бойових діях буде невпинно зростати із року в рік. Небачена раніше інтенсивність бойових дій, незаконні способи та засоби ведення війни, підступні терористичні атаки по цивільному населенню – це все створює передумови психічної і моральної травматизації широких верств населення.

Статистика останніх років свідчить про постійне зростання кількості осіб з досвідом участі у бойових діях, у тому числі і серед абітурієнтів та курсантів навчальних закладів системи МВС.

Досвід участі здобувачів освіти у бойових діях безумовно є перевагою, що мотивує тих хто навчається старанніше підходити до навчального процесу та ідентифікувати себе як майбутніх бойових офіцерів та лідерів. Такі курсанти, як правило, вже мають практичні вміння та навички участі у бойових діях (екстремальних умовах служби), високу стресостійкість та психологічну готовність до виконання службово-бойових завдань. Однак, варто зауважити і негативні аспекти переживання бойового досвіду, що часто виявляються у когнітивних, емоційних та поведінкових порушеннях.

Досвід роботи офіцерів відділення психологічного забезпечення Київського інституту Національної гвардії України дозволяє відзначити низку скарг і запитів, з якими звертаються здобувачі вищої освіти. Як правило, це прояви симптомів впливу хронічного стресу, акубаротравм, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), такі як: підвищена дратівливість/пригніченість, панічні атаки, порушення сну та апетиту, постійно знижений емоційний фон та настрій, редукція здатності радіти життю, депресивні стани, суїцидальні думки.

Вказана симптоматика напряму впливає на загальний психоемоційний стан військовослужбовця, викликає підвищену конфліктність, нездатність побудувати довірливі стосунки з побратимами, небажання співпрацювати з командирами, тощо. Все це призводить до відсутності мотивації до служби (навчання), зниження успішності навчальної діяльності, розвитку девіантних форм поведінки, соціально-побутових проблем.

Шляхом вивчення вітчизняного та міжнародного досвіду соціально-психологічної підтримки та допомоги ветеранам можемо стверджувати про ефективність груп самодопомоги «рівний-рівному», що дозволяють побудувати мережу підтримки та дати відчуття причетності, якого бракує військовослужбовцям [2].

У багатьох випадках у роботі в групі ветеран може ефективніше налагодити стосунки з іншими, отримати додаткову емоційну підтримку, якої бракує у традиційних службах.

Групи самодопомоги (ГСД) є добровільними, вільними об’єднаннями людей, активність яких спрямована на подолання хвороб, психічних або соціальних проблем, що випали на їхню долю або долю їхніх родичів. Засади функціонування групи самодопомоги: усі учасники добровільно беруть участь у групі самодопомоги й мають однакові права; кожен учасник бере участь у ГСД, аби передусім допомогти собі, а тоді іншим; ГСД передбачають активну та безперервну співпрацю учасників протягом тривалого періоду; зустрічі регулярні, відбуваються у визначений час (наприклад раз на тиждень, два рази на місяць); ГСД функціонують на підставі анонімності та нерозголошення особистої інформації й усього, що відбувається в групі, третім особам; кожен учасник проявляє ініціативність та несе відповідальність за самого себе і за те, що відбувається в групі. Групи самодопомоги мають наступні переваги: у групі набагато легше змінювати свою поведінку: тут працює принцип «рівний-рівному», адже група складається з людей, які мають подібні проблеми, життєві сценарії та спільні життєві цілі; у групі працює як негативний, так і позитивний досвід учасників: будь-який із них допомагає іншим знайти правильні рішення; група дає відчуття єдності, впевненості, що ти не один і що твоя проблема цікавить інших; невелика кількість учасників – для багатьох це реальна можливість перестати боятися говорити про наболіле. Принцип «рівний-

рівному» - це підтримка, яку учасники надають один одному без участі фахівців/за мінімальною участю (модерація). Це може бути соціальна, емоційна чи практична підтримка, яка базується на спільному особистому досвіді та співпереживанні, зосереджується на сильних сторонах людини і працює на її благополуччя та відновлення [1].

На базі Київського інституту Національної гвардії України у межах психологічного супроводу особового складу нами був розроблений проект групи самодопомоги що, відповідно до тематичної спрямованості, має на меті роботу з травматичним досвідом отриманим внаслідок участі у бойових діях, полегшення симптомів дезадаптації, зміцнення соціальних контактів та психічного здоров'я учасників [3]. У випадку наявності запиту, до роботи у групі можуть бути додатково залучені медики, юристи, психологи, військові капелани, фахівці служби соціального супроводу з метою надання консультативної допомоги учасникам групи. Залучення учасників планується здійснювати шляхом поширення інформації про групу серед перемінного та постійного особового складу за сприяння заступників начальників підрозділів по роботі з особовим складом, психологів, медичних працівників. Враховуючи залученість особового складу до навчального процесу та/або виконання службово-бойових завдань проведення ГСД планується два рази на місяць у визначений та погоджений час. Тривалість заняття – 1,5 години. Для роботи групи були визначені наступні теми: тема 1. «Перша зустріч. Знайомство з ГСД, визначення спільних цілей та завдань», тема 2. «Психологічні аспекти службово-бойової діяльності в екстремальних умовах», тема 3. «Бойовий стрес: нормальні реакції психіки на ненормальні обставини», тема 4. «Типи стрес-реакцій – бий, біжи, завмри», тема 5. «Хронічний неконтрольований стрес та його наслідки», тема 6. «Сон та безсоння», тема 7. «Синдром втрати радості: ангедонія», тема 8. «Агресія і ворожість. Афіліація та приязнь», тема 9. «Стресостійкість», тема 10. «Страх та його психологічні аспекти», тема 11. «Невидимі рани: ПТСР, депресія, суїцид», тема 12. «Відверта розмова про самогубство і спроби його вчинити», тема 13 «Орієнтація на ресурси як інструмент подолання соціально-психологічної дезадаптації», тема 14. «Ресурсна модель BASIC PH», тема 15. «Розвиток стресостійкості як інструмент подолання», тема 16. «Психологія ефективного спілкування», тема 17. «Керівництво та лідерство», тема 18. «Конфлікти та шляхи їх подолання», тема 19. «Психологія сім'ї та міжособистісних відносин», тема 20. «Практичні прийоми психологічної допомоги».

Тут варто зауважити, що специфіка групи самодопомоги за принципом «рівний-рівному» полягає у тому, що тематика зустрічей груп залежить від конкретних запитів учасників та тих проблем, що притаманні саме цій групі. Тому поданий вище перелік тем є орієнтовним і може змінюватися залежно від особливостей внутрішньо-групової взаємодії.

Отже, на нашу думку, групи самодопомоги є дієвим інструментом подолання соціально-психологічної дезадаптації особистості. Маємо сподівання, що вміла модерація ГСД дозволить побудувати середовище безбар'єрної взаємодії та оптимізувати психоемоційний стан учасників. Про досвід використання ГСД та практичні результати її діяльності мова піде у наступних публікаціях.

Список бібліографічних посилань

1. Групи самодопомоги: теорія і практика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/hrupy-samodopomohy-teoriya-i-praktyka. – Назва з екрана.

2. Організація ветеранських груп самодопомоги «рівний-рівному» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mva.gov.ua/storage-/app/sites/1/uploaded-files/_ПД_Рівний_рівному.pdf. – Назва з екрана.

3. Наказ командувача Національної гвардії України № 555 від 01.09.2017 про затвердження Інструкції з організації психологічного супроводу виконання службово-бойових завдань особовим складом Національної гвардії України – К.: Іміджево-видавничий центр Національної гвардії України, 2017 – 37с.

МОСКАЛЕНКО Ірина Сергіївна,
слухачка магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

АГРЕСИВНІСТЬ СПЕЦІАЛІСТІВ ВІДДІЛІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА ПРОЯВИ

Проблематика агресивності у професійному середовищі набуває особливого значення в сучасних умовах соціальної турбулентності, підвищеної емоційної напруги та нестабільності трудових процесів у сфері державного управління. Відділи надання адміністративних послуг є передовою ланкою взаємодії держави та громадянина, де від психологічної культури, емоційної врівноваженості та комунікативної компетентності працівників залежить

рівень довіри до інституцій влади. Саме тому питання агресивності персоналу не можна зводити лише до індивідуальних проявів – воно виступає маркером загального психологічного клімату організації.

Спеціалісти цих відділів працюють в умовах інтенсивного спілкування, під тиском часових обмежень, регламентів і високих очікувань з боку клієнтів. Постійна необхідність дотримання офіційного етикету та одночасне зіткнення з невдоволенням, агресією, фрустрацією відвідувачів створюють ситуації емоційної амбівалентності: необхідності стримувати власні почуття при наявності сильних внутрішніх імпульсів. Такий когнітивно-емоційний дисонанс є сприятливим ґрунтом для розвитку прихованих або відкритих форм агресії, що проявляється у напруженості, цинізмі, саркастичному спілкуванні, пасивному опорі чи демонстративному байдужості.

Психологічні дослідження доводять, що агресивність не є суто негативною рисою, а відображає природну потребу людини у самоствердженні й захисті власних кордонів. Водночас у професійних системах, що орієнтовані на обслуговування населення, деструктивні прояви агресії призводять до конфліктів, зниження ефективності діяльності, емоційного вигорання та деформації професійної ідентичності. Отже, системне вивчення чинників і психологічних механізмів агресивності працівників відділів надання адміністративних послуг є необхідною передумовою забезпечення психологічної безпеки професійного середовища, підвищення якості надання послуг і підтримання соціальної стабільності в громадських комунікаціях.

Агресивність трактується як стійка особистісна риса, що відображає готовність до агресивних дій або емоційних реакцій, які мають на меті нанесення шкоди іншій особі чи об’єкту [3]. За П. Гнатенком, агресія є природним компонентом людської активності, яка може мати як конструктивні, так і деструктивні прояви. Її інтенсивність залежить від рівня фрустрації, морально-етичних установок і середовищних впливів [2].

Ю. Білюченко зазначає, що сучасна психологічна наука розглядає агресію у трьох площинах: як інстинкт (З. Фройд, К. Лоренц), як наслідок соціального навчання (А. Бандура), та як реакцію на фрустрацію (Д. Доллард, Н. Міллер) [1]. Для спеціалістів адміністративних органів останній підхід є найбільш релевантним, адже їх професійна діяльність пов’язана із частими бар’єрами, затримками, скаргами, що створюють відчуття безсилля і провокують фрустраційні реакції.

Згідно з О. Качмар, рівень агресивності особистості формується під впливом двох систем соціального середовища – макросередовища (суспільна напруга, економічна нестабільність, інформаційна агресія) та мікросередовища (професійне оточення, сім’я, колектив) [4]. Для спеціалістів ЦНАПів характерна взаємодія цих чинників: з одного боку – тиск громадської

думки та бюрократичні обмеження, з іншого – емоційно виснажувальна атмосфера колективу.

Р. Попелюшко та А. Бабич вказують, що агресивна поведінка часто виникає як наслідок життєвих обставин – фінансової нестабільності, конфліктів, відчуття несправедливості [5]. У службовому контексті ці чинники підсилюються відсутністю соціального визнання, дефіцитом автономії, невідповідністю між обсягом відповідальності та можливістю впливати на рішення.

Соціально-психологічні механізми агресивності у працівників адміністративної сфери включають: фрустрацію потреби у самоповазі; відсутність позитивного підкріплення з боку керівництва чи клієнтів; емоційне зараження агресивними станами інших; зниження самоконтролю в умовах перевантаження.

У структурі агресивності спеціалістів відділів надання адміністративних послуг можна виокремити три основні форми:

Вербальна агресія – підвищений тон, сарказм, схильність до суперечок у відповідь на провокації клієнтів.

Пасивна агресія – демонстративна байдужість, формальне ставлення до обов'язків, прихований опір вимогам керівництва.

Внутрішня (пригнічена) агресія – накопичення емоційної напруги без зовнішнього прояву, що призводить до психосоматичних розладів, тривожності та вигорання.

Згідно з О. Дроздовим, динаміка агресивної поведінки залежить від рівня саморегуляції, емоційної зрілості та особистісних установок [3]. Для службовців адміністративної сфери характерне поєднання вимушеного самоконтролю з емоційною втомою, що у довгостроковій перспективі підвищує ризик імпульсивних реакцій.

Дослідження показують, що у працівників жіночої статі агресивність частіше проявляється у вербально-пасивній формі (іронія, емоційне дистанціювання), тоді як у чоловіків – у відкритих конфронтаційних реакціях. Рівень агресивності також пов'язаний з особистісними характеристиками: високий нейротизм, ригідність мислення, низький контроль імпульсів і фрустраційна нетолерантність.

Працівники, схильні до емпатії, рефлексії та внутрішнього локусу контролю, демонструють нижчий рівень агресивних реакцій навіть у конфліктних умовах. Це свідчить про важливість розвитку соціально-емоційної компетентності як ресурсу саморегуляції у сфері адміністративного обслуговування.

Профілактика агресивності у працівників ЦНАПів має ґрунтуватися на поєднанні індивідуально-психологічних і організаційних заходів: тренінги

емоційної саморегуляції та асертивної комунікації; психологічне консультування у випадках конфліктних інцидентів; формування культури зворотного зв'язку й підтримки у колективі; оптимізація робочого навантаження та графіків; розвиток етичних стандартів взаємодії з громадянами. Систематичне впровадження програм психологічної гігієни дозволяє знизити рівень прихованої агресії, запобігти емоційному вигоранню та підвищити якість адміністративних послуг.

Агресивність спеціалістів відділів надання адміністративних послуг є складним багатовимірним феноменом, у якому поєднуються емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти. Її формування обумовлене як індивідуально-психологічними властивостями (емоційна стабільність, рівень самоконтролю, тип темпераменту), так і впливом професійного середовища – регламентованості дій, дефіциту зворотного зв'язку, перевантаження комунікативними контактами. Соціально-психологічні чинники, такі як моральна перевтома, брак визнання, організаційна несправедливість і конфлікти у трудовому колективі, мають вирішальне значення у розвитку агресивності. Вони формують вторинні поведінкові патерни, що відображають не особистісну ворожість, а реакцію на хронічну фрустрацію.

Список бібліографічних посилань

1. Білюченко Ю. М. Агресивна поведінка: психологічний вимір проблеми на прикладі закордонних вчених. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві*: матеріали Всеукр. наук.-теорет. інтернет-конф. (Миколаїв, 24 листопада 2021 р.). Миколаїв: МНАУ, 2021. С. 352–355.

2. Гнатенко П. Агресія і природа людини. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2017. №3–4. С. 12–16.

3. Дроздов О. Ю. Соціально-психологічні фактори динаміки агресивної поведінки молоді: дис. … канд. психол. наук: 19.00.05. Чернігів, 2003. 225 с.

4. Качмар О.В. Вплив соціального макро- і мікросередовища на прояви агресивності особистості. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. №66. С. 183–191.

5. Попелюшко Р., Бабич А. Теоретичний аналіз впливу життєвих обставин на прояви агресивної поведінки. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2023. №21(66). С. 61–69.

НАЗАРЕНКО Альбіна Сергіївна,
курсантка 332 навчальної групи
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник:
ГУЛА Віталій Вікторович,
старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5090-6095

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ СТРУКТУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна агресія російської федерації проти України, поставила перед правоохоронними органами нові виклики щодо забезпечення національної безпеки, підтримання правопорядку та захисту конституційних прав громадян. В умовах воєнного стану актуалізується питання національно-патріотичного виховання персоналу правоохоронних структур як основи формування професійної ідентичності, моральної стійкості та готовності до самовідданого виконання службових обов'зків [1].

Національно-патріотичне виховання є стратегічним напрямом державної політики України, закріпленим у Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки, затвердженій Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 [2]. Воно спрямоване на формування патріотичних почуттів, національної свідомості, готовності до захисту суверенітету та територіальної цілісності держави.

Національно-патріотичне виховання персоналу правоохоронних органів – це цілеспрямований систематичний процес формування патріотичної свідомості, почуття відповідальності за долю держави, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів України [3]. Концептуальні основи національно-патріотичного виховання в правоохоронних органах ґрунтуються на конституційних принципах державотворення та національної ідентичності; історичній пам'яті та героїчному досвіді українського народу; цінностях демократії, прав людини та верховенства права; ця професійній етиці та корпоративній культурі правоохоронних органів [4]. Методологія національно-патріотичного виховання інтегрує компетентнісний, аксіологічний, особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи, що забезпечує формування цілісної патріотичної особистості правоохоронця [5].

Воєнний стан створює специфічні умови для професійної діяльності та особистісного розвитку працівників правоохоронних органів. Психологічні дослідження свідчать про підвищений рівень стресових навантажень, необхідність швидкої адаптації до змінюваних умов, потребу в емоційній стійкості та моральній витривалості [6].

Війна актуалізує базові національні цінності – свободу, незалежність, територіальну цілісність. У свідомості правоохоронців відбувається переосмислення професійного призначення через призму захисту Батьківщини [7]. Формується чітке розуміння зв'язку між виконанням службових обов'язків та збереженням державності України. Трансформується структура мотивації професійної діяльності: посилюється значення патріотичних мотивів, відчуття обов'язку перед державою та суспільством, прагнення внести особистий внесок у перемогу [8]. Дослідження показують, що у правоохоронців, які працюють в умовах воєнного стану, домінують мотиви служіння Батьківщині над матеріальними стимулами. Формується емоційна стійкість, здатність зберігати самовладання в екстремальних ситуаціях, вольові якості – рішучість, витримка, цілеспрямованість [9]. Важливим є розвиток навичок саморегуляції та психологічної підтримки. Розширюються професійні знання щодо особливостей забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану, правового регулювання діяльності правоохоронних органів під час війни, протидії диверсійно-розвідувальній діяльності противника [10].

Національно-патріотичне виховання в правоохоронних органах України реалізується через комплексну систему організаційних, освітніх та виховних заходів. У структурі Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Державної прикордонної служби функціонують підрозділи, відповідальні за виховну роботу та морально-психологічне забезпечення [11]. Створено координаційні ради з питань національно-патріотичного виховання.

У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (Національна академія внутрішніх справ, Академія Державної пенітенціарної служби, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького) національно-патріотичне виховання інтегровано в освітні програми через навчальні дисципліни історичного, культурологічного, правового спрямування [12]. Патріотичне виховання здійснюється через вивчення історії правоохоронних органів України та героїчних традицій; організацію заходів до пам'ятних дат та ювілеїв; відвідування місць бойової слави та музеїв; проведення патріотичних акцій та флешмобів; зустрічі з ветеранами та учасниками бойових дій [13]. Використовуються сучасні комунікаційні технології, соціальні мережі, відомчі видання для популяризації патріотичних цінностей, висвітлення професійних досягнень правоохоронців [14].

Попри значні досягнення, система національно-патріотичного виховання правоохоронців стикається з низкою викликів. Наприклад, російська федерація веде активну інформаційну агресію, спрямовану на дискредитацію правоохоронних органів, підрив довіри суспільства, деморалізацію особового складу [15]. Необхідна системна робота з протидії дезінформації та формування критичного мислення. Тривале перебування в стані підвищеної бойової готовності, робота в умовах постійної загрози призводять до емоційного вигорання, посттравматичних стресових розладів [16]. Потрібне посилення психологічної підтримки та реабілітації. Мобілізаційні процеси та інтенсивність службової діяльності обмежують можливості для систематичного виховного впливу [17]. Необхідна оптимізація методик патріотичного виховання для короткострокових форматів навчання. Складні побутові умови, недостатнє матеріальне забезпечення можуть негативно впливати на мотивацію та моральний стан особового складу [18]. Важливе комплексне вирішення соціальних питань правоохоронців.

Ефективність національно-патріотичного виховання правоохоронців в умовах воєнного стану підвищується через впровадження інноваційних методів та технологій. Використання онлайн-платформ, мобільних додатків, віртуальних музеїв для патріотичного виховання розширює можливості доступу до освітнього контенту [19]. Створюються інтерактивні курси з історії України, державотворення, професійної етики. Поширення особистих історій правоохоронців – учасників бойових дій, їхнього досвіду служіння Батьківщині створює емоційний резонанс та мотивує до патріотичної поведінки [20]. Відеосвідчення, подкасти, документальні фільми стають потужним виховним інструментом. Вивчення практик національно-патріотичного виховання в правоохоронних органах країн НАТО, особливо тих, що мають досвід протистояння гібридним загрозам (країни Балтії, Польща), дозволяє адаптувати ефективні методики до українських умов [21]. Але також українці особливо відчувають важливість національно-патріотичного виховання в тих умовах, які склалися на сьогодення. Залучення правоохоронців до волонтерських ініціатив з підтримки армії, допомоги внутрішньо переміщеним особам, відновлення звільнених територій формує громадянську позицію та патріотичну відповідальність [22]. Формування сильної організаційної культури, заснованої на патріотичних цінностях, професійній гордості, традиціях служіння створює сприятливе середовище для особистісного розвитку правоохоронця [23].

Керівники правоохоронних органів відіграють визначальну роль у системі патріотичного виховання. Їхній особистий приклад служіння Вітчизні, професіоналізм, моральні якості є найбільш дієвим виховним фактором [24].

Ефективне керівництво передбачає, формування патріотичного мікроклімату в колективі; індивідуальний підхід до виховання підлеглих;

визнання та заохочення патріотичних вчинків; створення умов для професійного та особистісного розвитку; забезпечення соціального захисту персоналу [25].

Дослідження свідчать, що трансформаційний стиль керівництва, орієнтований на розвиток підлеглих та натхнення їх високими ідеалами, є найбільш ефективним для національно-патріотичного виховання в правоохоронних органах [26]. Національно-патріотичне виховання правоохоронців нерозривно пов'язане з їхньою взаємодією з суспільством. Довіра громадян до правоохоронних органів посилює патріотичну мотивацію персоналу, створює відчуття суспільного визнання їхньої служби [27].

Напрями взаємодії, які можуть ефективно застосовуватися, це, наприклад, відкритість та прозорість діяльності правоохоронних органів; спільні патріотичні акції з громадськими організаціями; профорієнтаційна робота з молоддю; висвітлення героїчних вчинків правоохоронців у медіа; участь у програмах національно-патріотичного виховання населення [28].

Національно-патріотичне виховання правоохоронців України здійснюється в контексті євроінтеграційних процесів та співпраці з міжнародними партнерами. Набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу в 2022 році актуалізувало європейські цінності – демократію, права людини, верховенство права – як невід'ємну складову патріотизму.

Міжнародна технічна допомога від країн-партнерів досить важлива на сьогодні, і переоцінити її досить тяжко, а саме, це навчальні програми для правоохоронців з питань протидії гібридним загрозам; обмін досвідом у сфері національно-патріотичного виховання; спільні тренінги та навчання; експертну підтримку реформування правоохоронних органів. А інтеграція європейських стандартів правоохоронної діяльності не суперечить національно-патріотичному вихованню, а навпаки – збагачує його змістом, орієнтує на процвітання України як сильної та незалежної держави.

Планування розвитку системи національно-патріотичного виховання має враховувати перспективи післявоєнного періоду, а саме, створення меморіалів, музеїв, встановлення пам'ятних знаків правоохоронцям, які загинули під час війни, формуватиме патріотичне середовище для майбутніх поколінь.

Національно-патріотичне виховання персоналу правоохоронних структур в умовах воєнного стану є критично важливим чинником забезпечення національної безпеки, ефективності правоохоронної діяльності та формування цілісної особистості професіонала-патріота.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник / О. М. Бандурка, С. П. Бочарова, О. В. Землянська та ін. – Харків: Ун-т внутр. справ, 2024. – 580 с.

2. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 // Офіційний вісник Президента України. – 2019. – № 11. – Ст. 424.

3. Вербенський В.В. Національно-патріотичне виховання майбутніх правоохоронців: теорія і практика / В.В. Вербенський // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка. – 2023. – Вип. 4. – С. 45-58.

4. Тогочинський О. М. Концептуальні засади національно-патріотичного виховання працівників Національної поліції України / О. М. Тогочинський, Д. В. Швець // Психологічний часопис. – 2024. – № 2(18). – С. 112–125.

5. Яременко О. О. Методологічні підходи до національно-патріотичного виховання курсантів закладів вищої освіти МВС України / О. О. Яременко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2023. – № 3(128). – С. 89–101.

6. Тімченко О. В. Психологічні особливості діяльності працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану / О. В. Тімченко, С. І. Яковенко // Юридична психологія. – 2023. – № 1(32). – С. 67–79.

7. Волинець Л. С. Трансформація ціннісних орієнтацій правоохоронців в умовах війни / Л. С. Волинець, К. М. Корольчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. – 2024. – Вип. 1(19). – С. 34–41.

8. Медведєв В. С. Мотивація професійної діяльності поліцейських в умовах воєнного стану: монографія / В. С. Медведєв. – Київ: НАВС, 2024. – 256 с.

9. Криволапчук В. О. Розвиток емоційно-вольової сфери майбутніх офіцерів-прикордонників / В. О. Криволапчук // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. – 2023. – № 4(35). – С. 156–168.

10. Пономаренко Г. О. Правові засади діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: навчальний посібник / Г. О. Пономаренко, О. В. Кузьменко. – Київ: Юрінком Інтер, 2024. – 312 с.

11. Про затвердження Положення про організацію морально-психологічного забезпечення в Національній поліції України: Наказ МВС України від 12 вересня 2023 року № 745 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua

12. Голубєва М. А. Інтеграція національно-патріотичного виховання в освітній процес закладів вищої освіти МВС / М. А. Голубєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2024. – № 92. – С. 78–85.

13. Романюк В. М. Форми і методи патріотичного виховання курсантів вищих навчальних закладів МВС України / В. М. Романюк, І. П. Остапович // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2023. – Вип. 3(103). – С. 203–215.

14. Драгомирецька Н. М. Інформаційно-комунікаційні технології в системі патріотичного виховання правоохоронців / Н. М. Драгомирецька // Інформація і право. – 2024. – № 1(48). – С. 145–152.

15. Гурковський В. І. Протидія інформаційним загрозам у правоохоронних органах / В. І. Гурковський, М. П. Требін // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2023. – № 2(42). – С. 56–67.

16. Казміренко Л. І. Психологічна реабілітація працівників правоохоронних органів: досвід воєнного часу / Л. І. Казміренко, В. В. Сокуренко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2024. – № 1(130). – С. 112–124.

17. Мартиненко О. А. Оптимізація професійної підготовки поліцейських в умовах дефіциту кадрів / О. А. Мартиненко // Право і суспільство. – 2024. – № 2. – С. 189–196.

18. Співак М. В. Соціальний захист правоохоронців в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи / М. В. Співак, Н. В. Янюк // Підприємництво, господарство і право. – 2024. – № 3. – С. 134–141.

19. Кравченко І.С. Цифрові технології в патріотичному вихованні майбутніх правоохоронців / І.С. Кравченко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2023. – Том 97. – № 5. – С. 201–215.

20. Приходько Ю. О. Наративний підхід у формуванні патріотичної свідомості курсантів / Ю. О. Приходько, К. О. Журавльова // Вісник Національного університету оборони України. – 2024. – Вип. 1(76). – С. 167–175.

21. Резнік О. М. Міжнародний досвід патріотичного виховання в силових структурах: компаративний аналіз / О. М. Резнік // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2023. – № 6. – С. 78–85.

22. Богданов І. В. Волонтерська діяльність як засіб формування громадянської позиції правоохоронців / І. В. Богданов // Громадянське суспільство в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. – 2024. – С. 45–52.

23. Ярмиш О. Н. Корпоративна культура як чинник патріотичного виховання в Національній поліції / О. Н. Ярмиш, Т. А. Плугатир // Юридична наука. – 2023. – № 9(135). – С. 234–243.

24. Романовський О. Г. Роль керівника у формуванні патріотичних цінностей колективу правоохоронного органу / О. Г. Романовський // Теорія та практика державного управління. – 2024. – № 1(84). – С. 156–164.

25. Шевченко А. В. Мотиваційний менеджмент в органах Національної поліції: монографія / А. В. Шевченко. – Маріуполь: МДУ, 2023. – 228 с.

26. Клочко А. М. Трансформаційне лідерство в правоохоронних органах України / А. М. Клочко, О. Я. Прокопенко // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. – 2024. – Вип. 1(20). – С. 89–98.

27. Жукова І.В. Довіра громадян до поліції як чинник патріотичної мотивації працівників / І.В. Жукова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2023. – № 4. – С. 78–86.

28. Проневич О. С. Взаємодія правоохоронних органів з громадськістю в умовах воєнного стану / О. С. Проневич // Підприємництво, господарство і право. – 2024. – № 2. – С. 167–174.

НІКОЛАЄНКО Віталій Григорович,
викладач кафедри спеціальних поліцейських дисциплін та базової загальновійськової підготовки Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-8250-7538

ВПЛИВ ЗМІ ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ІМІДЖ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Одним із провідних принципів діяльності Національної поліції України, який зафіксований у Законі України «Про Національну поліцію», є відкритість та прозорість [1]. Реалізація цього принципу безпосередньо відбувається із залученням до співпраці засобів масової інформації (ЗМІ).

Інформаційне суспільство сьогодні створює нові соціальні реалії, в яких ЗМІ та соціальні мережі як потужні засоби масової комунікації особливим чином можуть діяти на свідомість громадян, суттєво впливаючи на сприйняття поліції та інших правоохоронних структур. Постійний пошук ефективних моделей комунікації зумовлює нові потенційні можливості формування громадської думки, зокрема, позитивного іміджу та довіри громадян до правоохоронних органів. І навпаки, невдалі форми комунікації можуть погіршити їхній імідж навіть без достатніх на те причин, але з утворенням значного негативного суспільного резонансу, відчуження населення від процесів законності, що не сприяє утвердженню правопорядку в державі.

З огляду на міждисциплінарний характер явища, імідж може бути визначений як результат сприйняття певного об’єкта (особи, організації чи інституції), який формується у свідомості суб’єкта під впливом сукупних його психологічних, світоглядних, поведінкових, комунікативних проявів і характеристик. Існує низка понять, тісно пов’язаних з іміджем, зокрема «репутація», «статус», «авторитет», «громадська думка» тощо, які поглиблюють і конкретизують його зміст, відображаючи динамічну природу оцінок з боку суспільства. Імідж є результатом свідомого конструювання, орієнтований на зовнішнє сприйняття, має тимчасовий характер, може

змінюватися залежно від цільової аудиторії, обставин, місця й часу. Його носієм може бути як окремий працівник, так і організація чи структура [2].

Згідно з теорією комунікації, імідж формується через три компоненти: когнітивний (знання), афективний (емоції) та поведінковий (дії). Сьогодні можна стверджувати, що процес створення медійного образу поліцейського може не носити стихійний характер, а може формуватися в результаті спеціально розроблених алгоритмів конкретних дій (стратегії, тактики, технології) у сфері менеджменту, маркетингу, стратегії формування іміджу, а також лінгвістики, зокрема політлінгвістики. Але такі технології керівництвом Національної поліції дотепер не застосовуються у повному обсязі. [3].

Традиційно ЗМІ виконували роль "четвертої влади", контролюючи наративи про правоохоронців. Сучасні зарубіжні дослідження показують, що негативне висвітлення (наприклад, скандали) призводить до зниження довіри на 20-30%. Соціальні мережі посилюють цей ефект через вірусне поширення контенту [4].

Традиційні ЗМІ, такі як телебачення та преса, часто акцентують увагу на сенсаційних подіях, що створює упереджений імідж. В Україні реформа Національної поліції 2015 р. спочатку покращила сприйняття через позитивне висвітлення, але подальші скандали зруйнували цей ефект. Дослідження «Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян», проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року, вказує на такі результати щодо рівня довіри до Національної поліції: Зовсім не довіряю – 14,9%, Скоріше не довіряю – 29,4%, Повністю довіряю – 6,3%. Баланс недовіри – 0,6 [5].

Так у 2024 р. медіа активно висвітлювали корупцію серед прокурорів, пов’язану з ухиленням від мобілізації, що призвело до відставки Генерального прокурора Андрія Костіна [6]. Подібні публікації формують стереотип «корумпованої системи», знижуючи довіру до правоохоронців загалом.

Новітні ЗМІ, як от соціальні мережі (Facebook, Twitter/X, Instagram) дозволяють оперативне поширення інформації, але також сприяють дезінформації. Поліція використовує їх для прозорості: наприклад, публікація відео арештів чи позитивних історій. Однак, негативний контент також поширюється швидше – алгоритми платформ посилюють емоційний матеріал [7].

Дослідження 2023 р. показують, що 50% користувачів формують думку про поліцію на основі соцмереж [8]. У США соціальні мережі стали каталізатором кампаній Black Lives Matter, де відео насильства поліції набуло мільярдів переглядів, вплинувши на реформи [9].

Сучасні приклади ілюструють подвійну природу впливу. У 2020 р. смерть Джорджа Флойда, зафіксована на відео в соцмережах, призвела до глобальних протестів і реформ у США, але також до зростання антиполіцейських настроїв [10]. У 2025 р. подібний скандал стався в Україні: затримання восьми поліцейських Київщини за корупцію (вимагання хабарів) активно обговорювалося в Telegram-каналах та на X, що знизило рейтинг довіри до Національної поліції на 15% за даними опитувань [11].

Інший приклад – справа СБУ 2024 р., коли служба безпеки намагалася стежити за журналістами Bihus.info. Медіа-розслідування в Le Monde та українських виданнях посилило імідж "репресивної системи", вплинувши на громадську думку [12].

Ці приклади демонструють, що соцмережі ампліфікують як кризу, так і можливості для відновлення іміджу.

Отже, ЗМІ та соціальні мережі є потужними інструментами формування іміджу правоохоронних органів, з потенціалом як руйнувати, так і зміцнювати довіру. Негативні приклади, як скандали в Україні 2024–2025 рр., підкреслюють потребу в проактивній комунікації. У цьому контексті важливі розробка стратегій моніторингу контенту, навчання пресслужб цифровим інструментам та партнерства з інфлюенсерами. Подальші дослідження мають фокусуватися на кількісному аналізі впливу алгоритмів соцмереж на імідж правоохоронних органів.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Носенко О., Кравець В. Імідж працівника поліції як чинник формування громадської довіри до правоохоронних органів: стаття / *Філософські та методологічні проблеми права.* 2025. Т. 1, вип. 29 : Філософія та філософія права. С. 77-84. ISSN 2519-4666. URL: https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1681 (дата звернення: 14.10.2025).

3. Шнурко Я. Роль засобів масової інформації у формуванні довіри населення до поліції : стаття / Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» 2022. – Вип. 1. – С. 218–222. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/03/40.pdf (дата звернення: 14.10.2025).

4. Principles for Social Media Use by Law Enforcement : звіт / Brennan Center for Justice. – New York : Brennan Center, 2024. – 45 с. URL: https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/principles-social-media-use-law-enforcement (дата звернення: 06.10.2025).

5. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020р.). URL: http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichnidoslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-tapolitykiv--elektoralni-oriientatsii-gromadian-liutyi-2020r (дата звернення: 25.03.2020)

6. Draft-Dodging Scandal in Ukraine Forces a Top Official to Quit : стаття / Andrew E. Kramer // The New York Times. – 2024. – 23 жовт. URL: https://www.nytimes.com/2024/10/23/world/europe/ukraine-draft-scandal-conscription.html (дата звернення: 06.10.2025).

7. Social Media Strategies for Transparency : стаття / Michael Schlosser // Police Chief Magazine. – 2023. – 6 лип. URL: https://www.policechiefmagazine.org-/social-media-transparency/ (дата звернення: 06.10.2025).

8. Вплив соціальних мереж на забезпечення публічної безпеки : стаття / О.О. Гринь // Юридичний науковий електронний журнал. – 2023. – № 7. – С. 254–256. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/58.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

9. Analyzing police representation in social media activism : стаття / Laura Huey, Sarah K. Kirkland // Crime, Law and Social Change. – 2025. – Т. 83. – С. 123–140. DOI: 10.1007/s10611-025-10211-y (дата звернення: 06.10.2025).

10. Justice or Just Us: Media Portrayals and the Context of Police Violence : монографія / Matthew T. Hughey, Amanda Teresa Burris. – Oakland : University of California Press, 2021. – 360 с.

11. Гучний корупційний скандал на Київщині: затримано вісьмох поліцейських : стаття / Главком // Главком. – 2025. – 10 квіт. URL: https://glavcom.ua/kyiv/news/huchnij-koruptsijnij-skandal-na-kijivshchini-zatrimano-vismokh-politsejskikh-1053619.html (дата звернення: 06.10.2025).

12. Ukraine's security service under fire after surveilling journalists : стаття / Le Monde // Le Monde. – 2024. – 7 лют. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/02/07/ukraine-s-security-service-under-fire-after-surveilling-journalists_6501972_4.html (дата звернення: 06.10.2025).

13. Форми взаємодії Національної поліції та засобів масової інформації : стаття / В. О. Тимошенко // Лабораторія студентської енергоефективності. – 2021. – № 11. – С. 141–148. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/141.pdf (дата звернення: 06.10.2025).

ОЛЕКСИН Михайло Олегович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID :https://orcid.org/0000-0001-7759-0362
Науковий керівник:
ЄВДОКІМОВА Олена Олександрівна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4211-7277

ПСИХОЛОГІЧНА РЕСУРСНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасній психології дедалі більше уваги приділяється дослідженню ресурсів та потенціалу особистості, які сприяють адаптації, саморегуляції та самореалізації. Зростаючий інтерес вчених до цієї тематики, загострений проблематикою війни, висуває потребу в чіткому визначенні поняття, яке є відносно новим у психологічному дискурсі.

Сучасна теорія виділяє три основні підходи до розуміння терміну "ресурс": через концепти "потужність", "здатність" і "властивість" [4]. На сьогоднішній день система морально-психологічного супроводу професійної діяльності працівників Міністерства внутрішніх справ України спирається на припущення, що як практичні співробітники, так і цивільний персонал МВС мають достатні та відновлювані ресурси для виконання своїх професійних обов'язків за будь-яких умов. Цей підхід формується ще на етапі професійного відбору і діагностики кандидатів на службу, закріплюється під час початкового навчання, та продовжує розвиватися через службу під контролем керівників і наставників, а також у рамках психологічної роботи з особовим складом [1].

Однак, питання ресурсності діяльності працівників поліції залишається складним та неоднозначним. Ситуації психологічного моніторингу та оцінки морально-психологічного стану нерідко стають стресогенними для самих працівників, активуючи їх ресурси для подолання цих обставин. Це, у свою чергу, провокує когнітивно-емоційне самовираження як у контрольованих умовах, так і в інших проявах діяльності. Актуальність означеної теми підтверджується значним відсотком випадків професійного та емоційного "вигоряння" серед поліцейських, що виконують свої обов'язки у важких воєнних умовах. Ця проблема виявляється як у результатах наукових досліджень, так і у ретельному аналізі дисциплінарних порушень та порушень законності з боку поліцейських.

Психологічні ресурси стають ключовим фактором мобілізації потенціалу працівників, особливо в умовах змін оперативної обстановки чи екстремальних обставин. Вони забезпечують швидкий перехід зі стану базової готовності до підвищеної чи повної ("бойової") готовності, а їхнє постійне "підкріплення" є необхідною умовою ефективності службової діяльності [3].

Професійна діяльність поліцейських належить до категорії складних професій, які висувають високі вимоги до психологічних і психофізіологічних характеристик працівників. У процесі професійного становлення майбутніх правоохоронців важливу роль відіграють знання та навички, здобуті під час навчання. Водночас особистісні якості та наявність внутрішнього потенціалу також мають значний вплив.

Виконання службових обов'язків поліцейських в умовах війни супроводжується значними нервово-психічними навантаженнями. Отже, особистісний потенціал і здатність раціонально використовувати власні ресурси є ключовими для забезпечення їхньої професійної стійкості. Однак у науковій літературі недостатньо досліджено питання психологічної ресурсності як комплексного фактору.

Проведені наукові роботи торкалися окремих аспектів особистості правоохоронців, таких як мотивація, саморегуляція, когнітивні особливості, емоційний стан, професійне вигорання та профдеформація. Професійна діяльність поліції вирізняється цілісною структурною організацією особистісних складових, де головну роль відіграє регулятивний компонент, підпорядкований інтелектуально-когнітивним, комунікативним і спеціально-професійним аспектам.

Успішність роботи правоохоронної системи в умовах воєнного стану залежить від залученості всього особового складу до підвищення ефективності й якості виконання службових завдань. У цьому контексті ресурсність є основою трудової мотивації поліцейських.

Професійна мотивація визначається прагненням працівника задовольнити свої потреби через службову діяльність, виконуючи правоохоронні та правозабезпечувальні функції. Мотиваційна система базується на низці заходів, які стимулюють як індивідуальних співробітників, так і колектив у цілому до досягнення спільних цілей.

Професія працівника поліції належить до сфери «складних», адже вимагає високого рівня фізичної та психічної витривалості через екстремальні умови роботи: дії у стресових чи конфліктних ситуаціях, постійний вплив негативних чинників і нерегламентований робочий графік. Щоденні зіткнення зі складними життєвими обставинами людей створюють додаткове емоційне навантаження. Тому поліцейські мають бути готовими до регулярного впливу стресу, а їхня здатність керувати внутрішніми ресурсами є важливою для підтримки професійної стійкості.

Розвиток психологічної ресурсності є важливим фактором підвищення ефективності правоохоронців та їх здатності успішно діяти у складних воєнних умовах. Цей компонент включає низку психологічних характеристик, що допомагають справлятися зі стресом, підтримувати емоційну рівновагу, ухвалювати зважені рішення та ефективно взаємодіяти з громадськістю.

Основними аспектами розвитку психологічної ресурсності працівників поліції виступають:

1. Психологічна підготовка: навчання поліцейських розумінню своїх емоцій і вмінню долати стрес під час виконання обов'язків у важких воєнних умовах.

2. Тренування реакцій на стрес: розробка навичок стійкості до складних ситуацій.

3. Навички управління конфліктами: забезпечення підготовки для ефективного вирішення конфліктів та взаємодії з агресивними особами.

4. Розвиток емоційного інтелекту: формування здатності краще розуміти інших і налагоджувати контакт із громадянами, що постраждали внаслідок війни.

5. Психологічна підтримка: сприяння емоційному відновленню після напружених ситуацій.

6. Розвиток комунікаційних умінь включає засвоєння ефективних методів взаємодії з громадою, колегами та підлеглими, що сприяє підвищенню професійної компетентності.

7. Самоуправління дозволяє працівникам поліції розпізнавати свої сильні та слабкі сторони, впроваджувати стратегії саморозвитку та вдосконалювати особистісний потенціал.

8. Тренування навичок ухвалення рішень, що передбачає надання інструментів для аналізу ситуацій та здатності об'єктивно й вчасно діяти.

9. Стимулювання позитивного мислення й психологічного оптимізму у працівників поліції, що сприятиме стабільності їхнього емоційного стану.

10. Профілактичні заходи, які допомагають запобігати вигоранню та зменшувати відчуття виснаження.

Усі ці аспекти спрямовані на те, щоб допомогти поліцейським у важких воєнних умовах ефективніше справлятися з викликами професії, покращувати взаємодію із суспільством, що в кінцевому результаті позитивно вплине на якість роботи поліції та довіру населення.

Мотиваційна сфера є однією з ключових підструктур особистості, яка складається переважно зі стійких латентних мотивів – таких як спрямованість, інтереси, установки та бажання. Ці елементи називають потенційними мотивами, які виступають своєрідними ресурсами особистості [2]. Саме мотиваційна сфера є латентним утворенням, де конкретні мотиви виникають тимчасово й постійно змінюються в залежності від зовнішніх і

внутрішніх чинників. У контексті саморегуляції, цей процес базується на таких механізмах, як рефлексія, концентрація уваги, регуляція дихання й м'язового тонусу, а також самонавіювання і самопрограмування. Специфіка професійної діяльності поліцейських полягає у високих вимогах не лише до професійної майстерності, але й до їхніх особистісних якостей, поведінкових моделей та вміння реагувати на складні чи неординарні ситуації. Особливість умов роботи в часи війни виражається через складність оперативної обстановки, соціальні проблеми, раптові і непередбачені зміни ситуацій, психофізичні перевантаження, взаємодію не лише з правопорушниками, але й з агресором, а також відсутність належного відпочинку чи ненадійність технічного оснащення тощо.

Усе це значно погіршує психофізіологічний стан поліцейських і може спричинити негативні наслідки: зростання плинності кадрів, зниження задоволеності роботою, загострення соціально-психологічного клімату в колективі або навіть особистісну деформацію співробітників. Вкрай важливими в умовах відкритої збройної агресії є чіткий самоконтроль, високе самовладання і здатність швидко приймати оперативні рішення, координуючи дії своїх команд і керуючи власними емоціями. Часте перебування у небезпечних для життя обставинах вимагає від працівників поліції уміння володіти собою, аналізувати ситуації в найкоротші терміни і приймати правильні рішення. Це не лише сприяє успішному виконанню завдань, але й допомагає зменшити кількість надзвичайних ситуацій та професійних зривів серед особового складу. Тому особистісні ресурси правоохоронців відіграють ключову роль у гармонізації як їх психічного, так і психофізіологічного стану.

Список бібліографічних посилань

1. Бойчук, С. С. Специфіка психологічної ресурсності у поліцейських-спецпризначенців. *Габітус*. Вип. 27, 2021. С. 173–177. DOI https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.27.30.

2. Штепа О. С. Теоретичний аналіз ресурсного стану особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, № 1121. 2014. С. 51–56.

3. Hobfoll S. The influence of culture, community, and the nest-self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology: An International Review,* №50, 2001. P. 337-421.

4. Perlin L.I., Schooler C. The structure of coping. *The journal of health and social behavior*, № 1. 1998. P. 2–21.

ПАМПУРА Ігор Іванович,
магістр психології,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем управління правоохоронною діяльністю
та її психологічного супроводження
навчально-наукового інституту післядипломної освіти
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7202-1391;
БОЙКО-БУЗИЛЬ Юлія Юріївна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем управління правоохоронною діяльністю
та її психологічного супроводження
навчально-наукового інституту післядипломної освіти
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1715-4327

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Актуальність проблематики, пов'язаної з мотивацією у професійній діяльності поліцейських, обумовлена зростаючими вимогами сучасного суспільства до ефективності, гуманності та високого професіоналізму правоохоронних органів. Службова діяльність поліцейського відзначається специфічними умовами – постійними стресовими ситуаціями, високим рівнем відповідальності, необхідністю швидкого прийняття рішень у критичних обставинах та взаємодії з людьми, що перебувають у складних життєвих ситуаціях. У таких умовах мотиваційна сфера виступає *ключовим внутрішнім ресурсом*, який визначає не лише якість і результативність виконання службових завдань, а й здатність працівника зберігати психологічну рівновагу, приймати обґрунтовані рішення та діяти етично.

Особливого значення мотивація набуває у контексті воєнних і післявоєнних викликів, коли підвищуються як ризики для фізичної безпеки поліцейських, так і рівень емоційного навантаження. У цих умовах відсутність внутрішньої мотивації може призводити до професійного вигорання, зниження дисципліни, формального виконання обов'язків і навіть появи конфліктів у колективі та з громадянами. Водночас високий рівень *внутрішньої, ціннісно-орієнтованої мотивації* дозволяє поліцейському не лише ефективно виконувати службові завдання, а й розвивати власну професійну компетентність, демонструвати стійкість до стресу, підтримувати емоційну стабільність та формувати позитивний психологічний клімат у колективі.

Мотивація у психології праці та управлінні визначається як система внутрішніх спонукань, що зумовлюють активність особистості, вибір дій та досягнення поставлених цілей (Maslow, 1943; Herzberg, 1966; McClelland, 1985; Vroom, 1964). Вона включає як *внутрішні психологічні фактори* – потреби, цінності, установки, прагнення до самореалізації, так і *зовнішні стимули*, такі як винагорода, соціальне визнання чи оцінка керівництва.

У контексті правоохоронної діяльності мотивація набуває специфічного змісту, оскільки поєднує **ціннісні орієнтації, соціальні очікування та професійні компетенції**, формуючи психологічний фундамент ефективності та стійкості поліцейського. Поліцейський, мотивований внутрішніми цінностями та відчуттям професійної місії, здатний діяти відповідально навіть у кризових умовах, підтримувати етичність та конструктивність своїх рішень.

Сучасні дослідження підтверджують значення мотивації у правоохоронній сфері. Наприклад, підкреслюється, що внутрішня мотивація є ключовою для саморозвитку, стресостійкості та здатності поліцейського адаптуватися до складних умов служби [2]. Або акцентується увага на важливості розвитку внутрішніх цінностей та емоційної саморегуляції як основи ефективності поліцейських [6]. Деякі дослідники доводять, що мотиваційні чинники безпосередньо впливають на прийняття морально обґрунтованих рішень, здатність до самокорекції та професійну надійність [3].

Вважаємо за потрібне більш детально розкрити аспект формування стійкої мотивації працівника поліції та урахування певних психологічних умов, а саме внутрішньоособистісних та соціально-професійних умови формування стійкої мотивації працівника поліції.

До ***внутрішньоособистісних умов формування професійної мотивації поліцейського*** належать: позитивна "Я-концепція", готовність до саморозвитку, адекватна самооцінка, усвідомлення професійної місії та сформована система ціннісних орієнтацій служби.

"Я-концепція" відображає усвідомлення поліцейським власної ідентичності, професійної ролі, компетентності та моральної відповідальності. Вона є основою внутрішньої цілісності особистості, визначає її ставлення до себе, колег, громадян і до самої професії.

Готовність до саморозвитку виступає показником зрілості особистості поліцейського. Вона проявляється у прагненні вдосконалювати професійні компетенції, розширювати психологічну гнучкість, оволодівати сучасними методами комунікації й управління стресом. Це створює підґрунтя для постійного професійного зростання та самореалізації в умовах змін і невизначеності.

Адекватна самооцінка забезпечує реалістичне сприйняття власних можливостей, дозволяє працівникові поліції критично оцінювати свої дії, визнавати помилки та визначати напрями особистісного зростання. Завдяки

цьому формується здатність приймати виважені рішення, діяти впевнено й ефективно навіть у стресових або конфліктних ситуаціях.

Усвідомлення професійної місії формує внутрішній смисловий вектор діяльності, надаючи службі глибшого морального змісту. Поліцейський, який відчуває свою суспільну значущість, сприймає виконання службових обов'язків не лише як роботу, а як покликання та внесок у безпеку й справедливість.

Ціннісні орієнтації визначають етичні стандарти поведінки – повагу до людської гідності, гуманізм, справедливість, законність. Вони є внутрішнім моральним регулятором, який сприяє формуванню високої професійної культури та запобігає девіаціям у службовій діяльності.

Крім того, формування та підтримання високого рівня професійної мотивації працівників поліції значною мірою зумовлене впливом **зовнішніх факторів соціально-професійного та організаційно-управлінського середовища**. Саме вони створюють психологічно безпечний простір, у якому поліцейський може реалізовувати свій потенціал, зберігати внутрішню рівновагу та відчувати соціальну значущість своєї праці.

Соціально-професійне середовище визначається якістю міжособистісних стосунків у колективі, рівнем підтримки, співпраці та взаємоповаги. Позитивний соціально-психологічний клімат, атмосфера довіри та відкритої комунікації сприяють зростанню внутрішньої мотивації, підвищенню емоційної стійкості та почуття професійної спільності.

Особливо важливою є *наявність ефективного наставництва*, коли досвідчені співробітники передають не лише знання, а й професійні цінності, моделі поведінки, ставлення до служби.

Зворотний зв'язок з боку керівництва та колег допомагає поліцейському усвідомлювати результативність своєї діяльності, відчувати підтримку та отримувати конструктивну оцінку, що підсилює почуття професійної компетентності та значущості.

Взаємоповага у службових відносинах є ключовою умовою психологічного комфорту, а **справедливий стиль управління —** важливим чинником довіри до керівництва та готовності співробітників дотримуватись професійних стандартів.

Організаційно-управлінські умови охоплюють систему управлінських рішень, спрямованих на створення середовища професійного розвитку та підтримання мотивації персоналу [6].

До них належать:

культура безперервного навчання, яка забезпечує оновлення знань, розвиток компетенцій і підвищення професійної впевненості;

впровадження тренінгів, коучингу та супервізії, що сприяють розвитку рефлексії, профілактиці емоційного вигорання та зміцненню професійної ідентичності;

*системи морального й матеріального стимулювання***,** які підкріплюють внутрішню мотивацію, створюють почуття справедливості та підвищують залученість працівників до досягнення цілей організації.

В цілому, зовнішні умови виступають важливим підґрунтям для формування внутрішньої стійкості, професійної лояльності та відданості службі. Їхня узгоджена дія з внутрішньоособистісними чинниками забезпечує цілісність мотиваційної структури поліцейського та підвищує ефективність його професійної діяльності [4].

Враховуючи викладене можемо стверджувати, що стійка мотивація поліцейського не виникає спонтанно – вона формується за умови наявності низки внутрішньоособистісних психологічних детермінант, які виступають базисом для професійної ефективності, саморегуляції та психологічної стійкості.

Також важливо підкреслити, що до основних психологічних механізмів дії мотивації у службовій діяльності належать цілеутворення, смислотворення, саморегуляція, емоційне підкріплення та рефлексія. Ці процеси забезпечують узгодженість між внутрішніми цінностями працівника та зовнішніми службовими вимогами, сприяють розвитку відповідальності, дисципліни та етичної поведінки.

Окремо хочемо зазначити, що розвиток мотивації працівників поліції має базуватися на комплексності заходів, спрямованих на формування внутрішньої зацікавленості у професійній діяльності, підтримання морально-психологічної стійкості та підвищення ефективності служби [7].

До провідних напрямів мають бути включені: розвиток внутрішньої мотивації через коучинг, тренінги самопізнання та професійного зростання; запровадження систем наставництва й командної підтримки; удосконалення морального та матеріального стимулювання; формування організаційної культури безперервного навчання й психологічної підтримки. Ефективне поєднання цих заходів сприятиме підвищенню рівня професійної самореалізації, зниженню емоційного вигорання та зміцненню відданості працівників цінностям служби й суспільним інтересам

Отже**,** спираючись на результати сучасних досліджень і багатовимірність підходів до вивчення проблеми, можна стверджувати, що **мотивація у професійній діяльності поліцейських є складним системним феноменом**, який інтегрує когнітивні, емоційно-вольові, ціннісно-смислові та поведінкові компоненти. Вона не лише визначає рівень службової активності й відповідальності, а й впливає на професійну надійність, психологічну стійкість, готовність до саморозвитку та ефективність взаємодії з громадянами. Саме сформована внутрішня мотивація забезпечує цілісність особистості поліцейського, його здатність діяти гуманно, законно й результативно навіть у складних або кризових умовах професійної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко О., Скаленко І. Психологічні аспекти професійної мотивації працівників поліції. *Психологія управління та безпеки*. 2022. 18(2). С. 45–59.
2. Бутенко М. В. Психологічні аспекти професійного успіху поліцейського. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. 106(3). С. 285–296.
3. Черненко О., Бондаренко І. Психологічний супровід і мотиваційна підтримка поліцейських у системі МВС України. *Журнал психології та безпеки.* 2021. 12(3). С. 112–130.
4. Шаранов Ю. А., Софронова А. Й., Распопін Є. В. Розробка методології вивчення механізмів формування професійної самосвідомості у поліцейських. *Психологія та право*. 2021. 11(4). С. 138–152.
5. Ryan R.M., Deci E.L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist.* 2000. 55(1), 68–78.
6. Wright, S., & Payne, B. Towards professionalism and police legitimacy? An examination of the education and training reforms of the police in the Republic of Ireland. *Education Sciences*, 2019. 9(3), 241.
7. Zuber-Skerritt, O., & Fletcher, M. Resilience training programmes with police forces: A systematic review. *Journal of Police and Criminal Psychology*. 2024. 39. С. 227–252.

ПАРІЙ Юлія Миколаївна,
курсантка групи ННІ 3-23-304Пс
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0716-9736

ЧИННИКИ ВПЛИВУ ТА ШЛЯХИ СТАБІЛІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВІЙНИ

У зв’язку з повномасштабною війною в Україні, працівники поліції виконують завдання не лише з охорони громадського порядку, а й беруть участь у евакуаційних заходах, забезпеченні безпеки в зоні бойових дій, протидії диверсійним групам. Це створює надзвичайно високий рівень

психоемоційного навантаження, що безпосередньо впливає на їх морально-психологічний стан. Тому підтримка морально-психологічного стану поліцейських має критичне значенні для ефективного виконання службових обов'язків, підтримання правопорядку та національної безпеки в умовах повномасштабної війни. А визначення чинників впливу та пошук шляхів стабілізації є важливим для збереження професійної ефективності та психічного здоров'я поліцейських.

На нашу думку ключовими чинниками які негативно впливають на морально-психологічний стан поліцейських є:

- постійна загроза життю та здоров'ю, що формує хронічний стрес;
- втрата колег, що спричиняє емоційне виснаження та почуття провини (може розвиватись сидром провини вцілілого – це психологічний стан, коли людина яка пережила травматичну подію, і вижила, відчуває за власне виживання, звинувачує себе, що не змогла допомогти іншим);
- наявність вторинної травматизації через взаємодію з травмованим населенням, а саме необхідність надавати допомогу, документувати злочини, що посилює власний стрес;
- невизначеність ситуації, що породжує тривожність і дезорієнтацію;
- надмірне навантаження, яке призводить до професійного вигорання;
- морально-етичні дилеми, що виникають внаслідок необхідності прийняття рішень у критичних ситуаціях, що вимагають балансу між гуманізмом та необхідністю застосування сили;
- постійне почуття відповідальності за життя громадян та долю держави;
- виникнення чинників соціально-побутового характеру через розлуку з родиною, турботу про їхню безпеку; проблеми з житлом, побутовим забезпеченням (особливо для ВПО-поліцейських); обмеження соціальних контактів та звичних способів зняття напруги;
- недостатня психологічна підготовка, що ускладнює адаптацію до екстремальних умов [1].

Розуміння чинників впливу дозволяє нам окреслити шляхи збереження психоемоційної рівноваги працівників поліції такі як:

1. Систематична та послідовна психологічна підготовка, яка включає в себе тренінги з стресостійкості та резильєнтності, профілактика емоційного вигорання, розвиток емоційної стійкості та навичок саморегуляції й надання першої психологічної допомоги.

2. Впровадження програм психосоціальної реабілітації які повинні включати відновлення після бойових дій, психотерапевтичну допомогу, відпочинок тощо.

3. Забезпечення систематичного психологічного супроводження поліцейських із залученням виїзних фахівців та фахівців різного профілю (медичні, соціальні та ін.)

4. Використання при різних форм надання психологічної підтримки (індивідуальне консультування та групові форми взаємодії);

5. Підвищити рівню та ефективності комунікації між керівництвом і особовим складом, що дозволяє зменшити напругу та посилити професійну мотивацію поліцейських [2].

Отож підсумовуюче вище сказане хочемо сказати, що морально-психологічний стан працівників поліції, які виконують службові обов'язки в зоні бойових дій, формується під впливом багатьох складних чинників – постійної небезпеки, втрат, емоційного виснаження та високого рівня стресу. Для збереження їхнього психічного здоров'я та професійної витривалості необхідно застосовувати комплексний підхід, а саме, забезпечити якісну психологічну підготовку, регулярну підтримку під час служби та ефективну реабілітацію після виконання завдань. Такий підхід дозволяє не лише стабілізувати емоційний стан особового складу, а й підтримувати їхню мотивацію, згуртованість і здатність діяти в екстремальних умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Гуменюк О. В. Особливості надання психологічної допомоги та підтримки поліцейським, які брали участь у бойових діях. Психологія і педагогіка: зб. наук. праць. 2023. № 1. С. 45–52. – URL. https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/download/1698/1689/

2. Організація психологічної підготовки у Збройних Силах України: навч.-метод. посіб. Київ: Спротив, 2023. 112 с. – URL. https://sprotyvg7.com.ua-/wp-content/uploads/2023/08/Посібник-ПП-у-ЗСУ-13.04.2023.pdf

ПИСКУН Данило Анатолійович,
аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-9192-481X

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Формування професійно-етичної культури фахівців було і залишається одним із пріоритетних напрямків професійної підготовки працівників різних професій. Разом з тим, у суспільстві є професії, для представників яких професійно-етична культура має ключове значення. До їх числа належить і професія поліцейського. Для офіцерів Національної поліції професійно-етична культура є професійно значущою характеристикою і є запорукою успішного виконання професійних обов'язків.

Високий рівень професійно-етичної культури офіцерів Національної поліції є необхідним фактором якісного вирішення поставлених перед ними завдань. Саме тому необхідність розвитку і постійного вдосконалення у

офіцерів Національної поліції професійно-етичної культури закріплено на державному рівні, що відображено у Законі України «Про Національну поліцію», Правилах етичної поведінки поліцейських.

Аналіз розробленості проблеми формування професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції в освітньому середовищі закладу вищої освіти**,** свідчить, що окремі її аспекти досліжувалися в працях О. Бандурки, В. Бондаренка, М. Горської, М. Долгополової, В. Ліпницького, О. Марченко, І.Серединського, В.Тюріної, О.Федоренко, Д. Швеця та ін.

Подальше реформування Національної поліції України вимагає запровадження нових стандартів підготовки поліцейських, що не можливо без удосконалення освітнього процесу у ЗВО МВС України. Так, досі невирішеними лишаються проблеми, пов'язані з належною організацією підготовки кадрів для Національної поліції.

О. Бандурка, В. Бондаренко зазначають, що сучасна освітня практика підготовки поліцейських свідчить, що:

- має місце тенденція до посилення професіоналізації і забезпечення спеціалізації у підготовці фахівців, що призводить до дроблення дисциплін та збільшення їх кількості;
- постійно збільшується обсяг інформації з певної навчальної дисципліни, який має бути засвоєний здобувачем освіти (курсантом), що унеможливлює її глибоке вивчення та всебічний розгляд;
- спостерігається «домінування» навчальних дисциплін одного спрямування (наприклад, загально правових) за рахунок зменшення обсягу викладання і кількості навчальних дисциплін іншого спрямування (соціальних, гуманітарних та ін.), не зважаючи на їх важливу (іноді – обов'язкову) роль у підготовці фахівців правоохоронної галузі [1; 2].

Результати проведеного І. Серединським соціологічного опитування думки працівників поліції різних підрозділів засвідчили наявні сьогодні проблеми в підготовці поліцейських кадрів, зокрема:

1) погіршення кадрової ситуації (участь у бойових діях у зв'язку із повномасштабним вторгненням рф, погіршення соціально-економічних умов життя призвели до різкого збільшення навантаження на поліцейських) – 84,9% респондентів;

2) розширення основних повноважень та завдань поліції, у порівнянні з тими, які визначені в законі, необхідність виконання нових і нетипових професійних обов'язків – 77,8% опитаних;

3) прогалини у чинному законодавстві, через які у роботі поліції може виникати ряд недоліків і суттєвих проблем – 66,4%;

4) соціальна і правова незахищеність працівників поліції – 60,4%;

5) протиріччя у тлумаченні положень закону України «Про Національну поліцію» – відсутність чіткої структури підрозділів поліції та відповідної диференціації функцій і повноважень окремих органів поліції – 50,0%;

6) недостатній рівень підготовки працівників поліції у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання – 38,4%;

7) передчасний та неякісний відбір кандидатів на вакантні посади в підрозділи МВС України – 19,5%;

8) непрозорість застосування системи відбору кадрів на службу до реформованих підрозділів – 9,8%;

9) відсутність тісної співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства – 7,5% [3].

Реформування відомчої освіти, вважають дослідникиВ. Бондаренко, М. Долгополова, В. Ліпницький, Д. Швець та ін., має бути орієнтовано на забезпечення міждисциплінарних зв'язків, своєчасне оновлення змісту навчання і відповідні зміни методичного забезпечення, поєднання інноваційних форм навчання з посиленою практичною підготовкою з урахуванням сучасних потреб професійної діяльності поліцейського.

Але, як свідчить практика, освітній процес реалізується з використанням переважно традиційних форм викладання навчального матеріалу, які дозволяють накопичувати знання, але які не дозволяють повною мірою забезпечити їх самостійне застосування та подальше перенесення у практичну діяльність для оволодіння професійними уміннями і навичками, які є важливими для ефективного виконання службової діяльності.

Професійно-етичну культуру майбутніх офіцерів Національної поліції ми розглядаємо як підструктуру професійної культури, основу якої становлять фундаментальні етичні цінності та знання (моральних та етичних принципів, норм, правил і моделей поведінки), професійно важливі якості особистості (моральні, емоційні, вольові, комунікативні) та етичні почуття, потреби, ціннісне ставлення до професійної діяльності; які в сукупності забезпечують ефективне виконання професійних обов'язків із дотримання і захисту прав і свобод людини.

Дослідники (А. Забора, О. Марченко, В. Тюріна, О. Федоренко) зазначають, що формування такого складного феномена вимагає поєднання змістової та операційної складової освітнього процесу підготовки поліцейських. Натепер зміст підготовки, як зазначають дослідники, не достатньо орієнтований на формування в них професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції**.** Аналіз Освітньої (професійної) програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 081 Право (поліцейські) та навчального плану підготовки цих здобувачів свідчить, що наявна тільки одна навчальна дисципліна «Юридична деонтологія» (ОК 7), зміст якої безпосередньо спрямований на формування відповідних знань і розвиток професійної етики та культури поліцейського, що є вкрай недостатнім, оскільки для формування професійно-етичної культури має бути використаний

дидактичний потенціал різних навчальних дисциплін як соціально-гуманітарного, так і фахового спрямування.

Формування професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції повинно відбуватися не тільки під час засвоєння знань, а й у процесі набуття ними певного соціального досвіду, оволодіння вміннями та навичками під час спеціально організованої практичної діяльності (практичні заняття, різні види практики) та позааудиторної роботи. Отже, процес формування професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції**,** на нашу думку, досягне найбільшого ефекту за наступних умов:

1. гуманізації процесу підготовки поліцейських, спрямованість на дотримання прав людини і свобод людини;

2. змістового удосконалення підготовки майбутніх офіцерів поліції у контексті формування професійно-етичної культури як професійно важливої особистісної характеристики;

3. узгодженість форм і методів формування професійно-етичної культури поліцейських із потребами підготовки до професійної діяльності;

4. розгляд професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції як інтегративної якості особистості, формування якої є результатом цілеспрямованої та спеціально організованої освітньої та виховної діяльності у ЗВО зі специфічними умовами навчання;

5. створення певних педагогічних умов у ЗВО, які сприятимуть формуванню професійно-етичної культури і дозволять максимально охопити всі види діяльності майбутніх офіцерів поліції.

Для підвищення ефективності процесу формування професійно-етичної культури майбутніх офіцерів Національної поліції в освітньому середовищі закладу вищої освіти ми пропонуємо здійснювати фахову підготовку курсантів шляхом реалізації наступних заходів:

- стимулювання професійної та навчальної мотивації курсантів;
- активне залучення офіцерів поліції з практичних підрозділів до проведення бінарних практичних, семінарських занять, тренінгів та майстер-класів;
- упровадження елементів професійної діяльності у процес фахової підготовки майбутніх офіцерів поліції для формування професійно-етичної культури**;**
- розробку і використання цільових тренінгових програм і інтерактивних технологій в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів Національної поліції задля розвитку професійно-етичної культури;
- використання коучингових технологій у навчанні (самостійна робота та творчі завдання на практичних та семінарських заняттях);
- залучення студентів до етично-комунікативної діяльності під час опанування фахових дисциплін;

- формування досвіду рефлексивного аналізу власної етичної діяльності;
- забезпечення етично-комунікативної спрямованості у викладанні фахових дисциплін, передбачених навчальним планом підготовки фахівців у ЗВО МВС України.

Отже, організація фахової підготовки потребує постійного вдосконалення, пошуку і приведення в дію нових форм взаємодії із курсантами, відпрацювання нових методик, спрямованих на формування особистості майбутнього офіцера Національної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М. Професійна етика поліцейського: наук.-практ. посіб. Харків : Золота миля, 2017. 294 с.

2. Бондаренко В. В. Професійна підготовка працівників патрульної поліції : зміст і перспективні напрями : монографія. Київ, 2018. 524 с.

3. Серединський І. В. Деякі аспекти удосконалення процесу підготовки персоналу поліції в Україні. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції* : мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 30 жовтня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 284–286.

ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

ПІЛОТАЖНІ РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ УКРАЇНОМОВНОГО ОПИТУВАЛЬНИКА «МОРАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ – УКРАЇНСЬКА АДАПТАЦІЯ (МІ-УА)»

Проблема вимірювання моральних компетентностей у професійному середовищі силових структур є однією з найскладніших у сучасній прикладній психології. Більшість існуючих інструментів розроблено для цивільних вибірок і не враховують специфіку діяльності, пов’язаної з моральним вибором у ситуаціях ризику, загрози життю або конфлікту між службовим обов’язком і гуманістичними цінностями [2, 3, 4]. Відсутність культурно та професійно адаптованих методик для українського безпекового сектору актуалізує потребу у створенні власного психодіагностичного інструментарію [1].

Моральний інтелект розглядається як інтегративна здібність, що поєднує етичне мислення, емоційно-ціннісну чутливість і поведінкову

регуляцію. Він відображає здатність особистості усвідомлювати власні моральні принципи, співвідносити їх із контекстом професійних рішень і діяти відповідно до етичних орієнтирів навіть у кризових обставинах. У колективному вимірі моральний інтелект постає як моральний імунітет системи, що забезпечує етичну стійкість організацій безпеки в умовах стресу й невизначеності.

Опитувальник MI-UA включає 40 тверджень і 10 компетентностей, які репрезентують моральну зрілість фахівця – від чесності та принциповості до гуманістичних установок і здатності до прощення. Пілотажна вибірка охопила 570 працівників поліції та 430 військовослужбовців, що дозволило порівняти прояви морального інтелекту у представників різних професійних культур безпекового сектору.

До дослідження були залучені представники різних напрямів службової діяльності поліції – оперативної, превентивної, кадрової, а також підрозділів публічної комунікації Національної поліції України, які забезпечують взаємодію з громадянами та засобами масової інформації. Серед військовослужбовців були представники Збройних Сил України та Національної гвардії – як із досвідом безпосередньої участі у бойових діях, так і без нього. Отже, вибірка охопила як бойові, так і комунікаційні напрями служби, що дало змогу дослідити не лише рівень моральних компетентностей у стресових і ризикових умовах, а й особливості етичної взаємодії та моральної стійкості у роботі з людьми.

Отримані дані дозволили перевірити релевантність і чутливість інструменту не лише до організаційних контекстів, а й до професійних культур, які по-різному проявляють моральний інтелект у службовій поведінці.

Почнемо з першої компетентності – *дотримання власних принципів, цінностей і переконань*. Цей показник відображає здатність діяти відповідно до внутрішніх моральних орієнтирів, навіть у складних або ризикованих ситуаціях. За отриманими результатами, рівень цієї компетентності вищий у військовослужбовців, що свідчить про глибшу інтеграцію моральних принципів у професійну поведінку. Серед поліцейських результати дещо нижчі, однак тенденція залишається позитивною – вона вказує на потребу посилення етичної освіти та розвитку моральної рефлексії, особливо в умовах підвищених суспільних очікувань до правоохоронної системи. Далі я послідовно представлю результати за кожною з десяти компетентностей, які формують структуру морального інтелекту в межах нашої адаптованої моделі.

Наступна компетентність – *правдивість у професійній діяльності*. Ця компетентність – про чесність у словах і вчинках. Для військових правдивість – це питання довіри, а довіра – питання виживання. У поліції ситуація складніша: постійна публічність і взаємодія з громадою створюють додаткове

навантаження. Тому прояви правдивості іноді втрачають однорідність у щоденній практиці. Як показують результати, військовослужбовці демонструють дещо вищий рівень правдивості, але поліцейські теж мають високі показники, що свідчить про наявність етичного потенціалу і бази для подальшого розвитку. Таким чином, розвиток етичної відкритості визначається як один із ключових напрямів підтримки професійної довіри і зміцнення морального клімату в поліцейських колективах.

У цьому блоці представлено результати за низкою ключових компетентностей морального інтелекту, які демонструють різні виміри етичної зрілості військовослужбовців і поліцейських. Почнемо з *моральної відваги* – здатності діяти відповідно до етичних принципів, навіть коли це пов'язано з ризиком або тиском. Військові демонструють високу стійкість у цій сфері – для них це природна складова бойової етики. Для поліцейських моральна відвага частіше стикається з бар'єрами публічності та організаційного контролю. Наступна компетентність – *дотримання обіцянок*. Вона відображає внутрішню дисципліну та послідовність у діях. Військові зберігають більшу стабільність у виконанні зобов'язань, що зумовлено колективною відповідальністю, тоді як для поліцейських ця якість має більш індивідуальний характер – показник професійної чесності й надійності. *Відповідальність за власні рішення* демонструє зрілість мислення і готовність приймати наслідки своїх дій. Для військових це основа бойової довіри, для поліцейських – ознака етичної автономії у складних соціальних ситуаціях. *Визнання помилок і невдач* – одна з найскладніших компетентностей. Її рівень нижчий у представників обох груп, що пояснюється страхом втрати авторитету або покарання. Водночас саме ця здатність є критерієм моральної сміливості й професійної зрілості.

Служіння іншим та активна турбота показують гуманістичний вимір морального інтелекту. Поліцейські демонструють вищі результати, адже їхня робота щодня вимагає емпатії, підтримки та взаємодії з людьми. Для військових ці риси проявляються у формі братерства, взаємопідтримки й колективної відданості. У підсумку ми бачимо дві різні, але взаємодоповнювальні системи етичної зрілості: у військових переважає етика обов'язку та дисципліни, у поліцейських – етика турботи та гуманістичної відповідальності. Разом вони формують моральний фундамент безпекового сектору України – єдність сили, принциповості та людяності.

Завершують блок компетентностей дві глибоко особистісні риси – *прощення власних помилок* і *прощення помилок інших*. Прощення себе – це показник внутрішньої зрілості та здатності до самопідтримки після помилок чи моральних сумнівів. Серед військовослужбовців цей показник дещо вищий, що пов'язано з необхідністю швидко відновлювати психологічну рівновагу після стресових або кризових ситуацій. Для поліцейських ця компетентність не менш важлива, але її реалізацію часто ускладнюють

високі стандарти бездоганності та суспільні очікування. Прощення інших відображає готовність до емпатійної взаємодії, толерантності та відновлення довіри у міжособистісних стосунках. Поліцейські демонструють трохи вищі результати, адже їхня діяльність щодня вимагає гуманного підходу, уміння зрозуміти, підтримати і не засуджувати. У військовому середовищі ця риса проявляється у формі лояльності, побратимства і взаємоповаги, які ґрунтуються не стільки на словесному прощенні, скільки на спільній відповідальності. Таким чином, обидві компетентності підкреслюють гуманістичний вимір морального інтелекту – здатність не лише діяти етично, а й приймати людську недосконаліть, визнавати межі, зберігаючи при цьому гідність, довіру і цілісність команди. Прощення – це кульмінація морального інтелекту, момент, коли етичність переходить у людяність. Військові частіше демонструють силу самопрощення, тоді як поліцейські – відкритість до прощення інших. Обидва прояви формують підґрунтя довіри, взаємоповаги та психологічної стійкості у службі.

Таким чином, результати аналізу виявили структурні відмінності у моральних профілях обох груп. Для військових характерна домінанта етики обов'язку та дисципліни – високі показники принциповості, відповідальності, дотримання обіцянок і моральної відваги. Для поліцейських більш вираженою є етика турботи та гуманістичної відповідальності – вищі рівні емпатії, готовності до прощення та підтримки інших. Спільною для обох груп є сформована здатність до моральної саморефлексії, проте нижчими залишаються показники прийняття власних помилок, що свідчить про потребу розвитку компонентів етичної самопідтримки.

Факторна структура опитувальника підтвердила концептуальну цілісність десяти компетентностей і дала змогу окреслити модель моральної зрілості фахівця безпеки, у центрі якої – єдність принциповості, відповідальності, гуманності та служіння. Отримані результати підтверджують надійність і змістову валідність україномовної адаптації МІ-УА.

Практична значущість інструменту полягає у можливості його використання для психологічного відбору, оцінювання моральної стійкості, індивідуального консультування та формування програм морально-психологічної підготовки персоналу сектору безпеки. Моральний інтелект постає не лише як етична компетентність, а як стратегічний ресурс людяності, довіри й професійної честі сектору безпеки в умовах війни та відновлення.

Подальші етапи роботи передбачають проведення факторного аналізу на розширеній вибірці та розроблення нормативів моральної зрілості для різних категорій фахівців безпеки.

Список бібліографічних посилань

1. Пономаренко Я. С. Аналіз стресових чинників у професійній діяльності поліцейських під час війни. *Наукові перспективи*. 2024. №8(50). С. 929–941.

2. Lennick D., Kiel F. Moral Intelligence: Enhancing Business Performance and Leadership Success. Wharton School Publishing, 2015. 304 p.

3. Lennick D., Kiel F. Moral intelligence: Enhancing business performance and leadership success 2007: Pearson Prentice Hall. *Human Resource Development Quarterly*. 2006. №17(2). P.231-233.

4. Yakut S., Yakut İ. Moral intelligence scale. *Journal of International Social Research*. 2021. №14(76). P.836–842.

РУДНЄВА Катерина Євгеніївна,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії соціально-психологічного забезпечення, супроводу та реабілітації працівників МВС навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правоохоронна діяльність в умовах війни передбачає виконання органами правопорядку своїх традиційних функцій (охорона прав, боротьба зі злочинністю, підтримка громадського порядку) з урахуванням специфічних воєнних загроз та обмежень, що вимагає адаптації методів роботи, посилення уваги до безпеки, а також залучення до виконання завдань, пов’язаних з обороною держави.

Правоохоронна діяльність залежить від специфіки правоохоронного органу та підрозділу та відрізняється переліком завдань і функцій. Однак, вона об’єднується наявністю подібних психологічних особливостей, які можуть стати суттєвою перешкодою для запобігання, припинення та розкриття злочинів. До них слід віднести:

1) напружений, невизначений, екстремальний, надзвичайний та нетиповий характер діяльності;

2) необхідність спілкування з представниками різних маргінальних груп;

3) протидія та опір зацікавлених осіб правомірним діям працівників;

4) невпевненість правоохоронця у тому, що свідки адміністративного чи кримінального правопорушення будуть сприяти виявленню, припиненню та розкриттю правопорушень та злочинів;

5) різноплановість соціальних ситуацій, в яких доводиться працювати;

6) наявність великої кількості стрес-факторів;

7) психологічні перенавантаження через необхідність підтримувати високий рівень професійної пильності та через неможливість відпочити;

8) систематичний відрив від сім'ї при здійсненні професійних функцій під час здійснення правоохоронних функцій;

9) невідкладний характер дій (відстрочка може призвести до зміни обстановки, втрати слідів і доказів, важливої інформації від свідків);

10) автономність діяльності, необхідність самостійно приймати відповідальні рішення, не погоджуючи їх з керівництвом. [4, 11].

Складність роботи правоохоронців також посилилась через наявність екстремальних умов у яких опинились поліцейські після російського вторгнення.

Соціально-психологічне забезпечення правоохоронної діяльності в умовах війни включає забезпечення психологічного здоров'я, стійкості особового складу, підтримку морального стану, а також надання екстреної психологічної допомоги для ефективного виконання службових обов'язків в умовах бойових дій, стресу та травмуючих подій.

Науково-дослідною лабораторією соціально-психологічного забезпечення, супроводу та реабілітації працівників МВС Навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ у співробітництві з Головним управлінням морально психологічного забезпечення Збройних Сил України, Державною Установою «Інститут неврології, психіатрії та наркології Національної академії медичних наук України» та Університетом Північної Кароліни у Гринсборо (США), за сприяння Управління психологічного забезпечення МВС України, у 2024 році було проведено дослідження «Психологічне самопочуття, добробут та потреби у навчанні фахівців що надають послуги у сфері психічного здоров'я». У дослідженні прийняли участь фахівці що надають послуги у сфері психічного здоров'я системи МВС та ЗСУ. В якості інструментарію використовувалися 4 блоки запитань, одним із яких, був блок, який відносився до діяльності фахівців що надають послуги у сфері психічного здоров'я під час війни.

Отже аналізуючи отримані результати ми бачимо, що фахівців сфери психологічного здоров'я МВС загалом мають повну вищу освіту (магістр, спеціаліст) 72,9 % та базову вищу освіту 25,1 %. Щодо формату роботи більшість із них 68,9 % надають свої послуги «віч-на-віч і онлайн», «лише віч-на віч» 29,9 % та виключно «онлайн» 1,2 %. За ознаками статі працюють 80 % жінок та 20 % чоловіків. 76,9 % фахівців працювали у цій самій сфері до лютого 2022 року 18,4 % – не працювали та 1,2 % займались іншою діяльністю. Але як зазначають самі психологи складним аспектом роботи було відсутність практичного досвіду в дуже екстремальних ситуаціях та відсутність належних умов для надання психологічних послуг. Також для повноцінної роботи з психологом самим клієнтам іноді важко було знайти час через постійну зайнятість, пов'язану із виконанням службових завдань.

Під час соціально-психологічного супроводу поліцейських фахівці сфери психологічного здоров'я системи МВС здійснювали консультування, психологічну діагностику та корекцію. Найпоширенішою терапевтичною технікою, яку вони використовувалися була когнітивно-поведінкова терапія (43,1 %), також застосовувались техніки психоаналізу (22 %), EMDR (17,3 %), сімейна терапія (14,5 %), гештальт-терапія (13,7 %), когнітивно-процесуальна терапія (9 %), діалектно-поведінкова терапія (4,3 %), CETA (0,8 %) та пролонгована експозиція (0,4 %).

Систематичне перебування працівників правоохоронних органів у небезпечних стресових ситуаціях та екстремальних умовах діяльності, травмує психіку та приводе до емоційного виснаження, вигорання та розвитку психогенних розладів. Так під час психологічного супроводу поліцейських фахівцям сфери психологічного здоров'я доводилось стикатися з такими негативними психологічними станами у своїх клієнтів, як: підвищена агресія, конфліктність, апатія, різні типи залежностей, депресія, підвищена ймовірність суїцидів. Тому перебуваючи у таких станах психологам було важко спонукати до взаємодії клієнтів та викликати у них довіру до самих методів роботи, тобто "бути почутими".

Складним аспектом психологічного супроводу як зазначають фахівці сфери психологічного здоров'я також є підтримка клієнта на різних етапах горювання, пов'язаного із втратою близької людини та налагодження першого контакту з рідними поранено або загиблого працівника поліції. В такі моменти роботи у самих психологів як вони відмічають, іноді виникають проблеми із контролем власних емоційних реакцій на емоційні переживання клієнта, що може стати цінним як для розуміння психологічного стану останнього, але, в іншому випадку, може стати перешкодою для терапії. Тому важливим завданням терапевта є усвідомлення, контроль та інтерпретація власних емоційних реакцій аби вони не стали перешкодою в терапевтичному процесі.

Отже умови воєнного стану безпосередньо впливають як на психологічне так і на фізіологічне здоров'я працівників правоохоронних органів. Отримання психологічних травм, призводить до виникнення посттравматичних стресових розладів, які можуть проявлятися не одразу та гострих стресових розладів, які іноді нажаль мають незворотні наслідки. Тому процес соціально-психологічного супроводу поліцейських є дуже важливим компонентом, який необхідний для того, щоб зменшити негативні наслідки стресу та травм на психологічний стан особистості та допомогти людині віднайти внутрішні ресурси для подолання кризових станів.

Психологи також потребують підтримки, консультації та розвитку для вдосконалення професійної діяльності, підвищення кваліфікації та запобігання професійному вигоранню, оскільки працюючи із травмою інших є ризик отримання вторинний травматичний стрес. Так за результатами

дослідження психологічного самопочуття та добробуту фахівців що надають послуги у сфері психічного здоров'я системи МВС було визначено, що симптоми ВТС мають на високому рівні 0,8 % психологів та 17,7 % на середньому, це непогані результати враховуючи умови воєнного стану в яких доводиться працювати даним спеціалістам, але якщо не приділяти уваги цьому питанню можемо припустити, що позитивна тенденція матиме схильність до погіршення.

Також під час дослідження вивчались потреби у навчанні фахівців психологічної сфери системи МВС . Ось деякі із тем, які вони вважають найбільш важливими для навчання: «Внутрішня культура ветеранських спільнот», «Підтримка дорослих у період горювання, втрати», «Розуміння травми та її різновиди», «Гострі реакції на стрес та відповідні стратегії поведінки фахівців», «Мотиваційне консультування залежних осіб», «Перехід військових до цивільного життя», «Підхід "резилієнс" в соціальній роботі», «Профілактика професійного вигорання».

Список бібліографічних посилань

1. Максименко С. Д., Гришко О. Д. Психічний супровід і психічне здоров'я: навчальний посібник. Том. 2 / Київ: Видавництво Людмила, 2024. 468 с.

2. Овчаренко О. Ю. Психологія стресу та стресових розладів: навч. посіб. / П86 Уклад. – К. : Університет «Украї- на», 2023. – 266 с

3. Тімченко О. В. Екстремальна психологія: Підручник – К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. – 502 с.

4. Цільмак О. М. Психологічне забезпечення правоохоронної діяльності: навчально-методичний посібник. Одеса: НУ ОЮА, 2025. 149 с.

РУСНАК Діана Максимівна,
курсантка 2 курсу групи КП-262-24-1
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ШИНКАРЕНКО Інна Олександрівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0040-2010

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Професійна деформація співробітників поліції є складним багатогранним явищем, що поєднує в собі соціальні та психологічні проблеми. Воно виникає через довгострокове виконання професійних обов'язків в умовах, притаманних

правоохоронній діяльності [1, с. 34]. Такий стан проявляється у зміні системи особистих цінностей, помітному зниженні рівня емпатії, дедалі більшому формалізмі в роботі, розвитку цинічного ставлення й поглибленні емоційного виснаження. З огляду на реформи Національної поліції України, проблема професійної деформації вимагає особливої уваги. Психологічна стійкість і моральний дух поліцейських безпосередньо впливають не лише на їхню ефективність, а й на ступінь довіри суспільства до правоохоронної системи [2, с. 47].

Щоденна служба в поліції супроводжується складними викликами: високим ризиком для життя, необхідністю оперативного реагування, постійни емоційним тиском і стресовими ситуаціями. Через такі обставини змінюється сприйняття поліцейськими громадян, проявляється надмірна недовіра до оточуючих, підвищується байдужість до їхніх потреб і формуються різні негативні стереотипи. Відповідно до проведених досліджень, майже 60% українських поліцейських виявляють ознаки емоційного вигорання вже після перших п’яти років роботи [3, с. 93]. Ця тривожна статистика свідчить про соціальні корені проблеми та наголошує на критичній потребі комплексного її аналізу.

Значущим фактором для розвитку професійної деформації є соціальні умови, які включають специфіку трудового середовища, взаємини в робочому колективі, особливості організаційної культури, соціальні очікування та рівень державної підтримки. Поліцейські часто опиняються перед дилемою: з одного боку, дисциплінарний контроль і вимоги дотримання суворої підзвітності керівництву, а з іншого – гостре суспільне незадоволення і навіть недовіра. Такий стан породжує внутрішній дисбаланс і конфлікти, що створюють сприятливе підґрунтя для професійної деформації [4, с. 22].

Основні соціальні фактори впливу можна згрупувати за кількома категоріями. Перша – організаційно-професійні чинники, які включають надмірну бюрократизацію системи, брак можливостей для кар’єрного розвитку та низький рівень підтримки зі сторони керівництва [6, с. 104]. Наступна – соціально-психологічні проблеми: напруженість і конфлікти в колективі, недостатня відкритість у спілкуванні між працівниками, несправедливе ставлення до персоналу і відсутність належного визнання їхніх досягнень. Додатково існують соціально-економічні аспекти, такі як недостатньо конкурентна зарплата, надмірне навантаження чи несправедливий розподіл робочих обов’язків.

Окрім того, важливу роль відіграють суспільні чинники: упереджена критика в ЗМІ, дискредитація професії у публічному просторі та загальна недовіра з боку громади. Сукупність цих факторів може сприяти формуванню серед поліцейських цинізму та емоційного дистанціювання, створюючи передумови для порушення службових повноважень. [5, с. 19].

Одним із важливих аспектів професійної деформації є її колективна складова. У середовищі правоохоронців поступово формуються певні моделі поведінки та стилі взаємодії, які стають нормою в роботі колективу. У випадках, коли успішно приживаються формалістичний підхід, авторитарність чи байдужість, ці прояви передаються молодим співробітникам як професій [6, с. 108].

Емоційне вигорання посідає важливе місце серед соціальних аспектів професійної деформації, зокрема через поступове зниження інтересу до своїх обов'язків, зростання апатії, втрату мотивації та труднощі в комунікації. Дослідження свідчать, що значна частина поліцейських стикається з серйозними викликами у підтримці емоційної стійкості та доброзичливих взаємодій, що є наслідком постійного стресу й конфліктів, вигідно пов'язаних із природою їхньої роботи [2, с. 52]. Це підкреслює необхідність упровадження комплексної системи психологічної допомоги та нових стандартів соціальної підтримки для тих, хто працює у правоохоронній сфері. Профілактику професійних деформацій слід розглядати як багаторівневий процес, що включає соціальні, організаційні та психологічні заходи, здатні мінімізувати ризики емоційного вигорання.

Розширення та вдосконалення підходів до забезпечення якісної психологічної підтримки для працівників правоохоронних органів є критично важливим елементом сучасної системи управління, спрямованої на підвищення ефективності їхньої діяльності та оптимізацію функціонування всієї правоохоронної структури. Основоположна ціль такої підтримки полягає не лише у здатності співробітників адекватно реагувати на складні, часто небезпечні та стресові ситуації, що виникають у процесі виконання службових обов'язків, але й у створенні стабільного середовища, яке сприятиме всебічному розвитку професійних навичок, покращенню умов праці й формуванню здорового мікроклімату в команді. Особливий акцент робиться на програмах регулярних тренінгів та навчальних заходів, сконцентрованих на підвищенні стресостійкості, покращенні навичок конструктивної комунікації та формуванні культури відкритого діалогу [1, с. 87]. Така підготовка не тільки посилює співпрацю всередині колективу, але й сприяє створенню міцної основи для побудови довірчих відносин із громадськістю, забезпечуючи прозорість і доступність робочих процесів.

Однією з пріоритетних завдань є також формування робочого середовища, побудованого на принципах довіри, взаємоповаги та активного співробітництва між усіма структурними рівнями – від рядових працівників до управлінського складу. Необхідно створити такі умови, де кожен співробітник почуватиметься не тільки висококваліфікованим професіоналом, але й невід'ємною частиною згуртованої команди. Це середовище повинно сприяти активному розвитку командного духу, моральній підтримці один одного та впевненості у важливості своїх дій. У результаті таких змін працівники з більшою мотивацією ставляться до своїх службових обов'язків,

що, своєю чергою, формує гордість за обрану професію, глибше розуміння її значущості для суспільства і бажання постійно вдосконалювати свої вміння.

Глибше усвідомлення специфіки викликів та ризиків, з якими стикаються правоохоронці у своїй повсякденній діяльності, потребує системного застосування інструментів соціологічного моніторингу [3, с. 101]. Регулярний збір та аналіз даних дозволяє не лише оцінити поточний стан персоналу, але й ідентифікувати основні проблеми, що потребують оперативного вирішення. Для цього використовуються різноманітні дослідницькі методи, такі як соціологічні опитування, інтерв'ю чи цільові дослідження. Вони дозволяють отримувати об'єктивну картину про рівень емоційного перевантаження, загальну задоволеність умовами праці, а також можливі конфлікти чи моральні випробування всередині колективу. На базі отриманої інформації формуються адаптовані програми підтримки та превентивні заходи, спрямовані на підвищення емоційної стійкості, психологічної стабільності і комфортного самопочуття співробітників.

Велике значення має також стратегічний підхід держави до розробки і впровадження всеосяжних програм профілактики професійних деформацій серед працівників правоохоронної сфери. Ці програми повинні охоплювати вдосконалення організаційних стандартів роботи, дотримання високих етичних норм професії та поліпшення громадського іміджу представників правоохоронних органів. Особливо актуальним це питання стає в умовах воєнного стану або інших кризових ситуацій, коли службовці стикаються із численними випробуваннями: тривалим фізичним і психологічним навантаженням, хронічним стресом чи недостататнім рівнем соціальної підтримки. У таких умовах підвищується ризик професійного вигорання, втрати мотивації, появи емоційної байдужості та зниження ефективності виконання службових обов'язків. Це, у свою чергу, може негативно впливати на якість роботи поліції, її імідж у суспільстві та рівень довіри громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник О. В. Професійна деформація працівників правоохоронних органів: соціально-психологічний аспект: навч. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 200 с.

2. Іваненко П. С. Психологічна стійкість поліцейських: монографія. Харків: Право, 2019. 160 с.

3. Державна служба статистики України. Соціологічні дослідження умов праці поліцейських, 2021 р.: офіц. статист. звіт, Електронний ресурс. Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua

4. Петренко С. І. Соціально-психологічні аспекти емоційного вигорання у правоохоронців: монографія. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2018. 110 с.

5. Сидоренко Л. В. Соціальні фактори професійної деформації поліції: монографія. Київ: КНУ імені Т. Шевченка, 2020. 95 с.

6. Рогова М. О. Корпоративна культура та етичні стандарти в поліції: монографія. Одеса: ОДУВС, 2019. 130 с.

САВІЩЕНКО Вікторія Миколаївна,
доктор юридичних наук, кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6278-4774

МОДЕЛЬ УНІВЕРСАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

В умовах військової агресії рф Національна поліція України виконує не тільки власне функції правоохорони, а й завдання, пов'язані з територіальною обороною, наданням гуманітарної допомоги населенню, протидії правопорушенням, зумовлених воєнним станом. З огляду на це, змінився феномен професії «поліцейський». Поліцейська діяльність у сучасних реаліях стала життєзабезпечувальною, гуманітарною, стабілізуючою. Нові виклики вимагають вдосконалення системи підготовки майбутніх поліцейських, формування таких професійно важливих якостей, які б дозволили в умовах підвищеного фізичного і психологічного навантаження діяти професійно.

Здійснюючи аналіз джерельної бази дослідження, варто зазначити, що психолого-педагогічним проблемам підготовки майбутніх поліцейських присвячені праці вітчизняних учених О. Бандурки, О. Євдокімова, Ю. Жидецького, Я. Когут, Н. Пряхіної, О. Федоренко, Д. Швеця та ін. Незважаючи на досить велику кількість публікацій з проблеми підготовки поліцейських кадрів, розробка моделі універсальних професійно важливих якостей поліцейського в умовах воєнного стану є актуальною як в теорії, так і на практиці.

Для розробки моделі універсальних професійно важливих якостей поліцейського проаналізуємо поняття «професія», генезис професії «поліцейський» в умовах воєнного часу.

В Енциклопедії освіти поняття «професія» (від лат. professio) тлумачиться як стійкій та відносно широкий вид трудової діяльності (занять) людини, визначений розподілом праці та її функціональним змістом [2, с. 742]; у Філософському енциклопедичному словнику поняття «професія» окреслюється як соціальний феномен, що існує у вигляді специфічних, як правило, інституціалізованих форм – свідомості, діяльності, відносин, а також норм, цінностей та організацій, що пов'язані із систематичним виконанням індивідами суспільно корисних дій [7, с. 531]; в Універсальному словнику української мови поняття «професія» (від лат. profession – спеціальність) розглядається як рід трудової діяльності, що вимагає спеціальних теоретичних знань та практичних навичок і є джерелом існування [4, с. 630]; І. О. Баклицький визначає чотири значення терміну «професія»: 1) прикладання сил людини або галузь, в якій людина виконує

свої функції як суб'єкт праці; 2) спільність людей, які зайняті відповідними трудовими функціями; 3) підготовленість (знання, вміння, навики, кваліфікація), завдяки якій вона здатна виконувати відповідні трудові функції; 4) діяльність, робота професіонала, тобто сам процес реалізації трудових і професійно виконуваних функцій [1, с. 42]. Порівняльний аналіз зазначених тлумачень поняття «професія» дозволяє виокремити його сутнісний зміст та ознаки: по-перше, виникнення феномену професії обумовлено потребами людини, прагненню отримувати кваліфіковану допомогу, послугу, продукти виробництва. Культурний розвиток людства змінює потреби і це обумовлює виникнення чи зникнення професії. Генезис професії «поліцейський» пов'язаний із потребою у безпеці і захисті, вона має давню історію і всі перспективи на існування в майбутньому, оскільки суспільні загрози зростають, з'являються нові форми злочинної поведінки, вдосконалюються методи ведення гібридних війн, загострюються внутрішні та міжнародні конфлікти. По-друге, основою суспільства, як форми співіснування людей, є необхідність виконання соціально корисних функцій. Потреба у безпеці, за пірамідою А. Маслоу, належить до базових потреб, без задоволення яких людина не може гармонійно розвиватися та самовдосконалюватись. Правопорушення приносять шкоду людині, суспільству, державі, це – небезпечна поведінка, яку поліція покликана профілактувати, попереджати, викривати. Забезпечення порядку і безпеки є основною соціально корисною функцією поліції (від давньогрець. «πολιτεία» (politeia) – стан громадянства / держава). По-третє, виконання соціально корисних функцій на професійному рівні вимагає від особистості професійно важливих якостей. Їх сформованість має обов'язковий характер, адже саме вони визначають високу якість виконання професійних функцій. Їх перелік встановлюється в професіограмах (психограмах). Решта професійних якостей особистості можуть бути додатковими, допоміжними, такими, що сприяють якості професійної діяльності. По-четверте, розвиток професії «поліцейський», визначення мети, завдань, функцій поліції нерозривно пов'язані із державою і правом. Досягати порядку і безпеки можна різними шляхами: залякуванням і примусом, – і це модель поліцейської діяльності в тоталітарних/авторитарних державах, або розвитком демократії, забезпеченням основоположних прав і свобод людини, встановлення діалогу між владою і народом, взаємної відповідальності між людиною і державою, формуванням правової культури і свідомості. Насильницька чи людиноцентрована модель поліції вимагатиме від особистості різного набору професійно важливих якостей. Вітчизняна модель поліції ґрунтується на досягнення порядку і безпеки в суспільстві шляхом реалізації концепції людиноцентрованої держави, в якій людина – найвища цінність, а порядок і безпека в суспільстві досягаються гуманістичними засобами. Це значить, що поліцейський в кожній людині має «бачити» людину, розуміти її мотиви, цінності, психічний стан, причини

поведінки, а заходи примусу (фізична сила, застосування спеціальних засобів, вогнепальної зброї) використовуються лише в ситуаціях гострої необхідності убезпечення людського життя. Такі проєкти, як «Поліцейський офіцер громади», «Custody Records», «Безпечна школа», заходи поліцейського піклування засвідчують гуманізацію поліцейської діяльності, зміну світогляду, методів роботи поліцейського. Модель людиноцентрованої поліції – безперечно значний крок культурного, цивілізованого розвитку суспільства, правової, демократичної держави. Її реалізація залежатиме від рівня підготовки поліцейський, сформованості таких професійно важливих якостей, як толерантність, емпатія, повага, уважність, ввічливість, чуйність. Гуманізація поліцейської діяльності також передбачає належний рівень психолого-педагогічної підготовки.

Аналізуючи Звіт Національної поліції України за 2024 рік [3], вдається можливим визначити нові напрями професійної діяльності поліцейських, які слугуватимуть оновленню професіограм та підготовки майбутніх поліцейських в умовах воєнного стану, це: виконання завдань територіальної оборони («Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють»), заходів із забезпечення правового режиму воєнного стану, документування воєнних злочинів, здійснення розмінування, участь у ліквідації наслідків ворожих обстрілів, надання гуманітарної допомоги громадянам (група «Білий янгол»), участь у бойових діях і стабілізаційних заходах тощо. Отже, в умовах війни розширився функціональний зміст професійної діяльності поліцейських. До основних завдань, а саме, забезпечення охорони публічної безпеки й порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, суспільства, держави, додались участь у бойових діях та стабілізаційних заходах. Така трансформація професійних функцій потребує фізичної та психологічної витривалості, хоробрості і емпатії, мужності й чуйності, сміливості й здатності контролювати ризики, приймати оптимально правильні рішення в умовах стресу.

Орієнтиром для підготовки майбутніх поліцейських слугують нормативно-правові документи – Закон України «Про Національну поліцію», Правила етичної поведінки поліцейських, в яких визначаються завдання, функції, принципи, обов'язки поліцейського. У складі поліції функціонують підрозділи, які вирізняються специфікою завдань, це: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення, інші підрозділи. Об'єднує їх основна мета Національної поліції України – служіння суспільству, шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Відповідно до чинного законодавства всі поліцейські керуються у своїй діяльності принципами верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням

на засадах партнерства, безперервності, справедливості, неупередженості та рівності [5]. Кожна спеціалізація поліцейської діяльності вимагає особливого набору професійних якостей для виконання завдань і функцій кримінальної поліції, патрульної поліції, органів досудового розслідування, поліції охорони, спеціальної поліції, поліції особливого призначення. Разом з цим, основна мета професії обумовлює наявність універсальних, притаманних всім поліцейським професійно важливих якостей. Концепція гуманізації правової доктрини, аналіз нормативних вимог та сучасна професійна практика дозволяє визначити модель універсальних професійно важливих якостей поліцейського (Табл. 1):

Таблиця 1

Модель універсальних професійно важливих якостей поліцейського

№	Основні обов'язки поліцейського	Професійно важливі якості	Психологічна сфера особистості
1	2	3	4
1.	Неухильно дотримуватися положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського	Правова культура і свідомість; моральна культура, фізична культура; психологічна культура; культура мовлення	• Когнітивна сфера: правові, психологічні знання, знання з закономірностей фізичного, інтелектуального та морального розвитку людини; • ціннісно-мотиваційна сфера: • ціннісні орієнтації, правові, моральні почуття та переконання, світогляд; • поведінкова сфера: здатність діяти в межах норм моралі, права та професії.
2.	Професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва	Професійна техніка, організованість, дисциплінованість, відповідальність, сумлінність, сміливість, рішучість, зовнішня охайність, політична нейтральність, субординація у стосунках з колегами, комунікативні, організаційні та лідерські якості	
3.	Поважати і не порушувати прав і свобод людини	Гуманізм, справедливість, чесність, неупередженість, незалежність, асертивність, толерантність, ввічливість, стриманість, доброзичливість, тактовність, коректність, об'єктивність, розсудливість, відкритість, людське ставлення та повага до затриманої особи	

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
4.	Надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я	Емпатія, знання і техніка надання невідкладної домедичної і медичної допомоги, стресостійкість	
5.	Зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків	Конфіденційнійсть, надійність	
6.	Інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливлюють його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.	Чесність, адекватна самооцінка, сміливість	

Сформованість універсальних професійно важливих якостей забезпечує якісне виконання професійних функцій, а значить авторитет і довіру суспільства до поліції. Тенденції розвитку поліцеїстики засвідчують гуманістичний, людиноцентрований вектор оновлення вітчизняної поліції, обумовлюють підготовку поліцейського нової генерації, здатного взаємодіяти з населенням не з позиції вищості і влади, а на засадах партнерства і поваги. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності її діяльності [5]. В умовах війни, коли люди переживають втрати, горе та біль, імідж поліції залежатиме не тільки від показників розкритих злочинів, а й чуйного ставлення поліцейського до людини, щирого прагнення допомогти і захистити.

Отже, на порядок денний виходить модель особистості поліцейського, яка має формуватися за педагогічним принципом гармонійного розвитку особистості. Ідея не нова, проголошена ще І. Г. Песталоцці, який розглядав освіту як розвиток інтелекту (голови), виховання почуттів (серця) і формування практичних трудових навиків (руки). Розвиваючи цю ідею в умовах сучасності, з метою підготовки високопрофесійного поліцейського державний стандарт зі спеціальності К9 Правоохоронна діяльність має збалансовано враховувати необхідність і фізичного, і інтелектуального, і

морального виховання особистості. Тільки єдність цих трьох складових дозволить підготувати фізично заґартовану, інтелектуально розвинуту і духовно збагачену особистість, поліцейського з високим рівнем правової, психологічної, фізичної культури, здатного віддано служити державі і народу.

Список бібліографічних посилань

1. Баклицький І.О. Психологія праці : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ. Знання. 2008. 655 с.

2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

3. Звіт Національної поліції України за 2024 рік [https://www.kmu.gov.ua-/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2024/zvit-npu-2024.pdf

4. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. 2007. 848 с.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.06.2015 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 40–41. Ст. 379. З наступними змінами та доповненнями.

6. Савіщенко В. М. Розвиток професійної деонтології в умовах техногенного, цифрового суспільства // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал*. 2022. № 2 (117). С. 174–187. https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10167

7. Філософський енциклопедичний словник. В.І. Шинкарук : Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди Національної академії наук України. Абрис. 2002. 751 с.

САЙФУТДІНОВ Віталій Вікторович,
начальник відділу ювенальної превенції Управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Херсонській області

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПСИХОСОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Повномасштабна військова агресія, що розпочалася як гібридний конфлікт у 2014 році та перейшла у фазу відкритого вторгнення у лютому 2022 року, ініціювала масштабну гуманітарну та психосоціальну кризу в Україні. Військова ескалація спричинила значні демографічні втрати, включаючи летальні випадки та поранення, а також масове внутрішнє переміщення населення. Руйнування критичної соціальної, транспортної та інженерної інфраструктури, поряд із пошкодженням житлового фонду,

створює умови хронічного психологічного дистресу. Ці фактори генерують безпрецедентний рівень психотравматизації та порушення соціальної цілісності, що потребує негайної міждисциплінарної інтервенції.

Тривале перебування в умовах військового конфлікту є джерелом хронічного стресу, що призводить до фізичного та емоційного виснаження, відомого як професійне (психоемоційне) вигорання, а також до загострення соматичних та психічних розладів. Перманентна гіпернапруга та відчуття нестабільності/небезпеки є повсякденними факторами, що впливають на особистість.

Ситуація ускладнюється інформаційною травматизацією, оскільки безперервний потік графічно відвертого контенту в медіа та соціальних мережах може посилювати вікарну травму (secondary trauma) та тривожно-депресивні стани в населення. Первинним кроком до відновлення психічного здоров'я є усвідомлення його пріоритетності та активний пошук шляхів збереження. Це включає необхідність модифікації соціально-економічного та фізичного середовища, зокрема, створення сприятливої атмосфери у робочих колективах і територіальних громадах для зниження рівня стресу та сприяння психологічному благополуччю. Критично важливим є своєчасне звернення до кваліфікованих фахівців (психологів, психіатрів) для отримання науково обґрунтованої допомоги.

На відміну від гострого стресового розладу, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) має латентну та кумулятивну природу. Симптоматика ПТСР може проявлятися не одразу, а наростати з часом, виснажуючи адаптаційний ресурс психіки. Досягнення критичної межі виснаження робить індивіда вразливим до серйозного нервово-психічного зриву навіть у відповідь на мінімальний стресовий чинник.

Несвоєчасне отримання психологічної допомоги в умовах тривалого стресу може спричинити розвиток деструктивних поведінкових патернів, серед яких:

- адиктивна поведінка (наприклад, алкоголізація);
- міжособистісна агресія та конфліктність;
- нехтування протоколами безпеки;
- у тяжких випадках – суїцидальна поведінка та її реалізація.

Таким чином, своєчасна та професійна психологічна підтримка є запорукою превенції цих руйнівних наслідків.

Ефективним методом роботи з постраждалими, з огляду на приховану природу ПТСР, є терапевтичне інтерв'ю, сфокусоване на активації внутрішніх ресурсів особистості. Основними цільовими завданнями даного підходу є:

- діагностика сильних сторін та потенціалу індивіда;
- сприяння усвідомленню та інтеграції нового, часто травматичного, досвіду;

- рефлексія та переоцінка посттравматичних особистісних змін.
- мобілізація внутрішніх адаптивних ресурсів на основі отриманого досвіду.

Ці методики підкреслюють важливість надання комплексної (фізичної та психологічної) підтримки для мінімізації наслідків психологічних травм, спричинених довготривалими катастрофічними кризами.

Для забезпечення ефективності заходів із збереження психічного здоров'я та психосоціальної підтримки необхідно вирішити ключові системні проблеми:

1. *Кадрове забезпечення:* Масштабна підготовка та підвищення кваліфікації фахівців у галузі психічного здоров'я.

2. *Міжвідомча інтеграція*: Координація зусиль державних органів, місцевого самоврядування та недержавного сектору для надання комплексної (психологічної, соціальної, матеріальної) допомоги постраждалим.

Реалізація Державної цільової програми потребує скоординованих дій на всіх рівнях для досягнення лікувальної, соціальної та економічної ефективності у загальнодержавному масштабі.

САЛЬКОВ Максим Сергійович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЧЕРВОНИЙ Павло Дмитрович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8172-7732

АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

З лютого 2022 року Національна поліція України опинилася в епіцентрі бойових подій і продемонструвала свою стійкість та ефективність, оперативно реагуючи на надзвичайні події. Це стало для неї новою реальністю, з якою вона зіткнулася. Поліцейські, які несуть службу на деокупованих територіях, фактично опинилися у новій для себе реальності, що суттєво відрізняється від звичайної поліцейської діяльності. Військова агресія та тимчасова окупація територій призвели до радикальної зміни психоемоційного стану населення, практичного зникнення соціальних стримуючих факторів та

порушення звичних механізмів контролю, таких як страх кримінального переслідування, соціальна репутація або професійна кар'єра. Крім того, значна частина технічних засобів, що раніше забезпечували контроль за безпекою, припинила функціонувати – камери спостереження, системи сигналізації, освітлення вулиць та навіть електропостачання. Відсутність чітких інструкцій щодо дій у випадку збройної агресії ускладнює виконання службових завдань і змушує поліцейських діяти в умовах високої невизначеності.

Особливо складною стала робота на деокупованих територіях, де поліцейські зіткнулися з низкою викликів: зруйнована інфраструктура, масова травматизація населення, порушені комунікації, а також необхідність оперативного відновлення правопорядку. У цих умовах правоохоронці виконують широкий спектр завдань: надання гуманітарної допомоги місцевим мешканцям, фіксація та кваліфікація воєнних злочинів, прийом заяв про пошкодження майна та документування руйнувань, патрулювання населених пунктів і попередження про мінну небезпеку, участь у розмінуванні територій, перевірка транспорту на автошляхах і блокпостах, проведення фільтраційних, контрдиверсійних та стабілізаційних заходів, включаючи виявлення колаборантів, а також пошук безвісти зниклих осіб. Таким чином, поліція виконує не лише охоронні функції, а й відіграє ключову роль у стабілізації життя на звільнених територіях [2, с. 62].

Такі умови потребують від працівників поліції високого рівня адаптації до служби. Саме від рівня адаптації поліцейських до службово-бойової діяльності на деокупованих територіях залежить ефективність виконання ними завдань із забезпечення безпеки громадян, виявлення злочинів, відновлення довіри населення до державних інституцій. Недостатня адаптованість може призводити до професійного вигорання, емоційного виснаження, зниження працездатності та ризику помилкових рішень у критичних ситуаціях.

Особливості адаптації поліцейських до умов службово-бойової діяльності на деокупованих територіях є не лише психологічним процесом пристосування до складних обставин, а й важливим елементом ефективності всієї системи безпеки держави на деокупованих територіях.

Робота на деокупованих територіях також характеризується підвищеним ризиком для життя та здоров'я поліцейських. Багато населених пунктів залишаються під обстрілами, частина території може бути замінована, а технічні засоби забезпечення безпеки обмежені або відсутні. Відсутність повного розуміння своєї ролі у складі сил національного спротиву, недостатнє озброєння та брак досвіду застосування військових засобів створюють додаткове психологічне навантаження. Попри це, поліція в цілому витримала тиск нових викликів і змогла зберегти стабільність та

функціональну придатність завдяки злагодженим діям керівництва та самовідданості особового складу.

Соціально-психологічні аспекти діяльності на деокупованих територіях є не менш складними. Поліцейські взаємодіють із населенням, яке пережило окупацію та бойові дії, і часто стикаються з посттравматичними реакціями, недовірою чи агресією. Зважаючи на ці особливості, налагодження партнерства з громадою стає ключовим елементом роботи. Активна комунікація з місцевою владою, волонтерами та громадськими активістами дозволяє не лише надавати підтримку населенню, а й отримувати важливу інформацію для проведення стабілізаційних заходів, включно з виявленням колаборантів, зброї та вибухонебезпечних предметів. Важливим інструментом є організація тимчасових громадських рад або форумів, що дозволяє залучити представників громади до спільного вирішення нагальних проблем і формування безпечного середовища [1, с. 26].

Високе психоемоційне навантаження та постійна небезпека створюють серйозні ризики для професійного вигорання. Поліцейські піддаються хронічному стресу, фізичному та емоційному виснаженню, що може проявлятися апатією, зниженням мотивації, дратівливістю, тривожністю та порушеннями сну. У таких умовах особливо важливим є забезпечення системного психологічного супроводу, застосування релаксаційних та відновлювальних технік, регулярна ротація кадрів та групові тренінги. Налагодження партнерства з місцевою громадою і активне залучення населення до вирішення безпекових проблем також допомагає знизити навантаження на поліцейських та підвищити ефективність їх роботи [3, с. 215].

Попри всі труднощі та небезпеки, практика показує, що поліція здатна виконувати покладені на неї завдання та підтримувати порядок навіть у складних умовах деокупованих територій. Водночас для підвищення ефективності та безпеки її діяльності необхідне системне вдосконалення методів роботи, чіткі інструкції щодо дій у кризових ситуаціях та продумане залучення громади до забезпечення публічної безпеки. Саме в цьому контексті надзвичайно важливим є розуміння процесу адаптації поліцейських.

Поняття адаптації у психологічній науці розглядається як процес активного пристосування людини до умов навколишнього середовища, що забезпечує збереження її працездатності, психічного здоров'я та ефективності діяльності. У професійному контексті адаптація – це складний комплекс психічних, фізіологічних і соціальних змін, спрямованих на узгодження індивідуальних можливостей працівника з вимогами службової діяльності. У структурі професійної адаптації поліцейських виокремлюють кілька взаємопов'язаних компонентів: психологічний (емоційна стійкість, стресостійкість, мотивація до служби), соціальний (взаємодія з колегами та населенням), професійний (засвоєння специфіки завдань, нормативної бази, умов служби) та фізіологічний (пристосування до фізичних навантажень, зміни режиму).

Особливе значення для успішної адаптації мають індивідуально-психологічні якості особи: самоконтроль, рівень тривожності, гнучкість мислення, здатність до співпраці, комунікативна компетентність. Важливою умовою є також позитивна мотивація до служби, почуття професійного обов'язку, підтримка керівництва та колег [4, с. 96].

До ключових факторів, що визначають ефективність адаптації, належать:

- попередня професійна підготовка та досвід виконання завдань у складних умовах;
- наявність психологічної підтримки та належного морально-психологічного клімату в колективі;
- організаційна чіткість, справедливість і безпека умов служби;
- можливість відновлення ресурсів (сон, харчування, відпочинок, ротації).

Таким чином процес адаптації поліцейських відображає необхідність комплексного підходу, який поєднує психологічні, організаційні та соціальні складові. Ефективна адаптація забезпечує стабільне функціонування особового складу та зменшує ризик деструктивних наслідків під впливом екстремальних факторів службово-бойової діяльності.

Успішна адаптація дозволяє поліцейським виконувати широкий спектр завдань, від підтримання правопорядку та забезпечення публічної безпеки до координації евакуації населення та стабілізаційних заходів. Вона сприяє збереженню психічного та фізичного здоров'я, підвищує ефективність службової діяльності та допомагає налагоджувати партнерство з місцевою громадою.

Отже, ефективне виконання службово-бойових завдань поліцейськими на деокупованих територіях неможливе без їхньої успішної адаптації до екстремальних умов. Особливості адаптації полягають у здатності працівників швидко орієнтуватися в умовах підвищеної небезпеки, нестабільності правового середовища та обмежених ресурсів, ефективно взаємодіяти з колегами та громадою, а також зберігати психоемоційну стійкість під постійним стресом. Адаптація до виконання службово-бойових завдань забезпечує стійкість та функціональну придатність правоохоронної системи в умовах воєнного часу.

Список бібліографічних посилань

1. Гусаров С. М. Робота органів поліції України на деокупованих територіях // Проблеми сучасної поліцеїстики : тези доп. III наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2023. – С. 25–30.

2. Доценко В. В. Психологічна складова взаємодії поліцейських з населенням деокупованих територій // Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України : зб. тез II Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 трав. 2023 р.) / – Київ, МВС України, ДНДІ МВС України, 2023. С. 62–63.

3. Доценко В. В. Складові підтримки психічного здоров'я поліцейських в умовах війни // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 берез. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2023. – С. 214–216.

4. Ткачишина О. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Психологія. 2021. – Т. 32(71), № 3. С. 93–98.

СВИСТУНОВА Олена Миколаївна,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
інституту післядипломної освіти та заочного навчання
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9647-3828
Науковий керівник:
ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, збройної агресії та гуманітарної кризи, викликаної повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, особливого значення набуває ефективна діяльність поліцейських, зокрема підрозділів патрульної поліції.

Патрульні поліцейські працюють з людьми, які пережили травми, втрати, насильство, окупацію, евакуацію. Вони стикаються з різними соціальними групами громадян – внутрішньо переміщеними особами, постраждалими від ракетних обстрілів, родинами військових, ветеранами, які не можуть продовжувати службу через стан здоров'я та ін.

У таких умовах розвинена комунікативна компетентність є необхідною умовою ефективної професійної діяльності поліцейських. Ефективна комунікація в таких умовах стає не лише професійною потребою, а й критично важливим чинником соціальної стабільності, формування довіри до правоохоронних органів, попередження конфліктів та деструктивної поведінки громадян.

Із квітня 2014 року, після початку вторгнення незаконних військових формувань на територію України, а особливо після 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, поліцейські в Україні почали стикатися з безпрецедентними викликами, а саме: робота з внутрішньо перемішеними особами, евакуація цивільного населення з місць ведення активних бойових дій, фіксація наслідків обстрілів, контакти з особами, які втратили домівки або рідних, взаємодія з військовими та ветеранами, зокрема тими, хто не може повернутися до служби через поранення або посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР).

Це значно ускладнює комунікативне середовище, в якому функціонує поліція та висуває нові вимоги до психологічної та етичної готовності працівників до ефективної комунікації.

Питання комунікативної компетентності в діяльності працівників правоохоронних органів досліджували українські й зарубіжні науковці: О. Бандурка, В. Барко, Л. Дунець, Н. Жук, Т. Крашеніннікова, І. Шинкаренко, Д. Швець, D. Goleman, G. Hofstede, M. Rosenberg та ін.

Крашеніннікова Т. В. розглядає комунікативну компетентність як «складне психологічне утворення, що формується на базі професійної діяльності та включає систему значимих для працівника відносин, умінь і навичок спілкування» [2, с. 19].

Особливої уваги заслуговує концепція ненасильницького спілкування (NVC), розроблена М. Розенбергом, яка базується на емпатії, повазі до почуттів та потреб інших, здатності уникати конфронтації і виявляти гуманність у комунікації [3].

Слід також зазначити, що для ефективного виконання професійних функцій та підвищення іміджу поліції у професійній діяльності патрульного поліцейського комунікативна компетентність містить такі компоненти:

- лінгвістичний – здатність грамотно, чітко і доступно формулювати думки;
- соціолінгвістичний – врахування статусу, віку, емоційного стану співрозмовника;
- психологічний – розвиток емпатії, саморегуляції, емоційного інтелекту;
- етичний – дотримання норм моральної та професійної етики;
- стратегічний – вміння передбачати наслідки комунікації, долати конфлікти;
- навчально-рефлексивний – здатність до самонавчання, аналізу власних дій, самокорекції.

Враховуючи вищезазначені компоненти патрульні поліцейські у практичній діяльності реагують на заяви та повідомлення про кримінальні

правопорушення та інші події в умовах агресивного, напруженого або невизначеного комунікативного середовища.

Вони перші прибувають на місця трагедій, спілкуються з потерпілими, свідками, правопорушниками.

Особливо складною є взаємодія з особами у стані емоційної кризи; людьми, які втратили близьких або дім; стали жертвами насильства або окупації, а також ветеранами війни.

Окремої уваги потребує спілкування з ветеранами війни, які, у зв'язку з пораненнями або психологічними травмами, не можуть повернутися до військової служби, а також з тими, хто проходить службу.

Значна частина з них має ПТСР, у деяких категорій є прояви розладів адаптації, підвищеної чутливості до зовнішніх стимулів, що впливає на їх ментальне здоров'я, сприйняття та свою інтерпретацію різних ситуацій.

При спілкуванні поліцейський повинен проявляти неформальний, людяний підхід, а саме: уникати тиску та формалізму; демонструвати повагу до військового досвіду; використовувати техніки деескалації конфліктів; при потребі – залучати необхідних спеціалістів.

Повага, емпатія та впевненість – це три ключові якості, що дозволяють ефективно комунікувати з ветеранами, підтримуючи їх соціальну адаптацію.

Для підвищення комунікативної компетентності, що позитивно впливатиме на імідж поліції серед населення, натепер реалізується проєкт «Кризові комунікації в Національній поліції України».

Зазначеним проєктом передбачено підготовка поліцейських, які у подальшому будуть задіяні як інструктори з питань кризової комунікації та деескалації конфліктів. Ці поліцейські проводитимуть навчання з поліцейськими, які функціонують в патрульній поліції, насамперед патрульними поліцейськими, поліцейськими офіцерами громад та дільничними офіцерами поліції.

Крім того, в рамках проєкту окремо здійснюватиметься підготовка поліцейських-інструкторів, які в подальшому проводитимуть тренінги із кризової комунікації операторів служби «102» та диспетчерських служб територіальних органів поліції, які здійснюють спілкування із заявниками без візуального контакту.

На нашу думку, для ефективного спілкування з різними категоріями громадян необхідно змінювати методи щодо розвитку комунікативної компетентності патрульних поліцейських та вживати такі заходи:

- впровадження тренінгів для поліцейських з кризової комунікації, емоційного інтелекту, ненасильницького спілкування, у тому числі саморегуляції;
- постійна підготовка до взаємодії з вразливими групами, зокрема ветеранами, особами з ПТСР, внутрішньо переміщеними особами;

- супервізія та підтримка поліцейських – психологічні консультації, програми профілактики вигорання;
- розроблення стандартів етичної комунікації, типових сценаріїв взаємодії у складних випадках, а також їх відпрацювання з практичними поліцейськими;
- інтеграція міжнародного досвіду, зокрема країн НАТО, Канади, Норвегії, де ефективна комунікація в поліції є ключовим елементом професійної культури.

Отже, комунікативна компетентність – це не просто професійна якість поліцейського, а стратегічно важлива складова безпеки та стабільності в суспільстві. Її формування є критично важливим в умовах війни, постійної соціальної напруги та травматичного досвіду громадян.

Комунікативна компетентність сприяє ефективній комунікації з населенням, зокрема з вразливими категоріями, такими як внутрішньо переміщені особи, постраждалі від ракетних обстрілів, родини військових та ветеранів, які потребують поваги до їхнього внеску та підтримки в мирному житті. Розвиток цієї компетентності повинен бути системним, інтегрованим у професійну підготовку та практичну підготовку всіх поліцейських підрозділів, насамперед патрульної поліції.

Список бібліографічних посилань

1. Бандурка О. М., Швець Д. В. Психологія професійної діяльності працівників поліції. Харків: Вид-во Харківського національного університету внутрішніх справ, 2019. 240 с.

2. Гуменюк О. В. Психологічна реабілітація учасників бойових дій: методичні рекомендації. Київ: Міністерство оборони України, 2021. 56 с.

3. Дунець Л. І. Розвиток професійної комунікативної компетентності майбутніх працівників правоохоронних органів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 4. С. 45–51.

4. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: навчальний посібник. Дніпро: Адверта, 2017. 104 с.

5. Національна поліція України. Кодекс етичної поведінки працівника поліції. Затверджено наказом №117 від 09.02.2016.

6. Шинкаренко І. В. Психологічні аспекти комунікативної компетентності поліцейських. // Вісник ХНУВС. 2021. № 3. С. 120–128.

7. American Psychological Association. Working with Veterans and Military Families. APA Guidelines, 2020.

8. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books, 2006.

9. Hofstede G., Hofstede G. J., Minkov M. Cultures and Organizations: Software of the Mind. New York: McGraw-Hill, 2010.

10. Rosenberg M. B. Nonviolent Communication: A Language of Life. 3rd ed. PuddleDancer Press, 2015.

СЕЗОНОВА Ольга Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу організації освітнього процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7545-7046
Науковий керівник:
ДОЦЕНКО Вікторія В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7757-2793

МІСЦЕ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У СТРУКТУРІ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Екстремальний характер професійної діяльності поліцейських вимагає глибинного розуміння внутрішніх механізмів їхньої психологічної стійкості. В умовах хронічного професійного стресу, високої відповідальності та сучасних викликів воєнного стану, життєстійкість виступає не лише як ресурс, а як ключовий фактор збереження професійної придатності та ментального здоров'я правоохоронців. Незважаючи на значний інтерес до феноменів стресостійкості та копінг-поведінки, залишається недостатньо вивченим ієрархічний взаємозв'язок між інтегральною особистісною диспозицією (життєстійкістю) та функціональними стратегіями подолання стресу (копінгом) у діяльності поліцейських.

На сучасному етапі розвитку психології життєстійкість розглядають як потужний антистресовий ресурс [1, 2, 3]. Проте, існує проблема недостатньої теоретичної та емпіричної визначеності щодо її функціонального місця в системі психологічного реагування на професійний стрес. Зокрема, актуальним завданням є встановлення ієрархічної структури копінг-поведінки поліцейських та визначення того, яким чином компоненти життєстійкості детермінують вибір адаптивних або дезадаптивних стратегій подолання стресу.

Рішення цієї проблеми дозволить не лише поглибити розуміння механізмів професійної стійкості, але й розробити адресні та прогностично цінні програми психологічного відбору та розвитку кадрів, спрямовані на формування стійкого трансформаційного копінгу у представників правоохоронних органів.

Концепцію життєстійкості в психології створили американські психологи С.Мадді (S. Maddi) та С. Кобейса (S. Kobasa) ще наприкінці 1970-х – на початку 1980-х років [4, 5]. Життєстійкість – це особлива структура

установок і навичок, яка дозволяє людині перетворювати стресогенні життєві події на менш загрозливі, сприймати їх як виклик і можливість для особистісного зростання, а не як катастрофу. Ця структура виступає психологічним ресурсом, який підвищує стійкість до стресу і знижує ймовірність захворювань.

За С. Мадді та С. Кобейс, життєстійкість складається з трьох взаємопов'язаних компонентів, а саме [4, 5]:

1. Включеність – це глибоке переконання в тому, що бути включеним у те, що відбувається у житті, є найважливішим, цікавим і змістовним. Життєстійка людина відчуває глибоку залученість у свою діяльність, стосунки та навколишній світ. Вона має життєві цілі, сенси та активну позицію, а не відчуває себе відчуженою або «викинутою» з життя.

2. Контроль – це переконання в тому, що можна впливати на результати подій, принаймні через власні зусилля і вибір способів взаємодії зі світом. Життєстійка людина вірить у свою здатність впливати на те, що відбувається, навіть у складних ситуаціях, і не покладається виключно на долю чи випадок. Вона обирає активну позицію «я можу діяти», а не пасивну «я безпорадний».

3. Виклик/Прийняття ризику – це переконання в тому, що зміни, непередбачувані ситуації та труднощі є нормальною частиною життя і стимулом для розвитку, а не загрозою. Життєстійка людина сприймає життєві проблеми як виклик, як шанс навчитися чомусь новому та здобути досвід, а не як непосильну перешкоду. Вона відкрита до нового досвіду та готова ризикувати заради особистісного зростання.

Саме поєднання цих трьох компонентів і створює життєстійкість як захисний фактор, що дозволяє людині ефективно долати стрес і зберігати психічне та фізичне здоров'я. Також, ці три компоненти працюють разом як трансформаційний механізм. За С. Кобейс, лише наявність всіх трьох складових дозволяє людині: оцінити подію як виклик; вирішити, що ця подія варта зусиль; застосувати активні дії для впливу на ситуацію [5]. Якщо бракує хоча б однієї складової, механізм руйнується. Наприклад, людина може відчувати контроль, але без залучення вона не захоче докладати зусиль; або вона може бачити виклик, але без контролю відчує себе жертвою обставин.

Життєстійкість виконує роль потужного психологічного буфера та трансформатора стресу, захищаючи поліцейських від деструктивного впливу професійного стресу, травматичних подій і, як наслідок, професійного вигорання [1]. Цей захисний механізм реалізується через вплив її трьох взаємопов'язаних компонентів – контролю, залучення та прийняття виклику – на процеси когнітивної оцінки та вибору конструктивних копінг-стратегій, що забезпечують ефективне подолання стресу.

Наше дослідження, проведене за допомогою Тесту життєстійкості С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва, було сфокусоване на вивченні особливостей життєстійкості у поліцейських, які несуть службу в екстремальних умовах деокупованих та прифронтових районів Харківської області (n = 28 осіб). Ця категорія правоохоронців постійно стикається з найвищим рівнем професійного стресу, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана із: наслідками воєнних злочинів (виявлення та документування злочинів проти цивільного населення); високою мінною небезпекою та загрозою обстрілів; роботою з травмованим населенням та ліквідацією гуманітарних наслідків; необхідністю підтримання правопорядку в умовах зруйнованої інфраструктури та соціальної напруги; складними психотравмуючими ситуаціями, пов'язаними зі смертями, руйнуваннями та насильством; хронічною невизначеністю та підвищеною небезпекою,

Отримані дані дозволили проаналізувати, як саме особистісна диспозиція життєстійкості (її компоненти) допомагають поліцейським зберігати функціональність у критичних умовах.

Визначено, що загальний рівень життєстійкості має помірний рівень прояву у більшості поліцейських (57,0 %). Помірний рівень означає, що життєстійкість ще не сформована як стабільний та домінуючий особистісний ресурс. Це створює наступні ризики. Коли зовнішній стрес перевищує середній рівень, поліцейські з помірною життєстійкістю можуть зриватися з адаптивних стратегій (проблемно-орієнтований копінг) на дезадаптивні (уникнення, заперечення, агресивне відреагування). Недостатня вираженість компонентів життєстійкості (особливо контролю та виклику) означає, що поліцейські можуть сприймати складні ситуації не як завдання для розвитку, а як непереборну загрозу, що прискорює емоційне виснаження. Ці поліцейські можуть успішно справлятися з рутинним професійним стресом, але їхній ресурс є критично недостатнім для ефективного протистояння травматичним подіям та хронічній невизначеності.

З'ясовано, що у 14,0 % поліцейських життєстійкість має низький рівень сформованості, що практично гарантує домінування дезадаптивних копінг-стратегій і високу вразливість до стресу. Ймовірно, що ці поліцейські використовуватимуть стратегії відходу від проблеми, заперечення, перекладання відповідальності або соціального відсторонення. Стрес не переробляється когнітивно, а витісняється або виражається емоційно-деструктивно (спалахи гніву, підвищена тривожність, психосоматичні прояви).

Низький загальний показник життєстійкості зумовлений глибокими дефіцитами в усіх трьох її компонентах: відчуття відчуженості від професії та колег, сприйняття служби як обтяжливого обов'язку, а не ціннісної діяль-

ності, що прискорює професійне вигорання. Переконання у власній безпорадності перед зовнішніми обставинами, сприйняття будь-яких труднощів як непоправної шкоди або загрози – паралізує здатність до навчання на досвіді та особистісного зростання. Факт виявлення поліцейських із низьким рівнем життєстійкості вказує на критичну необхідність першочергового психологічного втручання та цільової корекційної роботи саме з цією групою. Ці особи є найбільш вразливими до деструктивних наслідків професійного стресу.

Встановлено, що у 29,0 % поліцейських життєстійкість має високий рівень розвитку, що свідчить про домінування у них адаптивних когнітивних установок і прямо впливає на вибір ефективного копінгу. Для цієї групи характерний трансформаційний копінг, який є найбільш продуктивним в умовах екстремального стресу. Так, поліцейський із високою життєстійкістю схильний оцінювати службові зміни, труднощі та навіть травматичні події не як непереборну загрозу чи катастрофу, а як професійний виклик та можливість застосувати і розвинути власні навички. Це запобігає формуванню панічних та депресивних реакцій. Високе відчуття контролю забезпечує впевненість у тому, що на результат події можна вплинути власними зусиллями, навіть якщо контроль не є повним. Це безпосередньо протидіє відчуттю безпорадності та безконтрольності – ключовим предикторам розвитку посттравматичних стресових розладів. Залучення підтримує глибоке переконання у значущості та важливості своєї роботи. Навіть пережитий травматичний досвід інтегрується як частина важливої професійної місії, що надає подіям сенсу і протидіє емоційному відчуженню.

Можемо стверджувати, що 29,0 % поліцейських мають потужний внутрішній ресурс, який у структурі копінг-поведінки виступає як домінуюча диспозиція. Це дозволяє цій групі ієрархізувати копінг на користь активного, трансформаційного подолання, що є критично важливим для забезпечення ефективності та стійкості правоохоронної діяльності в екстремальних умовах. Поліцейські з високою життєстійкістю, завдяки високому контролю, спрямовують зусилля на зміну або вирішення джерела стресу, а не на пасивне реагування на емоції. Коли подія оцінюється як «виклик», поліцейський автоматично обирає проблемно-орієнтований копінг (планування, аналіз, активний пошук вирішення), тоді як низька життєстійкість стимулює дезадаптивні стратегії (уникнення, заперечення, відхід). Завдяки контролю та залученню особа не тікає від проблеми, а мобілізує ресурси, що критично важливо для запобігання симптомам уникнення, які є центральними для ПТСР та вигорання.

Життєстійкість виступає модератором, знижуючи вплив стресу на всі три компоненти професійного вигорання. Вона знижує емоційне виснаження, підтримуючи високу мотивацію через залучення; протидіє деперсоналізації (цинізму), зберігаючи сенс роботи та гуманістичне ставлення до обов'язків через залучення; запобігає відчуттю зниження особистих досягнень, оскільки високий контроль дозволяє трансформувати складні ситуації в досвід успіху та професійного зростання.

Отже, життєстійкість виступає основою психологічної стійкості поліцейського, допомагаючи не лише долати надмірне навантаження, а й трансформувати стресові та травматичні події у конструктивний досвід і ресурс для подальшого розвитку.

Результати дослідження підтверджують, що життєстійкість виконує буферну функцію: знижує інтенсивність емоційного виснаження, протидіє деперсоналізації, підтримує відчуття професійної значущості та особистої ефективності. Таким чином, вона виступає модератором впливу стресу на копінг-поведінку**,** сприяючи конструктивному подоланню кризових ситуацій.

Список бібліографічних посилань

1. Доценко В. В., Мілорадова Н. Е. Особливості розвитку життєстійкості працівників поліції в умовах воєнного стану / В. В. Доценко, Н. Е. Мілорадова // Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану: матеріали V міжвідомчого наук.-практ. круглого столу (Київ, 20 квіт. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. – С. 61–66.

2. Кокун О. М. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. Актуальні проблеми психології / О. М. Кокун: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія, 2020. – Вип. 20. – С. 68-81.

3. Титаренко Т.М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека: [навч. посіб.] / Т.М. Титаренко, Т.О. Ларіна. К.: Марич, 2009. 76 с.

4. Kobasa S.C. Stressful Life Events, Personality and Health: an Inquiry into Hardiness. Journal of Personality and Social Psychology. 1979. No. 37 (1). Pp. 1–11.

5. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. Journal of Humanistic Psychology. 2004. - Apr. 44. – P. 279-298.

СЕРДЮК Олексій Олександрович,
кандидат соціологічних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії соціально-психологічного забезпечення, супроводу та реабілітації працівників МВС навчально-наукового інституту № 3;
МАРКОВСЬКА Анна Олександрівна,
доктор філософії (PhD),
заступниця директора Міжнародного дослідницького інституту поліцейської діяльності та громадського захисту (IPPPRI) Корпорації вищої освіти «Університет Англія Раскін» (м. Кембридж, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії);
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0547-4067

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ В ІНТЕРНЕТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ «ДІТИ-ОНЛАЙН»: ПЕРШІ РЕЗУЛЬТАТИ

Збройний конфлікт в Україні створив безпрецедентні виклики для психічного та поведінкового здоров'я українців усіх вікових категорій. Війна змінила умови соціалізації дітей, структуру їхнього повсякденного життя, освітнє середовище, а також характер і інтенсивність взаємодії в цифровому просторі. Для значної частини молоді Інтернет став не лише інструментом навчання та комунікації, але й основним соціальним середовищем, де формується досвід, відбувається обмін емоціями та здійснюється пошук підтримки у період невизначеності й стресу. Водночас зростання часу перебування дітей онлайн супроводжується підвищенням вразливості до ризикованої поведінки, маніпуляцій та сексуалізованого насильства.

В умовах воєнного стану, масових вимушених переміщень, руйнування соціальних зв'язків та підвищеного психологічного навантаження зросла актуальність виявлення та попередження кіберризиків для неповнолітніх. Дослідження, спрямовані на вивчення впливу цифрового середовища на дітей в період війни, мають вирішальне значення для розробки ефективних заходів захисту, формування політики безпеки та підвищення цифрової стійкості української молоді.

З цією метою було проведено дослідження «Dity Online: досвід, знання та поведінка українських дітей та їхніх батьків щодо ризику сексуального насильства в Інтернеті під час російського конфлікту в Україні». Робота виконана за підтримки програми SafeOnline науково-дослідною лабораторією соціально-психологічного забезпечення, супроводу та реабілітації працівників МВС Харківського національного університету внутрішніх справ у партнерстві з Українським науково-методичним центром практичної

психології та соціальної роботи НАПН України та Міжнародним дослідницьким інститутом поліцейської діяльності та громадського захисту (IPPPRI), Англія Раскін Університет (Велика Британія).

Методика та методологія дослідження: Емпіричне дослідження було організоване як суцільне опитування учнів середніх класів та їхніх батьків у трьох регіонах України (Івано-Франківська, Київська та Чернігівська області). У кожному регіоні було відібрано по чотири школи, що забезпечило територіальне охоплення та врахування контексту воєнної ситуації та різного рівня впливу бойових дій.

Опитування здійснювалось за допомогою веб-анкети, яку діти заповнювали в приміщенні школи під контролем дослідника, що гарантувало дотримання процедури, добровільність участі та можливість оперативного пояснення питань. Батьки отримали онлайн-форму для самостійного заповнення.

У дослідженні взяли участь:

- 2998 дітей (з них 2482 повністю завершили анкету);
- 3507 батьків (з них 1934 повністю завершили анкету).

Анонімність та етичні принципи були забезпечені шляхом присвоєння кожному учаснику індивідуального ідентифікаційного коду. Це дозволило сформувати аналітичні пари «батьки-дитина» без розкриття персональних даних і гарантувати конфіденційність. Застосований методологічний підхід забезпечив достовірність отриманих результатів, можливість порівняння даних дітей і дорослих та оцінки узгодженості їхніх уявлень і поведінки у цифровому середовищі.

Дослідження «Діти-онлайн» реалізовано в межах чергової хвилі Українського лонгітюдного дослідження (ULS) – багаторічного моніторингового проєкту, спрямованого на оцінку впливу соціальних, психологічних та середовищних чинників на здоров'я українських дітей протягом їх дорослішання (починаючи з 6-го класу), із фокусом на ризикованій та проблемній поведінці, що може впливати на їхній добробут і безпеку [1]. Інструментарій ULS охоплює валідовані скринінгові методики для виявлення компонентів психічного здоров'я, зокрема залежної поведінки, депресивних і тривожних симптомів, проявів ПТСР, булінгу, суїцидальної поведінки та інших релевантних показників.

Спеціальний модуль ULS «Діти-онлайн» створений для детального вивчення цифрової поведінки неповнолітніх і включає стандартизовані інструменти оцінювання ризиків в онлайн-середовищі, у тому числі пов'язаних із сексуалізованим насильством. Зазначені опитувальники були перекладені, культурно адаптовані та апробовані для застосування в українських школах із можливістю використання як веб-форм, так і паперових анкет. До складу інструментарію увійшли:

- опитувальник повсякденної інтернет-поведінки та небажаного досвіду (EU-Kids Online) [2];
- 10-позиційна шкала онлайн-ризиків (Microsoft Global Online Safety Survey) [3];
- 16-позиційна шкала онлайн-ризикованої поведінки (ORTS – Online Risk-Taking Scale) [4];
- 35-позиційний опитувальник секстингу (SBQ – Sexting Behaviors Questionnaire) [5];
- 10-позиційний опитувальник випадків сексуальних домагань та онлайн-взаємодії з дорослими (QOSSIA – Questionnaire for Online Sexual Solicitation and Interaction with Adults) [6];
- 23-позиційний опитувальник кібербулінгу (CBQ – Cyber Bullying Questionnaire) [7].

Результати:

Отримані дані засвідчили значну поширеність ризикованого та травмівного досвіду українських дітей в онлайн-середовищі. Зокрема, за результатами застосування опитувальників EU-Kids Online та Microsoft Global Online Safety Survey:

- 24 % дітей повідомили, що принаймні один раз стикалися в Інтернеті з неприємною ситуацією, яка викликала в них засмучення або дискомфорт;
- 11 % мали досвід отримання небажаних сексуальних повідомлень, зображень або пропозицій сексуального характеру;
- 5 % зазначили випадки публікації їхніх інтимних фото/відео онлайн без згоди;
- 5 % стали жертвами ситуацій, які можна кваліфікувати як спроби сексуальної експлуатації дітей (примус або маніпуляції з метою залучення до дій сексуального характеру).

Результати застосування шкали онлайн-ризикованої поведінки (ORTS) показали, що 15 % дітей відвідували вебсайти з сексуальним контентом.

Результати застосування опитувальника секстингу (SBQ) показали, що:

16 % отримували від інших користувачів повідомлення сексуального змісту, в т.ч:

- 12 % у форматі текстових повідомлень,
- 7 % голосових,
- 10 % фото/відео;

При цьому 6 % відповідали на такі повідомлення;

5 % самостійно надсилали іншим контент сексуального характеру, в т.ч.:

- 4 % текстові повідомлення,
- 3 % голосові повідомлення,
- 3 % фото/відео;

2 % публічно розміщували у мережі власні сексуально провокативні або відверті фото/відео чи повідомлення;

6 % вели телефонні розмови на сексуально відверті чи провокаційні теми;

3 % брали участь у подібних онлайн-відеоспілкуваннях у режимі реального часу, при цьому 1 % демонстрували себе оголеними;

1 % здійснювали публічні онлайн-трансляції (стріми), під час яких демонстрували оголені частини тіла;

Результати застосування опитувальника випадків сексуальних домагань та онлайн-взаємодії з дорослими (QOSSIA) показали, що 1 % мали досвід сексуально орієнтованої комунікації з дорослими. У цих випадках діти самостійно припиняли спілкування після усвідомлення його характеру; інформація була перевірена, обставини уточнені для кожного випадку, ознак кримінального правопорушення і, відповідно, необхідності у повідомленні правоохоронних органів не встановлено.

Висновки:

По-перше, встановлено, що частка дітей, чиї відповіді прямо вказують на випадки сексуальної взаємодії з дорослими, становить близько 1 %. Водночас приблизно 5 % опитаних повідомили про досвід, який вони самостійно визначили як «сексуальна експлуатація дітей». Ці результати є суттєво нижчими, ніж оцінки, наведені в окремих публікаціях, де поняття «сексуальна експлуатація» використовується надмірно широко та нерідко без належної методологічної обґрунтованості. Отже, наше дослідження демонструє необхідність обережного й точного застосування цього терміна, особливо у контексті формування державної політики та професійної практики захисту дітей.

По-друге, застосована методика анонімізації з контрольованою можливістю де-анонімізації забезпечує баланс між захистом приватності респондентів та необхідністю оперативного реагування на випадки, що потребують втручання. За наявності ознак ситуацій, які можуть кваліфікуватися як порушення законодавства України у сфері захисту дітей від насильства, дослідники отримують можливість ідентифікувати відповідну дитину через унікальний код учасника та ініціювати необхідні заходи реагування: уточнення обставин, інформування шкільних служб, а за потреби – повідомлення правоохоронних органів.

Такий підхід відповідає нормам кримінального законодавства, включно з обов'язком запобігати приховуванню злочину (ст. 396 КК України). Відтак дослідження, у форматі неанонімного збору даних із захищеною процедурою де-анонімізації, фактично виступає інструментом профілактики та раннього втручання, на відміну від повністю анонімних опитувань, які не створюють правових підстав і механізмів реагування на реальні випадки насильства.

Таким чином, ULS-модель не лише забезпечує якісний емпіричний матеріал для наукового аналізу, але й формує інноваційний превентивний механізм, що дозволяє системно ідентифікувати та реагувати на випадки ризику та насильства щодо дітей у цифровому середовищі – механізм, який наразі не має аналогів в українській дослідницькій практиці.

Список бібліографічних посилань

1. Українське Лонгітюдне Дослідження = Ukrainian Longitudinal Study (ULS) : Метод. рек. з використання психодіагност. інструментів трет. хвилі дослідж. / [Максименко С. Д., Кокун О. М., Панок В. Г. та ін.] ; НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка , УНМЦ практ. психології та соц. ; НАМН України, ДУ "Ін-т охорони здоров'я дітей та підлітків", ДУ "Ін-т неврології психіатрії та наркології" ; Харків. нац. ун-т. внутр. справ ; Ун-т Вейна. – Київ: Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2022. – 77 с. – DOI: https://doi.org/10.32631/uls2022

2. Livingstone S., Carr J., & Byrne J. (Eds.). (2020). *Children's internet use: Risks and opportunities. A review of the EU Kids Online research*. EU Kids Online. URL: www.lse.ac.uk/eukidsonline

3. Microsoft. (2025, February 11). *Global Online Safety Survey* (survey results). https://www.microsoft.com/en-us/digitalsafety/research/global-online-safety-survey

4. Şengün Afşin, R., Doğan, Ö. & Öğretir Özçelik, A. D. (2024). Development and initial validation of the online risk-taking scale. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 10 (3), DOI: https://doi.org/10.24289-/ijsser.1538888

5. Morelli, M.; Bianchi, D.; Baiocco, R. (2016). Sexting, Psychological Distress and Dating Violence among Adolescents and Young Adults. *Psicothema*, 137–142. http://doi.org/10.7334/psicothema2015.193

6. Gámez-Guadix, M., De Santisteban, P., & Alcazar, M. Á. (2018). The Construction and Psychometric Properties of the Questionnaire for Online Sexual Solicitation and Interaction of Minors With Adults. *Sexual Abuse*, 30(8), 975-991. https://doi.org/10.1177/1079063217724766

7. Gámez-Guadix M., Villa-George F., Calvete E. (2014) Psychometric Properties of the Cyberbullying Questionnaire (CBQ) Among Mexican Adolescents. *Violence and Victims* Vol 29 Issue 2, Jan 2014, DOI: http://dx.doi.org-/10.1891/0886-6708.VV-D-12-00163R1

СКЛЯР Олександр Сергійович,
доктор філософії,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
навчально-наукового інституту № 2
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6179-3329;
ЖУРАВСЬКА Олена Леонідівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Харківського національного університету внутрішніх справ;
КУДРЯ-СКЛЯР Яна Станіславівна
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету соціально-педагогічної та мистецької освіти
Мелітопольского державного педагогічного
університеті імені Богдана Хмельницького

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО БОЙОВОГО СТАНУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

У сучасних умовах ведення бойових дій поліцейські стикаються з низкою екстремальних факторів, які впливають на їхній психофізіологічний стан. Забезпечення оптимального бойового стану (далі, ОБС) особового складу є ключовим завданням для підтримки боєготовності, боєздатності та ефективності поліцейських підрозділів. Це вимагає глибокого розуміння психофізіологічних чинників, що впливають на ОБС поліцейських під час виконання службово-бойових завдань.

В наші роботі комплексно розглядається поняття «оптимальний бойовий стан» саме в контексті діяльності поліцейських у бойових умовах. Запропоновано інтегровану модель підготовки, що враховує фізичні, психологічні, когнітивні та моральні чинники. Окрема увага приділяється використанню сучасних цифрових технологій для моніторингу та підтримання стану поліцейських у реальному часі.

Оптимальний бойовий стан поліцейського – це такий психофізіологічний стан, який забезпечує максимальну ефективність виконання бойових завдань у складних та стресових умовах. Цей стан характеризується високим рівнем психологічної готовності виконання завдань, стресостійкості, здатності до саморегуляції, емоційної врівноваженості, а також підтримання функціональної працездатності боєздатності.

Згідно з Наказом МВС України від 06.02.2019 № 88 «Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів», в тому числі, психологічне забезпечення службово-бойової діяльності спрямоване на

підтримання оптимального стану психологічного здоров'я поліцейських шляхом формування їх психологічної стійкості до впливу стресових чинників, психологічної готовності до виконання завдань служби за призначенням та запобігання виникненню негативних психологічних станів [1].

Серед ключових психофізіологічних чинників, що визначають і формують ОБС поліцейського можна виділити:

1) *Рівень стресостійкості* – це здатність організму протистояти впливу інтенсивних психоемоційних навантажень без втрати боєпрацездатності. У контексті бойових дій стресостійкий поліцейський здатен швидко мобілізуватись, зберігати контроль над емоціями та ефективно діяти, не впадаючи в паніку.

Розвивається через: тренінги з управління стресом, когнітивно-поведінкову терапію, відтворення бойових умов на навчаннях (кейсах) [2].

2) *Емоційна саморегуляція* – означає здатність поліцейського керувати емоційними реакціями (страх, агресія, фрустрація) у складних ситуаціях. Це критично важливо для збереження концентрації та недопущення імпульсивних рішень.

Інструменти розвитку: техніки дихання, аутогенне тренування, розвиток емоційного інтелекту [5].

3) *Фізична витривалість* – це здатність організму витримувати фізичні навантаження без критичного зниження функціональних резервів. Високий рівень витривалості дозволяє поліцейському довго працювати в екстремальних умовах без виснаження.

Досягається шляхом: регулярних фізичних тренувань, тактичної підготовки, відновлювального сну та харчування.

4) *Когнітивна продуктивність* – охоплює увагу, швидкість мислення, здатність приймати рішення, переключати увагу та зберігати її на критичних об'єктах, здатність ефективно застосовувати критичне та кризисне мислення в екстремальних ситуаціях [7, 8]. У бойових умовах дозволяє адекватно реагувати на зміни обстановки.

Формується через: когнітивні тренінги, роботу в умовах багатозадачності, моделювання бойових ситуацій (квести).

5) *Якість сну та відновлення* – недостатній сон знижує рівень уваги, сприяє емоційній нестабільності, зменшує фізичну силу. *Повноцінне відновлення* життєво необхідне для тривалої служби в бойових умовах та ефективного виконання службових (службово-бойових) завдань.

6) *Індивідуальні властивості нервової системи* – це такі характеристики, як сила, врівноваженість і рухливість нервових процесів. Вони визначають, наскільки швидко поліцейський адаптується до нового, реагує на стрес, приймає рішення. Як зазначає О. А. Єна, індивідуальні властивості нервової

системи відіграють ключову роль у формуванні ефективного функціонального стану працівників поліції. Їх облік дозволяє прогнозувати рівень адаптації до бойового стресу [3].

Діагностика через: нейропсихологічні тести, методики формальної динаміки, швидкі діагностичні шкали (типу Кеттелла, Айзенка) тощо.

Вищевказані чинники не діють ізольовано – вони формують цілісну психофізіологічну модель, яка є основою для стійкості, бойової ефективності та виживання поліцейського у складних умовах. Психофізіологічна підготовка поліцейського має ґрунтуватися на інтегрованому підході, який поєднує регулярні фізичні тренування, тактико-спеціальну підготовку, психотренінги, елементи когнітивно-поведінкової терапії, а також застосування методів біологічного зворотного зв'язку (БЗЗ) для контролю та корекції психофізіологічного стану в реальному часі. Це технологія, що дозволяє контролювати фізіологічні показники організму (серцебиття, дихання, шкірно-гальванічну реакцію тощо) за допомогою сенсорів. Також можна запропонувати використання смарт-годинники та фітнес-браслети, які збирають дані про частоту серцевих скорочень, рівень фізичної активності, якість сну та варіабельність серцевого ритму, яка є індикатором стресового стану. Ці дані дозволяють психологу і медичному персоналу здійснювати відповідний нагляд щодо забезпечення ОБС.

В умовах бойових дій особливої ваги набуває оперативне виявлення критичних змін у психофізіологічному стані працівників поліції, що можуть призвести до зниження боєздатності, виникнення бойового стресового розладу. З метою попередження таких станів доцільно впроваджувати адаптивні моделі оцінювання бойової готовності, що враховують індивідуальні психофізіологічні параметри. Вони можуть здійснюватись психологами (тренерами) підрозділів через спостереження та опитування, медиками через регулярну діагностику, швидкими тестами на когнітивну продуктивність і реакцію, та застосуванням методів БЗЗ.

Виходячи з вищевикладеного матеріалу, можна стверджувати, що забезпечення ОБС поліцейських потребує впровадження і комплексного підходу, який враховує як фізичні, так і психоемоційні складові. На основі цього ми пропонуємо такі ключові напрями, що сприятимуть формуванню й підтриманню високого рівня ОБС особового складу:

1) *Поглиблена психологічна підготовка*, орієнтована на розвиток стресостійкості, емоційної саморегуляції та адаптації до бойового середовища. До програми психологічної підготовки повинні входити техніки управління стресом (дихальні вправи, аутогенне тренування), елементи когнітивно-поведінкової терапії (зміна деструктивних переконань), а також розвиток емоційного інтелекту – здатності усвідомлювати та контролювати власні емоції й адекватно реагувати на емоції інших [6].

2) *Систематична фізична підготовка*, що включає тренування витривалості, сили, швидкості реакції, уважності, спостережливості, ідеомоторне тренування та дій у складних тактичних умовах. Вона забезпечує функціональну стійкість до навантажень і зменшує ризик виснаження.

3) *Професійна медико-психологічна підтримка*, яка передбачає діагностику, консультування, супровід та реабілітацію поліцейських. У бойових умовах надзвичайно важливо вчасно виявляти ознаки емоційного вигорання, дезадаптації, тривожних і депресивних розладів. Також, важливим напрямом є реабілітація поліцейських після бойових дій, яка включає як психологічну, так і фізичну складову.

4) *Формування здорового морально-психологічного клімату в підрозділах* через розвиток командної взаємодії, довіри й підтримки. Позитивний морально-психологічний клімат ґрунтується на довірі, взаємоповазі, підтримці між товаришами по службі та командирами. Командири підрозділів повинні сприяти формуванню командного духу, активно запобігати проявам власної та колективної токсичної поведінки.

5) *Навчання у бойових або максимально наближених умовах.* Імітаційні тренування (кейси, квести), сценарії підвищеної складності, моделювання стресових подій. Такий формат навчання допомагає адаптувати нервову систему поліцейського до реальних загроз та мінімізує ефект несподіванки.

6) *Використання сучасних цифрових технологій.* Запровадження мобільних додатків для моніторингу емоційного стану, сенсорних пристроїв з БЗЗ, смарт-гаджетів для аналізу серцевого ритму, сну та фізичного навантаження. Цифрові рішення дозволяють виявляти критичні зміни у стані поліцейських у режимі реального часу та коригувати навантаження або надати вчасну підтримку до настання дезадаптації.

Реалізація цих підходів дозволить не лише зберігати, а й послідовно підвищувати ефективність дій правоохоронців у складних і динамічних умовах сучасної війни. Поєднання фізичних тренувань із розвитком психофізичних якостей підкреслюється в дослідженні В.Р. Римика, де доведено необхідність інтегрованого підходу до підготовки поліцейських [4].

Отже, *оптимальний бойовий стан поліцейського* є багатовимірним явищем, яке включає збалансований психофізіологічний, емоційний, моральний та фізичний рівень боєготовності до ефективного виконання бойових завдань. У сучасних умовах ведення війни, які супроводжуються високим рівнем стресу, швидкоплинною зміною обстановки, фізичним навантаженням та постійною загрозою життю, забезпечення такого стану стає стратегічно важливим завданням. Аналіз психофізіологічних чинників показує, що підтримка бойової готовності не обмежується лише фізичними тренуваннями чи наявністю бойових навичок. Вона потребує комплексної системи підготовки, яка охоплює як фізичну витривалість, так і психологічну стійкість. Поліцейський повинен бути не лише витривалим тілом, а й

гнучким розумом, стійким до тиску, здатним контролювати емоції та зберігати ясність мислення у критичній ситуації. Таким чином, забезпечення ОБС поліцейського – це постійний процес, що є основою збереження боєздатності, життєстійкості та психічного здоров'я поліцейських у сучасній війні.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів: Наказ МВС України від 6 лютого 2019 р. № 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19 (дата звернення: 22.05.2025).

2. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навчально-практичний посібник / К. М. Недря ; МВС України, Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ. – Дніпро : ДДУВС, 2020. – 20-25 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/5718/5/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%B2%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%86%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%82%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B4.pdf (дата звернення: 22.05.2025).

3. Єна О. А. Психофізіологічні засади професійного добору поліцейських: дис. … канд. психол. наук: 19.00.06 / Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2020. – Режим доступу: https://uacademic.info/ua/document/0824U002686 (дата звернення: 22.05.2025).

4. Римик В. Р. Спеціальна фізична підготовка зі спрямованим розвитком психофізичних якостей майбутніх поліцейських: дис. … канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Львівський держ. ун-т фіз. культури ім. І. Боберського. – Львів, 2021. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/handle-/34606048/36036 (дата звернення: 22.05.2025).

5. Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц., Кіржецький Ю. І. та ін. Професійно-психологічна підготовка поліцейського: навчальний посібник. Львів: ЛДУВС, 2020. – 189–192 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5233 (дата звернення: 22.05.2025).

6. Ташматов В. А. Професійна психологічна підготовка поліцейських в умовах війни // Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". – 2022. – Т. 30. – С. 264–266. URL: https://dspace.onua.edu.ua-/items/884cc779-7fae-4f29-9a6b-5e55cfc23d57 (дата звернення: 22.05.2025).

7. Скляр О. С., Кудря-Скляр Я. С. Кризисне мислення в діяльності поліцейського // III Всеукраїнський міжвідомчий психологічний форум «Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України», МВС України, Державний науково-дослідний інститут МВС України, Науково-дослідна лабораторія психологічного забезпечення,

30.05.2024. С. 312–315. URL: https://drive.google.com/file/d/-1Y46gncNVzTkrpBsd9r67mf87LY5WE3_Q/view (дата звернення 24.05.2025).

8. Скляр О. С., Кудря-Скляр Я. С., Крижній Н. Б. Критичне мислення в службово-бойовій діяльності поліцейського // Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 жовтня 2024 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2024. С. 180–182. URL: https://www.doi.org/10.32782/31-10-2024 (дата звернення 24.05.2025).

СНІЖКО Софія Вадимівна,
курсантка факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Донецького державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-9933-7146
Науковий керівник:
МУХІНА Галина Вікторівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Донецького державного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8866-794X

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

Загальновідомо, що професійна діяльність поліцейського належить до категорії соціально важливих, але водночас надзвичайно напружених і стресогенних видів праці. Професійна діяльність передбачає постійний контакт із людьми, які перебувають у кризових або конфліктних ситуаціях, необхідність приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, а також високий рівень ризику для життя і здоров'я. Такі особливості професії потребують від працівника поліції розвиненої емоційної стійкості, самоконтролю, моральної зрілості та психологічної готовності до дії в екстремальних обставинах.

Однак передумови до розвитку емоційного виснаження виникають ще на етапі навчання у закладах вищої освіти системи МВС України. Курсантське життя супроводжується високим темпом навчання, фізичними навантаженнями, суворою дисципліною, жорсткою ієрархічною структурою, емоційним напруженням і постійним контролем. Окреслені чинники у поєднанні з адаптаційними труднощами можуть спричиняти стан хронічної втоми,

апатії, роздратованості, зниження мотивації до навчання й професійного самовдосконалення.

Професійне вигорання у науковій літературі розглядається як процес поступового втрати емоційної, фізичної та інтелектуальної енергії, що виникає внаслідок тривалого впливу стресових факторів. Дослідження К. Маслач, М. Лейтера, В. Бойка та інших авторів засвідчують, що цей феномен супроводжується байдужістю до професійної діяльності, втратою емпатії, внутрішньою спустошеністю та емоційним виснаженням. Для майбутніх працівників поліції подібний стан є особливо небезпечним, адже він негативно впливає на формування професійної ідентичності, моральної надійності, дисциплінованості та готовності до служби.

Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», поліцейський повинен діяти професійно, чесно та неупереджено, дотримуючись високих стандартів службової етики й забезпечуючи захист прав і свобод людини. Досягнення такого рівня професійної культури можливе лише за умови формування в майбутніх поліцейських психологічної стійкості та здатності протидіяти професійному вигоранню [1]. Отже, ми вважаємо, що профілактика емоційного виснаження має бути невід'ємною частиною освітнього процесу у закладах системи МВС України.

У Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС Українаакцентується увага на поєднанні у процесі навчання професійної, фізичної, правової та психологічної підготовки курсантів [2]. На нашу думку, це означає, що формування емоційної стійкості, стресотолерантності та навичок саморегуляції має здійснюватися комплексно – через тренінгові заняття, індивідуальну роботу з психологом, виховну роботу з особовим складом тощо.

Профілактика професійного вигорання передбачає розвиток у курсантів уміння усвідомлювати свій емоційний стан, вчасно розпізнавати симптоми перевтоми та використовувати техніки самодопомоги. Науковці зазначають, що найбільш ефективними методами профілактики професійного вигорання є вправи з дихальної релаксації, майндфулнес-практики, аутотренінг, когнітивна самокорекція, візуалізаційні техніки тощо. Такі заходи дозволяють підтримувати емоційну рівновагу, підвищують здатність до концентрації уваги та знижують рівень тривожності.

На нашу думку, велике значення має створення позитивного соціально-психологічного клімату в колективі тому, що саме довіра, взаємопідтримка, згуртованість колективу сприяють зниженню рівня емоційного напруження. Безперечно, значну роль відіграє наставництво з боку досвідчених офіцерів і викладачів, саме їх наставництво допомагає курсантам швидше адаптуватися до умов навчання, засвоїти професійні норми та сформувати внутрішню готовність до служби.

У період воєнного стану потреба у профілактиці професійного вигорання стає ще актуальнішою. Підвищений рівень суспільної тривоги, інформаційний тиск, загроза безпеці держави й особистості, мобілізаційна готовність – усе це чинить додатковий психологічний вплив на курсантів, які готуються до виконання службових завдань у складних умовах [3]. Саме тому працівники відділу психологічного забезпечення закладу освіти мають забезпечити регулярну діагностику емоційного стану, консультування, групову психопрофілактику та підтримку всіх учасників освітнього процесу.

Згідно з наказом МВС України «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення службової діяльності поліцейських», одним із головних завдань психологічного забезпечення є збереження психічного здоров'я особового складу та попередження професійної деформації [4]. Тому під час навчання курсантів важливо створювати умови для формування психологічної культури, навичок саморефлексії, толерантності до стресу та почуття відповідальності за власний психоемоційний стан.

Отже, профілактика професійного вигорання майбутніх поліцейських є комплексним процесом, який охоплює психолого-педагогічну підготовку, створення сприятливого соціального середовища, підтримку наставництва, системну роботу психологічних служб та впровадження різних тренінгових програм. Системна робота у цьому напрямі сприяє формуванню психологічної готовності до служби, внутрішньої стабільності, впевненості у власних силах і позитивного ставлення до професійної діяльності. Це відповідає сучасним вимогам до професійної освіти у системі МВС України та забезпечує підготовку фахівців, здатних ефективно виконувати службові обов'язки навіть у кризових умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 16.10.2025).

2. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України від 14.02.2008 № 69URLhttps://zakon.rada.gov.ua-/rada/show/v0069320-08#Text (дата звернення: 16.10.2025).

3. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show-/64/2022#Text (дата звернення: 16.10.2025).

4. Наказ МВС України «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення службової діяльності поліцейських» від 06.04.2016 № 260 URLhttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text (дата звернення: 16.10.2025).

СОЛОДУХА Євгенія Володимирівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЧЕРВОНИЙ Павло Дмитрович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8172-7732

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ КІБЕРПОЛІЦІЇ

Розвиток цифрових технологій завжди відігравав важливу роль у розвитку України, сприяючи вдосконаленню державних послуг, підтримці економіки та підвищенню якості життя громадян через цифровізацію адміністративних процесів та розвиток ІТ-сектору. Однак із початком повномасштабного вторгнення рф в Україну цифрові технології стали не лише інструментом зручності, а й критично важливим елементом національної безпеки. Вони активно застосовуються для захисту критичних об'єктів, протидії кіберзагрозам, підтримки комунікацій та оборонних систем. У цьому контексті робота працівників кіберполіції стає надзвичайно важливою, адже вони не лише захищають громадян, а й забезпечують безпеку держави в цілому, борючись із зростаючою кількістю кіберзлочинів – від шахрайства в Інтернеті до захисту комп'ютерних систем від атак і шкідливого програмного забезпечення, а також інформуючи населення про нові кіберзагрози. А в умовах воєнного стану ця діяльність набуває особливої критичності для підтримки національної кібербезпеки.

Кіберполіцейські, попри відсутність безпосередньої участі у фізичних конфліктах або патрулюванні вулиць, піддаються високому ризику психоемоційного виснаження. Їхня діяльність відбувається у постійному стресі через великий обсяг інформації, часто тривожного, агресивного або шокуючого змісту. Аналіз матеріалів, що стосуються кіберзлочинів, насильства, шахрайства, дитячої експлуатації або терористичної пропаганди, спричиняє вторинну психотравматизацію, навіть якщо контакт із негативним контентом відбувається лише через екран [2, с. 46].

Постійна концентрація уваги, необхідність швидко реагувати на кібератаки, відсутність чіткої межі між роботою та відпочинком, а також інформаційне перевантаження поступово накопичують психоемоційне виснаження, що проявляється зниженням ефективності роботи, байдужістю

до професійних завдань, цинізмом і відчуттям спустошеності – класичними ознаками синдрому емоційного вигорання [3, с. 60].

Емоційне вигорання – це комплексний психоемоційний стан, який формується під впливом тривалого професійного стресу. Згідно з класичною трьохкомпонентною моделлю К. Маслач, синдром включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію особистих досягнень [1, с. 3].

Нині емоційне вигорання досліджується у різних сферах діяльності людини, а особлива увага приділяється сфері безпеки та оборони. Згідно з результатами досліджень українських психологів, середній рівень емоційного вигорання у працівників правоохоронних органів за останні три роки зріс майже вдвічі. Найчастіше фіксується емоційне виснаження та редукція професійних досягнень, що свідчить про втрату сенсу в роботі та внутрішню демотивацію. Серед причин – нестабільність службового середовища, відсутність чіткої системи психологічної підтримки, перевантаженість службовими завданнями та зміна ціннісних орієнтацій у період війни [5, с. 14].

Для працівників кіберпідрозділів характерна підвищена вразливість до вигорання через специфіку професії – тривале перебування за комп'ютером, робота з травматичним або негативним контентом, постійне реагування на кризові ситуації та необхідність швидкого ухвалення рішень в умовах невизначеності [5, с. 12].

Працівники кіберполіції постійно стикаються з інформаційним перевантаженням, високою когнітивною складністю завдань і хронічним дефіцитом емоційного відновлення. Вони переживають вторинну травматизацію, аналізуючи матеріали, пов'язані з насильством, шахрайством, експлуатацією або кібербулінгом. Така діяльність створює постійний емоційний тиск, що поступово виснажує психіку працівника, знижує рівень емпатії та формує цинічне ставлення до роботи [2, с. 47].

Ключовими психологічними чинниками, що визначають рівень вигорання у працівників кіберполіції, є: рівень стресостійкості, здатність до саморегуляції емоцій, внутрішня мотивація до служби, почуття професійної значущості та наявність соціальної підтримки [3, с. 63]. Якщо працівник не має достатньо внутрішніх ресурсів для подолання стресу, знижується його здатність до ефективної адаптації, що може призвести до апатії, цинізму та професійної деформації.

Крім того професійна діяльність працівників кіберполіції потребує постійної готовності реагувати на нові типи загроз. Це вимагає не лише технічної, а й емоційної мобільності. В умовах дефіциту часу, високої відповідальності та швидкості реагування формується когнітивне виснаження, що є складовою частиною вигорання. Зниження здатності концентрувати увагу, підвищена дратівливість, відчуття емоційної спустошеності та соматичні прояви (головний біль, безсоння, напруга у м'язах) є типовими ознаками цього процесу [2, с. 50].

Проте не всі працівники однаково схильні до вигорання. Велику роль відіграють індивідуально-особистісні чинники: темперамент, тип нервової системи, емоційна стабільність, рівень самооцінки, мотивація та розвиток навичок емоційної компетентності. Працівники з високим рівнем емоційного інтелекту краще контролюють психоемоційний стан, ефективніше долають професійне напруження, проявляють стійкість у кризових ситуаціях і здатні відновлювати внутрішню рівновагу навіть у складних умовах роботи. Вони демонструють більшу здатність до конструктивної взаємодії з колегами, що знижує ризик розвитку цинізму та байдужості. Водночас низький рівень емоційної компетентності, недостатній самоконтроль і слабка здатність до адаптації підсилюють вразливість до психоемоційного виснаження та можуть призводити до зниження ефективності професійної діяльності, конфліктів у колективі та зростання рівня стресу [1, с. 9].

Організаційний аспект відіграє не меншу роль. У підрозділах, де існує культура психологічної підтримки, налагоджена командна взаємодія та відкрите обговорення професійних труднощів, ризики розвитку вигорання значно знижуються. Така організаційна культура передбачає регулярні наради для обговорення складних випадків, наявність доступних ресурсів психологічної допомоги, чітку комунікацію щодо очікувань та обов'язків, а також заохочення ініціативності та співпраці серед колег. Працівники відчувають підтримку, швидше відновлюють емоційний баланс і здатні ефективніше справлятися з високим рівнем стресу, характерним для роботи з інформаційно травматичним контентом та кризовими ситуаціями [5, с. 15].

Ефективними профілактичними заходами є регулярні тренінги та практичні програми, спрямовані на розвиток емоційної саморегуляції, стресостійкості, навичок управління часом та ментального відновлення. Такі тренінги включають техніки релаксації (глибоке дихання, прогресивна м'язова релаксація), медитаційні практики, вправи на концентрацію уваги та психологічні ігри для формування стійкості до стресу, а також навчання ефективним стратегіям тайм-менеджменту для оптимального планування робочого дня та відновлення психоемоційних ресурсів.

Науковці на основі дослідження пропонують комплексну систему профілактики на трьох взаємопов'язаних рівнях:

- індивідуальному – передбачає розвиток навичок емоційної компетентності, здатності розпізнавати та регулювати власні емоції, самомотивації та підтримки внутрішнього балансу. Працівники повинні навчатися конструктивному реагуванню на стресові ситуації, формувати позитивну самооцінку та впевненість у власних професійних можливостях. Також важливо розвивати стійкість до психоемоційного виснаження, удосконалювати навички саморегуляції, застосовувати техніки релаксації, медитаційні практики та вправи на концентрацію уваги, що дозволяє підтримувати високий рівень продуктивності та ефективності навіть у кризових умовах [2, с. 47].

- організаційному – передбачає створення сприятливого психологічного клімату в колективі, формування культури взаємопідтримки, запровадження гнучкого графіка роботи, чергування навантажень та відпочинкових інтервалів, а також системи морального заохочення за професійні досягнення. Важливо, щоб керівництво активно підтримувало працівників у стресових ситуаціях, забезпечувало доступ до психологічних консультацій та ресурсів для професійного розвитку. Крім того, організаційна підтримка включає регулярні наради для обговорення складних випадків, чітку комунікацію щодо очікувань та обов'язків, а також заохочення ініціативності, співпраці та обміну досвідом серед колег [3, с. 61].

- соціальному – передбачає підвищення престижу професії кіберполіцейського, зміцнення суспільного визнання їхньої важливої роботи, а також забезпечення належного рівня соціальної підтримки з боку державних структур, громадських організацій та колег. Це включає інформаційні кампанії щодо ролі кіберполіції, створення мереж взаємодопомоги серед працівників, а також психологічні програми, що інтегрують родини та близьке оточення у процес підтримки. Соціальна підтримка дозволяє працівникам відчувати свою значущість, зменшує ризики професійного вигорання та підвищує загальну стійкість колективу [5, с. 14].

Запровадження комплексної системи профілактики на цих рівнях не лише знижує ризик вигорання, а й підвищує загальну ефективність роботи підрозділу, формує здорову психологічну атмосферу та сприяє довгостроковій професійній витривалості. Це дозволяє підтримувати високий рівень мотивації, професійної відповідальності та задоволення від служби [5, с. 15].

Високий рівень емоційного вигорання негативно впливає на когнітивні, емоційні та поведінкові ресурси працівників: знижується концентрація уваги, підвищується дратівливість, послаблюється стратегічне мислення, зменшуються мотивація та ініціативність. Такі зміни впливають не лише на індивідуальну продуктивність, а й формують негативний психологічний клімат у колективі [1, с. 4].

Отже, системна робота з профілактики емоційного вигорання, моніторинг психоемоційного стану та створення умов для професійного розвитку працівників кіберполіції є стратегічним завданням сучасної психологічної служби. Це сприяє збереженню психічного здоров'я працівників та підвищує рівень національної безпеки і ефективності протидії кіберзагрозам у складних умовах воєнного часу [5, с. 14].

Таким чином, емоційне вигорання працівників кіберполіції є не лише індивідуальною психологічною проблемою, а й критично важливим аспектом національної безпеки та стабільності правоохоронної системи. Виснажений фахівець демонструє зниження ефективності реагування на кібератаки, уповільнення процесу ухвалення рішень, зменшення точності

оцінки інформаційних загроз, що може призвести до допущення критичних помилок і створення потенційної загрози для державної безпеки.

Список бібліографічних посилань:

1. Maslach C., Leiter M. P. Burnout: The Cost of Caring. Springer, 2016. С. 1–10.
2. Шевченко І. *Психоемоційне вигорання поліцейських у період воєнного стану*. Вісник НАВС, 2023. С. 45–52.
3. Кісіль З. Р., Перепелиця А. В. *Особливості синдрому емоційного вигорання у працівників Національної поліції України*. Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія психологічна, 2024. С. 59–66.
4. Гребенюк О. В. *Психологічна профілактика професійного вигорання працівників силових структур*. Психологічний журнал, 2022. С. 23–30.
5. Річний звіт психологічної служби МВС України за 2023–2024 рр., 2024. С. 12–15.

СТРУКОВА Марина Ігорівна,
слухачка магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ПОНОМАРЕНКО Яна Сергіївна,
доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3374-3930

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЯК РЕСУРС ПОДОЛАННЯ ПТСР У ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Національна поліція України та інші силові структури наразі виконують нестандартні завдання в умовах війни. Працівники правоохоронних органів часто першими приходять на допомогу постраждалим і водночас самі піддаються бойовому та психологічному стресу. За дослідженнями, велике навантаження та контакт з травматичними подіями зумовлюють у поліцейських високий ризик формування симптомів посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР).

ПТСР зазвичай проявляється у вигляді нав’язливих спогадів, порушень сну, дратівливості, уникання ситуацій, що нагадують травму. Разом з тим теорії подолання травми (зокрема, концепція збереження ресурсів) стверджують, що соціальні ресурси – безпека, підтримка, допомога – мають ключове значення для протидії негативним наслідкам стресу. Важливо наголосити: саме позитивна соціальна підтримка від близьких, колег і

фахівців може обмежити розвиток ПТСР і сприяти відновленню. У даному дослідженні акцент зроблено на аналізі ролі соціальної підтримки в процесах психологічного здоров'я правоохоронців, як у попередженні ПТСР, так і у сприянні посттравматичному зростанню.

З початком повномасштабної війни в Україні працівники правоохоронних органів опинилися у винятково складних умовах професійної діяльності, пов'язаних із ризиком для життя, надмірною відповідальністю та необхідністю постійної мобілізації ресурсів. Тривале перебування у стані небезпеки спричиняє емоційне виснаження, депресивні стани, а в окремих випадках – розвиток посттравматичного стресового розладу [2].

В умовах підвищеної службової напруги визначальним чинником психологічної стійкості є соціальна підтримка, що охоплює взаємодію з колегами, родиною та інституціями, які забезпечують професійне й ментальне благополуччя працівників [4].

Соціальна підтримка – це сукупність емоційних, інформаційних та практичних дій, які зміцнюють людину, зменшують відчуття самотності та надають відчуття безпеки. В контексті роботи поліцейських виокремлюють такі складові соціальної підтримки: емоційна підтримка (слухання, співчуття, психологічна підтримка в кризових ситуаціях); інформаційна підтримка (надання консультативної інформації, порад, підказок, навчання методам подолання стресу); практична (інструментальна) підтримка (матеріальна допомога, забезпечення ресурсами, вирішення побутових проблем тощо). Спеціально для працівників поліції проведено дослідження, що підтверджують захисну роль підтримки. Наприклад, F. Campos з колегами показали на прикладі бразильської військової поліції: емоційна підтримка на робочому місці (від колег і керівництва) була асоційована зі зниженням симптомів ПТСР у офіцерів. Крім того, підтримка сприяла формуванню «емоційної відданості організації», яка опосередковано зменшує ризик ПТСР. Загалом, доступні дані вказують: чим вищий рівень підтримки (особливо емоційної), тим менш виражені посттравматичні наслідки. Таким чином, організаційні та соціальні програми підтримки (семінари психологічної стійкості, групи підтримки, наставництво, залучення родин) є перспективними інструментами запобігання ПТСР серед поліцейських [3].

Правоохоронці, які діють у зонах бойових дій або працюють із наслідками воєнних злочинів, перебувають у стані хронічного стресу. Під впливом тривалого напруження формуються симптоми ПТСР: повторні спогади, уникнення, емоційне оніміння, порушення сну та концентрації уваги. Як зазначає О. Мельник [1], унаслідок відсутності своєчасної допомоги ці стани можуть трансформуватися у стійкі психічні розлади, що ускладнюють професійну діяльність і життя працівника.

Важливим чинником профілактики таких наслідків є організація системної психологічної підтримки персоналу, що передбачено нормативними актами МВС України.

Соціальна підтримка розглядається як система ресурсів, що допомагають людині справлятися зі стресом через емоційне прийняття, надання порад і практичну допомогу [4]. Згідно з результатами метааналізу C. Brewin із колегами [2], низький рівень соціальної підтримки є одним із провідних предикторів розвитку ПТСР серед дорослих, які зазнали травматичних подій.

Внутрішньоколективна підтримка (взаємодопомога, довіра, емпатія між співробітниками) особливо важлива для працівників поліції. Вона сприяє відчуттю безпеки, зменшує рівень тривоги та підвищує готовність до конструктивного подолання труднощів. Ефективна підтримка з боку сім'ї й керівництва допомагає уникнути професійного вигорання та стабілізує психоемоційний стан працівників.

Посттравматичне зростання (ПТЗ) визначається як позитивні зміни, що виникають унаслідок осмислення та подолання травматичних подій [5]. За умов належної соціальної підтримки відбувається формування нових смислів, переоцінка життєвих цінностей, посилення емпатії та взаєморозуміння між людьми.

Соціальне середовище сприяє психологічній реконструкції особистості, допомагає інтегрувати травматичний досвід у власну життєву історію, перетворюючи його на ресурс саморозвитку. Таким чином, соціальна підтримка виконує не лише компенсаторну, а й трансформаційну функцію, сприяючи розвитку резилієнтності та особистісного зростання. Після завершення бойових дій працівники правоохоронних органів стикаються з викликами мирного життя: необхідністю відновлення зв'язків, повернення до звичних ролей, осмислення пережитого досвіду. Саме на цьому етапі реалізація державних програм підтримки, передбачених наказами МВС, набуває особливої ваги. До пріоритетних завдань післявоєнної адаптації належать: забезпечення доступу до психологічної допомоги, створення груп взаємопідтримки, підвищення кваліфікації фахівців-психологів, а також залучення родин до процесу реабілітації працівників.

У висновку підкреслимо: соціальна підтримка є критично важливим ресурсом у сучасних реаліях для працівників правоохоронних органів. В умовах повномасштабного воєнного конфлікту необхідність такого ресурсу зростає, оскільки служба в зоні бойових дій потенційно травматична. Водночас наукові дані показують, що чим вища якість підтримки з боку родини, колег та організації, тим менша ймовірність хронізації стресу та виникнення ПТСР. Практичною імплікацією є необхідність інвестувати в програми психологічної підтримки для поліції: створювати в організації культуру взаємопідтримки, проводити регулярні психологічні тренінги й брати до уваги сімейні та громадські ініціативи. Такі заходи посилюють

стійкість особового складу перед стресом, допомагають швидше відновлюватися після бойових чи надзвичайних ситуацій і реалізовувати потенційно позитивні зміни в особистісному розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Мельник О. В. Психологічна допомога силовикам в умовах війни: проблеми і шляхи вирішення*. Вісник психології та соціальної роботи*. 2022. №2(18). С. 45–52.

2. Brewin C. R., Andrews B., Valentine J. D. Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults*. Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 2000. №68(5). P. 748–766.

3. Campos F. D., Dias F., Chambel M. J., Lopes S. (2023). Work social support and PTSD in police officers: The mediating role of organizational commitment. Sustainability, 15(24), 16728.

4. Ozer E. J., Best S. R., Lipsey T. L., Weiss D. S. Predictors of posttraumatic stress disorder and symptoms in adults: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*. 2003. №129(1). P. 52–73.

5. Tedeschi R.G., Calhoun L.G. Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. №15(1). P. 1–18.

ТЕРЕЩЕНКО Юлія Василівна,
слухач магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0716-9736

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Поняття «компетентність» займає важливе місце в сучасному житті. Аналізуючи поняття зі схожими значеннями, такі як «компетентність», та «професійна компетентність», можна розкрити сутність феномену «професійна компетентність».

У «Словнику запозичених слів» «компетентність» визначається як володіння знаннями, інформацією, обізнаністю та повноваженнями для прийняття обґрунтованих та авторитетних суджень [1, с. 15]. Поняття «компетентність» визначається як обсяг повноважень конкретної особи,

установи чи організації, а також сфера, в якій ця особа володіє необхідними знаннями, досвідом та повноваженнями [1, с. 31]. «Здібний» тобто та людина яка компетентна, а з іншого боку, це стосується знань та прав особи приймати рішення, оцінювати або вживати заходів у певній галузі на основі своїх повноважень чи досвіду [1, с. 64].

Як зазначають деякі дослідники, тлумачення терміна «компетентність» залежить від контексту та наукових методів. Тому А. Вербицький досліджував компетентність з контекстуальної перспективи, що ґрунтується на системі свідомих знань. Цей вчений наголошує, що компетентність передбачає подвійну трансформацію: від символу до думки, а потім від думки до дії; інформація може бути перетворена на знання лише тоді, коли вона має значення [2, с. 55].

Д. Брітель стверджує, що компетентність людини залежить від її здатності застосовувати засвоєні знання в діяльності – компетентність залежить від ступеня засвоєння знань. Французька дослідниця Вів'єн де Ландшер трактує компетентність як рівень навчання – глибокі знання або навички, необхідні для успішного функціонування особистості в суспільстві [3, с. 27, 56].

Л. І. Мороз вважає, що компетентність – це структурований набір знань, навичок, умінь та ставлень, що формуються в процесі навчання, що дозволяє індивідам виявляти та вирішувати проблеми, властиві конкретним видам діяльності [4, с. 31]. Відомий британський психолог Джон Рейвен у своїй книзі «Компетентність у сучасному суспільстві: продуктивність, розвиток та впровадження» визначає компетентність як систему особистісних якостей та здібностей, що допомагають людям досягати важливих для них цілей, незважаючи на соціальне середовище [5, с. 280]. Вчений наголошував, що здібності складаються з кількох компонентів, таких як інтелект, емоції та воля, які складають мотивацію та здатність ефективно досягати самоактуалізації.

Здатність поліцейського служити своїй громаді – це поєднання професійних знань, навичок, умінь та особистісних якостей, що дозволяє йому ефективно виконувати свої обов'язки. Вона охоплює знання, волю та мотивацію, а також оперативний та діяльнісний компоненти. Ефективність зусиль поліцейського ґрунтується на поєднанні цих компонентів та дотриманні принципів поліцейської роботи, а також почуття честі та гідності.

Склад професійних здібностей поліцейських включає кілька важливих компонентів:

1. Особисті та індивідуальні характеристики: вони включають риси, що є мотиваційними та мають емоційний компонент, що виражають професійну систему переконань, цінностей, потреб та мотивів діяльності, а також здатність досягати цілей під час виконання службових обов'язків.

2. Когнітивні здібності. Це сукупність знань та здібностей, що надає здатність вивчати себе, мислити, ставити цілі, використовувати нові методи та підходи у роботі. Вона охоплює як методологічні та методичні компоненти, так і технологічні компоненти.

3. Психолого-педагогічні здібності: вони передбачають володіння знаннями та навичками, необхідними для успішної взаємодії з колегами, навчання та підтримки підлеглих, а також створення позитивного клімату в команді. Його склад включає психологічні, освітні, соціальні, комунікативні та правові здібності.

4. Управлінські якості: цей компонент стосується здатності поліцейського планувати, організовувати, приймати рішення, оцінювати та впроваджувати ефективні методи та процедури [6].

Обов'язки Національної поліції України щодо воєнного стану визначені в чинному законодавстві, головним чином за це відповідає Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відповідно до протоколу, поліція забезпечує взаємодію з військовим керівництвом, судами та іншими правоохоронними органами під час дії воєнного стану. Її обов'язки полягають у інформуванні військових про правовий стан на відповідних територіях, боротьбі зі злочинністю, підтримці порядку та оцінці ефективності своєї діяльності [7].

Крім того, 15 березня 2022 року Верховна Рада України ухвалила Закон (проєкт № 7147) "Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України"", який спрямований на удосконалення роботи поліції, зокрема в умовах дії воєнного стану [8].

Як наслідок, згідно зі статтею 36 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліції було надано право безкоштовно отримувати інформацію від таких організацій, як держава, місцеве самоврядування та юридичні особи, зокрема щодо військовополонених [9].

Крім того, згідно зі статтею 37 статті 23, НПУ наділена правом конвоювати осіб, які перебувають під підозрою у скоєнні кримінального злочину, після чого ці особи беруться під варту, обвинуваченого конвоюють до суду, а в приміщенні забезпечується його охорона [9].

Відповідно до частин 39-41 статті 23, поліція уповноважена проводити операції з розмінування, зокрема, знаходити, ліквідувати та знищувати предмети, що використовувалися для кримінальних або адміністративних цілей, які були вибухонебезпечними. Експертиза поліції також включає надання технічної та судово-медичної допомоги для огляду місця злочину та організацію проведення спеціальних операцій, що потребують допуску поліцейських до проведення вибухонебезпечних робіт [9].

Згідно з частинами 42, 43 та 45 статті 23, поліція посилює співпрацю з Європолом, який є Національним контактним пунктом для України та

Інтерполу, а також виконує функції Національного центрального бюро. Крім того, поліція отримує біологічні дані про осіб за допомогою розпізнавання облич.

Під час воєнного стану сертифікація поліцейських анулюється (частина 6 статті 57 Закону) [9], а вік призову збільшується на два роки, які потім додаються до загальної кількості років служби (пункт 2 частини 6 статті 59) [9].

Крім того, громадськість не має контролю над діяльністю поліції, як це передбачено статтями 86, 88 та 90 Закону, під час воєнного стану (частина 1 статті 90-1) [9].

Під час воєнного стану поліцейським гарантується доступ до безкоштовної медичної допомоги в будь-якій формі власності (стаття 10 статті 95). До запровадження воєнного стану безкоштовне лікування було доступне лише в медичних закладах Міністерства внутрішніх справ України [9].

Євген Жуков (також відомий як Маршал) – десантник 79-ї аеромобільної бригади, начальник відділу поліції та учасник конфлікту на сході України – розповів про особливості служби поліції під час бойових дій. Він визнав, що правоохоронці зазвичай працюють у режимі високої інтенсивності: вони забезпечують ефективність блокпостів, перевіряють документи та транспорт, здійснюють евакуацію населення, а також беруть участь у переслідуванні диверсійних груп та борються з мародерством. Як пояснив Євген: «Коли почався повномасштабний конфлікт між Україною та її сусідами, поліцейські брали участь у всьому наступному: хтось воював, хтось розгортав танки, хтось допомагав мирним жителям, годував їх, супроводжував людей. Ми продемонстрували свою справжню сутність» [10].

Отже, професійна компетентність передбачає високий рівень правової, психологічної, комунікативної та морально-етичної підготовки, що дає змогу ефективно діяти навіть у складних умовах, зокрема під час воєнного стану. Саме компетентність поліцейських стає запорукою захисту прав громадян, забезпечення громадського порядку та підтримання стабільності в державі.

Список бібліографічних посилань

1. Біла О. О., Гуменникова Т. Р., Кічук Я. В. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі. Ізмаїл: Півден. наук. центр АПН України, Ізмаїл. держ. гуманіт. ун-т, 2007.

2. Міляєва В. Психологічні аспекти професійної компетентності державних службовців та їх використання в процесі підвищення фахової кваліфікації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: зб. наукових праць.* К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. № 27(51). 281 с.

3. Brittel D., Landshejer V. The wholistic competency profile: A model. Ottawa: Staffing Policy and Program Development Directorate, Public Service Commission of Canada, 1996.

4. Мороз Л. І. Професійно-психологічний тренінг у становленні особистості фахівця (на прикладі працівників ОВС). К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ; Івано-Франківськ: Надвірнянська друкарня, 2007. 311 с.

5. Raven J. Competence in Modern Society. Identification, development and implementation. London: H.K. Lewis, 1984. 251 p.

6. Борисюк О.М. Характеристика професійної компетентності офіцерів ОВС. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua (дата звернення: 29.10.2025).

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua-/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 29.10.2025).

8. Про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua-/laws/show/2123-20#Text (дата звернення: 29.10.2025).

9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 12 верес. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 29.10.2025).

10. Інтерв'ю Євгена Жукова про роботу поліції. URL:https://lb.ua-/society/2022/03/10/508903_ukrainskiy_svidok_pokazav_yak.html (дата звернення: 29.10.2025).

ТОРІЧНИЙ Олександр Володимирович,
доктор педагогічних наук, професор
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6989-9603

РОЛЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Головна ціль вищої освіти передбачає забезпечення належної якості підготовки майбутніх фахівців на засадах саме компетентнісного підходу відповідно визначених вимог до фахівця, що було закладено в основу Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської Комісії.

Тому стратегічною метою вищого військового навчального закладу (надалі – ВВНЗ) повинно бути формування у майбутніх офіцерів-прикордонників високого рівня військової компетентності в процесі навчання та особистої відповідальності під час розв'язання різноманітних завдань, які зумовлюють пошук найкращих засобів та способів підготовки освічених

офіцерів з новим стратегічним мисленням, мобільних, готових до самостійного прийняття рішень під час виконання військово-професійних завдань, налагодження мовних зв'язків та контактів з іноземними представниками країн-членів НАТО, участі у підготовці та проведення спільних бойових навчань, участі у миротворчих місіях, обміну досвідом з метою підвищення професійної майстерності тощо.

В сучасних умовах, коли йде війна між росією та Україною, склалася ситуація, коли вища військова освіта виступає гарантом майбутньої професійної діяльності офіцера та її безперечної успішності. Виходячи із вищезазначеного, розвиток світового освітнього простору об'єктивно потребує від української вищої військової освіти адекватної реакції на процеси, що відбуваються в освітньому середовищі європейських країн.

У контексті реформування національної системи вищої військової освіти, освітній процес повинен бути направлений на забезпечення відповідних умов для вільного розвитку й саморозвитку майбутнього офіцера-прикордонника. Водночас держава повинна створити всі необхідні умови для становлення майбутнього фахівця, який володіє високим рівнем професійної військової компетентності. Досліджуючи цю проблему [1], ми дійшли до висновку, що в сучасних умовах існує відповідна проблематика всебічного формування особистості майбутнього офіцера-прикордонника ще під час навчання у ВВНЗ, що буде безперечно сприятиме суттєвому покращенню його військово-професійної компетентності безпосередньо вже в органах охорони державного кордону.

На теперішній час компетентність і професіоналізм виступають основними шляхами професійної реалізації особистості військовослужбовців [2]. Тому, основним чинником професійного зростання офіцера-прикордонника є запровадження саме компетентнісного підходу у його фаховому становленні як офіцера-прикордонника.

Компетентнісний підхід безперечно створюється на повсякденних результатах виховання і навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, однак сам процес опанування знань, умінь та навиків буде розглядатися не як сума засвоєної інформації, а як здатність і готовність майбутнього офіцера-прикордонника діяти у різних умовах професійної діяльності. У цілому компетентнісний підхід – це спроба доповнити освітній процес саме особистісним компонентом, при цьому результати навчання і виховання будуть ефективними і поза всієї системи освіти.

Як стверджують науковці [3] компетентнійсний підхід ґрунтується не тільки на традиційних знаннях, уміннях та навичках, а також посилює його мотиваційними, ціннісними та особистісними чинниками. Він розкриває значення відповідної мети професійної освіти, поєднуючи в собі як навчальні, розвивальні, так і виховні завдання. У контексті компетентнісного підходу майбутні офіцери-прикордонники мають не лише оволодівати набором

спеціальних знань, умінь і навичок з фахових дисциплін, а і діяти як професіонали своєї справи, які здатні виконувати свої професійні завдання за призначенням саме на високому рівні.

Саме ж поняття «компетентність» визначається у Законі «Про вищу освіту» як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [4], з чого випливає, що вища освіта, відповідно до Закону, визначається як певна компетентність та «інші компетентності, здобуті у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти».

Офіцер-прикордонник повинен бути гармонійно-розвиненою особистістю, відповідальним і ініціативним, підготовленим як у моральному, так і у військово-професійному відношенні, постійно працювати над своїм самовдосконаленням та прагнути до «вершини професійної майстерності» у педагогічній діяльності.

Підтвердженням такої позиції ми вважаємо саме у впровадженні компетентнісного підходу в підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників у контексті розвитку його особистості, як військового фахівця. Компетентнісний підхід тут вже виступає у ролі засобу індивідуального навчання, який передбачає перехід: від орієнтації на середнього курсанта до різнобічності програм навчання; моделі набуття спеціальних знань до процесу вдосконалення розумового мислення.

У сучасних умовах (стані війни) особливого значення набуває автономія майбутнього офіцера, його здатність опановувати нові засоби та способи діяльності з метою вирішення нестандартних професійних та бойових завдань. Компетентнісний підхід означає поступовий перехід освітньої настанови з передачею спеціальних знань, формуванням новітніх спеціальних навичок, що передбачає створення відповідних умов для оволодіння комплексом військово-спеціальних компетенцій, що означають професійний потенціал фахівця, здатність випускника Національної академії Державної прикордонної служби України (надалі – НАДПСУ) до стійкої життєдіяльності в умовах сучасного ведення бойових дій.

Тому компетентнісний підхід не зумовлює появи нової концепції та логіки навчання, проте передбачає опору на понятійний та методологічний апарат інших наукових дисциплін. Ключовими стали наукові категорії «компетенція» та «компетентність». Незважаючи на їх номінальну подібність, вони мають різне змістове наповнення, суперечки в наукових колах щодо їх тлумачення тривають і досі.

У процесі освітньої діяльності майбутнього офіцера формується також і результат, що передбачає ґрунтовні фахові знання та сформованість

спеціальних умінь і навичок у сфері професійної діяльності, розвиток особистісних якостей, які характеризуються компетентністю, що у сукупності передбачає особистісний досвід. Тому, можна дійти висновку, що «компетентнісний підхід» нерозривно пов'язаний із поняттям «компетентність». Саме компетентність дозволяє майбутньому офіцеру-прикордоннику діяти самостійно, сумлінно та відповідально, а також включає в себе необхідні здібності та якості виконувати певні військові завдання.

Отже, «компетентність» розуміється: як сукупність індивідуальних здібностей, навичок, спеціальних професійних знань і вмінь, наявність базової вищої освіти і досвіду служби, необхідних для реалізації військово-професійних функцій в межах конкретної посади за призначенням.

Також слід зазначити, що у визначеннях наукової спільноти спільною є думка про те, що компетентність є сукупністю компетенцій, що виступають центральною структурою. Отже, компетентність можна визначити як рівень досягнень особистості у сфері якоїсь певної компетенції.

Офіцер-професіонал повинен розуміти не тільки сутність самої проблеми, але й уміти її практично вирішувати у військовому житті. Таким чином, компетентний фахівець повинен застосувати найбільш ефективний метод вирішення проблеми залежно від конкретних практичних умов.

Компетентність бажано розглядати як відповідну орієнтацію офіцера-прикордонника в різних галузях її військової діяльності, де на перший план виходить здатність до активних дій в різних умовах професійної діяльності, пов'язаних із умінням використовувати ці спеціальні знання та практичні уміння і навички у повсякденній діяльності військової служби. Зрозумілим є те, що поняття «компетентність» є значно ширшим, ніж поняття «знання» або «уміння», проте, в обов'язковому порядку вона включає їх, що буде забезпечувати реалізацію креативного потенціалу особистості офіцера-прикордонника.

Зупинимося на аналізі сутності професійної компетентності військових фахівців. Професійну компетентність військового фахівця, перш за все, розуміють як характеристику особистості військовослужбовця, тобто як він виконує накази старших начальників, як він несе службу, як виконує свої функціональні обов'язки, як він проявляє творчість у військовому житті тощо.

Професійна компетентність майбутнього офіцера-прикордонника, насамперед, передбачає досягнення запланованих навчальних цілей у процесі навчання у ВВНЗ, обумовлена подальшим професійним становленням і взірцевим виконанням випускником НАДПСУ своїх професійних обов'язків, займаючи у майбутньому посади, на які вони направляються для проходження служби.

Базуючись на такому підході, встановлено, що професійна компетентність передбачає фахове становлення особистості офіцера, перехід у стан,

який дозволяє йому продуктивно та висококваліфіковано здійснювати професійну діяльність, виконувати усі професійно-функціональні обов'язки, досягаючи при цьому суттєвих позитивних результатів у службі.

У професійній компетентності військових фахівців доцільно виокремити три блоки: військову компетентність; організаційно-педагогічну компетентність та морально-бойові якості.

Вважаємо, що професійна компетентність майбутнього офіцера-прикордонника безпосередньо пов'язана із поняттям кваліфікації. Для успішної самореалізації майбутньому офіцерові необхідне ґрунтовне володіння певним набором ключових професійних компетентностей. Професійна компетентність людини визначає її знання, уміння і досвід. Іншими словами, здатність мобілізувати теоретичні знання, практичні уміння і набутий досвід у конкретній професійній ситуації характеризує компетентність професійно-успішної особистості офіцера-прикордонника.

Офіцер – це стрижень, основна сила Державної прикордонної служби України (надалі – ДПСУ). Йому належить провідна роль в житті і бойової діяльності ДПСУ. Від його військово-спеціальної підготовки та інтелектуального рівня, загальної культури та організаторських здібностей, дисциплінованості та наполегливості у виконанні поставленого завдання буде залежать, зрештою, і бойова готовність підрозділу та перемога на полях битв. Теоретичний фундамент його всебічних, військових та гуманітарних знань закладає та поповнює саме вища військова школа.

Серед великої кількості наукових розробок, ми прийняли базове визначення військово-професійної компетентності майбутнього офіцера-прикордонника як інтегральної характеристики, що визначає його здатність вирішувати професійні проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях навчальної та професійної діяльності. У свою чергу, військово-професійна компетентність є складовою більш широкої особистісної освіти, а саме професійних здібностей майбутнього офіцера.

Військово-професійна компетенція майбутнього офіцера-прикордонника, на всіх етапах його спеціальної підготовки, відрізняється конкретною цільовою спрямованістю на чітко позначені функції майбутнього військового фахівця з урахуванням постійно ускладнюючих умов виконання професійних обов'язків, дедалі під час застосування потужніших засобів вогневого ураження.

До структури військово-професійної компетенції офіцера входять: спеціальні знання, вміння та навички професійної діяльності, у тому числі оціночні вміння та здатність до багатофакторного аналізу воєнної ситуації з позиції оцінювання передбачуваної загрози та можливостей військового підрозділу та техніки; мотиви, інтереси, потреби та індивідуальні цінності офіцера, що зумовлюють спрямованість його особистості; комплекс особистісних якостей, які забезпечують можливість ухвалення адекватних

воєнної ситуації рішень. Оціночні вміння в сукупності з умінням планувати свою діяльність відповідно до ситуації та можливостей, прогнозувати події, що створюють основу щодо розвитку військового мислення, як необхідної складової командира вищої ланки, тобто відкривають перспективи професійного зростання.

Військово-професійна компетенція синтезується під час підготовки майбутнього офіцера-прикордонника з проміжних компетенцій, що формуються на кожному етапі навчання. Виходячи з цілей підготовки офіцера та основних видів його діяльності, пропонується розділити компетенції випускника НАДПСУ на складові, співвіднести їх з етапами підготовки курсанта ВВНЗ та побудувати модель їх формування за роками навчання курсанта. Запропонована модель складається з п'ятьох блоків, що відповідає чотирьом етапам формування у курсантів предметно-інформаційної, операційно-діяльнісної та особистісно-управлінської складових військово-професійної компетенції, необхідної для виконання професійної діяльності на кожному рівні посад.

Нею визначається послідовність дій науково-педагогічних працівників колективів кафедр в конструюванні та реалізації комплексної програми поетапного формування військово-професійних компетенцій з урахуванням можливостей різних дисциплін. Метою програми можлива координація діяльності науково-педагогічного колективу та керівного складу ВВНЗ, яка орієнтована на поетапне формування проміжних компетенцій за роками підготовки курсантів та їх інтеграцію до узагальнених підсумкових компетенцій, зазначених у стандарті вищої освіти. Програма, як правило, носить міжпредметний характер і будується на основі коменсаторного принципу, а також принципів загального зв'язку та розвитку, компетентнісної орієнтованості на результат, руху від простого до складного та принципу інтеграції складових військово-професійних компетенцій, що формуються, в більш складне особистісне утворення – професійні здібності.

Проектування програми здійснювалось на основі її співвіднесення із попередньо опрацьованими проміжними військово-професійними компетенціями. Це означає перенесення акценту на пізнавальну діяльність курсанта та орієнтацію на її кінцевий результат як конкретне досягнення, що було відповідним чином виміряно.

Також передбачається посилення предметно-професійних аспектів та практичної спрямованості навчання, тобто пріоритет оцінювання вмінь, оскільки знання на практиці роботи військового фахівця найчастіше розглядаються як складова частина відповідних дій. Комплексна освітня програма формування військово-професійної компетенції майбутніх офіцерів-прикордонників орієнтує діяльність викладача і курсанта на кінцевий результат, посилює предметно-професійний аспект і практичну спрямованість навчання.

Проектування програми формування військово-професійної компетенції майбутнього офіцера-прикордонника згідно з вимогами стандарту вищої освіти здійснювалося у два етапи. На першому етапі здійснювалася підготовка вихідних даних для проектування програми та планування її якості. На другому – власне проектування програми, оцінка її якості та розробка навчально-методичної документації.

Розроблена нами комплексна програма була спрямована на формування проміжних військово-професійних компетенцій, інтеграція яких забезпечить результат, відповідний вимогам армії на сучасному етапі.

У методиці реалізації системи компетентнісного підходу, що розвивається, використовуються удосконалені форми та методи класичної освіти. Шляхи рішення можуть бути різними. Одним із рішень, яке ми пропонуємо, є використання методу проектів, практико-орієнтованого підходу та можливостей сучасних інформаційних технологій у навчальній та виховній роботі курсантів військового вишу.

Метод проектів, як і раніше, актуальний у сучасній системі освіти, оскільки спрямований на розвиток особистісних здібностей курсантів, таких як пізнавальні навички, самостійність мислення, здатність орієнтуватися в інформаційному просторі.

Усі ці умови можуть впливати на результативність військово-професійної підготовки та формування військово-професійної компетенції майбутніх офіцерів-прикордонників як її результату прямо чи опосередковано, з більшою чи меншою інтенсивністю, посилюючи або руйнуючи пізнавальну спрямованість майбутніх офіцерів-прикордонників щодо здобуття професії-прикордонника.

Список бібліографічних посилань

1. Торічний О. В. Методика використання методів активного навчання у формуванні військово-спеціальної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2022. № 1(28), С. 193–212. DOI: https://doi.org/10.32453-/pedzbirnyk.v28i1

2. Торічний О. В. Деякі аспекти розвитку фахової компетентності викладачів ВВНЗ у системі післядипломної освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. № 4(15). С. 423–435.

3. Сисоєва С. О. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36043

4. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

ТУМАНОВ Сергій Анатолійович,
слухач магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0716-9736

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Емоційне вигорання – це психоемоційний синдром, що формується внаслідок тривалого професійного стресу на робочому місці. Згідно з сучасними класифікаціями, до його основних ознак належать емоційне спустошення, негативізм та зниження ефективності праці. Поліцейські в умовах повномасштабної війни стикаються з надзвичайним робочим навантаженням, постійною небезпекою та масштабними психологічними втратами. Дослідження показують, що напружені бойові умови та інтенсивна служба на передовій сприяють швидкому розвитку стану емоційного виснаження і професійного вигорання серед військовослужбовців та правоохоронців. У зв'язку з цим тема запобігання вигоранню поліцейських у воєнний час має велику значущість та практичну актуальність. Як підкреслюють Д. Швець і З. Кісіль, прояви емоційного вигорання у таких умовах виявляються не лише у фізичній перевтомі, а й у зниженні рівня емпатії, мотивації та професійного залучення, що безпосередньо впливає на якість виконання службових завдань [4].

Поліцейські в зоні бойових дій щоденно перебувають під впливом значних психоемоційних навантажень, що ставить під загрозу їх психологічне здоров'я. Офіційні джерела підкреслюють, що за час війни поліцейські постійно залучені до виконання завдань і страждають від емоційного вигорання. Як доводять З. та Р.- В. Кісíль, складність психологічних станів поліцейських зумовлена одночасним впливом професійного та екзистенційного стресу, що створює ризики для їх моральної стабільності [1]. На думку дослідників, обумовлені війною стресори (непередбачуваність, ризик для життя, агресивні комунікативні ситуації) роблять проблему вигорання особливо гострою. Зважаючи на це, розуміння специфіки вигорання поліцейських та розробка ефективних превентивних заходів стає надзвичайно важливим завданням як для наукової спільноти, так і для практичного забезпечення психологічної стійкості силових структур.

Питання емоційного вигорання розглядають як багатовимірне явище, що поєднує в собі втрату енергійності, цинізм і зниження продуктивності. Ключові теоретичні моделі та поняття у дослідженнях вигорання розроблені такими вітчизняними та зарубіжними авторами, як А. Маслач, В. Шауфелі, Х. Фрейденбергер, Г. Джегерс-Вайдман та інші. Зокрема, концепція збереження ресурсів наголошує на тому, що стресори воєнного часу поступово вичерпують внутрішні ресурси людини, що і приводить до симптомів вигорання. У правоохоронців цей процес підсилюється агресивністю робочого середовища: як зазначає Я. Пономаренко, саме накопичення бойового стресу й відсутність ефективних стратегій саморегуляції виступають детермінантами професійного виснаження [3]. При цьому важливо відзначити, що на рівень вигорання впливають не тільки особистісні характеристики працівника, але й організаційні умови служби – режим роботи, підтримка колег та керівництва, доступ до ресурсів підтримки тощо.

Наукові спостереження підтверджують, що у працівників поліції прояви вигорання часто пов'язані з невідповідністю між очікуваннями від служби та реальними умовами виконання обов'язків, що створює відчуття безсилля та фрустрації [1; 3].

Емпіричні дослідження синдрому емоційного вигорання серед українських поліцейських поки що обмежені, однак вказують на визначальний вплив надмірного стресу бойових умов. Так, Д. Швець і З. Кісіль підкреслюють, що високий рівень емоційного спустошення серед працівників поліції пов'язаний із перевантаженням, моральними дилемами та дефіцитом відпочинку [4]. Їхні результати свідчать, що підтримка психологічного ресурсу має бути невід'ємною складовою системи професійної підготовки поліцейських у кризових умовах.

У ході дослідження було показано, що військові та поліцейські в зоні активних бойових дій демонструють значне психоемоційне виснаження, зумовлене тривалим перебуванням у бойовій обстановці. Аналітичні дані також вказують на зв'язок вигорання з факторами міжособистісної взаємодії: зокрема, взаємодопомога та емпатія в колективі знижують ризик емоційного дистресу, тоді як конфліктні комунікації, навпаки, його підсилюють. У цьому контексті Н. Мілорадова та Г. Джагупов наголошують, що формування життєстійкості поліцейських можливе через системну психологічну підтримку, розвиток командної взаємодії та впровадження програм реабілітації [2]. Це дає підстави розглядати розвиток життєстійкості як ефективний превентивний засіб проти емоційного вигорання.

Для запобігання розвитку синдрому емоційного вигорання поліцейських у воєнний час необхідно комплексне впровадження превентивних заходів. До ключових напрямків відносять психологічне навчання та тренінги – регулярні семінари з формування стресостійкості, навичок саморегуляції і стратегій подолання тривоги. Як показують зарубіжні дослідження, емоційна праця в поліцейських структурі є важким компонентом службової

діяльності, тому розвиток навичок емоційної регуляції прямо впливає на зниження симптомів вигорання [5].

У сучасних умовах повномасштабного воєнного конфлікту емоційне вигорання поліцейських набуває особливої гостроти. Накопичення хронічного стресу під час несення служби на передовій призводить до проявів емоційного спустошення, зниження мотивації та професійної ефективності. Аналіз теоретичних і емпіричних досліджень засвідчує, що подолання цього феномену потребує комплексного підходу, який поєднує індивідуальні та організаційні стратегії [2; 3; 4]. Зокрема, профілактика вигорання має ґрунтуватися на оптимізації зовнішніх умов служби, регулюванні робочого навантаження та формуванні позитивного соціально-психологічного клімату в колективі.

Важливо, щоб профілактичні програми були не епізодичними, а інтегрованими у систему професійного розвитку поліцейських. Розвиток навичок саморегуляції, емоційного інтелекту та стрес-менеджменту має стати частиною щоденної підготовки особового складу. Ефективність таких заходів значно підвищується за умови підтримки з боку керівництва та залучення фахівців-психологів, здатних надати кваліфіковану допомогу. Крім того, створення службових центрів психологічного супроводу та реабілітаційних програм сприятиме збереженню ментального здоров'я й підвищенню професійної витривалості працівників поліції.

Отже, забезпечення психологічної стійкості особового складу передбачає не лише індивідуальну роботу над емоційною саморегуляцією, а й створення цілісної системи інституційної підтримки, спрямованої на зміцнення ресурсів особистості та колективу.

Список бібліографічних посилань

1. Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В. Особливості феномену синдрому емоційного вигорання у працівників Національної поліції України. *Соціально-правові студії.* 2019. № 4 (6). С. 111–123.

2. Мілорадова Н. Е., Джагупов Г. В. Складові програми розвитку життєстійкості поліцейських. *Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України*: зб. тез доп. III Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 трав. 2024 р.) / МВС України, ДНДІ МВС України, НДЛ психол. забезпеч. Київ: ДНДІ МВС України, 2024. С. 186-189.

3. Пономаренко Я. С. Аналіз стресових чинників у професійній діяльності поліцейських під час війни. *Наукові перспективи*. 2024. №8(50). С. 929–941.

4. Швець Д. В., Кісіль З. Р. Аспекти синдрому емоційного вигорання у працівників Національної поліції України. *Directions for the development of psychological sciences in Ukraine and EU countries*: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. С. 58–84.

5. Hopkins B., Dowell D., Flitton J. Emotional labour and burnout among police officers. *Policing: An International Journal* 2023. Vol. 46, № 3. P. 477-489.

ТЮГАНОВА Марія Сергіївна,
аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-5016-1688
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0716-9736

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА КОПІНГУ У НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Проблема стресостійкості та копінг-механізмів у неповнолітніх правопорушників набуває особливої значущості в сучасних соціально-психологічних умовах. Зростання рівня девіантної поведінки серед молоді в Україні зумовлює потребу у вивченні внутрішніх психологічних ресурсів, які визначають ефективність адаптації, здатність до саморегуляції та протидії стресу. Неповнолітні правопорушники часто мають травматичний досвід, нестабільні сімейні умови, низький рівень соціальної підтримки, що ускладнює формування зрілих способів подолання стресу. Водночас саме розвиток стресостійкості та адаптивного копінгу може стати ключовим чинником ресоціалізації та профілактики рецидивної поведінки. Метою є виявлення психологічних особливостей стресостійкості та копінг-стратегій у неповнолітніх правопорушників, визначити зв'язки між рівнем стресостійкості, типами копінгу та соціально-психологічними чинниками ризику, а також обґрунтувати практичні напрями психологічної підтримки цієї категорії підлітків.

Стресостійкість розглядається як інтегральна, багаторівнева властивість особистості, яка забезпечує здатність ефективно функціонувати в умовах підвищених психоемоційних навантажень, складних або кризових ситуацій, зберігаючи при цьому емоційну стабільність, когнітивну гнучкість та здатність до адаптивної поведінки. Вона формується під впливом внутрішніх ресурсів особистості – таких як самоконтроль, емоційна регуляція, когнітивні стратегії осмислення подій – та зовнішніх факторів, серед яких соціальна підтримка, навчальне й соціальне середовище, рольові моделі поведінки. Стресостійкість включає когнітивні компоненти – здатність оцінювати стресові ситуації та приймати раціональні рішення, емоційні компоненти – регуляцію афектів та підтримку внутрішньої рівноваги та поведінкові компоненти – активне вирішення проблем, адаптивну поведінку, мобілізацію ресурсів, що у комплексі забезпечують ефективну

адаптацію до різноманітних середовищних стресорів та знижують ризик дезадаптивних реакцій [5].

Копінг-стратегії визначаються як сукупність когнітивних і поведінкових зусиль, спрямованих на подолання стресових ситуацій або зменшення їхнього негативного впливу на психічне та фізичне здоров'я. Вони реалізуються через різні механізми реагування – від активного вирішення проблем до пошуку підтримки, регуляції емоцій чи уникання стресорів. За класифікацією Р. Лазаруса та С. Фолкмана, виділяють три основні типи копінгу: проблемно-орієнтований, який передбачає активне усунення джерела стресу або пошук шляхів його мінімізації; емоційно-орієнтований, спрямований на регуляцію негативних емоцій і підтримку внутрішньої рівноваги; та уникальний, що включає механізми ухилення або дистанціювання від стресора, які можуть бути як адаптивними, так і дезадаптивними залежно від контексту [6]. Кожен із типів копінгу може бути реалізований порізному у залежності від особистісних ресурсів, рівня резилієнтності та соціальної підтримки, що робить їх ключовим елементом у системі психологічного реагування на стрес у підлітків, зокрема тих, хто має девіантну або правопорушну поведінку.

Дослідження, проведене Прокоф'євою О. О., Смірновим Б. І. та Прокоф'євою О. А., показало, що у підлітків із делінквентною поведінкою домінують неадаптивні копінг-механізми, такі як уникання, агресивна реакція та заперечення, що супроводжуються високим рівнем тривожності, емоційної нестабільності та низькою самооцінкою стресостійкості [4]. Ці результати свідчать про обмеженість внутрішніх ресурсів саморегуляції у даної групи підлітків та підвищену вразливість до негативного впливу стресогенних факторів середовища. Подібні закономірності підтверджуються дослідженнями Предко В. та Бондар М., які встановили, що підлітки з високою життєстійкістю частіше обирають конструктивні копінг-стратегії, зокрема активне вирішення проблем, планування дій та пошук соціальної підтримки, що сприяє ефективній адаптації та зниженню ризику девіантної поведінки [3].

Дослідження Іванової О. С. серед учнів старших класів підтвердило, що чим нижча самооцінка стресостійкості, тим частіше застосовуються дезадаптивні копінг-стратегії, такі як уникання проблем, імпульсивні дії, агресивні реакції та емоційне дистанціювання [2]. Ці закономірності дозволяють екстраполювати висновки на групу неповнолітніх правопорушників, у яких поєднання високого рівня стресогенності соціального та сімейного середовища з низькими внутрішніми ресурсами особистості підвищує ймовірність вибору дезадаптивних стратегій копінгу, що, у свою чергу, підвищує ризик рецидиву та соціальної дезадаптації.

Згідно з результатами дослідження Н. Мілорадової та М. Тюганової, соціальні чинники, такі як сімейна дисфункція, відчуження від батьків, дефіцит позитивного мікросоціального впливу та обмежена соціальна

підтримка, відіграють визначальну роль у виборі копінг-стратегій підлітками з девіантною поведінкою. Це свідчить про тісний взаємозв'язок між соціальним середовищем та психологічною стійкістю, де рівень соціальної інтеграції та якість міжособистісних взаємодій безпосередньо впливають на вибір адаптивних або дезадаптивних механізмів подолання стресу [7].

Сучасні українські підходи до психологічної підтримки неповнолітніх правопорушників акцентують увагу на комплексному розвитку емоційної регуляції, формуванні когнітивних і поведінкових навичок вирішення проблем, підвищенні життєстійкості та роботі із сімейними системами. Ефективними визнані програми когнітивно-поведінкової та емоційно-орієнтованої психокорекції, які сприяють формуванню усвідомленості, відповідальності, самоконтролю та розвитку навичок конструктивного реагування на стресові ситуації. Такі втручання дозволяють підліткам адаптивно інтегруватися в соціальне середовище, знижуючи ризик рецидивної поведінки та сприяючи позитивній соціальній і психологічній ресоціалізації [1].

Стресостійкість та копінг-поведінка неповнолітніх правопорушників виступають взаємопов'язаними психологічними конструкціями, які визначають ефективність їхньої адаптації до соціального середовища, рівень інтеграції в суспільство та схильність до рецидивної поведінки. Для цієї категорії підлітків характерна перевага дезадаптивних стратегій копінгу, таких як уникання проблем, імпульсивні дії, агресивна поведінка та емоційне дистанціювання, що супроводжується низькою здатністю до емоційної саморегуляції та дефіцитом соціальної підтримки.

Підвищення стресостійкості та формування адаптивних копінг-стратегій можливе через комплексні психокорекційні й психоосвітні втручання, які включають розвиток резилієнтності, емоційного інтелекту, навичок конструктивного вирішення проблем, ефективної регуляції афектів та підвищення рівня усвідомленості власної поведінки. Такі програми сприяють не лише внутрішньому психологічному розвитку підлітків, а й їхній соціальній ресоціалізації, зменшенню ризику рецидиву та інтеграції в позитивне соціальне середовище, забезпечуючи цілісний підхід до профілактики девіантної поведінки та підтримки психологічного здоров'я.

Список бібліографічних посилань

1. Булатевич Н. М., Кріт О. М. Вплив копінг-стратегій на резильєнтність та психоемоційний стан підлітків. 2025. *Psychological journal*. Т. 11, № 1 (92). С. 55–67. URL: https://doi.org/10.31108/1.2025.11.1

2. Іванова О. С. Взаємозв'язок рівня стресу та самооцінки стресостійкості з копінг стратегіями поведінки. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. С. 109–116. URL: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.18

3. Предко В., Бондар М. Психологічні особливості взаємозв'язку життєстійкості та поведінкових копінг-стратегій особистості підлітка. *Наукові*

праці міжрегіональної академії управління персоналом. психологія. 2022. №. 2. С. 5–13. URL: https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.2.1

4. Прокоф'єва О. О., Смірнов Б. І., Прокоф'єва О. А. . Особливості копінг-стратегій у підлітковому віці. *Психологічний часопис*. 2021. Т. 7, №. 1. С. 82–98. URL: https://doi.org/10.31108/1.2021.7.1.7

5. Connor K. M., Davidson J. R. T. *Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale* (CD-RISC). Depression and anxiety. 2003. Vol. 18, no. 2. P. 76–82. URL: https://doi.org/10.1002/da.10113

6. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. Springer Publishing Company, Incorporated, 2010.

7. Miloradova N. E., Tiuhanova M. S. Social factors in the choice of coping strategies by adolescents with deviant behaviour. *Habitus*. 2024. № 67. С. 70–75. URL: https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.67.8

УНІЯТОВ Сергій Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ЄВДОКІМОВА Олена Олександрівна,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4211-7277

ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної війни в Україні питання психологічного подолання травматичного стресу військовослужбовців набуває особливої актуальності. Бойові дії, тривале перебування у зоні небезпеки, втрати побратимів і постійне психоемоційне напруження створюють серйозне навантаження на психіку військовослужбовців. Ці фактори можуть призводити до емоційної нестабільності, виснаження та розвитку посттравматичних стресових розладів. Це підтверджується численними дослідженнями психологічного стану ветеранів різних воєнних кампаній. Так, американські дослідники наводять дані, що серед ветеранів війни у В'єтнамі у 1988 році в 15,2 % ветеранів-чоловіків і в 8,5 % ветеранів-жінок було зареєстровано синдром ПТСР. За даними американського національного дослідження (Kulka R., 1988), ПТСР спостерігався у 30,6 % ветеранів, окремі симптоми – у 22,5 %. При обстеженні ветеранів, що мали поранення під час бойових дій,

визначено, що 40 % страждають від посттравматичних стресових розладів (Pitman R.). Хоча, як відзначає автор, багато інвалідів з числа тих, хто мав поранення, залишаються необстеженими. За даними австралійських спеціалістів (Streimer J.), ветерани В'єтнаму, що звернулися за медичною допомогою, мали ПТСР – 10 %, 27 % - часткові симптоми [2, с. 70].

Ізраїльські ветерани Ліванської війни (віком – 23-42 роки) через 5 років після закінчення операції мали у 10 % випадків ПТСР, у 33 % часткові симптоми. Більше половини американських учасників війни з Іраном (Sutker P., Uddo M., Brailey K., Allain A-N. і ін.) мали симптоми ПТСР.

З хорватських ветеранів війни (Коіс О.) (середній вік – 27,8 років), що зверталися за допомогою до лікарів, ПТСР мали 11,2 %, гостру стресову реакцію 29,4 %.

За даними американських учених, до 80 % пацієнтів із ПТСР мають щонайменше один додатковий психіатричний діагноз: особистісні порушення (40-60 %), алкогольну або наркотичну залежність (60-80 %), тривожні розлади (30-60 %), афективні розлади (26-65 %), антисоціальний особистісний розлад (31 %) [2].

У контексті активної участі українських військовослужбовців у бойових операціях, дослідження стратегій подолання ними бойового стресу та питання розвитку стресостійкості, яка забезпечує адаптацію, професійну ефективність і збереження психологічного благополуччя особового складу, набувають надзвичайної актуальності.

Пузирьов Є. та Ізвєков В. у своїх наукових працях зазначають, що поняття «бойовий стрес» з клінічної позиції доцільно трактувати як комплекс психічних змін і функціональних порушень, які виникають у військово-службовців у процесі пристосування до специфічних і екстремальних умов бойової діяльності, що є потенційно небезпечними для їхнього життя, здоров'я та психічної стабільності.

Дослідники підкреслюють, що за сприятливих умов переживання бойового стресу може сприяти формуванню адаптаційних реакцій, які підви-щують резистентність організму до дії бойових стресорів та покращують ефективність виконання професійних завдань. Водночас у ряді випадків інтенсивний або тривалий вплив стресових чинників призводить до порушення процесів адаптації, що проявляється у вигляді дезадаптивних реакцій, клінічно виражених стресових розладів і девіантних форм поведінки військовослужбовців [3, с.204-205].

На думку Матейко Н., поняття копінг-поведінки в сучасній психології трактується як сукупність дій і стратегій, спрямованих на подолання або зниження інтенсивності впливу стресових чинників на особистість**.** Результати теоретичних і емпіричних досліджень свідчать, що кожна людина обирає індивідуальні способи реагування на стрес, тобто копінг-

стратегії, які формуються на основі її життєвого досвіду, особистісних рис і внутрішніх ресурсів (копінг-ресурсів) [1, с. 106–107].

Тому метою нашого дослідження є висвітлення специфіки взаємозв'язків травматичного стресу та копінг-стратегій військовослужбовців.

У досліджені прийняли участь військовослужбовці Національної гвардії України з різним бойовим досвідом, для досягнення мети дослідження використовувались опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій» (Strategic Approach To Coping Scale - «SACS» С. Хоббфолл) та опитувальник травматичного стресу (І.О. Котєньова).

Результати дослідження кореляційного зв'язку травматичного стресу і копінг – поведінки у військовослужбовців з бойовим досвідом більше 7 років говорять про негативний кореляційний зв'язок «Асертивних дій» з «ПТСР» (r= -0,561; p≤0,01), «ГСР» (r= -0,551; p≤0,05) та «Депресією» (r= -0,442; p≤0,05). Тобто чим більше військовослужбовці активно і послідовно відстоюють свої інтереси, відкрито заявляють про свої цілі і наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих, тим менше наслідок стресових ситуацій та емоційна реакція на психологічну травму. Також спостерігається зниження проявів психічного розладу, що характеризується пригніченим настроєм та втратою здатності відчувати задоволення та зменшення інтенсивності емоційних порушень, пов'язаних із переживанням надзвичайних або травматичних подій. Тобто асертивна поведінка виступає захисним чинником щодо розвитку симптомів психотравматичних розладів. Вона сприяє збереженню емоційної рівноваги, кращому самоконтролю та конструктивному подоланню стресових ситуацій, що є особливо важливим для військовослужбовців із тривалим бойовим досвідом.

Крім того, спостерігається негативний кореляційний зв'язок між складовими «Обережні дії» з «Депресією» (r= -0,482; p≤0,05). Це свідчить про те, що чим більше у військовослужбовців з бойовим досвідом більше 7 років зростає прагнення до обережних, продуманих дій, тобто схильність ретельно оцінювати ризики, передбачати наслідки своїх вчинків і діяти з урахуванням ситуаційної безпеки, тим нижчим є рівень депресивних проявів. Це означає, що обережна поведінка виступає адаптивним копінг-ресурсом, який допомагає військовослужбовцям із тривалим бойовим досвідом зберігати психоемоційну стабільність, уникати імпульсивних рішень та зменшувати емоційне виснаження.

В свою чергу результати отримані при визначені кореляції між складовими травматичного стресу і копінг – поведінки у військовослужбовців з бойовим досвідом до 3-х років говорять про позитивний кореляційний зв'язок «Агресивних дій» з «ПТСР» (r= 0,531; p≤0,05) та «ГСР» (r= 0,529; p≤0,05). Це вказує на те, що при зростанні рівня агресивних дій, тобто схильності до вербальної або фізичної агресії, ворожості, імпульсивних реакцій у стресових ситуаціях підвищується інтенсивність проявів

посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та гострого стресового розладу (ГСР). Іншими словами, агресивна копінг-поведінка у військовослужбовців з бойовим досвідом до 3-х років є дезадаптивною стратегією реагування на стрес, що не сприяє ефективному подоланню психотравматичних наслідків. Вона відображає високий рівень внутрішнього напруження, низьку емоційну регуляцію та недостатній контроль імпульсів, що може посилювати симптоматику травматичного стресу.

Але при цьому спостерігається негативний кореляційний зв'язок між складовими «Депресія» з «Обережними діями» (r= -0,443; p≤0,05) та «Маніпулятивними діями» (r= -0,508; p≤0,05). Тобто при зростанні схильності до обережних, продуманих дій та зниженні маніпулятивних тенденцій у поведінці військовослужбовців із бойовим досвідом до 3-х років зменшується рівень депресивних проявів. Це свідчить про те, що здатність діяти зважено, передбачати наслідки власних рішень і уникати маніпуляцій у взаємодії з іншими виступає позитивним, адаптивним копінг-ресурсом, який сприяє емоційній стабільності та психічному благополуччю. І навпаки, використання маніпулятивних дій у міжособистісних стосунках може бути показником недовіри, внутрішньої напруги або прагнення контролювати ситуацію непрямими засобами, що, своєю чергою, пов'язане з вищим ризиком депресивних реакцій. Таким чином, навіть у групі військовослужбовців із бойовим досвідом до 3-х років прояви обережності, самоконтролю та конструктивної соціальної взаємодії можна розглядати як захисні чинники, що пом'якшують вплив травматичного досвіду на емоційний стан.

Отже, у військовослужбовців з досвідом понад 7 років спостерігається переважання адаптивних стратегій подолання, таких як асертивні та обережні дії, що сприяють збереженню психоемоційної рівноваги, зниженню проявів ПТСР, ГСР і депресії. Ці стратегії можна розглядати як психологічні ресурси стресостійкості, що формуються у процесі тривалого професійного досвіду й саморегуляції.

Натомість серед військовослужбовців із бойовим досвідом до 3-х років домінують дезадаптивні копінг-стратегії, зокрема агресивні дії, які позитивно корелюють із симптомами травматичного стресу. Це свідчить про нестабільність емоційної регуляції та потребу в розвитку конструктивних способів подолання стресу на ранніх етапах професійної діяльності. Водночас навіть у цій групі виявлено позитивний потенціал обережної поведінки, продуманість дій і відмова від маніпулятивних форм взаємодії як захисного чинника який знижує ризик депресивних проявів і сприяє психічній стійкості. Отже, результати дослідження підкреслюють необхідність подальшого вивчення динаміки копінг-стратегій та розроблення цілеспрямованих психопрофілактичних програм, спрямованих на зміцнення стресостійкості й психічного здоров'я військовослужбовців з різним бойовим досвідом.

Список бібліографічних посилань

1. Матейко Н. М. Бойовий стрес як чинник конструктивного копінгу у військовослужбовців. Психологія кризових станів: наука і практика / Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4-6 листопада 2021 року) / за ред. С. Д. Максименка, В. В. Турбан. Київ, Інститут психології імені Г. С. Костяка НАПН України, 2021. 226 с.
2. Психологічні аспекти реінтеграції учасників бойових дій до цивільного життя: навчально-методичний посібник / Л. П. Чепіга, Я. С. Пономаренко, С. В. Харченко, О. П. Ляска, І. В. Жданова, К. Р. Маннапова, Ю. Л. Твердохвалова, Л. О. Бондаренко, О. М. Мохорєва; за ред. докт. психол. наук, проф. О. О. Євдокімової. Харків : ХНУВС, 2025. 234 с.
3. Пузирьов Є. В., Ізвєков В. В. Бойовий стрес та його наслідки для військовослужбовців. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія.* Том 34 (73) № 1 2023. С. 203–209.

ФЕДОРЕНКО Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4948-9524

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення рф в Україну викликало пробудження громадянської і громадської свідомості та ініціативи, виникнення громадських рухів та військових об’єднань, активізацію волонтерської діяльності, значні міграційні зміни всередині країни, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси в особистісному розвитку кожного українця, що стимулювало сплеск інтересу до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народуі прояв патріотичних почуттів і нових ставлень до реалій життя суспільства в умовах воєнного часу.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання молоді.

В основу національної системи патріотичного виховання покладено національну ідею, як консолідуючий чинник розвитку суспільства й нації в

цілому. Форми й методи виховання базуються на народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Національно-патріотичне виховання являє собою комплекс заходів духовно-морального, соціально-політичного, психолого-педагогічного, військово-технічного та іншого характеру, реалізація яких сприяє формуванню у підростаючого покоління патріотичної самосвідомості, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку по захисту інтересів та територіальної цілісності України, прагнення брати участь в діяльності, яка спрямована на її розвиток, збереження національно-культурних традицій [1].

Національно-патріотичне виховання *спрямоване* на формування і розвиток особистості громадянина-патріота держави, що характеризується самостійністю мислення, моральними якостями, почуттям громадянського обов'язку, проявом почуття любові до Батьківщини, рідного краю, мові, звичаям і традиціям свого народу, толерантним ставленням до інших народів та культур, шанування національних святинь і символів, повагою до Конституції, правовим основам держави.

Основними напрямками національно-патріотичного виховання є:

Духовно-моральний напрям передбачає формування морально стійкої особистості, яка має такі моральні якості, як чесність, сумлінність, відповідальність, повага до старших, мужність, любов до Батьківщини і свого народу; повагу до родини, батьків, сімейних традицій; формування соціальної активності, спрямованої на служіння інтересам держави; формування ціннісного ставлення до отримання професії як життєвої необхідності, головному способу досягнення успіху в житті і професії та ін.

Культурно-історичний напрям передбачає виховання потреби в оволодінні і збереженні національної культури, традицій і звичаїв; формування розуміння місця та ролі свого народу і країни у розвитку світової культури; залучення курсантів, слухачів та студентів до участі у програмах, проектах громадських організацій, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді; організація відзначення національних календарно-тематичних, релігійних і державних свят; формування почуття національної гідності, національної самосвідомості, здатності взаємодіяти та ефективно спілкуватися з людьми інших культур, мов і релігій.

Громадсько-правовий напрям передбачає вивчення основ державності України, знання її Конституції, Гімну, державної символіки, прав і обов'язків громадянина України; формування глибокого розуміння громадянського обов'язку, ціннісного ставлення до національних інтересів України, її суверенітету і цілісності; правове навчання і виховання здобувачів вищої освіти, формування культури правових відносин, прагнення дотримуватись у поведінці законів і правових норм; виховання готовності у професійній діяльності враховувати не тільки особисті, а й суспільні та державні інтереси.

Військово-патріотичний напрям передбачає: вивчення військової історії України, історичних подій та пам'ятних дат, які суттєво вплинули на становлення та розвиток нашої держави; збереження військових традицій та традицій, які існують в правоохоронних органах;налагодження співпраці з військовими формуваннями України, об'єднаннями учасників бойових дій та ветеранів війни, яка відбувається на території нашої країни, як мотивація готовності оберігати честь і славу України, обороняти її свободу і незалежність; формування позитивного іміджу працівника поліції, готовності до сумлінного виконання професійного обов'язку; формування у здобувачів освіти поваги до сил безпеки і оборони України.

Етапи реалізації національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти:

- створення нормативно-правового підґрунтя, інформаційно-методичного забезпечення для здійснення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти;
- створення інформаційного ресурсу на Веб-сайті університету, присвяченого національно-патріотичному вихованню;
- адаптація програм, навчально-методичних посібників з дисциплін гуманітарно-соціального спрямування, на патріотичне виховання здобувачів вищої освіти;
- підготовка та видання науково-методичних посібників і методичних рекомендацій з організації виховних заходів, роботи гуртків військово-патріотичного виховання тощо;
- проведення моніторингу системи національно-патріотичного виховання за допомогою соціологічних опитувань, анкетування, психологічного тестування;
- проведення науково-методичних конференцій, створення банку передового педагогічного досвіду на інформаційному веб-ресурсі;
- розвиток міжнародної співпраці з державами Європейського Союзу та іншими розвинутими державами, які успішно впроваджують заходи у сфері національно-патріотичного виховання;
- аналіз здобутого, встановлення досягнень і викликів, корекція навчально-виховних впливів з урахуванням результатів моніторингу.

З метою реалізації національно-патріотичного виховання використовують такі *методи і форми* роботи із здобувачами освіти у межах освітнього процесу закладу вищої освіти:

- словесні (бесіди, розповіді, лекції, семінари, робота з книгою та періодичною пресою, написання рефератів та статей, обговорення та ін.);
- наглядні (ілюстрації, демонстрації, презентації, відеоперегляд, екскурсії, оформлення тематичних листівок та ін.);
- практичні (метод вправ, метод прикладів, змагання, командно-штабні навчання, тактичні навчання та ін.);

• інтерактивні (зустрічі-діалоги, диспути, дискусії, творчі конкурси, організація та проведення тематичних свят, ігри, тематичні виставки, конференції, «круглі столи», зустрічі з видатними людьми);

• методи психологічного впливу на особистість: переконання, навіювання, власного прикладу.

Досягнення цілей національно-патріотичного виховання можливе лише за умов цілеспрямованої, систематичної і організованої роботи з формування у молоді покоління патріотичних ідей та переконань.

Список бібліографічних посилань

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text

ХАРЧЕНКО Світлана Вячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5149-7892

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Емоційний інтелект є однією зі складових процесу обробки суб'єктом інформації та прийняття рішень в процесі спілкування. Розвинутий емоційний інтелект сприяє саморегуляції та успіху в міжособистісної взаємодії в складних комунікативних умовах.

В психологічній науці обґрунтовано, що розвинутий емоційний інтелект майбутніх офіцерів Національної поліції України є важливою передумовою успішного виконання професійних обов'язків, побудови кар'єри, задоволеністю життям, збереження психологічного здоров'я. Здатність розуміти та управляти власними емоціями – це провідна складова ефективної співпраці поліцейського з різними верстами населення, представниками державних органів, колегами, керівництвом тощо особливо в умовах воєнного стану.

Таким чином, розвитку емоційного інтелекту курсантів, які навчаються в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання з підготовки поліцейських, необхідно приділяти особливу увагу та реалізовувати комплексно, в процесі навчальних занять, позанавчальних заходів та

спеціально організованих соціально-психологічних тренінгів та інших форм діяльності.

Розвитку емоційного інтелекту у майбутніх поліцейських сприяє максимально активне використання діалогічної взаємодії на навчальних заняттях та різноманітних виховних заходах, а саме:

- стимулювання активної участі курсантів в обговореннях шляхом створення сприятливої атмосфери довіри та взаєморозуміння на семінарських та практичних заняттях;
- сприяння самостійному вирішенню курсантами широкого кола проблем на основі рефлексії;
- використання ресурсів проблемно-орієнтоване навчання;
- навчання різноманітним способам саморегуляції та досягнення балансу в особистісному та професійному розвитку;
- застосовування щонайбільшої кількості методів активного навчання (групові дискусії, рольові ігри, командна робота, кейс-методи тощо) для залучення курсантів до рефлексії над власним досвідом;
- сприяння рефлексії особистого професійного зростання шляхом регулярного аналізу власних дій і реакцій у різних, особливо професійноорієнтованих, ситуаціях.

Процес спеціально організованого розвитку складових емоційного інтелекту майбутніх поліцейських має включає наступні ключові складові:

- розвиток здатності сприймати та правильно ідентифікувати власні емоції та емоції інших людей (наприклад, ознак страху, розгубленості, гніву тощо) за невербальними та вербальними сигналами;
- розвиток навичок емоційної саморегуляції (практики тайм-менеджменту, методики уникнення емоційного вигорання, уміння казати «ні»);
- розуміння ролі емоцій в процесі міжособистісної взаємодії (вивчення психології, етики, теорії комунікації та конфліктології тощо);
- вплив на емоційний стан інших людей (наприклад, деескалація).

З метою розвитку здатності сприймати та правильно ідентифікувати власні емоції та емоції інших людей за невербальними та вербальними сигналами можливо використовувати наступні вправи.

«Галерея емоцій» та «Мікроекспресії». Курсантам демонструють серію фотографій або надкоротких відео, де люди виражають базові емоції (гнів, страх, радість, презирство, здивування). Вони мають максимально швидко і точно назвати емоцію. Обговорюється, які саме м’язи обличчя та елементи мови тіла вказували на конкретну емоцію (наприклад, стиснуті губи та насуплені брови вказують на гнів).

«Прогнозування поведінки в емоційно насичених ситуаціях». Курсантам демонструють серію фотографій або коротких відео, де групи людей в певній

ситуації виражають базові емоції (гнів, біль, страх, презирство тощо). Вони мають спрогнозувати поведінку учасників взаємодії. Обговорюється, які саме маркери вказували на певний перебіг подій (наприклад, бійка, сварка, крадіжка).

«Щоденник емоцій». Курсанти мають протягом певного періоду записувати ситуації, що викликали сильні емоції, і самі емоції, які ви відчули (радість, гнів, смуток, страх тощо). Потім обговорюються які події начастіше стають джерелами яких емоційних переживань.

«Малювання емоцій». Техніка допомагає невербально виразити та візуалізувати емоційні переживання, сприяє розвитку рефлексії. Можливим є потім обговорення в групі того, які емоції викликають зображення у інших учасників, чи збігаються ці переживання з автора малюнку, чи згоден автор з інтерпретацією його зображення тощо.

«Віддзеркалення емоцій». Один учасник «показує» певну емоцію (радість, здивування, сум, гнів), інший учасник має «віддзеркалити», тобто повторити міміку. Потім в групі обговорюється, чи збігається відчуття того, хто показував, і того, хто повторював.

«Зображення емоцій». Один учасник «демонструє» певну емоцію з підготовленого переліку емоцій (радість, здивування, сум, гнів), інші учасники мають впізнати цю емоцію. Потім в групі обговорюється, які ознаки певних емоцій найбільш виразні.

«Інтонаційний театр». Учасник нейтральну фразу, наприклад, «Дякую, я це отримав/ла», промовляє з інтонаціями, що виражає різні емоції (здивування, вдячність, роздратування, байдужість, радість). Потім в групі обговорюється, які саме емоції намагалися передати за допомогою інтонацій, а також роль вокалізації в емоційно насиченій взаємодії.

«Неправда й істина». Група ділиться на 2 підгрупи і кожна готує по 2 дійсних і 2 помилкових твердження. Потім підгрупи обмінюються твердженнями, намагаються угадати, яке з тверджень є дійсним, а яке помилковим. Наприкінці вправи обговорюється питання, як можна зрозуміти за невербальними сигналами, чи говорить людина правду, чи бреше; яка роль невербальних сигналів у виявленні брехні і нещирості в показаннях підслідних.

З метою розвитку навичок емоційної саморегуляції, особливо під час виконання професійної діяльності доцільним є опанування наступних технік.

Техніка «4-7-8». Це швидка дихальна вправа, спрямована на активацію парасимпатичної нервової системи для миттєвого зниження рівня тривоги та гніву. Вона ідеально підходить для застосування безпосередньо перед або під час напруженої взаємодії. Необхідно зробити повний видих через рот, видаючи свистячий звук, повільно вдихнути через ніс на рахунок 4,

затримати дихання на рахунок 7, повільно видихнути через рот на рахунок 8, знову видаючи свистячий звук. Повторити цикл 4 рази.

«Дихання за квадратом». Необхідно зробити вдих на 4 рахунки → затримати дихання на 4 рахунки → зробити видих на 4 рахунки → знов затримати дихання на 4 рахунки. Повторити кілька разів. Це миттєво уповільнює серцевий ритм і переводить фокус уваги з емоцій на тіло.

«Черевне дихання». Необхідно зробити глибокий вдих через ніс, щоб живіт наповнився повітрям (грудна клітка рухається мінімально), і повільний видих через рот.

«Прогресивна м'язова релаксація в міні-форматі». Швидке напруження окремої групи м'язів (наприклад, стиснути кулаки або напружити плечі) на 3-5 секунд, а потім різке їх розслаблення.

Техніка заземлення «5-4-3-2-1». Швидкий перефокус уваги із внутрішньої тривоги на зовнішнє середовище. Необхідно назвати: 5 речей, які бачите; 4 речі, які відчуваєте (дотик); 3 речі, які чуєте; 2 речі, які нюхаєте; 1 річ, яку смакуєте.

З метою розвитку навичок впливу на емоційний стан інших людей можуть бути використані такі техніки.

«Кризова деескалація». В основі техніки відтворення реальних емоційно насичених комунікативних ситуацій (наприклад, сімейна сварка, затримання агресивного порушника, робота з жертвою). Курсантам видається сценарій, що вимагає певного втручання. Один курсант виконує роль поліцейського, інші – роль «емоційно заряджених» громадян (агресивних, провокуючих, наляканих, п'яних тощо). Поліцейський має зберегти власний спокій, застосовуючи вербальні техніки (м'який тон, активне слухання, «Я-повідомлення») для зниження рівня напруги в ситуації. Після завершення сценарію проводиться детальний розбір, де оцінюється здатність курсанта контролювати свої емоції та ефективність його деескалаційних стратегій.

Техніки «Ненасильницького спілкування». Курсантам необхідно описати конкретну дію або ситуацію, яка викликала у них реакцію, без оцінок, суджень або інтерпретацій. Важливо відрізняти почуття від думок (наприклад, «Я відчуваю, що мене ігнорують» – це думка/інтерпретація, а не почуття).

Таким чином, емоційний інтелект є ресурсом адекватного реагування на складні ситуації та прийняття оптимальних рішень. Ступінь розвитку емоційного інтелекту є важливим компонентом успішності особистості та має важливе значення в професійній діяльності поліцейського та потребує розвитку в процесі навчання в ЗВО.

ХУДЯКОВА Наталія Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о. завідувача кафедри спеціальної фізичної підготовки
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9068-2767;
БОНДАРЕНКО Валентин Володимирович,
доктор педагогічних наук, професор,
старший інспектор відділу диспетчерської служби
та моніторингу електронних засобів контролю
УОАЗОР ГУНП в Луганській області;
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0002-0170-2616;
ДАНИЛЬЧЕНКО Владислав Анатолійович,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки
Національної академії внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4828-1481

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розбудова системи вищої освіти забезпечує сталий розвиток нашої держави та є ключовим чинником суспільного зростання. У контексті соціальних змін, що ведуть до покращення добробуту населення, збереження здоров'я посідає одне з чільних місць [5; 7].

З огляду на те що сучасну вищу освіту в Україні вибудовують на компетентнісній парадигмі, формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців є одним з провідних напрямів професійного навчання [1]. Саме компетентнісний підхід забезпечує формування здатності користуватися в житті набутими знаннями, вміннями та навичками.

Ґрунтовний аналіз сучасних наукових праць дає підстави констатувати, що питання формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців представлено фрагментарно. Здебільшого дослідження стосуються дітей і підлітків закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти, переважно майбутніх педагогів [11]. Учені стверджують, що піклуватися про збереження та зміцнення здоров'я необхідно з раннього дитинства [2; 9]. На думку дослідників засобами впровадження здоров'язбережувальної компетентності в заклади вищої освіти є: організація спеціальних заходів і тренінгів з питань здоров'я та безпеки; введення в навчальні плани та програми предметів, які сприяють формуванню здорових звичок; створення проєктів і гуртків, спрямованих на підвищення свідомості учнів щодо здоров'язбережувального середовища; упровадження здорового

харчування в їдальнях закладів освіти; створення позитивного здоров'язбережувального середовища для поліпшення фізичного, психічного та ментального здоров'я усіх учасників освітнього процесу [9, с. 36].

Умови воєнного стану загострюють проблему формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх офіцерів поліції, оскільки зростання нервово-психічного напруження, низький рівень рухової активності призводять до погіршення рівня здоров'я [6; 7]. Належний рівень сформованості цієї компетентності значною мірою визначає готовність до виконання службових обов'язків та ефективнішого долання проблем, зумовлених особливістю їх діяльності в сучасних умовах [1]. Учені переконані, що для майбутніх правоохоронців важливим є не лише збереження здоров'я, а більшою мірою – його зміцнення та подальший розвиток [4].

Здоров'язбережувальна компетентність майбутніх правоохоронців є важливим складником професійної компетентності та має певну специфіку з урахуванням особливостей службової діяльності поліцейських, адже вони мають дбати не лише про власне здоров'я, а й здоров'я населення, особливо з урахуванням умов воєнного стану. У контексті здоров'язбереження в сучасних умовах вкрай важливим для майбутнього правоохоронця є наявність сформованих умінь надавати першу домедичну допомогу постраждалим та в разі необхідності самодопомогу, оскільки саме їм під час службової діяльності доводиться здебільшого стикатися із такими ситуаціями. Вчасно та правильно надана допомога не лише рятує життя постраждалого, а й сприяє успішнішому лікуванню ушкоджень, запобіганню ускладнень [10]. Тобто офіцер поліції – це представник органу правопорядку, який під час виконання службових завдань несе відповідальність за здоров'я громадян, здійснюючи професійну діяльність завдяки сформованій професійній компетентності, зокрема здоров'язбережувальній [8].

Здоров'язбережувальна компетентність у загальній структурі професійної компетентності майбутніх офіцерів поліції є такою ж необхідною і важливою на етапі професійного навчання у закладі вищої освіти, як і інші компетентності. Формування цієї компетентності в майбутніх офіцерів поліції має певні психолого-педагогічні аспекти, які зумовлені особливістю освітнього процесу та службовою діяльністю. З урахуванням зазначеного визначено основні компетенції, що формують зміст здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів поліції у контексті нормативних, освітніх і дефінітивних позицій. До переліку таких компетенцій належать: мовні (як здатності до розуміння мови й побудови мовних конструкцій за допомогою професійних термінів і понять; опанування змісту навчального матеріалу та формування готовності до майбутньої службової діяльності; аргументованого пояснення власної позиції під час взаємодії з громадянами в контексті здоров'язбереження); комунікативні (як здатності використовувати всі наявні мовні засоби в ситуаціях службової діяльності, що забезпечує

належний професійний рівень комунікативної взаємодії правоохоронця і громадянина); пізнавальні (як здатності щодо розуміння сутності власних проблем, що виникають під час службової діяльності; усвідомлення й ухвалення відповідних рішень для їх ефективного вирішення); емоційні (як здатності забезпечувати умови якісного професійного навчання майбутніх офіцерів поліції та у процесі майбутньої службової діяльності у наявному соціокультурному, професійному й поза професійному середовищах. Зазначені компетенції сприяють ефективному розпізнаванню власних емоційних станів, а у майбутній службовій діяльності станів осіб із якими доведеться контактувати під час розв'язання службових завдань, корегуючи їхні негативні емоційні вияви); інтерперсональні (як здатності ефективно створювати й підтримувати належний рівень взаємин у різноманітних сферах життєдіяльності); соціальні (як здатності забезпечувати адаптаційні процеси та процеси соціальної мобільності в освітньому середовищі закладу вищої освіти та у майбутній службовій діяльності завдяки сформованим соціально-статусним позиціям); професійні (як здатності виконувати функцію побудови й виконання професійних ролей, і водночас узагальнювальну функцію поєднання всіх професійних компетенцій правоохоронця у процесі навчання, а надалі у майбутній службовій діяльності); темпоральні (як здатності майбутніх офіцерів поліції зіставляти минуле і на цих засадах формувати майбутнє в різних сферах своєї життєдіяльності на підґрунті відповідних темпоральних алгоритмів поведінки, насамперед у процесі професійного навчання в закладі вищої освіти. Окрім цього, темпоральні компетенції сприяють ефективному осмисленню майбутніми офіцерами поліції набутих системних фахових знань, формування умінь і практичних навичок їх застосування та набутого певного професійного досвіду їх перенесення в площину власного професійного зростання).

З огляду на зазначене, сутність здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів поліції слід трактувати як складну динамічну й багатофункціональну систему сформованих фахових знань, умінь і навичок майбутньої службової діяльності, а також розвинений комплекс здатностей та накопичений досвід у галузі правоохоронної діяльності, що забезпечує ефективне функціонування індивідуальних особистісних рис та усвідомлених цінностей й ціннісних орієнтацій професійної діяльності.

Аналіз загальних компетентностей майбутнього фахівця правоохоронної діяльності свідчить, що для формування здоров'язбережувальної компетентності найважливішими є низка компетентностей, серед яких: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність до адаптації та дій в новій ситуації; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і

технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Водночас аналіз теорії та практики професійної підготовки майбутніх правоохоронців у закладі вищої освіти передбачає виокремлення й відповідно опанування ними спеціальних компетентностей, які розглядають не лише як компоненти здоров'язбережувальної компетентності, але й такі, що сприятимуть ефективному розв'язанню службових завдань під час практичної діяльності, а саме: здатність у межах своєї компетенції ефективно забезпечувати публічну безпеку та порядок, у тому числі під час масових правопорушень, запобігати та протидіяти домашньому насильству; здатність правомірно застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю, тактичні прийоми з дотриманням стандартів особистої безпеки, а також надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну допомогу; здатність вживати заходів з метою запобігання, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення правопорушення.

Педагогічні аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх офіцерів поліції в сучасних умовах окреслено низкою позицій, які передбачають: опанування знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини з природним, техногенним і соціальним оточенням, зокрема в умовах воєнного стану; виховання в правоохоронців потреби в здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; формування умінь самостійно ухвалювати рішення щодо власних вчинків, пов'язаних зі збереженням і розвитком здоров'я; набуття курсантами досвіду збереження здоров'я з урахуванням рівня власної фізичної підготовленості та фізичного стану. Майбутній офіцер поліції повинен володіти навичками зміцнення власного фізичного та психічного здоров'я, бути вмотивованим до дбайливого ставлення до нього, дотримання здорового способу життя; вивчати, аналізувати й оцінювати стан власного здоров'я, прогнозувати можливі його зміни залежно від умов; уникати факторів, що негативно впливають на здоров'я (перевантаження, стреси, гіподинамія, втома тощо). Важливою є здатність відстоювати свою позицію та відмовлятися від небажаних пропозицій, зокрема, пов'язаних із курінням, вживанням алкогольних напоїв, наркотичних речовин.

Формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх офіцерів поліції передбачає набуття умінь збереження, зміцнення здоров'я та дбайливого ставлення до нього. Для досягнення зазначеного, під час освітнього процесу слід керуватися певними педагогічними принципами, серед яких: задоволення потреби людини в здоров'ї (це базова потреба, що сприяє повноцінному виконанню своїх біологічних і соціальних функцій);

свідомості й активності (майбутні правоохоронці дбатимуть про власне здоров'я, у разі чіткого усвідомлення його ролі у своєму житті, що дозволяє сформувати настанову на здоров'я і здоровий спосіб життя); науковості та доступності знань про збереження й розвиток здоров'я, (взаємозв'язок науки про здоров'я з практичним досвідом); урахування індивідуальних особливостей майбутнього офіцера поліції (слід зважати на ставлення курсантів до різних за структурою і змістом заходів, які спрямовані на здоров'язбереження); комплексності оздоровчих і здоров'язбережувальних засобів і заходів (необхідне раціональне поєднання здоров'ярозвивальних заходів, оскільки неможливо досягти високого рівня здоров'я завдяки використанню лише одного або декількох засобів чи умов); неперервності та практичної спрямованості (передбачає наступність у реалізації напрямів та етапів цієї роботи на різних освітніх рівнях; охоплює всі сфери життєдіяльності молоді; здійснюється під час навчальної та позанавчальної діяльності); культуровідповідності (це процес формування та збереження здоров'я майбутніх офіцерів поліції на засадах загальнолюдських, естетичних і духовних цінностей фізичної культури та спорту, народних українських традицій та шанобливого ставлення до історичної спадщини інших країн і народів) [3; 8].

У контексті психологічних аспектів формування здоров'язбережувальної компетентності ключовим чинником є належний рівень мотивації до дбайливого ставлення до власного здоров'я, удосконалення фізичних, соціальних, психічних і духовних його чинників. Рівень мотивації до збереження здоров'я визначається низкою мотивів і потреб, зокрема потребою дотримуватися засад здорового способу життя та правил безпечної поведінки в усіх сферах життєдіяльності; бажанням зберігати власне життя та поліпшувати рівень здоров'я.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко В. В., Нікітенко О. В., Худякова Н. Ю., Гузенко Є. В., Білик В. В. Здоров'язбережувальна компетентність як складник професійної готовності правоохоронців до виконання службових завдань в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»,* 6 (52). 2025. С. 157–167. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/25489/25466

2. Бондаренко В. В., Плєва К. В., Рябуха О. С., Тихий О. В. Обґрунтування засобів реабілітації та відновлення працездатності поліцейських. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* № 4 (83). 2021. С. 20–26.

3. Бондаренко В. В. Бикова Г. В., Нікітенко О. В., Буряк С. В. Тактика самозахисту як складова вдосконалення професійної компетентності правоохоронців у системі післядипломної освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2024. Вип. 1 (92). С. 71–77. –URL: https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2024/1/9.pdf.

4. Бондаренко В. В., Данильченко В. А., Ікаєв А. Р. Формування здоров'ярозвивальної компетентності в майбутніх офіцерів поліції під час навчальних занять зі спеціальної фізичної підготовки. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи.* 2025. № 1 (34). С. 67–73.

5. Бондаренко В. В., Кострома І. О. Особливості формування здоров'язбережувальної компетентності в курсантів ЗВО МВС України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сектору безпеки і оборони України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 5 квіт. 2025 р.). Дніпро : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 28–31.

6. Бондаренко В. В., Решко С. М., Вдовика В. О. Фізична активність майбутніх офіцерів поліції в умовах змішаного навчання. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця 26 трав. 2023 р.). Вінниця, : ХНУВС, 2023. С. 362–366.

7. Бондаренко В. В., Решко С. М., Кузенков О. В., Тихий О. В. Рухова активність здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. 2023. Вип. 20 (176). С. 176 – 182. (Серія: Педагогічні науки).

8. Бондаренко В. В., Решко С. М., Хмелюк А. Р. Реалізація стратегії національно-патріотичного виховання на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки курсантів ЗВО МВС України. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Вінниця, 24 берез. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 12–13.

9. Бублей Ю. А., Малечко Т. А., Мордвінова Д. М. Впровадження здоров'язбережувальної компетентності в закладах освіти. *Освіта і здоров'я підростаючого покоління* : матеріали VI Міжнародного симпозіуму / За ред. Білик В.Г. 2024. Вип. 6. С. 36–37.

10. Домедична допомога у випадку травмування під час виконання фізичних вправ і самостійної роботи з фізичної підготовки : метод. рек. / [В. А. Дідковський, Д. С. Антонков, В. В. Бондаренко та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. 95 с.

11. Чепурка О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх бакалаврів фізичної терапії: європейський вимір. *Інноватика у вихованні.* 2024. Вип. 20. С. 156–167.

ЧИШКО Катерина Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
слухач магістратури
інституту післядипломної освіти та заочного навчання
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8810-7950

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДОБРОЧЕСНОЇ ПОВЕДІНКИ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні питання виховання доброчесності серед працівників і майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони набуває особливого значення. Від моральної стійкості, рівня відповідальності й усвідомлення етичних стандартів курсантів та слухачів залежить ефективність функціонування правоохоронної системи, довіра суспільства до органів державної влади та збереження правопорядку. Формування доброчесної поведінки у майбутніх працівників поліції – це не лише завдання навчальних закладів, а й стратегічна потреба держави в умовах глобальних перетворень і воєнних викликів, коли кожен правоохоронець є носієм державних цінностей і морального прикладу.

Доброчесність у професійній підготовці поліцейських кадрів системи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) є ключовим показником сформованості особистості, яка здатна не лише виконувати службові завдання, а й діяти згідно з моральними та правовими принципами. У сучасних умовах воєнного стану це поняття набуває особливого значення, адже саме моральна зрілість і внутрішня стійкість майбутніх правоохоронців стають запорукою довіри громадян до державних інституцій. Доброчесність визначається не лише дотриманням норм права, а й глибоким усвідомленням етичної відповідальності перед суспільством, колегами та власним сумлінням. Вона проявляється у чесності, об'єктивності, готовності діяти справедливо навіть у складних і суперечливих ситуаціях [1, с. 43]. Соціально-психологічна сутність доброчесності полягає у поєднанні внутрішніх переконань особистості з впливом зовнішнього середовища, яке формує моральні орієнтири через колективні норми, приклади поведінки викладачів і командирів, атмосферу взаємоповаги та спільної відповідальності. У навчальних закладах системи МВС здобувач освіти не лише опановує професійні знання, а й засвоює моральні стандарти, що визначають характер майбутньої служби. Саме через систему взаємодії у колективі формується ставлення до

понять честі, справедливості, порядності. Група, у якій панують довіра та взаємоповага, стає середовищем, де недоброчесна поведінка набуває негативного забарвлення та відторгається як така, що суперечить спільним цінностям. Психологічна структура доброчесності складається з трьох взаємопов'язаних елементів: пізнавального, емоційного та поведінкового [2, с. 231]. Пізнавальний компонент відображає розуміння сутності моральних принципів і законів, що регулюють діяльність поліцейського. Емоційний компонент включає розвиток емпатії, співчуття, внутрішнього відчуття справедливості, які визначають готовність діяти не лише правильно, а й людяно. Поведінковий компонент реалізується у конкретних вчинках, які свідчать про внутрішню переконаність людини у важливості моральних норм. Ці три складові перебувають у постійній взаємодії: знання норм без емоційного залучення залишається формальним, а етичні почуття без практичного втілення не мають реального впливу на поведінку. Формування доброчесності у майбутніх поліцейських неможливе без системного педагогічного впливу. Важливим чинником є моральний приклад наставників, адже саме через спостереження за поведінкою викладача чи командира курсант засвоює модель професійної етики. Довіра, послідовність у рішеннях, справедливість і відкритість викладача створюють середовище, у якому здобувач освіти вчиться поєднувати дисципліну з людяністю. Не менш важливу роль відіграє психологічна підтримка, адже у період воєнного стану молоді люди стикаються з підвищеним рівнем стресу, невизначеністю майбутнього, почуттям тривоги [3, с. 252]. За таких умов формування доброчесності передбачає також розвиток внутрішньої стійкості, самоконтролю, уміння приймати зважені рішення навіть під тиском емоцій.

В умовах війни моральні орієнтири набувають критичного значення, оскільки здобувачі освіти готуються до служби, де доведеться ухвалювати рішення, що мають безпосередній вплив на життя людей. Доброчесність у цьому контексті стає не лише професійною якістю, а й психологічним фундаментом, який забезпечує цілісність особистості. Вона дозволяє зберігати внутрішню рівновагу, діяти справедливо, не піддаючись страху, емоціям чи зовнішньому тиску. Водночас формування доброчесності є процесом тривалим і безперервним, який вимагає системної роботи як з боку освітнього закладу, так і самого здобувача освіти. Це шлях усвідомленого самовиховання, що починається з морального вибору й продовжується через практику щоденної відповідальної поведінки.

Таким чином, соціально-психологічна сутність доброчесності полягає у гармонійному поєднанні знань, переконань, емоцій та вчинків, які формуються у взаємодії особистості з навчальним середовищем. Вона виступає не лише моральним орієнтиром, а й професійною основою підготовки

майбутніх працівників МВС, здатних діяти відповідально, чесно й гуманно навіть у найскладніших умовах воєнного часу.

Формування доброчесної поведінки здобувачів освіти у системі МВС є складним багаторівневим процесом, який охоплює моральне виховання, психологічну підготовку, соціальну взаємодію, особистісне зростання та самовдосконалення. Цей процес не обмежується передачею знань про етичні норми, а передбачає створення умов, у яких моральні принципи стають невід'ємною частиною особистості майбутнього правоохоронця. Ефективне формування доброчесності можливе лише за умови системного впливу всіх компонентів освітнього середовища викладачів, командирів, колективу та самої особистості курсанта. Моральне лідерство викладача та командира виступає центральним елементом виховного процесу. Здобувач освіти засвоює цінності не через формальні настанови, а через приклад поведінки тих, хто є для нього авторитетом. Коли викладач демонструє чесність, послідовність і справедливість у вирішенні щоденних питань, він формує у підлеглих переконання, що доброчесність – це не вимога зверху, а природна складова професіоналізму. Поведінка наставника впливає на свідомість курсантів значно сильніше, ніж будь-які лекції чи інструкції, оскільки є живим зразком морального стандарту, якого вони прагнуть досягти у власній службі.

Важливою умовою виховання доброчесності є роль колективу, у якому проходить навчання. Соціально-психологічна атмосфера групи визначає, які норми поведінки будуть прийнятими, а які відторгнутими. Якщо у колективі панує взаємоповага, довіра та справедливість, то члени групи природно засвоюють ці цінності. Групова динаміка створює ефект морального підкріплення: позитивна поведінка отримує підтримку, а порушення етичних норм осуд. Командири навчальних підрозділів відіграють у цьому процесі особливу роль, задаючи моральний тон та визначаючи стандарти поведінки через власну дисциплінованість і об'єктивність. Важливим соціально-психологічним механізмом є розвиток рефлексії та самоусвідомлення. Здобувач освіти має навчитися не лише виконувати правила, а й осмислювати їх моральну сутність. Цьому сприяють навчальні ситуації, у яких курсанти стикаються з етичними дилемами, аналізують приклади службових рішень, дискутують щодо меж допустимої поведінки [4, с. 54]. Такі методи розвивають здатність самостійно оцінювати власні вчинки, брати відповідальність за наслідки і нести моральну відповідальність перед суспільством. Через рефлексію формується внутрішня мотивація до доброчесності, коли дотримання моральних норм стає не зовнішнім обов'язком, а внутрішньою потребою.

Особливе значення в умовах воєнного стану має психологічна підтримка здобувачів освіти. Постійна напруга, інформаційне перевантаження, почуття тривоги й страху можуть знижувати рівень самоконтролю та моральної

стійкості. Наявність кваліфікованої психологічної допомоги, довірливих бесід, групових тренінгів сприяє збереженню емоційної рівноваги, розвитку впевненості й здатності діяти відповідально навіть у кризових ситуаціях [5, с. 18]. Психологічно стійка особистість здатна не лише витримати зовнішній тиск, а й залишитися вірною моральним принципам.

В епоху цифрових технологій особливої актуальності набуває питання цифрової доброчесності. Майбутні правоохоронці повинні усвідомлювати, що моральна відповідальність поширюється й на поведінку в інформаційному середовищі. Недопущення плагіату, маніпуляцій з інформацією, поширення неправдивих даних чи порушення конфіденційності – це складові професійної етики, що формуються під час навчання. Цифрова доброчесність є показником рівня моральної культури та критичного мислення, а також важливим елементом протидії інформаційним загрозам, які активно використовуються у воєнний час.

Формування доброчесної поведінки в системі МВС – це процес, який вимагає узгоджених дій усіх учасників освітнього процесу. Він передбачає створення морально безпечного середовища, у якому підтримується взаємоповага, створюються умови для розвитку самостійності мислення, заохочується відвертість і чесність. Такий підхід дозволяє не лише виховати виконавця наказів, а й сформувати зрілу особистість, здатну діяти відповідально, зберігаючи честь і гідність навіть у складних умовах. Саме системність, послідовність і моральне наповнення навчального процесу є запорукою того, що доброчесність стане невід'ємною рисою професійної культури майбутнього поліцейського.

Підсумовуючи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що доброчесність майбутнього працівника системи МВС є не лише моральною категорією, а фундаментальною складовою професійної культури правоохоронця. Вона визначає рівень його відповідальності, правосвідомості, готовності діяти чесно й справедливо у будь-яких життєвих і службових обставинах. У сучасних умовах воєнного стану доброчесність стає не просто рисою характеру, а стратегічним ресурсом держави, адже саме від моральної стійкості кожного працівника поліції залежить довіра суспільства до інституцій влади, стабільність у громаді та збереження правопорядку. Формування доброчесної поведінки здобувачів освіти зі специфічними умовами навчання у системі МВС ґрунтується на цілісній взаємодії соціальних, психологічних та педагогічних механізмів. Ключову роль у цьому процесі відіграє моральне лідерство наставників і командирів, які своїм прикладом утверджують цінності чесності, дисципліни, служіння закону. Не менш важливим є колективний чинник - навчальне середовище, де панують взаємоповага, взаємодопомога та справедливість, створює умови для природного засвоєння етичних норм. Водночас розвиток внутрішньої

рефлексії, самоусвідомлення та здатності до морального вибору сприяє тому, що дотримання доброчесних принципів стає не зовнішнім обов'язком, а внутрішньою переконаністю кожного здобувача освіти. В умовах війни, коли майбутні правоохоронці перебувають під впливом підвищеного стресу та інформаційного тиску, особливого значення набуває психологічна підтримка, що допомагає зберігати внутрішню рівновагу та моральну цілісність. Доброчесність у таких обставинах виступає своєрідним психологічним щитом, який захищає особистість від деструктивних впливів, формує впевненість у власній правоті й готовність діяти відповідно до закону навіть у кризових ситуаціях.

Список бібліографічних посилань

1. Байцур К. Ю. Формування професійної індентичності здобувачів освіти закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ у кризових умовах: правові та психолого-педагогічні чинники. *Перспективи розвитку національного законодавства в умовах дії правового режиму воєнного стану: зб. наук.- практ. конф. / ГО "Молодіж. орг. починаюч. лідерів". Кам'янське. ГО МОПЛ. 2024. С. 41–46.*

2. Зінченко Д. А. Психологічний стан здобувачів вищої освіти під час воєнних дій в Україні. *Сучасні напрями вдосконалення педагогічної майстерності викладачів: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. / Міністерство юстиції України, Академія державної пенітенціарної служби. Чернігів. 2023. С. 231-233.*

3. Зінченко Д. А. Соціально-правові аспекти формування особистості правоохоронця в сучасних умовах. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. прав. наук України. Вінниця. ХНУВС. 2024. С. 251–253.*

4. Ільяшова А. С., Іванцов В. О. Психоемоційна стійкість здобувачів освіти закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ під час воєнного стану в Україні : чинники формування та шляхи підтримки. *Стратегії сталого розвитку суспільства в умовах сучасних глобальних викликів / ГО «Молодіжна Організація Починаючих Лідерів. Кам'янське. ГО МОПЛ. 2025. С. 53–57.*

5. Остополець І. Ю. Взаємозв'язок відповідальності та лідерських якостей у здобувачів вищої освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2024. № 1. С. 16–26. DOI: https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-63-1-16-26.*

ШЕВЧЕНКО Павло Юрійович,
слухач магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
ДОЦЕНКО Вікторія В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7757-2793

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Актуальність обраної теми зумовлена нагальною потребою дослідження проблематики психологічної стійкості у діяльності правоохоронних органів через призму сучасності. Оскільки професія поліцейського у будь-якій країні характеризується високим рівнем професійного ризику, можливістю виникнення надзвичайних ситуацій та непередбачуваними обставинами, це створює значний психологічний та емоційний тиск на працівника правоохоронних органів. Аналіз рівня соціальної напруги у суспільстві дозволяє побачити високий рівень суспільного тиску, що, зокрема, спричиняє порушення працівниками поліції службової дисципліни та ставить під сумнів їх професійну компетентність та належний рівень виконання службових обов'язків. Причинами негативного сприйняття поліції громадськість називає факти корумпованості серед особового складу, слабкий зв'язок з населенням, непрофесіоналізм, з якого випливає безкарність правопорушень та несвоєчасне реагування на виклики. Як наслідок, загальний відсоток довіри до Національної поліції України фактично збігається з рівнем недовіри, що засвідчується даними загальноукраїнських соціологічних досліджень [1, с. 55]. Відповідно, вивчення такої якості працівника поліції як психологічна стійкість дозволить підвищити рівень довіри у суспільстві та забезпечити високий рівень правоохоронної діяльності.

Перш ніж переходити до ключового питання дослідження, потрібно надати визначення такого поняття як «стійкість». Психологічна література підкреслює багатогранність цього, надаючи такі сполуки як стійкість особистості, емоційна, вольова, моральна стійкості і так далі. Проте, Д. В. Швець у своєму дослідженні зазначає, що не можна пов'язувати це поняття лише з сферами поведінки та оцінки стійкості з емоційної площини, підкреслюючи монолітність цього поняття [2, с. 227]. Говорячи окремо про психологічну стійкість, необхідно зазначити що ця дефініція формулюється як комплексність якостей та даних, які дають змогу особистості протистояти

несприятливим психологічним обставинам під час виконання покладених функцій та завдань, не знижуючи рівня працездатності.

Обов'язковими елементами впливу на психологічну стійкість є внутрішні (вони ж особистісні) та зовнішні чинники. У категорії особистісних чинників першочергове значення мають свідомість та усвідомлення сенсу життя, рівень осмисленості власних дій та поведінки, відсутність життєвих установок та ірраціональних ідей, а також готовність розпоряджатися власним життям самостійно та віра у можливість досягнення поставлених цілей. Додатково, до внутрішніх ресурсів належать також такі важливі елементи як соціальний статус, здатність долати труднощі та адекватна самооцінка, яка проявляється у гармонії між внутрішнім «Я» та більш ідеальним «Я». Аналізуючи зовнішні чинники психологічної стійкості варто виділити фактичні обставини, прямо пов'язані з соціальним середовищем, яке виконує функції підтримки самооцінки особистості, сприяє її самореалізації та збереженню енергетичних ресурсів [3, с. 261].

На думку В. В. Доценко, психологічна стійкість поліцейських формується через цілеспрямований розвиток низки ключових компетенцій, серед яких: усвідомлення ціннісно-смислових орієнтирів і життєдіяльність за цінностями, а не під впливом обставин, що особливо актуально в умовах військового часу; толерантність до невизначеності як основа для звикання до неочікуваних і непередбачуваних ситуацій; прийняття ситуації через розуміння обмежень власного контролю; гнучке планування та пріоритезація, здатність швидко адаптувати плани до мінливих умов; командна взаємодія; емоційна регуляція; навичка «бути тут і тепер» для ефективного перенесення значних і тривалих навантажень [4].

Досліджуючи питання психологічної підготовки як фундаменту для формування у працівника поліції такої якості як психологічна стійкість варто позначити складові психологічної підготовки та психологічної готовності, посилаючись, зокрема, на досвід діяльності поліції зарубіжних країн. Психологічна підготовка спрямована на розвиток загальних і спеціальних професійних здібностей та навичок поліцейських, на формування вище вказаної системної якості поліцейського – психологічної готовності. Кінцевим результатом такої підготовки є досягнення поліцейським стабільного, тривалого стану особистості, що характеризується наявністю мотивів, знань, навичок та індивідуальних рис, які входять у основу ефективного виконання службових завдань та іншої певної діяльності. В аспекті розгляду структури психологічної готовності до професійної діяльності дослідники традиційно виділяють ряд наступних взаємозалежних компонентів:

1. Мотиваційний компонент – охоплює систему мотивів, ціннісних орієнтацій та внутрішніх спонукань, які визначають свідомий вибір професії поліцейського, ставлення до виконання службових завдань і прагнення до професійного самовдосконалення.

2. Когнітивний компонент – включає сукупність теоретичних знань, правових, психологічних і соціальних уявлень, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності.

3. Операціональний компонент – демонструє рівень сформованості практичних умінь і навичок, які відповідають вимогам поліцейської служби, а також готовність застосовувати їх у складних та нестандартних ситуаціях.

4. Особистісний компонент – передбачає наявність професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, таких як емоційна стійкість, самоконтроль, відповідальність, рішучість і здатність до саморегуляції.

Значний рівень розвитку кожного з цих компонентів, а також їх злагодженість і взаємне доповнення створюють цілісну структуру психологічної готовності, що гарантує ефективність, незалежність і креативний характер професійної роботи. У свою чергу, незадовільна сформованість будь-якого елементу вказує на неповноцінність підготовчого процесу та зменшує рівень професійної готовності, обмежуючи здатність особистості адаптуватися та успішно виконувати службові обов'язки [5, с. 258-259].

З урахуванням важливості усіх зазначених компонентів психологічної готовності, ефективна підготовка поліцейських потребує ясної організаційної та нормативної основи. В Україні порядок психологічної підготовки співробітників правоохоронних органів визначається відповідними нормативно-правовими актами, провідне місце серед яких займає наказ Міністерства внутрішніх справ від 6 лютого 2019 № 88, який затвердив Порядок організації системи психологічного забезпечення, зокрема, і поліцейських та працівників Національної поліції України [6]. Цей документ закріплює стандарти психологічного відбору, підготовки та супроводження персоналу, гарантуючи повноту підготовки та узгодженість новітнім вимогам професійної діяльності. Зокрема, положення IV розділу Порядку виділяють основні вектори психологічного забезпечення діяльності поліцейських. До основних аспектів належать: психологічне дослідження поліцейських, яке спрямоване на оцінювання їхніх професійно важливих якостей і придатності до виконання службових обов'язків; психологічна підготовка, що забезпечує розвиток стійкої готовності до вирішення завдань професійної діяльності; психопрофілактична діяльність, метою якої є запобігання явищу професійного вигорання, стресовим розладам та іншим негативним психологічним наслідкам, пов'язаним зі службою; підтримання та оптимізація соціально-психологічного клімату в колективі для покращення згуртованості та ефективності командної роботи; а також психологічний супровід професійної діяльності працівників поліції, у тому числі під час здійснення оперативних заходів та проведення слідчих дій.

Такий широкий спектр напрямів свідчить про комплексний і багатогранний підхід психологічного забезпечення працівників поліції. Система

охоплює не тільки діагностування, профілактику та корекцію психоемоційних станів, але й спрямована на покращення соціально-психологічного клімату в колективах. Вона також включає психологічний супровід оперативних заходів і слідчих дій, залучення спеціалістів до реабілітації, кризової підтримки та запобігання суїцидальній поведінці серед особового складу [6]. Саме завдяки такій структурі психологічний супровід у Національній поліції України виконує роль не лише механізму професійного розвитку, а й важливим інструментом збереження психічного здоров'я, підвищення стресостійкості та забезпечення високого рівню ефективності виконання службових обов'язків та завдань поліцейськими.

Підсумовуючи, проаналізувавши проблематику психологічної стійкості, можна зробити висновок, що вона є ключовим елементом основи професійно-психологічної підготовки поліцейського, від якої безпосередньо залежить відсоток успішного виконання службових доручень та функцій, підтримка дисципліни та сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі, а також підвищення авторитету правоохоронних органів серед громадськості. Саме психологічна стійкість є проявом здатності діяти впевнено та організовано у ситуаціях підвищеної напруги, від чого прямо залежить ефективність усієї системи правоохоронної діяльності. Проведене дослідження дозволяє виявити комплекс внутрішніх та зовнішніх чинників, які прямо впливають на формування цієї властивості, і у разі досягнення гармонійного поєднання цих компонентів створюється відповідна основа для розвиту стійкої особистості поліцейського. Не менш важливим є аналіз впливу психологічної підготовки як елементарного засобу формування професійної стійкості [7, с. 23-24].

Структурний аналіз зазначеного механізму (або інструменту) виявляє необхідність залучення низки психологічних елементів, які, функціонуючи як єдина система, сприяють оптимізації професійних характеристик та діяльності працівників поліції. Підсумовуючи, питання розвитку психічної стійкості поліцейських є не лише складовою фахової підготовки, але й важливим чинником забезпечення соціальної стабільності, правопорядку та національної безпеки в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Підсумково-аналітичний звіт з опитування громадськості щодо оцінки рівня довіри населення до Національної поліції на загальнодержавному рівні / виконавець: ТОВ «Форсервіс ЮА Сейлз» ; замовник: Державна установа «Центр обслуговування підрозділів Національної поліції України». Київ, 2020. С. 55.

2. Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях. // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шлях їх розв'язання : тези доп.

Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 берез. 2017). Хар-ків. нац. ун-т внут. справ. Харків : ХНУВС, 2017. С. 227–229.

3. Ярема Н. Ю., Пампура І. І. Психологічний аналіз професійної діяльності поліції особливого призначення. *Psychological journal*. 2018. Вип. 5. С. 252-267.

4. Доценко В.В. Розвиток психологічної стійкості поліцейських в умовах військової агресії // Проблеми сучасної поліцеїстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.) / МВС України, Хар-ків. нац. ун-т внут. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 160-164.

5. Ташматов В. А., Третьякова Т. М. Напрями системи психологічного забезпечення поліцейських в Україні. *Габітус*. 2022. Вип. 39. С. 258-259.

6. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.02.2019, № 88. *Офіційний вісник України*. 2019. № 23. Ст. 825.

7. Клименко І. В. Морально-психологічна стійкість працівника поліції в системі його професійно важливих якостей. *Право і безпека*. 2020. № 1(76). С. 23-24.

ШИЛІНА Алла Андріївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту № 5
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7377-0776

АНТИКРИХКІСТЬ ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Світ, у якому функціонує сучасна людина, зазнає стрімких трансформацій під впливом воєнних, соціально-економічних та технологічних змін, що істотно впливають на всі сфери життєдіяльності. Ці процеси супроводжуються численними психологічними викликами, серед яких зростання рівня стресу, невизначеності, тривоги та відчуття нестабільності майбутнього, які стають постійними супутниками значної частини населення.

Особливо гостро ці виклики переживають представники сектору безпеки та оборони, зокрема поліцейські, які щоденно діють у середовищі високого ризику, інформаційного тиску, моральних дилем і непередбачуваних ситуацій. В умовах воєнного стану навантаження на психіку правоохоронців

суттєво зростає, що вимагає не лише розвитку психологічної стійкості, а й формування здатності використовувати стрес як ресурс для адаптації та зростання.

Стійкість поліцейських є комплексною психологічною характеристикою, що забезпечує збереження ефективності, адаптивності та емоційної стабільності в умовах постійного стресу, ризику та невизначеності. Вона проявляється на кількох рівнях: поліцейські здатні витримувати підвищене психофізіологічне навантаження, швидко відновлюватися після екстремальних ситуацій та підтримувати високу працездатність; стійкі працівники зберігають контроль над емоціями навіть у критичних умовах, знижуючи ймовірність імпульсивних або деструктивних дій. У контексті воєнного стану стійкість поліцейських тісно пов'язана з антикрихкістю. Ті, хто володіє антикрихкістю, не лише витримують вплив стресових факторів, а й перетворюють труднощі на ресурс для зростання та вдосконалення професійної діяльності.

У сучасних умовах поліція виконує функції, що значно виходять за межі традиційного правопорядку: вона є багатофункціональною структурою державної безпеки, яка протидіє диверсійним загрозам, документує воєнні злочини, підтримує правопорядок у прифронтових регіонах і здійснює гуманітарну допомогу населенню [1].

У поліцейських, які щоденно виконують професійні завдання в умовах постійного впливу професійного стресу, поступово накопичується емоційне виснаження та знижується задоволення від службової діяльності. Це може призводити до появи психосоматичних симптомів, проявів дезадаптивної поведінки, а також змін у когнітивній, емоційній та поведінковій сферах особистості. У результаті поведінка працівників втрачає гнучкість і адаптивність до змін середовища.

Усвідомлення та аналіз специфічних психологічних чинників, які впливають на поліцейських під час воєнного стану, є визначальними для створення ефективних програм психологічної підтримки, профілактики дезадаптації та зміцнення психічної стійкості [2].

Саме тому актуальності набуває концепція антикрихкості Н. Талеба, яка описує феномен систем, що не просто витримують удари долі, а стають сильнішими завдяки ним [3]. У контексті правоохоронної діяльності антикрихкість означає здатність особистості зберігати професійну ефективність і психологічну цілісність, попри вплив дестабілізуючих чинників, і навіть трансформувати екстремальний досвід у джерело професійного розвитку.

Формування антикрихкості працівників поліції є важливою складовою соціально-психологічного забезпечення правоохоронної діяльності, адже сприяє профілактиці вигорання, підвищенню адаптивності, розвитку саморегуляції та здатності до ефективної взаємодії в команді. Дослідження цього феномену відкриває нові можливості для вдосконалення систем

підготовки, психологічної підтримки та професійного розвитку поліцейських у сучасних умовах війни.

Щоденна служба поліцейських у воєнних умовах сповнена ризиків, психологічного тиску та моральних викликів. Однак саме у випробуваннях народжується нова якість стійкості, здатність не лише витримувати напругу, а й зростати завдяки їй.

Як зазначає філософ і економіст Н. Талеб, з цих труднощів можна навіть отримувати користь. Він наголошує, що рідкісні, але серйозні події впливають на формування історичного процесу та долі окремих особистостей. Тим не менш, щоб не проґавити шанс скористатися несподіваним успіхом або не втратити все, в умовах кризи, важливо розуміти, як крихкість і антикрихкість впливають на людей [3].

Антикрихкість – це не просто здатність витримувати удари долі, це вміння перетворювати їх на джерело сили. Вона полягає в мистецтві бачити потенціал у хаосі та невизначеності. Якщо крихкість означає крах під впливом зовнішніх сил, а стійкість має на увазі повернення до вихідної точки, то антикрихкість відкриває шлях до нового рівня розвитку.

Прояви антикрихкості можна також знайти і в природних процесах, і в соціумі. Візьмемо, наприклад, людські м’язи, вони стають міцнішими завдяки регулярному фізичному навантаженню. Імунітет також часто набуває чинності після зустрічі з вірусними агентами. В економіці аналогічні закономірності також спостерігаються: корпорації здатні втратити позиції через раптові кризи, у той час як малі підприємства, які мають гнучкість і навичку швидко адаптуватися, виходять з таких випробувань більш стійкими. Н. Талеб відзначає наступні характерні особливості антикрихкості.

1. Реакція на стрес. Антикрихка система не руйнується під впливом негативних чинників, а, навпаки, використовує їх як поштовх до розвитку. Стрес і випробування сприймаються не як загроза, а як можливість для вдосконалення, перегляду стратегій та зміцнення внутрішніх ресурсів.

2. Зміцнення і посилення. На відміну від крихких структур, які слабшають під тиском зовнішніх обставин, антикрихка система стає стійкішою після кожного зіткнення з труднощами. Вона «загартовується» через кризу, перетворюючи деструктивний досвід на конструктивний.

3. Активне навчання й адаптація. В умовах невизначеності антикрихкість проявляється через здатність засвоювати нові знання, формувати навички саморегуляції та ефективного подолання стресу. Це динамічний процес навчання на власному досвіді, що підвищує готовність до майбутніх викликів.

4. Трансформація й еволюція. Йдеться не лише про повернення до попереднього стану рівноваги після кризи, а про якісно новий рівень розвитку. Антикрихкість передбачає перехід від простого виживання до

зростання психологічного, професійного, морального. Це своєрідний «стрибок уперед» унаслідок випробувань.

5. Ініціатива та креативність. Антикрихкі системи здатні до нестандартного мислення, пошуку нових рішень і відкриття перспектив навіть у найскладніших обставинах. Креативність стає інструментом адаптації, що дозволяє перетворювати невизначеність на можливість.

На більш абстрактному рівні взаємозв'язок помилок, уразливості та антикрихкості можна описати так: для крихких систем навіть незначне відхилення від плану може стати фатальним, оскільки вони не здатні відновлюватися після стресу. Натомість антикрихкість діє протилежно, незначні збої або помилки не руйнують систему, а навпаки, стимулюють її розвиток.

Звідси випливає ключовий висновок: некритичні помилки можуть відігравати позитивну роль, адже саме через подолання дрібних невдач відбувається поступове вдосконалення системи чи особистості, за умови, що вона володіє властивістю антикрихкості.

Загальні принципи антикрихкості: використання стресу як ресурсу, зміцнення через труднощі, активне навчання та адаптація, трансформація та креативність, не залишаються абстрактними поняттями. Вони безпосередньо відображаються у поведінці і професійній діяльності поліцейських, які щоденно працюють у високоризикових та невизначених умовах війни. Для них антикрихкість стає ключовим механізмом збереження ефективності та психологічної стійкості: стрес і складні ситуації не лише не паралізують, а навпаки, стимулюють розвиток професійних навичок, саморегуляцію та креативність у прийнятті рішень.

В діяльності поліцейських антикрихкість може проявлятися у наступних аспектах: використання стресу як ресурсу, здатність перетворювати складні та кризові ситуації на стимул для розвитку професійних навичок і стратегій реагування; зміцнення через труднощі, підвищення психологічної стійкості та ефективності роботи після пережитих стресових подій; активне навчання та адаптація, швидке опанування нових знань та практичних навичок, здатність коригувати поведінку залежно від обставин; трансформація і розвиток, вихід на новий рівень професійної ефективності та внутрішньої стабільності, а не просто повернення до попереднього стану; ініціатива та креативність, здатність знаходити нестандартні рішення, впроваджувати нові підходи та відкривати додаткові перспективи у роботі.

Таким чином, можна відзначити, що антикрихкість особистості поліцейського є ключовим чинником професійної стійкості. Вона дозволяє не лише витримувати високий рівень стресу та невизначеності, характерний для умов воєнного стану, а й трансформувати ці фактори у ресурс для розвитку та підвищення ефективності служби.

Прояви антикрихкості у діяльності поліцейських включають здатність використовувати стрес як стимул для вдосконалення професійних навичок, зміцнення психологічних ресурсів через труднощі, активне навчання та адаптацію до нових умов, трансформацію професійної та особистісної компетентності, а також ініціативу і креативність у прийнятті рішень. Антикрихкість сприяє підтримці психічного здоров'я і запобіганню вигоранню. Поліцейські, що володіють антикрихкістю, здатні зберігати адаптивність поведінки, ефективність взаємодії у команді та високий рівень професійної відповідальності навіть в умовах постійного ризику та морального навантаження.

Список бібліографічних посилань

1. Кисько А., Анісімов К. Підвищення кваліфікації поліцейських підрозділів в умовах воєнного стану: виклики, досвід та перспективи. *Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кропивницький, 17 квітня 2025 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2025. С. 278–282

2. Кісіль З. До питання розвитку психологічної ресурсності в контексті проходження служби в національній поліції України. *Особистість в екстремальних умовах: матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (23 квітня 2025 р., м. Львів). Львів, 2025. С. 20–24

3. Талеб Н. Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті / пер. з англ. Микола Климчук. 7-ме вид. К. Наш формат, 2024. 400 с.

ШТИФУРКО Діана Павлівна,
курсантка групи ННІ 3-22-405Пс
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
МІЛОРАДОВА Наталя Едуардівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки
навчально-наукового інституту № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-0716-9736

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Воєнний стан створює безпрецедентні умови для діяльності працівників Національної поліції України, докорінно змінюючи характер виконання службових обов'язків. Поліцейські діють у середовищі постійної небезпеки, підвищеної динаміки оперативних подій, нестачі ресурсів та необхідності

взаємодії як з військовими структурами, так і з цивільним населенням, що зазнає травматичного досвіду. У таких умовах рівень психоемоційного напруження суттєво зростає, а ефективність службової діяльності значною мірою залежить від здатності працівників здійснювати саморегуляцію. Гендерні особливості цієї здатності відіграють важливу роль у тому, як саме поліцейські реагують на стрес, адаптуються до екстремальних ситуацій і зберігають працездатність [1].

Наукові джерела МВС України та дослідження фахівців свідчать, що жінки-поліцейські частіше використовують механізми емоційної рефлексії, які дають змогу усвідомлювати власні переживання, аналізувати зміни психоемоційного стану та своєчасно реагувати на сигнали перевантаження. У складних умовах війни це сприяє зниженню ризику різких емоційних зривів та дозволяє підтримувати здатність до раціональної оцінки ситуації. Водночас така чутливість до емоцій неминуче робить працівниць більш вразливими до хронічного стресу, особливо у ситуаціях, коли доступ до підтримки обмежений або відсутній. Соціальні стратегії саморегуляції, до яких жінки звертаються частіше, передбачають активний пошук емоційної та інформаційної підтримки від колег або родини. У період активних бойових дій, евакуацій, ліквідації наслідків обстрілів або роботи в деокупованих районах такі ресурси часто недоступні, що підвищує ризики емоційного виснаження.

Для чоловіків-поліцейських більш типовими є стратегії раціонального дистанціювання та уникання. Вони дозволяють залишатися зібраними у критичні моменти, утримуючи емоційні реакції на другому плані. Це важливо, коли йдеться про необхідність швидкого ухвалення рішень, застосування заходів поліційного примусу, роботу в зоні загрози або взаємодію з озброєними підозрюваними. Однак накопичення невідреагованого емоційного напруження з часом призводить до ризику офіцерських афективних зривів, зниження точності оцінки оперативної обстановки та тактичних помилок. За даними Національної поліції України, такі прояви помітно частішають після тривалого перебування під постійним стресом, особливо в підрозділах, що працюють у прифронтових районах.

У сфері поведінкової саморегуляції відзначаються виразні гендерні відмінності, які виявляються у стратегіях реагування на невизначеність і загрозу. Чоловіки зазвичай демонструють більшу схильність до ризику, що може бути продуктивним під час виконання тактичних завдань, де важлива швидкість і рішучість. Водночас надмірна спрямованість на активні дії іноді супроводжується недостатнім аналізом наслідків, що знижує ефективність командної взаємодії. Жінки, навпаки, виявляють послідовність, структурованість та орієнтацію на дотримання процедур. Це особливо помітно під час документування наслідків ракетних ударів, фіксації фактів воєнних злочинів, роботи зі свідками та постраждалими, а також під час проведення

евакуаційних заходів. У цих сферах дисципліна, уважність і ретельність набувають першорядного значення, і саме такі якості традиційно більш характерні для жінок-поліцейських.

Когнітивні особливості саморегуляції також також мають певні гендерні розбіжності. Жінки демонструють вищу когнітивну гнучкість – здатність швидко перебудовувати мислення, перемикатися між різними завданнями та знаходити нестандартні рішення. Це дозволяє ефективніше працювати у складних умовах, що потребують одночасного контролю багатьох факторів, наприклад під час роботи на місцях масових руйнувань або в ситуаціях, де необхідне гнучке реагування на динамічні зміни. Чоловіки натомість проявляють зосередженість на домінантній цілі, що буває ефективним у тактичних операціях, де важлива концентрація та відсутність зайвих відволікань. Проте така особливість може ускладнювати адаптацію до нестандартних умов, що часто виникають у бойових та постбойових територіях.

З урахуванням зазначених відмінностей актуальною є потреба у гендерно чутливих програмах психологічної підтримки й професійної підготовки. Нормативна база МВС України, зокрема Наказ №1026 від 06.12.2017 [3], визначає необхідність інтеграції гендерного підходу у всі процеси службової діяльності, включно з психологічним забезпеченням. Для чоловіків найбільш актуальними є тренінги розвитку емоційної усвідомленості, оскільки саме вміння розпізнавати й контролювати власні емоції знижує ризики імпульсивних реакцій. Для жінок, відповідно, важливо поглиблювати навички відмежування та стабілізації емоційного стану, оскільки їхня схильність до емоційного співпереживання збільшує ризик розвитку хронічного стресу. У змішаних підрозділах доцільним є впровадження програм групової саморегуляції та командної стійкості, які дозволяють поєднати сильні сторони обох моделей і компенсувати їхні слабкі сторони.

У воєнних умовах значення таких програм зростає, адже вони спрямовані на профілактику професійних деформацій, зменшення емоційного виснаження, покращення командної взаємодії та підтримку високої якості виконання службових завдань. Наукові дослідження МВС України, Національної поліції та профільних наукових установ підтверджують, що диференційовані та гендерно чутливі підходи дозволяють знизити рівень професійного стресу й підвищити загальну ефективність роботи поліцейських підрозділів у період війни [4].

Додатковим аспектом, що впливає на саморегуляцію працівників поліції, є рівень сформованості професійних компетентностей та індивідуальний досвід служби. Гендерні аспекти тут виявляються в тому, що жінки-поліцейські частіше звертаються до колективних форм підтримки, тоді як чоловіки нерідко покладаються на індивідуальну витривалість, що не завжди є ефективним.

Не менш важливим є фактор службового середовища. У підрозділах, де командування приділяє увагу психологічній підтримці, проводяться регулярні бесіди, групові заняття зі стрес-менеджменту та деескалаційні, рівень емоційного виснаження значно нижчий.

Окремої уваги потребує питання взаємодії з цивільним населенням у зоні бойових дій. Працівники поліції виконують широкий спектр функцій: від охорони публічного порядку до евакуацій людей, супроводу гуманітарних колон, інформування населення та документування наслідків воєнних злочинів. Жінки-поліцейські у цих завданнях частіше демонструють вищу емпатійність і комунікативну чутливість, що сприяє більш ефективному контакту з постраждалими. Чоловіки у свою чергу частіше проявляють стабільність у високоризикових завданнях, де необхідні рішучі, швидкі й тактично вивірені дії. Це свідчить про те, що гендерні особливості саморегуляції не є недоліками чи перевагами самі по собі – вони лише окреслюють різні моделі адаптації, що в комплексі забезпечують збалансовану роботу поліції в екстремальних умовах.

Варто також зазначити, що війна формує нові виклики, пов’язані з підвищеним ризиком розвитку посттравматичних стресових розладів. Гендерні відмінності у прояві ПТСР також впливають на саморегуляцію. Жінки частіше повідомляють про переживання сильних емоційних реакцій, тоді як чоловіки частіше демонструють порушення поведінки, проблеми із самообмеженням та контрольованістю. Це потребує диференційованих програм реабілітації, що враховують специфіку травматичного досвіду обох груп працівників.

У контексті воєнного стану важливо також звернути увагу на зміни мотиваційної сфери працівників поліції. Для жінок домінуючу роль відіграють мотиви соціального служіння, підтримки населення та забезпечення гуманітарної стабільності. Для чоловіків провідними є мотиви виконання службового обов’язку, захист територіальної цілісності та безпосередня участь у протидії загрозам. Наявність різних мотиваційних акцентів формує різні пріоритети у системі саморегуляції та визначає, які саме внутрішні механізми активуються під час стресових ситуацій [5].

Гендерні особливості саморегуляції стають важливим орієнтиром для формування нових стандартів підготовки поліцейських у воєнний час. Вони визначають напрями оптимізації службової діяльності, забезпечення стійкості та підвищення ефективності сил правопорядку в умовах багатовимірних загроз. Війна продемонструвала, що поєднання різних моделей реагування – чоловічих і жіночих – створює більш гнучку, збалансовану та життєстійку систему, здатну успішно функціонувати навіть у найскладніших обставинах. Таким чином, врахування гендерних особливостей саморегуляції працівників поліції є важливою складовою збереження психологічної стійкості персоналу, забезпечення якості професійної діяльності та попередження виснаження

під час воєнного стану. Урахування цих відмінностей у підготовці, психологічному супроводі та організації служби сприяє підвищенню ефективності діяльності Національної поліції України, зміцненню кадрового потенціалу та формуванню стійких професійних навичок, необхідних у сучасних умовах війни.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Концепції гендерної рівності МВС України : наказ МВС України від 06.12.2017 №1026

2. Комірча Я. Особливості гендерно обумовленої взаємодії поліцейських у професійному середовищі. *Юридична психологія.* Київ, Украна.

3. Про Національну поліцію України : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41.

4. Шевченко Л. О. Гендерні особливості психологічної ресурсності працівників поліції. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25років досвіду та погляд у майбутнє(1994–2019рр.).* Харків ХНУВС, 2019. С. 510.

5. Воробйова О., Охріменко І. Особливості саморегуляції поліцейських з різним стажем професійної діяльності. *Юридична психологія*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. №1(36). С. 70–79.

Наукове видання

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ, СОЦІОЛОГІЧНЕ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Збірник матеріалів
науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 14 листопада 2025 р.)

Частина ІІ

Відповідальний за випуск: *Г. В. Джагупов*
Комп'ютерне верстання: *В. Ю. Труш*

Формат 60х84/8. Ум. друк. арк. 43.66. Обл.-вид. арк. 20.10.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.